

Eivor Wallinvirta

Ansvar som klangbotten i vårdandets meningssammanhang

Eivor Wallinvirta

Född 1953

Författaren är specialsjuuskötare i anestesisjukvård (1977), sjukvårdslärare (1992), arbetshandledare (2000) och HVM (2001) från Åbo Akademi.

Hon har sedan 1997 arbetat som lektor vid Arcada och programledare för utbildningsprogrammet i akutvård, samt fungerat som utbildare i Maria Akademi föreningen sedan 2006.

Pärm: Tove Ahlbäck

Foto: Eivor Wallinvirta, lotsstugan på Espskär i Kökar kommun

Åbo Akademis förlag

Biskopsgatan 13, FI-20500 ÅBO, Finland

Tel. int. +358-20-786-1468

E-post: forlaget@abo.fi

<http://www.abo.fi/stiftelsen/forlag/>

Distribution: Oy Tibo-Trading Ab

P.O.Box 33, FI-21601 PARGAS, Finland

Tel. int. +358-2-454 9200

Fax int. +358-2-454 9220

E-mail: tibo@tibo.net

<http://www.tibo.net>

ANSVAR SOM KLANGBOTTEN I VÅRDANDETS
MENINGSSAMMANHANG

Ansvar som klangbotten i vårdandets meningssammanhang

Eivor Wallinvirta

ÅBO 2011

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG – ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

CIP Cataloguing in Publication

Wallinvirta, Eivor.

Ansvar som klangbotten i vårdandets
meningssammanhang / Eivor Wallinvirta. -

Åbo : Åbo Akademi förlag, 2011.

Diss.: Åbo Akademi. – Summary.

ISBN 978-951-765-594-1

ISBN 978-951-765-594-1
ISBN 978-951-765-595-8 (digital)
CortiPrint - Christer Bergman
Pargas 2011

ABSTRAKT

Eivor Wallinvirta, 2011.

Ansvar som klangbotten i vårdandets meningssammanhang.

Handledare: Professor Katie Eriksson och HVD Kerstin Sivonen

Åbo Akademi, Socialvetenskapliga institutionen, Enheten för vårdvetenskap, Vasa

Syftet med avhandlingens är att granska och utforska begreppet 'ansvar' och dess inre innebörd med avsikt på att formulera ett mönster och en teoretisk modell över det inre ansvars meningssinnehåll. Den faktafiguration som i studien formas för ansvar skapar förutsättningar för ett vårdande med utgångspunkt i vårdandets ethos och i en caritativ vårdetik. Förförståelsen och det teoretiska perspektivet har sitt syfte i Erikssons vårdvetenskapliga teorimodell och dess grundantaganden, samt i det kunskapsinnehåll som utvecklats vid Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap i Vasa.

Den övergripande metodologiska ansatsen är hermeneutisk med utgångspunkt i Gadamer (1997) tänkande. Ansatsen öppnar för nya förståelsehorisonter allt efter att sökandet efter ansvars inre innebörd framskrider genom en ontologisk bestämning av ansvars inre kärna. Ansvars inre kärna består av frihet, skuld och kärlek och bildar studiens utgångspunkt. Det sanningslika och evidenta i ansvars kärna upptäcks, uttrycks och synliggörs genom att metodiskt använda begreppsanalys, hermeneutisk läsakt och metasyntes för de olika materialerna. De olika figurationerna för ansvar som byggs upp i avhandlingen speglas mot en vårdvetenskaplig substansmodell (tolkningsgrund) och fördjupar förståelsen av ansvars inre innebörd i vårdandets meningssammanhang.

Avhandlingens huvudfrågeställning är: Vad är ansvar och vilket är ansvars meningssammanhang? Figurationerna för ansvar går i studiens slutskede i dialog med varandra, och en horisontsammansmältning får ansvars inre kärna att framträda. Horisontsammansmältningen av figurationerna tillsammans med den vårdvetenskapliga substansmodellen är det som blir verkligt och evident för ansvars faktafiguration i vårdandets meningssammanhang.

Avhandlingens resultat är formulerat i två axiom med varsin undersats. Ansvars kärna förstås i åtta teser om frihet, sju teser om skuld och sex teser om kärlek. Faktafigurationen för ansvar visar på en kunskap där frihetens, skuldens och kärlekens meningssinnehåll är relaterade till varandra, i en oavbruten substansrörelse och i vilken friheten och kärleken skapar skuldens förutsättningar för ansvaret. Frihet, skuld och kärlek handlar om livets kunskap och bildar den enhet i ansvars kärna som möjliggör det personliga inre att utvecklas och förädlas i ansvars gärningar i vårdandets meningssammanhang. Att som vårdare inneha vilja och förmåga, att genom vårdandets akt skapa förutsättningar för vårdgemenskap, handlar om ett personligt inre ansvar i vilket vårdaren tillåter sig möta sin otillräcklighet i ansvars gärningar som har ett meningssinnehåll av det eviga och ofullbordade i ett vårdande sammanhang, men som samtidigt är tillräckliga i ett mänskligt sammanhang.

Faktafigurationen för ansvar står för ett brett och djupt meningssinnehåll. Ansvar öppnar för en inre etisk struktur som ständigt är i mognad där skulden får sin kraft och positiva laddning av friheten och kärleken. Avhandlingen ger till vårdvetenskapens grundforskning ett teoritillskott av förståelsen av ansvars ontologi.

Sökord: vårdvetenskap, ansvar, ethos, caritativ vårdetik, vårdandets meningssammanhang, hermeneutik.

ABSTRACT

Eivor Wallinvirta, 2011.

Responsibility as Sounding Board in the Caring's Context of Meaning

Supervisors: Professor Katie Eriksson och PhD Kerstin Sivonen

Åbo Akademi University, Department of Caring Science, Vaasa

The purpose of this dissertation is to examine and investigate the concept of "responsibility" - its inner meaning with the intention of formulating a pattern, a theoretical model of the inner responsibility's figuration of facts and thereby create the conditions for caring in responsibility – emanating from the ethos of caring and caritative caring ethics. The dissertation's pre-understanding and theoretical perspective is based on Eriksson's caring science theory and its basic assumptions as well as the knowledge developed at the Department of Caring Science, Åbo Akademi University.

The overarching methodological approach is hermeneutic with a starting point in the thoughts of Gadamer (1997). The approach reveals new horizons of understanding when a search for the inner meaning of responsibility advances through an ontological determination of the inner core of responsibility. The inner core of responsibility consists of freedom, guilt and love and constitutes the foundation of the research. That which is true and evident in the core of responsibility is detected, expressed and discerned through the methodical application of conceptual analysis, the hermeneutic act of reading and a meta-synthesis of the various materials. The different figurations of responsibility that are constructed in the dissertation are reflected against a caring science substance model (the interpretive foundation) and deepen the understanding of the inner meaning of responsibility in caring's context of meaning.

The main research questions are: What is responsibility and what is responsibility's meaning-bearing meaning-content in caring's context of meaning? The various figurations of responsibility ultimately result in a dialogue between the figurations and the fusion of the horizons elicits the inner core of responsibility. The fusion of the horizons of responsibility's figuration together with the caring science substance model comprises that which becomes true and evident for responsibility's figuration of facts in caring's context of meaning.

The dissertation's results are seen in the form of two axioms, each with a sub-category/ axiom. The core of responsibility is understood in eight theses on freedom, seven theses on guilt and six theses on love. Responsibility's figuration of facts demonstrates a knowledge where the meaning-content of freedom, guilt and love are related to one another in an uninterrupted substance movement and in which freedom and love form guilt's conditions for responsibility. Freedom, guilt and love pertain to life-knowledge and create a unit in the core of responsibility that enables the personal inner to develop and refine itself through the deeds of responsibility in caring's context of meaning. To possess the will and ability to, through the act of caring, dedicate to each patient a caring communion pertains to a personal inner responsibility in which human beings/ carers allow themselves to meet their own insufficiency in that which is infinite and unfinished in caring's context of meaning but which is simultaneously sufficient in the context of humanity.

Responsibility's figuration of facts provides a broad and profound meaning-content. Responsibility opens itself to an inner ethical structure that is continuously maturing in that guilt derives its strength and positive charge from freedom and love. This dissertation provides an injection of theory into the basic research in caring science, in regards to the understanding of the ontology of responsibility.

Keywords: Caring science, responsibility, ethos, caritative caring ethics, caring's context of meaning, hermeneutics.

FÖRORD

Ansvar är vad vi som människor är i våra handlingar. Detta livsvillkor att vara en ansvarig människa kan jämföras med en öppen bok som ständigt kan läsas om på nytt och på nytt och vars text kan förstås och förändras allt efter att läsakten fortsätter. Denna process att vara människa eller att förstå det redan lästa kan det facto aldrig nå fram till en absolut eller uttömmande sanning utan endast förstås och tolkas av människan, skribenten och läsaren vid den punkt som kan vidkännas just här och nu.

Ansvar har fört mig in i denna livslånga process vars slut inte kan överblickas och som ständigt utmanar till ett vidare sökande för en livsförståelse men även till en förståelse av vad ansvars inre meningsinnehåll är i ett vårdande sammanhang. I denna avhandling har ansvar fått en första gestalt genom de ”tecken” och teorifragment som blivit synliga för mig under arbetsprocessens gång. Tack till alla medverkande för detta.

Ett stort tack går till mina handledare professor Katie Eriksson och HVD Kerstin Sivonen. Professor Katie Eriksson, Du finns alltid, tron på vårdvetenskapens idé och ethos, det goda, sanna och sköna för patienter är en så stark kraft i Dig som smittar av sig och blir ringar på vattnet som utvidgas i evighet. Vårdandets idé bär och detta har jag fått ta del av under processens gång. Tack för att Du kunde och förmådde engagera dig personligt i skrivandets framväxt. Kerstin, Du har med ditt frikostiga, givmilda men bestämda sinnelag på ett välgörande sätt delat med dig av ditt breda och djupa kunnande, visat på noggrannhet, nyanser men även på kärleken till orden som öppnar för det ofattbara och ogripbara. I vår gemensamma process är det Du som ständigt gett mig ny sats och utrymme för det skapande flödet, och som funnits fast bredvid mig i slutprocessen då när jag mest har behövt det.

Till HVD Dahly Matilainen går ett stort tack, Du var den som fick mig att inse att det är nu eller aldrig som det gäller att ta tag i ansvaret på allvar. Till Docent och HVD Lisbet Nyström tack för kommentarerna i den interna granskningen som gav avhandlingen stringens. Tack till mina granskare Charlotte Delmar, forskningsledare i klinisk sykepleie och Maria Arman, docent, HVD. Tack för värdefulla synpunkter och feedback för fortsatt forskning.

Tack till personalen vid Enheten för vårdvetenskap för råd och praktisk hjälp i slutskedet. Tack till lektor, språkvetare Barbro Wiik för en noggrann språkgranskning och viktiga kommentarer. Tack till Cynthia Sandström för översättningen av sammanfattningen till engelska och för de givande diskussioner som vi fört om ordens betydelseinnehåll samt tack till Ream Barclay för granskning av engelskan i abstraktet. Tack Tove Ahlbäck för design av pärm, ditt öga för stil och färg gjorde det jag tänkte.

Kökar, och Hildas stuga i svängen har varit en viktig plats för mig under denna läsandets och skrivandets process. Här har jag funnit ro och i min ensamhet utrymme och kontakt med mitt skapande själv. Tack Kaj för att du gett mig denna möjlighet, för att du orkat och funnits bredvid mig och sett när jag behövt pauser.

Till min dotter Eva-Marie ett hjärtevarmt tack för de ritade och layoutade figurerna, du har så väl förstått hur jag vill ha det. Till Marcus min son tillägnar jag speciellt ansvarets substans. Till mina föräldrar ett hjärtevarmt tack för den kärlek jag fått ta emot. Till min övriga släkt och alla vänner, ett tack för tålamod att jag fått vara världsfrånvarande.

Tack till Arcadas ledning och min avdelningschef Camilla Wikström-Grotell som möjliggjort mig tjänsteledighet och haft en stor förståelse och tillåtelse i arbetet under de mest intensiva forskningsperioderna. Ett speciellt tack vill jag rikta till mitt team i akutvård som följt min process väldigt nära under många år och som alltid ställt upp för mig och varit ett viktigt stöd under hela tiden.

Till Sjuksköterskeföreningen i Finland r.f. riktar jag ett varmt tack för de ekonomiska bidrag jag tilldelats vilket möjliggjorde min första tjänstledighet hösten 2006.

Ett innerligt tack till er kvinnor som är mina medsystrar i med- och motgång, Birgitta, Britt-Marie, Gunnel, Hannele och Tua, vi fortsätter vandrigen tillsammans på litet olika sätt.

Helsingfors den 10 april 2011

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	ANSVAR SOM ETISK GRUNDKATEGORI	1
	Avhandlingens uppbyggnad	5
<i>I</i>	<i>SIKTET PÅ ANSVARETS INRE INNEBÖRD</i>	7
2	ÖPPNING MOT FÖRSTÅELSE AV ANSVARETS INRE INNEBÖRD	9
2.1	Vårdvetenskapens och vårdandets ethos som horisont för ansvarets faktafiguration	9
2.2	Syfte, frågeställningar, design och forskningsetik	13
	Syfte	13
	Frågeställningar	14
	Design och hermeneutisk karaktär	15
	Forskningsetiska överväganden	19
2.3	Litteratur- och forskningsöversikt	20
2.4	Ansvar som yttre och inre etik	24
	Ansvar som yttre etik – det gemensamma yttre	24
	Ansvar som inre etik – det personliga inre	28
	Ansvar som handling – det yttre och inre sammanflätas och blir ett helt i vårdares handlingar	30
	Sammanfattning	34
3	ONTOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN	37
3.1	Vårdgemenskap – ansvarets uppgift	37
	Ansvar som gärning	40
3.2	Hälsa och lidande – ansvarets rörelse	42
3.3	Answarets ansikte – den inre etiska strukturen synliggörs	43
4	SAMMANFATTNING AV FÖRFÖRSTÅELEN	47
4.1	En figuration för ansvar – den första förståelsehorisonten	47
4.2	En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang	51
5	EPISTEMOLOGISKA OCH METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN	57
	Den hermeneutiska epistemologin och forskningsansatsen	60
	Den hermeneutiska cirkeln och förståelsens spiral	60

II	SÖKANDET EFTER ANSVARETS INRE INNEBÖRD	63
6	SÖKANDET – DET METODOLOGISKA UTFÖRANDET	65
6.1	Sökandet kring ansvar som begrepp och dess synonymer	65
	Begreppsanalys – begrepp och betydelsenysanser	66
	Förståelse av betydelsesamband	68
6.2	Sökandet kring ansvarets idéer och meningsinnehåll	70
	Läsaktens hermeneutiska karaktär	71
6.3	Sökandet kring ansvarets inre innebörd i	
	vårdandets meningssammanhang	72
	Kvalitativ tolkande metasyntes	72
	Tematisering av materialets kunskapsmassa	76
7	DET VERKSAMMA I ANSVARET	79
7.1	'Ansvar' – ordets ursprung och betydelseutveckling	79
7.2	'Ansvar' – mot en ontologisk bestämning	81
	'Ansvar' som risk	87
	'Ansvar' som straff	90
	Rörelseriktning för det	
	meningsbärande betydelseinnehållet	101
	Ansvarets kärna som frihet, skuld och kärlek	104
7.3	Syntes av meningsinnehållet i begreppet 'ansvar'	106
	'Ansvar' som skuld – den andra förståelsehorisonten	107
	'Ansvar' som förbundenhet och relation	108
	'Ansvar' som villkor och gränser	109
	'Ansvar' som omdöme och handling	111
	'Ansvar' som ofullständighet och oändlighet	111
	En faktafiguration för ansvar i vårdandets menings-	
	sammanhang	112
8	ANSVAR SOM FRIHET, SKULD OCH KÄRLEK	117
8.1	Ansvar som frihet	119
	Frihetens väsen och det Oändliga	121
	Från frihet till ansikte och ansvar	122
	Ansvarets gärningar i förhållande till viljans och	
	handlingens frihet	123
8.2	Ansvar som skuld	124
	Skuldens ontologiska karaktär	124
	Från skuld till ansvar	126
	Ansvarets gärningar i förhållande till människans	
	ontologiska och personliga ontiska skuld	128
8.3	Ansvar som kärlek och kärlighet	129

Kärlekens outgrundliga källa	130
Från kärlek och kärlighet till ansvar	131
Answarets gärningar i förhållande till kärlighet	132
8.4 Syntes av det meningsbärande innehållet i answarets kärna, frihet, skuld och kärlek	133
Ansvar som frihet, skuld och kärlek – den tredje förståelsehorisonten	136
En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang	141
9 VILJA OCH FÖRMÅGA TILL ANSVAR	147
9.1 Meningsbärande betydelseinnehåll	148
Ansvar och frihet som personligt värde och livets grundförutsättning	148
Ansvar och frihet som principen om autonomi	151
Ansvar och skuld som samvetets röst	152
Ansvar och skuld som moralisk oro, stress och ångest	154
Ansvar och kärlek som upplevelse av värdighet	155
Ansvar och kärlek som relationens kraft och uttrycksformer i gärningar	157
Ansvar, frihet och kärlek som plikt, kall eller livsuppgift	158
Ansvar, frihet och kärlek som livsförståelse för ett gott arbete	159
Ansvar, frihet och skuld som villkor och gränser	159
Ansvar, skuld och kärlek som att ta eller inte ta ansvar – att vara ansvarig	160
9.2 Answarets meningssinnehåll som vårdares vilja och förmåga till frihet, skuld och kärlek – den fjärde förståelsehorisonten	161
9.3 En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang	166
III ANSVARETS INRE INNEBÖRD I VÅRDANDETS MENINGS-SAMMANHANG	169
10 PÅ VÄG MOT DET OÄNDLIGA	171
10.1 Answarets faktafigurationer – horisonternas sammansmältning	171
10.2 En faktafiguration för ansvar och teser för vårdandets meningssammanhang	179

11 KRITISK GRANSKNING OCH DISKUSSION	187
11.1 Kvalitativa kriterier	187
11.2 Studiens trovärdighet och giltighet	193
11.3 Kunskapsbehållning och teoritillskott	196
Betydelsen av ansvarets faktafiguration för vårdvetenskapen och fortsatt forskning	200

SUMMARY	203

LITTERATUR	213

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Studiens design	16
Figur 2. Vårdvetenskapens ethos och inre etik (Eriksson 2006)	25
Figur 3. En figuration för ansvar – den första förståelsehorisonten	49
Figur 4. Modell för ansvarets faktafiguration i vårdandets meningssammanhang	52
Figur 5. Erikssons modell för hermeneutisk begreppsbestämning	59
Figur 6. Diskriminationsparadigm över begreppet 'ansvar'	89
Figur 7. Diskriminationsparadigm över ansvarets synonym 'straff'	93
Figur 8. Substansrörelsens riktning och styrka i det meningsbärande innehållet i begreppet 'ansvar'	103
Figur 9. Substansrörelsens riktning och styrka i det meningsbärande innehållet i synonymen 'skuld'	103
Figur 10. Ansvar som skuld – den andra förståelsehorisonten	110
Figur 11. Ansvar som frihet, skuld och kärlek – den tredje förståelsehorisonten	137
Figur 12. Ansvarets kärna som frihet, skuld och kärlek	142
Figur 13. Ansvar som vilja och förmåga – den fjärde förståelsehorisonten	163
Figur 14. Ansvarets meningsinnehåll i dialog	173
Figur 15. En faktafiguration för ansvar – klangbotten i vårdandets meningssammanhang	181

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER

Tabell 1. Studiens uppbyggnad sammanfattad i metod och material	18
Tabell 2. Syntes av religionsfilosofernas mest väsentliga tänkande	135

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

- Bilaga 1 Diskriminationsparadigm över begreppet 'ansvar'
(Wallinvirta 2001)
- Bilaga 2 Diskriminationsparadigm över ansvarets synonym 'skuld'
(Wallinvirta 2001)
- Bilaga 3 Diskriminationsparadigm över ansvarets och skuldens
inbördes samband (Wallinvirta 2001)
- Bilaga 4 Litteraturoversiktens sökresultat
- Bilaga 5 Synonymtablå över begreppet 'ansvar'
- Bilaga 6 Synonymtablå över ansvarets synonym 'skuld'
- Bilaga 7 Synonymtablå över ansvarets synonym 'risk'
- Bilaga 8 Synonymtablå över ansvarets synonym 'straff'
- Bilaga 9 Diskriminationsmatris över begreppet 'ansvar'
- Bilaga 10 Diskriminationsmatris över ansvarets synonym 'skuld'
- Bilaga 11 Diskriminationsmatris över ansvarets synonym 'straff'
- Bilaga 12 Översikt över religionsförfattarnas bakgrund och livsgärning
- Bilaga 13 Artiklar medtagna i metasyntesen
- Bilaga 14 Sammanställning över artiklar i metasyntesen

Hjärtat har sina skäl som
förståndet aldrig kan fatta.
(Pascal 1971, 141).

1 ANSVAR SOM ETISK GRUNKATEGORI

Inom den vårdvetenskapliga traditionen har etiken som kunskapsområde¹ alltid haft en central plats.² Det vårdetiska kunskapsområdet, vårdandets och vårdarbetets etik behandlar frågor om det som är gott och ont eller rätt och fel i vårdandets verklighet³. Det personliga mötet mellan patienter och vårdare, samt de asymmetriska vårdrelationerna berör vårdandet i dess djupaste mening⁴. Eriksson⁵ benämner detta vårdandets etik. Denna etik aktualiseras varje gång vårdare möter patienter. I vårdandet förstås implicit en handling vars avsikt är det goda, sanna och sköna för patienters hälsa och lidande⁶.

Ett centralt grundbegrepp inom vårdetiken är begreppet 'ansvar'. På vilket sätt ansvaret beskrivs i olika vetenskapliga texter beror bl.a. på val av perspektiv, teorinivå och kontext⁷. Begreppet 'ansvar' är ett allmänt begrepp, inte ett specifikt begrepp för vårdetik eller vårdandets etik⁸.

¹ Carper 1978; 1979; Eriksson 1995, 1–6.

² Grenholm 1995, 69, 2003, 250–253. Grenholm betonar att etik och moral diskuteras och granskas i det postmoderna samhället ur flera olika perspektiv. Inom olika traditioner finns det divergerande uppfattningar om vad som är gott och ont eller rätt och fel och även vad som kännetecknar en etisk kunskapsteoretisk ståndpunkt. Grenholm konstaterar, naturligt och enkelt, att vi människor är olika och befinner oss i skilda kontexter, vilket innebär att de erfarenheter människan bär med sig och den kunskapstradition hon besitter kan hon inte frigöra sig eller distansera sig ifrån. En etisk universalism är varken möjlig eller önskvärd enligt Grenholm.

³ Eriksson 1995, 1–6, 2009; Leino-Kilpi och Välimäki 2006, 19–22.

⁴ Kasén 2002.

⁵ Eriksson 1995, 2.

⁶ Jfr Eriksson, Nordman och Myllymäki 1999. Då jfr används i studiens litteraturhänvisningar avses med detta olika författares texter som skribenten hänvisar till och vilka är överensstämmande med skribentens egna texter, både explicit och implicit.

⁷ Jfr Savikko 2008.

⁸ Ansvarets betydelseinnehåll är både i den allmänna etiska litteraturen och i det vårdetiska kunskaps- och forskningsfältet språkligt och innehållsligt rikt nyanserat. Zaborowski (2000) framhåller att begreppet 'ansvar' på ett filosofiskt sätt, inte kan förstås via en mekanistisk förklaring av orsak och verkan samband. Han för fram en filosofisk förståelsehorisont som har sin grund i ett antropologiskt, etiskt och religiöst tänkande, och framhåller att alla tre närmelsesätt till begreppet 'ansvar' är starkt förbundna med varandra.

Forskningsuppgiften i avhandlingen är att granska begreppet 'ansvar' med utgångspunkt i vårdandets etik och i vårdandets meningssammanhang. Begreppen vårdetik och vårdandets etik förstås i avhandlingen utgående från Erikssons⁹ tänkande. Begreppet vårdetik ses som ett samlande ord för alla etiska företeelser inom vårdområdet. Fokus i avhandlingen finns på vårdandets etik, den inre etik eller etiska struktur vårdare förfogar över som på ett naturligt och grundläggande sätt finns i ett vårdande förhållningssätt, och som i sig på en ontologisk nivå är oberoende av den yttre etikens regler och föreskrifter. Utgångspunkten för en inre etik med ansvar i fokus är "caring ethics", d.v.s. vårdandets etik, som förstås som kärnan i vårdarbetets etik "nursing ethics". Det föreligger genomgående i studien ett sökande efter vad ansvarets inre innebörd är ur ett vårdvetenskapligt perspektiv.

Intresset för begreppet 'ansvar' har följt mig under en lång tid. Många uttryck och allmänna fraser om ansvar är otydliga och svåra att fånga till sin innebörd, både sådana som används allmänt i folkmun men också i vårdvetenskaplig litteratur och i vårdares uttalanden. Bland annat exempel på dessa uttryck är: "människan är fri" och "bär ansvar för sina val och handlingar", "frihet under ansvar", "det är på ditt eget ansvar", "du står i ansvar", "jag tar det på mitt ansvar" och "en dag får du ännu stå till ansvar"¹⁰. Denna otydlighet i uttryck och vad deras egentliga djupa innebörd är i vårdandets meningssammanhang har fört mig vidare till studier om ansvar och till viljan att närmare granska och utforska det meningsbärande betydelseinnehållet.

I den etiska forskningen och i litteraturen inom vårdvetenskap, både nationellt och internationellt, kan begreppet 'ansvar' förstås mer eller mindre i relation till allt som handlar om etik inom vården.¹¹ Kuokkanen och medförfattare¹² diskuterar olika etiska problem inom vården och konstaterar att vårdare uppfattar och igenkänner de etiska frågorna, och att vårdare under 2000-talet mer modigt vågar ingripa och ta ställning i

⁹ Eriksson 1995, 9–11. I begreppet 'vårdetik' finns tonvikten ofta på en yttre etik såsom principer, föreskrifter och regler (se närmare s. 24).

¹⁰ Jfr SAOB 1903.

¹¹ Cronqvist, Theorell, Burns och Lützen 2004; Lützen, Dahlqvist, Eriksson och Norberg 2006; Sandman och Nordmark 2006; Torjuul, Elstad och Sørli 2007. Forskningen diskuterar bl.a. vårdetiska frågor i olika kliniska kontexter. Ansvar finns med i studierna på olika sätt, t.ex. vårdare skall fullgöra sitt ansvar, vårdare har ansvar att handla korrekt och utgående från patienters behov, vårdare har moraliskt ansvar att följa plikter och regler. Se närmare kapitel 2.4 i avhandlingen.

¹² Kuokkanen, Leino-Kilpi och Katajisto 2010.

etiska konflikter. Ansvar är etik och beskrivs oftast som plikt, regler, principer, god vård och etiska beslut utgående från lagar, förordningar och direktiv¹³. Detta benämns i avhandlingen den yttre etikens fält¹⁴. Betoningen av den yttre etikens och dess dominerande betydelseinnehåll gör ansvarets inre innebörd diffus och otydlig till sin egen ontologiska kärna.

Det finns ett uppenbart behov men också en önskan och strävan att förstå ansvar mer fördjupat, att artikulera ansvarets egen ontologiska etiska kod som har sin grund i vårdandets ethos och i en caritativ vårdetik¹⁵. Den caritativa vårdetiken erbjuder vårdaren en värdegrund som förankras i hennes eller hans eget personliga inre. Detta benämns i avhandlingen den inre etikens fält. Att upptäcka ansvarets inre innebörd är relaterat till den inre etikens fält (se figur 2, s. 25) där den caritativa vårdetiken har sin boplats. Härifrån hämtar vårdvetenskapens och vårdandets ethos sin kraft ur kärleken och medlidandet för den andra¹⁶. Caritas som vårdandets motiv smälter samman med vårdares inre väsen, med vårdares egenart som tjänar patienters bästa. Caritasmotivet är villkorslöst och används av vårdare för att i vårdgemenskap med patienter förmedla vårdandets meningssammanhang. Kärleken utgör tillvarons grund och livet betraktas som heligt och människans värdighet som okränkbar. Eriksson¹⁷ har uttryckt ansvaret utifrån den inre etikens fält som att ”tända kärlekens eld med dygdens ved”. Den inre etiken svarar mot det personliga inre och vårdvetenskapens och vårdandets ethos är ledstjärnor för sökandet efter det sanna, det sköna och det goda.

¹³ Heymans, van der Arend och Gastmans 2007; Verpeet, Meulenbergs och Gastmans 2003.

¹⁴ Watson (1990) säger att vårdare nog kan följa lagar och principer men saknar många gånger en medvetenhet om vad ett personligt mänskligt vårdande innebär och därmed även saknar en egen uttalad personlig vårdande etik, som alltid är något mer än det som står i föreskrifterna (jfr Eriksson 1995).

¹⁵ Eriksson 2003, 21–33; jfr Watson 2006. Kärnan i vårdandets ethos är caritas. Det caritativa vårdandet är etiskt och kärleksfullt till sin karaktär och har sitt ursprung i idén om den barmhärtiga samariern. Caritativ vårdetik möjliggör en inneboende kraft och fungerar som en garant samt ger ett löfte om att vårdarbetet inte blir ett mekanistiskt utförande av tekniker (jfr Eriksson 1995, 9–39).

¹⁶ Eriksson och Lindström 2000.

¹⁷ Eriksson 2002; jfr Näsman 2010, 151–152. När dygden kontextualiseras i mänsklig gemenskap framträder det etiska som en kraft, som förmedlar det värdefulla genom kärlekens gärningar.

Riktningen för den fortsatta kunskapssökningen och kunskapsbildningen i avhandlingen om ansvarets inre innebörd ges av dessa satser:

- 1) Ansvar är etik och ansvar är en vårdetisk grundkategori inom den caritativa vårdetiken¹⁸.
- 2) Ansvarets fundament har sin utgångspunkt i vårdandets ethos¹⁹.

Ansvar som en vårdetisk grundkategori får sin bestämning av ansvarets och vårdandets egenart tillsammans.²⁰ Denna egenart är avhandlingens syfte att upptäcka. I vårdandets ethos finns ett 'inre bör', en uppfordran att finna det sikte som möjliggör ett caritativt vårdande, och därigenom det språk och den mening som ansvarets inre innebörd bör ges för att bli bärare av ett etiskt budskap²¹.

Uttrycken "figuration för ansvar eller ansvarets figuration" står i avhandlingen för den gestalt och verklighet som begreppet 'ansvar' som helhet ges^{22,23}. Ordet *figuration*²⁴ har sitt ursprung i musikvetenskapen och innebär en upplösning av melodi i ackord och figurer som rytmiskt harmoniserar med varandra och klingar i enlighet med de givna

¹⁸ Eriksson 1995; jfr Lèvinas 1988; Molin 1993. Övriga grundkategorier som Eriksson (1995, 25-34) framhåller är människans värdighet, vårdrelationen, inbjudan, det goda och det onda samt dygd och plikt eller förpliktelse.

¹⁹ Eriksson 1995, 2003; Eriksson och Lindström 2000; jfr Malmsten 1999; Nortvedt 1996.

²⁰ Eriksson 1995, 25-34, 2001, 23-31. Eriksson framhåller att en ny humanvetenskaplig tonart håller på att bryta fram vilken ger vårdvetenskapens ethos och vårdandets kärna ny mening i en harmoni med vårdvetenskapens ontologi. Ansvarets faktafiguration skall generera ny systematisk vårdvetenskaplig kunskap med självständig egenart.

²¹ Eriksson 2003, 22-23.

²² Eriksson 2001, 23-31. Figurationen för ansvar har tonvikten på det ontologiska och gestaltar och synliggör den vårdande verklighet som är aktuell i förhållande till ansvarets inre innebörd och dess fundament. Fundament ser Eriksson (2001, 30) som det som skall ses som det vårdande. En figuration som till sitt innehåll är rik på fundament om ansvarets inre innebörd ses ge möjligheter till att fördjupa harmonierna i vårdandets kärna.

²³ Jfr Ford 1975, 16-23. Ford talar om "Figuration of facts" och säger att det är via dessa faktafigurationer som vetenskapen om det verkligt verkliga (jfr Eriksson 2009) uppenbarar sig, karaktären synliggörs och det självklara och vardagliga bekräftas. Studiens figurationer är processer av hur djupt verkligheten har förståtts och hur skribentens tänkande konstruerats och gestaltats i en självständig och samtidigt gemensam förståelse. (Jfr Gadamer 1997).

²⁴ SAOB 1926. Figuration ges följande betydelseinnehåll: gestaltning, formning, gruppering, sammanställning, figurer eller egenskaper. Figuration och faktafiguration används i studien som synonyma, men med den skillnaden att med ansvarets figuration förstås allmänt alla ansvarets fundament oberoende av kontext, medan ansvarets faktafiguration i vårdandets meningssammanhang belyser ansvaret ur ett vårdvetenskapligt perspektiv.

tecknen²⁵. I figurationen för ansvar står ackord och not figurer för ansvarets fundament i form av begrepp och meningsbärande innehåll. Den aktuella verklighet som formas av ansvarets fundament skall utgöra den helhet som bildar ett tillräckligt och nödvändigt betydelseinnehåll för begreppet 'ansvar' i vårdandets meningssammanhang. Ansvarets faktafiguration skall kunna vidkänna och synliggöra vårdares ansvar för patienter.

Avhandlingens uppbyggnad

Avhandlingen är en monografi och består av tre delar: siktet, sökandet och slutandet.²⁶ Monografien har som avsikt att på ett utförligt sätt beskriva ansvarets komplexitet och ge allt efter att avhandlingen framskrider en fördjupad förståelse i ansvarets olika betydelsefält, vilka är beroende av varandra i en sammanflätad enhet, och som inte i sina enskilda delar kan förstås som ansvarets helhet. Denna ständiga substansrörelse mellan del och helhet i avhandlingen utslöt tanken på en sammanläggningsavhandling.

Studiens övergripande metodologi är hermeneutik med utgångspunkt i Gadamer²⁷ tänkande. En närmare beskrivning av den övergripande epistemologin och metodologin ges i kap. 5 och 6. I siktet är studiens utgångspositioner beskrivna, den förståelsehorisont och de fördomar som ger möjlighet till vidare förståelse och tolkning av begreppet 'ansvar'. I siktet diskuteras den vårdvetenskapliga substansmodell mot vilken de olika figurationerna på ansvarets fundament förstås. I slutandet sammanvävs figurationerna och resulterar i ansvarets inre innebörd, i den faktafiguration som är giltig för vårdandets meningssammanhang.

Sökandet efter ansvarets inre innebörd inleds med det metodologiska utförandet och med en beskrivning av de metoder som använts vid utförandet och upptäckandet av ansvarets inre innebörd. I sökandet efter kunskapen om begreppet 'ansvar' synliggörs ansvarets betydelsefält och meningssammanhang i ord²⁸ och faktafigurationer.

²⁵ Allén 1990.

²⁶ Eriksson och Lindström 2000, 5. Siktet, sökandet och slutandet ger struktur för den vårdvetenskapliga kunskapens begrepps- och teoribildning om ansvarets fundament och åskådliggör avhandlingens uppbyggnad.

²⁷ Gadamer 1997.

²⁸ Eriksson och Lindström 2007.

I slutandet går ansvarets faktafigurationer i dialog med varandra och en sista horisonternas sammansmältning sker som igen i sin tur öppnar för nya frågor och nya utmaningar för ett offentliggörande av kunskapen i vårdandets meningssammanhang, samt för att kunna skönja vårdandets verkliga verklighet²⁹. Studiens resultat formuleras som en teoretisk modell över ansvarets inre innebörd, som ett vårdvetenskapligt begrepp och med den caritativa vårdetiken som utgångspunkt.

²⁹ Eriksson 2009.

I SIKTET PÅ ANSVARETS INRE INNEBÖRD

Det sanna goda måste vara någonting
 som alla kan äga på en gång,
 utan att det därigenom förminskas.
 (Pascal 1971, 171)

Denna del i avhandlingen beskriver den förförståelse som granskandet av ansvarets inre innebörd bygger på. Förförståelsen inbegriper det vårdvetenskapliga paradigmet, den tradition som på förhand är innehållsmässigt given och bestämd, som förmedlar den substans som ger mening och riktning åt studien³⁰. Siktet innehåller en granskning av hur begreppet 'ansvar' beskrivs och diskuteras i vårdvetenskaplig litteratur och forskning, samt utgångspunkterna över studiens ontologiska, epistemologiska och metodologiska överväganden. Förförståelsen som helhet utmynnar i den första förståelsehorisonten över en figuration för ansvar (se s. 49).

Studiens teoretiska perspektiv och förförståelse har sin grund i en vetenskapssyn på vårdvetenskap som en humanvetenskap³¹, i Erikssons vårdteori³² samt i det vårdvetenskapliga forskningsområdet vid Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi.³³ Studien har en fast förankring i denna tradition. Vikström³⁴ konstaterar att den hermeneutiska skolbildningen³⁵ bör vara medveten om att de tolkningar som görs är förankrade i och beroende av kulturen, samfundet och individerna. Tolkningarna blir därmed alltid kontextuellt färgade, samtidigt som det inte finns orsak att betvivla öppenhet inför forskningsuppgiften eller inför det valda material och de texter som inbegrips i studien.³⁶ Förankring i tradition behövs för att det skall vara möjligt att formulera

³⁰ Jfr Gadamer 1997.

³¹ Eriksson, Isola, Kyngäs, Leino-Kilpi, Lindström, Paavilainen, Pietilä, Salanterä, Vehviläinen-Julkunen och Åstedt-Kurki 2008.

³² Eriksson 2001; Forskningsprogrammet för vårdvetenskap vid Åbo Akademi vid Enheten för vårdvetenskap 2008.

³³ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

³⁴ Vikström 2005.

³⁵ till vilken Enheten för vårdvetenskap räknas.

³⁶ Jfr Törnebohm 1982, 17, 1987, 64–65. Törnebohm talar om betydelsen av förankring i tradition som en nödvändighet av sociokulturell kompetens (världsbild och vetenskapssyn). Detta ses som en positiv förutsättning och ger tillhörighet till vetenskapsområdet.

tolkningar med relevans och aktualitet för begreppet 'ansvar' i vårdandets meningssammanhang.³⁷

De forskningsmässiga val som görs i studien i förhållande till vårdvetenskaplig litteratur och till stödvetenskapen filosofi är alla avsedda att fördjupa och bättre förstå begreppet 'ansvar' i förhållande till vårdvetenskapens grundantaganden och i relation till vårdandets meningssammanhang³⁸. Kunskapen i det vetenskapssparadigm som här i avhandlingen presenteras är inte värdefri. Då studien har ett hermeneutiskt närmelsesätt till forskningsobjektet finns det grader av subjektivitet med³⁹. Med subjektivitet avses här erfarenheter, uppfattningar och fördomar som färgar vetenskapssynen. Dessa fördomar är omöjliga att frigöra sig från. Men subjektiviteten kan omformas till en objektivt given utgångspunkt om den tydliggörs i studien och det öppet tillkännages vilka de rådande fördomarna är⁴⁰. Niiniluoto⁴¹ säger att kunskapen idealiseras. Detta görs delvis medvetet och delvis omedvetet. Idealmodeller behövs och de fungerar i förlängningen som ideal för den fortsatta forskningen och vid nedbrytningen av kunskapen till en kontextualisering som gör kunskapen tillämpbar. Det hör även till vetenskapens karaktär att förverkliga den uppgift som bevarar kunskapsobjektet väsentligt lika under olika historiska tidsperioder och i olika samhällsystem⁴².

Gadamer⁴³ talar i detta sammanhang om förförståelsen som den hermeneutiska erfarenheten, en erfarenhet som grundar sig på skribentens egen historicitet och tradition. Tradition är mer än en tidsperiod av erfarenheter som man är knuten till. Tradition är enligt Gadamer⁴⁴ ett språk, en kommunikationspartner och ett meningsinnehåll som skribenten hör samman med. Den hermeneutiska erfarenheten, d.v.s. i detta fall skribentens tradition och förförståelse kan inte väljas bort, utan den förmedlar i nuet om det innehåll som ger mening och riktning för denna studie.

³⁷ Jfr Vikström 2005.

³⁸ Eriksson och Lindström 2000, 7; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

³⁹ Gadamer 1997.

⁴⁰ Gadamer 1997; Holme och Solvang 1991, 103–105; Janhonen och Nikkonen 2001, 14–15; Niiniluoto 1980.

⁴¹ Niiniluoto 1980, 237–248.

⁴² Ibid., 60.

⁴³ Gadamer 1997.

⁴⁴ Ibid., 168.

2 ÖPPNING MOT FÖRSTÅELSE AV ANSVARETS INRE INNEBÖRD

I föreliggande kapitel beskrivs de teoretiska utgångspositioner som bildar den grund som avhandlingen är byggd på och där siktet och sökandet av betydelseinnehållet i begreppet 'ansvar', i relation till vårdandets meningssammanhang, har sin hemort. Kapitlet inleds med ett avstamp i vårdvetenskapens och vårdandets ethos, i det ethos som ser livet som heligt och okränkbart och där kärleken utgör all tillvaros grund⁴⁵. Vårdvetenskapen vid Åbo Akademi har en förankring i detta ethos.⁴⁶ Caritas är vårdandets grundmotiv och genomsyrar ethos⁴⁷. I kapitlet granskas begreppet 'ansvar' utifrån den nationella och internationella litteraturen och ansvaret diskuteras som yttre och inre etik. Kapitlet innehåller därutöver studiens syfte, frågeställningar, design och forskningsetiska överväganden.

Vårdandets ethos används i avhandlingen och förstås som det sanna, goda och sköna för patienter i vårdandets meningssammanhang.

2.1 Vårdvetenskapens och vårdandets ethos som horisont för ansvarets faktafiguration

Ansvarets ontologi⁴⁸ och dess meningsinnehåll uppfattas framträda och bli förnimbart bortom de etiska normativa handlingsnivåerna⁴⁹. De

⁴⁵ Eriksson 2003.

⁴⁶ Eriksson, Lindström, Kasén, Lindholm och Matilainen 2006; Forskningsprogrammet för vårdvetenskap vid Åbo Akademi vid Enheten för vårdvetenskap 2011. Vårdvetenskapen vid Åbo Akademi utgår från tanken om vetenskapers autonomi och besitter en egen, unik, meningsbärande teorikärna i vilken de bärande grundbegreppen är: människan som enheten kropp, själ och ande samt hälsa, lidande och vårdande. Det övergripande närmelsesättet till teorigenereringen av det meningsbärande betydelseinnehållet är hermeneutiskt. (Jfr Gadamer 1997).

⁴⁷ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

⁴⁸ Med ansvarets ontologi förstås de grunddrag som ansvarets väsen ges och som inte påverkas i sig av kontext eller situation. (Jfr Nortvedt och Grimen 2006, 69–71).

⁴⁹ De etiskt normativa handlingsnivåerna ses utgå från t.ex. deontologisk etik eller kantiansk etik, teleologisk etik eller utilitarism, sinnelags- eller situationsetik. Inom den humanistiska traditionen har etiska teorimodeller försökt besvara frågan om vilka handlingar som bör utföras och om vad som är rätt och fel. Olika kriterier på en rätt handling anges såväl inom utilitarismen som inom den kantianska etiken. Grenholm

normativa etiska teorierna ses inte som tillräckliga för vårdandets etik av idag.⁵⁰ Tschudin⁵¹ framhåller tydligt att ansvar är mer än plikt: ansvar är förenat med frihet, godhet och rättskaffenhet. En vårdare som innehar ett inre etiskt ansvar besitter i sig själv en inre auktoritet och autonomi.

Grenholm⁵² betonar att en etisk teori av i dag skall gälla vilken slags person människan skall vara och sålunda skall etiken vara personorienterad. Frågor som: Vad kännetecknar en god människa och vilka dygder är önskvärda att odla? är viktiga att ställa.⁵³ Många är de författare som konstaterar att det etiska är närvarande i vardagsmänniska möten⁵⁴. Att finnas i en relation till en annan människa, till hennes hälsa och lidande, att vidröra enheten människan – kropp, själ och ande berör vårdandet i dess djupaste mening och handlar om vårdandets etik⁵⁵.

Eriksson⁵⁶ säger att vårdvetenskapen söker sanningen om vårdandet och ansvarar för att denna sanning blir tillägnad människan⁵⁷. Det sanna, sköna och goda framstiger i den caritativa vårdetiken, kärlekens etik och avtecknas mot sina motpoler lögnen, det fula och det onda. Det är genom att vårdare blir medvetna om motpolerna som det etiska valet, det goda har möjlighet att framträda. ”Det är i den etiska akten som ethos uppenbaras i ord och gärningar”⁵⁸. Detta ethos ser Eriksson⁵⁹ som kärnan i vårdandets etiska akt och i en vårdande kultur i gemenskap.

(2003) säger att en etisk teori i sig inte är tillräcklig endast genom att ange vad som utmärker en rätt handling.

⁵⁰ Eriksson 1995; Grenholm 2003.

⁵¹ Tschudin 1986, 62–71.

⁵² Grenholm 2003.

⁵³ Jfr Eriksson 1995, Näsman 2010; Wärnå 2002. Dygden som mänsklig kraft framhålls som det främsta goda i vårdgemenskap och i vårdandets meningssammanhang. Grenholm (2003) uppfattar att etikens främsta uppgift idag är att reflektera över vilket slags person människan bör vara i det sammanhang hon finns involverad i.

⁵⁴ Bl.a. Caputo 2000; Kalkas och Sarvimäki 1996; Leino-Kilpi och Välimäki 2006; Molin 1993; Sarvimäki och Stenbock-Hult 2007; Thorsén 1997.

⁵⁵ Eriksson 1995; Eriksson och Lindström 2000; Eriksson 2001, 2003; Sivonen 2000.

⁵⁶ Eriksson 2003.

⁵⁷ Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi omfattade i början på 1990-talet ett tänkande om en ”ny vårdetik” (Eriksson 1995), den caritativa vårdetiken. Den caritativa vårdetikens uppgift är att utlägga och synliggöra ontologiskt orienterade vårdetikmodeller som ger en bärande grund för vårdandet och dess meningssammanhang och i vilka caritasmotivet synliggörs genom huvud, hand och hjärta (Eriksson, Nordman och Myllymäki 1999).

⁵⁸ Eriksson 2003, 26.

⁵⁹ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

Hilli⁶⁰ relaterar ethos till att vara hemma, en inifrån-njutning som människan kan igenkänna som äkta och hel, det innersta rummet där det goda livet synliggörs i kontakt med sig själv, en konkret annan och Gud.

I en tidigare studie⁶¹ formades ansvarets ansikte i följande fyra teoretiska satser med den caritativa vårdetiken som utgångspunkt:

- Answarets gärningar på ansvarets olika etiska nivåer är speglingar av ett och samma ansikte.⁶²
- Ansvar är handling och fordrar en inre bestämmelse, en klarhet över ens eget innersta väsen som vårdare.⁶³
- Ansvar är ofullkomlighet och oändlighet och öppnar sig i relationen mellan vårdare och patient.⁶⁴
- Ansvar är kärlek och uttrycks bl.a. via gränser, mod och bekräftelse (att se den andra).⁶⁵

Dessa fyra teoretiska satser finns med i förförståelsen om vad ansvarets faktafiguration är i vårdandets meningssammanhang. Siktet och det fortsatta sökandet i denna avhandling skall fördjupa förståelsen kring begreppet 'ansvar' och dess meningsinnehåll. Upptäckandets väg⁶⁶ möjliggör att ansvarets ontologi öppnar sig ytterligare för det sanningslika och okända med vårdvetenskapens och vårdandets ethos som horisont.

⁶⁰ Hilli 2007, 51–60; jfr Eriksson 2003, 21.

⁶¹ Wallinvirta 2001. I analysen av begreppet 'ansvar' framsteg tre begreppsfamiljer: skyldighet och förpliktelse, ansvarighet och förbindelse samt skuld och svar. Se bilaga 1: Diskriminationsparadigm över begreppet 'ansvar', bilaga 2: Diskriminationsparadigm över ansvarets synonym 'skuld' och bilaga 3: Diskriminationsparadigm över ansvarets och skuldens inbördes samband.

⁶² Människan är bärare av sitt eget ansvars ansikte (jfr Lèvinas 1988), det ansikte i vilket hon införlivat vårdvetenskapens ethos och den värdegrund som blir synlig i hennes person genom det goda och onda. Olika etiska nivåer i den tidigare studien refererade till en social, humanistisk och ontologisk nivå.

⁶³ Ansvar är en verklig och konkret handling som innebär att välja och de val som görs eller beslut som fattas visar på en inre bestämmelse.

⁶⁴ Ansvar relateras till en religiös, andlig eller existentiell dimension där den ontologiska skulden framträder.

⁶⁵ Ansvar är en konkret kärleksgärning som innebär omsorg och vårdgemenskap

⁶⁶ Eriksson och Lindström 2000, 12. Med upptäckandets väg förstås att finna de spår som synliggör vårdandets teorikärna och ansvarets ontologi, samt att vad-frågorna ställs om och om igen: Vad är ett ansvar? och att sedan i en hur-fråga kunna bevara ett vad med en vad-fråga. (Eriksson och Lindström 2000, 8).

Det bärande i förförståelsen och den första öppningen mot ansvarets inre innebörd formuleras i följande påstående: **Frihet⁶⁷, skuld⁶⁸ och kärlek⁶⁹, bildar tillsammans kärnan⁷⁰ i ansvarets ontologi⁷¹**. Mot detta påstående om ansvarets inre innebörd speglas allt material i föreliggande avhandling.

Frihet handlar i denna studie om en inre frihet, en frihet människan har i relation till sina val, till sig själv och sin värdegrund. Karterud⁷² ser friheten som en utgångspunkt för allt vårdande. Han ser friheten som vårdandets grundkategori och ser friheten som nödvändig för ett caritativt vårdande. Skuldens ontologiska natur ger insikten om att ansvar aldrig är fullkomlighet.⁷³ Answarets gärningar är handlingar i kärlek och relaterade till vårdandets ethos, till essensen av ett vårdande i tro, hopp och kärlek.

Eriksson⁷⁴ talar om en vårdande kultur i gemenskap där vårdandets ethos har sitt fotfäste. Vårdandets ethos i betydelsen av det goda, sanna och sköna i vårdandet ger som följd förståelse av hur avgörande det är till vilken vårdande kultur och tradition vårdare bekänner sig i förhållande till vad hon eller han är, blir eller kunde bli i sitt ansvar⁷⁵. Vårdare utvecklar sin karaktär och personlighet inom ramen för den

⁶⁷ Kierkegaard (1954) förbinder frihet till ansvaret bl.a. som frihet att välja. Möller (1995) säger att frihet är en förutsättning för att människan skall handla moraliskt och ta ansvar för sina gärningar.

⁶⁸ Buber (1989a) säger att människan fråntar sig möjligheten att bli det hon kunde bli om hon låter skulden förstummas. Då människan tystar ner sin skuld fråntar hon sig insikten om sin ofullkomlighet och otillräcklighet som människa. Skulden är nödvändig för bekännelse och gottgörelse av människans otillräcklighet. Jfr von Post 1999, 46–47, 50.

⁶⁹ Answarets gärningar är gärningar med kärlekens essens (Eriksson 1987, 1995, 2003; Kierkegaard 1926). Med ansvarets gärningar förstås de goda handlingar som utgår från ansvarets inre innebörd och dess klangbotten, se s. 40, fotnot 195.

⁷⁰ Answarets kärna används som uttryck då det i studien hänvisas till en sammansättning av ansvarets inre betydelseinnehåll medan ansvarets ontologi handlar om betydelseinnehållets grundläggande egenskaper i denna kärna.

⁷¹ Jfr Anderberg 1997; Buber 1989a; Eriksson 1995, 2003; Kierkegaard 1954; Lèvinas 1988; Möller 1995. Se närmare Figur 3. En figuration för ansvar – den första förståelsehorisonten, s. 49.

⁷² Karterud 2006.

⁷³ Buber 1989a.

⁷⁴ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

⁷⁵ Eriksson 1995; jfr Grenholm 2003.

gemenskap som vårdkulturen kan erbjuda.⁷⁶ Vårdandets ethos, med utgångspunkt i den caritativa vårdetiken såsom detta synliggörs i vårdkulturen, formar vårdarens ansvar och ger riktningen för ansvarets gärningar med fokus på patienters hälsa och lidande.

2.2 Syfte, frågeställningar, design och forskningsetik

Det finns inom det vårdvetenskapliga kunskapsområdet ett sökande efter vårdandets etiska grundval, också det ethos i vilket inbegrips ansvarets fundament. Som tidigare nämnts är begreppet 'ansvar' inte ett specifikt vårdbegrepp. Ansvar är ett allomfattande begrepp och används i alla mänskliga sammanhang innefattande även allt vårdande som helhet.

'Ansvar' är ett begrepp som filosofin i hög grad intresserat sig för och då tillsammans med och i förhållande till orden frihet, handling, vilja och val⁷⁷. Filosofiska texter används och väljs endast med utgångspunkt att i djupare mening förstå och öppna för nya djup av begreppet 'ansvar' och dess grundläggande villkor för vårdandets meningssammanhang. De filosofiska texterna väljs utgående från ontologisk överensstämmelse med vårdvetenskapens ethos, teorikärna och caritativ vårdetik⁷⁸.

Syfte

Med vårdvetenskapens ethos och den caritativa vårdetiken som sikte beskrivs, utforskas och upptäcks det meningsbärande betydelseinnehållet i begreppet 'ansvar' i syfte att forma en faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang.

⁷⁶ Kierkegaard (1954) ser människans förmåga, möjlighet och potential att utvecklas och växa i sitt ansvar. Människan ställs ständigt inför nya och mycket olikartade situationer som gör att hon ständigt måste välja på nytt.

⁷⁷ Jfr Jonas 1994; Kierkegaard 1954. I Kierkegaards stadieteori förekommer orden som i sin mest enkla form handlar om det estetiska, det etiska och det religiösa stadiet (se s. 53–54 och fotnot 247). I *Filosoflexikonet* (Lübcke 1993) upptas inte *ansvar* som enskilt ord, men 'ansvar' sammanbinds med orden *frihet*, *handling*, *vilja* och *val* och finns implicit eller explicit i texter av bl.a. Aristoteles, Ayer, Davidson, Dray, Hart, Heidegger, Hegel, Jaspers, Kant, Kierkegaard, Locke, Melden, Mill, Nietzsche, Sartre, Scheler, Schopenhauer, Winch och Wittgenstein. Avsikten i denna studie är inte att gå in i en filosofisk dialog om begreppet 'ansvar' i förhållande till nämnda tänkare. Nämnda filosofers tänkande kan sammanfattas i en metodologisk pluralism som här innebär att det finns många principer som kan tillämpas på hur begreppet 'ansvar' filosofiskt kan beskrivas och förstås i verkligheten.

⁷⁸ Jfr Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

Avhandlingens resultat är en teoretisk modell, ett tankemönster som benämns ansvarets faktafiguration och som beskriver och åskådliggör ansvar som ett vårdvetenskapligt begrepp i vårdandets meningssammanhang. Faktafigurationen för ansvar har även som uppgift att fungera som ett symboliskt redskap för vårdares tänkande om förståelse av ansvarets gärningar för patienter. Ansvarets olika figurationer som formats i avhandlingens kapitel skall alla i fortsättningen kunna fungera som separata utgångspunkter vid bildandet av ytterligare teorimodeller av mer konkret natur inom ramen för den kliniska vårdvetenskapen⁷⁹.

Siktet på ansvarets konturer och innehåll i studien uttrycks på följande sätt: Begreppet 'ansvar' beskrivs och utreds utifrån vårdvetenskapens unika teorikärna, de ontologiska, epistemologiska och metodologiska överväganden som på ett givet sätt framhåller människans värdighet och helighet och ser hennes möjligheter utifrån enheten människan, hennes unika inneboende resurser och hennes förmåga att handla och leva rätt och gott i ansvar för en annan människa och inför sig själv.

Frågeställningar

Studiens huvudfrågeställning är:

Vad är ansvar och vilket är ansvarets meningsbärande betydelseinnehåll i vårdandets meningssammanhang?

Följande underfrågor framträder:

- a) Vilket är det generella meningsbärande betydelseinnehållet för begreppet 'ansvar'?
- b) Vilken är den ansvarets faktafiguration som igångsätter, förmår, motiverar och uppmanar till ansvarets gärningar i vårdandets meningssammanhang?

Studien är teoretisk till sin karaktär.⁸⁰ Resultatet utgör en teoretisk tankemodell över ansvarets faktafiguration och är ett bidrag till den systematiska vårdvetenskapen vid Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi⁸¹. Kunskapssökandet och kunskapsbildandet i studien hänför sig vidare till deldisciplinen vårdandets etik med gräns mot

⁷⁹ Jfr Niiniluoto 1980, 242–243.

⁸⁰ Delar av materialet har utgått från empirin och empiriska studier: Begreppsanalysen använder empiriskt material i form av begrepp, uttryck och satser i ordböcker. Artiklarna i metasyntesen hänför sig till stora delar till empiriska studier utförda i olika vårdkontexter. (Se närmare kapitel 7 och 9).

⁸¹ Jfr Eriksson 2001.

vårdteologi⁸². Kunskapssökandet i studien bidrar i första hand till teorigenerering av den kunskapskärna dessa deldiscipliner representerar.

Design och hermeneutisk karaktär

I Figur 1. Studiens design (s. 16) åskådliggörs studiens skeden utifrån den hermeneutiska forskningsansatsen. Designens inre sammanflätade uppbyggnad kan gestaltas från del till helhet till del, och rörelsen för ständigt mot nya förståelsehorisonter.

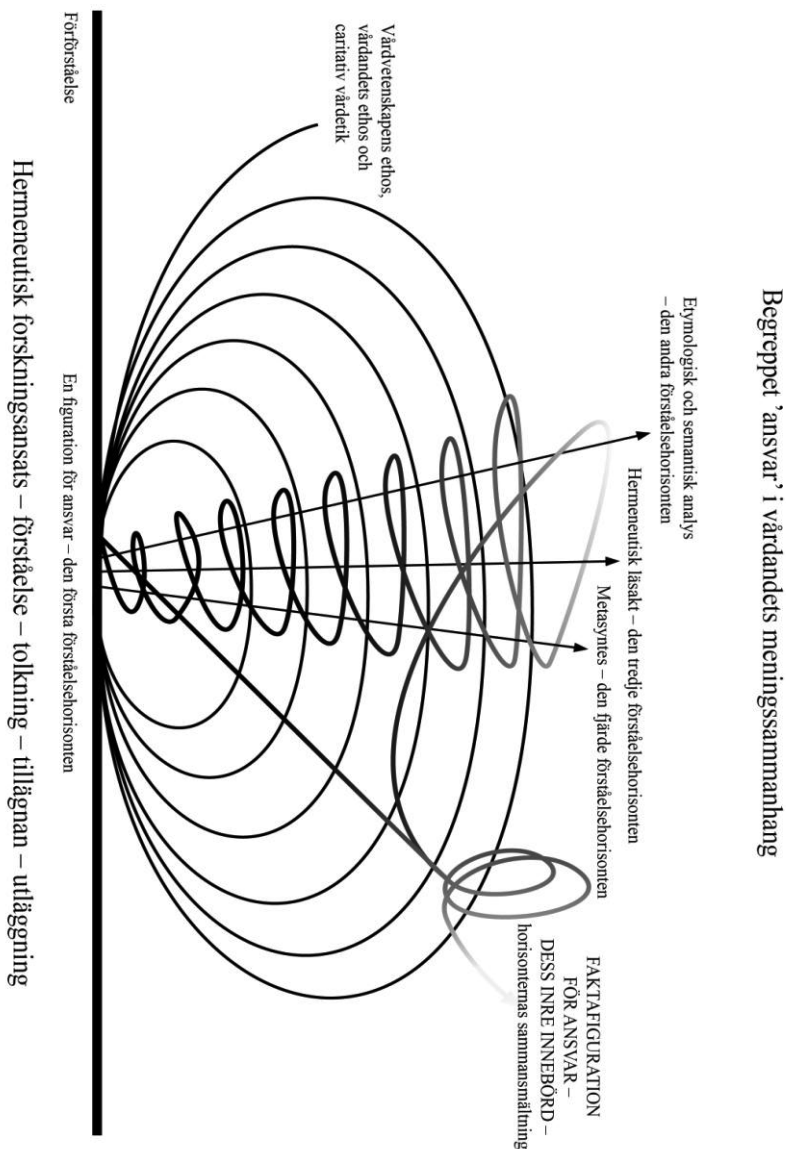
Det övergripande närmelsesättet till forskningsobjektet, begreppet 'ansvar' är i alla delar av studien den hermeneutiska forskningsansatsen i vilken förståelse och tolkning är byggstenar. Gadamer⁸³ har utifrån Heideggers tänkande och existensfilosofi utvecklat en hermeneutisk filosofi som i första hand är ett förhållningssätt och inte en konkret metod. Gadamers förhållningssätt till kunskapen och omvärlden samt hans filosofi i förhållande till de villkor som ligger som grund för den mänskliga förståelsen (se närmare kap. 5) bildar studiens övergripande metodologiska närmelsesätt till att på ett fördjupat sätt förstå studiens material och texter. Studien är deskriptiv–explorativ till sin karaktär, men med tyngdpunkt på det explorativa närmelsesättet.

I studien granskas och utforskas begreppet 'ansvar' utifrån tre metodiskt systematiska tillvägagångssätt: 1) begreppsanalys, innehållande etymologisk- och semantisk analys, 2) hermeneutisk läsakt samt 3) kvalitativ metasyntes (se tabell 1, s. 18). De tre metoder som valts för studien är avsedda som verktyg för den hermeneutiska metodologin i syfte att öppna för nya djup, för ett tänkande och en nytolkning av begreppet 'ansvar' som skall ge förståelse för ansvarets inre innebörd i vårdandets meningssammanhang, för det meningsinnehåll som annars inte vore möjligt att uppnå. Metoderna kan anses vara förenliga med

⁸² Ibid., 40–42. Kunskapen och teorigenereringen i studien ses huvudsakligen handla om vårdvetenskapens deldisciplin vårdandets etik. Ansvarets etiska innebörd studeras i vårdandets meningssammanhang vars syfte är att frambringa det sanna, goda och sköna för patienter. Detta har vårdandets etik som uppgift att omsätta i handling i ansvarets gärningar för patienter. Studiens nära gräns till vårdteologi ses i förhållande till den förståelse som studien betonar av människan som religiös. Detta innefattar en andlig verklighet som står för människans existentiella frågor och svar om det sanna, goda och sköna, och som ses ha samband med hennes fria vilja att göra, vara och varda ansvarets gärningar, i ansvarets tjänst för att befrämja patienters hälsa och lindra lidande.

⁸³ Gadamer 1997.

den hermeneutiska forskningsansatsen samtidigt som de ses vara sekundära till densamma⁸⁴.

Figur 1. Studiens design

⁸⁴ Jfr Eriksson och Lindström 2007, 16–18.

Inom grundforskning används begreppsbestämning som metodologi och förstås som en övergripande forskningsansats⁸⁵ (se närmare kap. 5). I denna studie används Erikssons⁸⁶ modell för begreppsbestämning (se figur 5, s. 59) som tankestruktur för förståelsen av det totala begreppet 'ansvar', inte som övergripande forskningsansats.

Den ontologiska bestämningen av begreppet 'ansvar' utgör en nödvändig grund som förutsättning för att upptäcka en verklighet av meningsinnehåll och genom det förstå ansvar på ett djupare sätt i vårdandets meningssammanhang. Det är också nödvändigt att nyansera användningen av begreppet 'ansvar' och bli medveten om begreppets och dess synonymers plats i den vårdvetenskapliga teoribildningen samt vid utvecklandet av densamma mot en ständigt mer autonom vetenskap. Nya relationsmönster upptäcks mellan begrepp och strukturer och bidrar till en djupare förståelse av substansen, som annars är svår att upptäcka.⁸⁷ Begrepp med ett sanningslikt meningsinnehåll är en nödvändighet för formulering av användbara teoriser och för förståelsen av vårdvetenskapens teorikärna⁸⁸. Begreppsanalysen som görs på 'ansvar', tillsammans med hermeneutisk läsakt hänför sig i första hand till begreppets ontologiska bestämning medan metasyntesen tar fasta både på begreppets ontologiska och kontextuella bestämning.

I designen (Figur 1, s. 16) visas på den hermeneutiska ansatsen vari förståelsens rörelse rör sig från helhet till del och tillbaka till helhet. Den helhet som förstås ständigt och ständigt på nytt i förhållande till den första förståelsehorisonten utvidgas av delarna och bildar nya koncentriska cirklar tills en enhetlig förstådd mening uppnåts. Gadamer säger att dessa hermeneutiska cirklar beskriver ett strukturellt ontologiskt moment vid förståelsen.⁸⁹ Den som vill förstå måste stå i förbindelse med den sak som förmedlas i text och vinna anslutning till den tradition som kommer till uttryck i förmedlingen av texten. Polariteten av förtrogenhet och främlingskap är närvarande i den

⁸⁵ Eriksson och Lindström 2007; jfr Sivonen 2000.

⁸⁶ Eriksson 1997, 2010; jfr Eriksson och Lindström 2007; Sivonen 2000; Sivonen, Kasén och Eriksson 2010.

⁸⁷ Jfr Duncan, Cloutier och Bailey 2007; Eriksson 1991; 2001; Sivonen 2000.

⁸⁸ Jfr Walker och Avant 2005. Vårdvetenskapens teorikärna har möjlighet att utvidgas och kan bättre synliggöras om begreppen ger flera personer samma tankeinnehåll (jfr Eriksson 1991, 207, 1997, 62–64, 2001; Koort 1975, 19).

⁸⁹ Gadamer 1997.

hermeneutiska ansatsen och Gadamer säger ”Detta Emellan är hermeneutikens verkliga rum”.⁹⁰

Tabell 1. Studiens uppbyggnad sammanfattad i metod och material

Metod I	Material I	Årtal
<u>Begreppsanalys</u> , utgående från Koort ⁹¹ samt Erikssons ⁹² vidareutveckling av metoden till en hermeneutisk begreppsbestämning. Meningsbärande mönster granskas i huvudbegreppet ’ansvar’ och i synonymerna skuld, risk och straff.	För alla begrepp har använts samma 11 ordböcker Begreppet ’ansvar’ och dess synonymer skuld, risk och straff granskas även i tre nyutgivna upplagor, av de i begreppsanalysen använda ordböckerna, som utkommit mellan åren 1996 och 2002.	1850– 1995
Metod II	Material II	Årtal
<u>Hermeneutisk läsakt</u> , med utgångspunkt i Gadamers ⁹³ hermeneutiska närmelesätt till texter. Det meningsbärande innehållet i förhållande till ansvarets inre kärna granskas utgående från frihet, skuld och kärlek.	Religionsfilosofiska texter: 1) Lèvinas – Frihet Originallets titel, <i>Ethique et Infini</i> Översatt till svenska, <i>Etik och oändlighet</i> 2) Buber – Skuld Originallets titel, <i>Schuld und Schuldgeföüle</i> Översatt till svenska <i>Skuld och skuldkänsla</i> 3) Kierkegaard – Kärlek Originallets titel, <i>Kjerlighedens Gjerninger</i> Översatt till finska, <i>Rakkauden teot</i>	1982 1988 1958 1989 1847 1926
Metod III	Material III	Årtal
<u>Metasyntes</u> av artiklar med utgångspunkt i Sandelowskis ⁹⁴ beskrivning av hur data analyseras och tolkas till en ny syntetiserande nivå. Det meningsbärande innehållet i förhållande till ansvarets inre kärna granskas utgående från frihet, skuld och kärlek.	Tidskriften <i>Nursing Ethics</i> – 60 vårdetiska artiklar Sökordet <i>responsibility</i> tillsammans med <i>freedom</i> , <i>guilt</i> eller <i>love</i> är representerade i rubrikerna eller i artiklarnas textmaterial.	2004– 2008

⁹⁰ Gadamer 1997, 142.

⁹¹ Koort 1975.

⁹² Eriksson 1997; Eriksson, Lindström, Lindholm och Matilainen 2007; Sivonen, Kasén, Eriksson 2010.

⁹³ Gadamer 1997.

⁹⁴ Sandelowski och Barroso 2007.

Forskningsetiska överväganden

Studien utförs i enlighet med god vetenskaplig praxis och följer allmänt godkända etiska handlingsprinciper och handlingsmönster för forskning och vetenskapsdiscipliner⁹⁵. Den hermeneutiska forskningsansatsen i studien har en stor öppenhet. Förförståelsen erkänns och beskrivs öppet och ärligt utifrån forskarparadigm, studiens forskningsobjekt och forskningsuppgift. Det finns en öppenhet för alla möjligheter som ständigt förändrar forskningsobjektet och den egna förståelsehorisonten. Tolkningar och resultat skall kunna återges i den anda som av Vikström kallas ”trogen kreativitet”⁹⁶, d.v.s. en strävan att inte förvanska texter eller använda ord och texter lösryckta ur sitt sammanhang, men att samtidigt på ett medvetet plan kunna använda sin egen förståelsehorisont som tolkningsgrund utan att förminska andra författares bidrag av tidigare texter och förståelse. Tolkningen skall innehålla något av det gemensamma kollektiva och samtidigt innehålla ett personligt angreppssätt som ger vårdvetenskapen som disciplin nya byggstenar.

Nyqvist och Kauppinen⁹⁷ diskuterar etiska överväganden i relation till litteraturstudier och tolkning av texter. De visar på några av de kritiska val som har en etisk dimension och som tolkaren utsätts för: Hur presenteras forskningsobjektet, hur åtskiljs den personliga läsförståelsen från forskningsprocessen så att det sanningslika bibehålls, för vem skrivs studien och varför, hur påverkas läsaren av den tolkning som ges och hur bidrar tolkningen till hur läsaren förhåller sig till ursprungstexterna? Texten, som är i dialog med tolkaren och uppfattas som ett subjekt, skall respekteras på samma sätt som en människa eller en informant, i annat fall kan tolkaren göra övertramp emot textens innehåll. Nyqvist och Kauppinen⁹⁸ framhåller några egenskaper för god tolkning: att tolkningen ger en sanningslik bild av texterna, att tolkningen är välgrundad, att tolkningen är systematisk, att tolkningen har en egenartad karaktär samt att tolkningen är engagerande och inspirerande.⁹⁹

Det finns en vilja att inte göra övertramp på texterna eller övertolka dem. Strävan är att belysa och förstå avsikten i texterna i förhållande till

⁹⁵ TENK, Forskningsetiska delegationen 2002; Eriksson, Leino-Kilpi och Vehviläinen-Julkunen 2008; Karjalainen, Launis, Pelkonen och Pietarinen 2002.

⁹⁶ Vikström 2005, 124.

⁹⁷ Nyqvist och Kauppinen 2006.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Jfr Vikström 2005, 118–127.

studiens teoretiska perspektiv, förförståelse och forskningsobjekt. Textmaterialet som används i studien får sin gestalt av förståelsens horisont i nuet. Det är väsentligt att inneha ett troget förhållningssätt till förförståelsen och den inre övertygelsen samt en öppenhet för ansvarets inre innebörd som möjliggör att det redan införlivade teoretiska perspektivet kan utvidgas och få nya nyanser som inte tidigare upptäckts.

Begreppet 'ansvar' kan studeras ur många olika perspektiv och aspekter och kan aldrig ges en absolut sanning. Värdet finns inte i den absoluta sanningen utan i det resultat som visar på ansvarets betydelse- och meningsinnehåll i relation till vårdandets meningssammanhang. Värdet finns i kunskapen om ansvarets faktafiguration, som skall kunna bli en tankemodell för ansvarets gärningar – att som vårdare utifrån vårdandets ethos handla medvetet, med det goda, sanna och sköna för ögonen.

Studien är teoretisk i den avsikten att det förs en kontinuerlig dialog mellan studiens textmaterial, det teoretiska perspektivet i förhållande till vårdvetenskapens teser och teorikärna och därtill till de olika förståelsehorisonterna. I studien hänvisas till tidigare forskning och litteratur på ett korrekt sätt, och tidigare resultat med ansvar som forskningsobjekt redovisas och används sanningsenligt¹⁰⁰.

2.3 Litteratur- och forskningsöversikt

I detta underkapitel beskrivs begreppet 'ansvar' med utgångspunkt i vårdvetenskaplig litteratur och forskning. Forskningen vid Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi medtas endast till vissa delar i denna forskningsöversikt med motiveringen att forskningen som helhet finns i förförståelsen och har format det teoretiska perspektivet som beskrivs närmare i kap. 3. Forskningsartiklar som publicerats i tidskriften *Nursing Ethics* och som svarar mot urvalskriterierna i metasyntesen (se kapitel 6)¹⁰¹ är inte medtagna i översikten. Det finns mycket litteratur inom vårdområdet som tangerar begreppet 'ansvar', och en avgränsning av tidigare forskning är därför inte lätt att göra fastän vissa kriterier för urval uppgörs och efterföljs. Nedan följer en genomgång av det urval som gjorts för denna studie. Konstateras kan vidare att mer av den totala

¹⁰⁰ Jfr TENK, Forskningsetiska delegationen 2002.

¹⁰¹ Se närmare kapitel 6.3 för val av artiklar till metasyntesen.

litteraturen och forskningen som helhet blev utanför översikten som presenteras än rymdes med. Men en ytterligare nyansering anses inte fördjupa det redan sagda och ger inte ett mervärde utöver de redan medtagna referenserna. I den belysning begreppet 'ansvar' nu presenteras blir ansvarets olika betydelsenyanser tillräckligt mättade för att fortsätta granskandet av detsamma.

Genomgången av tidigare forskning ger en bild av bredden och djupet i begreppet 'ansvar', dess användning i olika kontexter samt svårigheten att på ett enkelt sätt inrama och språkligt gestalta innebörden i ansvar och dess meningsbärande innehåll. Begreppet 'ansvar' tangeras ofta i den vårdetiska forskningen och i synnerhet då forskningen hänvisar till vårdetiska dilemman är ansvaret implicit eller explicit närvarande i diskussionen¹⁰². Ett gott exempel på detta är de av professor Norberg ledda forskningsprojekten inom det vårdetiska området i Sverige¹⁰³.

Sökningen av tidigare forskningar har gjorts på databaser¹⁰⁴ med vårdvetenskaplig litteratur. Sökningen som helhet kan ses i bilaga 4¹⁰⁵. Forskningsartiklar, avhandlingar, övrig litteratur eller övriga referenser som tar upp ansvar och etiska frågeställningar i relation till administration, ledarskap, undervisning och handledning, samt till forskningsetiska frågor och problem i anslutning till själva vårdvetenskapens vetenskapsområde utelämnades i sin helhet från denna översikt. Detta innebär att bl.a. avhandlingar av Männistö¹⁰⁶, Surakka¹⁰⁷ och Aitamaa¹⁰⁸ har utelämnats från forskningsöversikten. Forskningsartiklar som beskriver patienters ansvar har även utelämnats från översikten.

Flera av artiklarna återkom i de olika databaserna. De kunde återkomma flera gånger i olika kombinationer vid sökningen. När sökorden kombinerades sjönk antalet referenser kraftigt (se bilaga 4).

¹⁰² Dunn 1998; Sundin, Jansson och Norberg 2000; Watson 2003.

¹⁰³ Lütznén, Dahlqvist, Eriksson och Norberg 2006; Melchert, Udén och Norberg 1997; Söderberg och Norberg 1993; Sørli, Jansson och Norberg 2003; Udén, Norberg, Lindseth och Marhaug 1992; Öresland, Määttä, Norberg, Winther Jörgensen och Lütznén 2008.

¹⁰⁴ Följande referensdatabaser har använts: CINAHL, Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature, MEDLINE samt Academic Search Elite.

¹⁰⁵ Följande sökord har använts som huvudord i alla sökningar och i olika kombinationer: *Caring, Nursing, Ethics, Responsibility, Love, Guilt och Freedom*.

¹⁰⁶ Männistö 2001.

¹⁰⁷ Surakka 2006.

¹⁰⁸ Aitamaa 2008.

Sökningen i tidigare forskning gjordes även manuellt¹⁰⁹. Efter en andra genomgång och urval av referenserna var min strävan att ur den totala utvalda artikelmassan (213) och övriga referenser (16) finna ett representativt urval studier (31) som visar hur ansvaret i vårdvetenskaplig forskning och litteratur är beskrivet och förstås i vårdandets meningssammanhang. Det vårdvetenskapliga kunskapsområdet finns representerat både i form av en vårdvetenskap som utgår från en ”Nursing Science”-tradition och i form av en ”Caring Science”-tradition¹¹⁰. ”Nursing Science”-traditionen är mera framträdande i artiklarna.

På Helsingfors universitets bibliotekskatalog Helka representerade materialet alla vetenskapsdiscipliner och innehöll i huvudsak rapporter, avhandlingar, övrig vetenskaplig publikation och läroböcker. De vårdvetenskapliga referensernas antal är inte exakt räknade men har uppskattats till ca 10 % av ovannämnda träffar. I huvudsak har dessa referenser använts som förståelse för ansvarets bredd och dess kunskapsintresse i olika vetenskaper.

En åtskillnad mellan en etisk och juridisk dimension kan överlag ses i referenserna, än mer den etiska dimensionen dominerar i detta urval, vilket kan förstås utgående från forskningsintresset och de sökord som använts i studien.

Genomgången och presentationen av tidigare forskning sker utifrån den modell Eriksson¹¹¹ (Figur 2, s. 25) använder för förståelsen av vårdvetenskapens ethos och inre etik. Eriksson ser vårdvetenskapens, vårdetikens fält uttryckta i en spiral – i den inre och yttre etikens fält. Spiralens mitt beskrivs som den inre etikens fält, kärnan, det caritativa – det ethos som söker och vidkänner det goda, sanna och sköna. Ju längre bort rörelsen för från spiralens kärna, dess mittpunkt, desto mer rör sig

¹⁰⁹ Via de finska universitetens sökrobotar har följande avhandlingar i vårdvetenskap påträffats som är av närmare intresse för studien: Kuopio universitet (1), Tammerfors universitet (2), Uleåborgs universitet (1), Åbo universitet (4). Ur tidskriften *Hoitotiede* har mellan åren 1999 och 2008 gjorts ett systematiskt manuellt urval utgående från artikelrubrikerna. Totalt nio artiklar som i rubriken innehöll kombinationer av orden *ansvar*, *vårdande* eller *etik* valdes till forskningsöversikten, varav tre artiklar medtogs i den slutliga sammanställningen.

¹¹⁰ Eriksson 1995, 11. I en ”Caring Science”-tradition innefattas vårdandets etik som förstås som ”Caring Ethics”. Vårdandets etik innefattas i och bildar kärnan i ”Nursing Ethics”, vårdarbetets etik som är förenat med professionen.

¹¹¹ Eriksson 2006. Figur 2. Vårdvetenskapens ethos och inre etik. Opublicerat material, publicerad med tillstånd av Eriksson.

vårdandets etik mot den yttre etikens fält. Den yttre etikens funktion är att stöda och odla bestämda och givna grundvärden som blir synliga och synliggörs i det kollektiva samfundet och i vårdkulturen. Den inre och yttre etikens fält är inte avskilda eller avskurna från varandra, utan de är förenade med varandra genom en ständig dialog. Vårdandets yttre etik skall kunna få näring av den inre etikens fält, vårdandets ethos, likväl som tvärtom. Den yttre etikens fält skall ge möjligheter för och förstärka de etiska förutsättningar som gör att vårdvetenskapens ethos och inre etik giltig görs. Vårdandets ethos skall kunna vidkännas och synliggöras i den yttre etikens fält. Inget av vårdetikens fält är eller ses som oberoende av varandra. Detta åskådliggörs och ses i Figur 2 (s. 18) som de insatta ”klamrarna” mellan fälten, sambandet mellan den yttre och inre etikens fält. Den inre etikens fält är närvarande i den yttre etikens fält och tvärtom.

Vårdandet i sig är gränslöst och begränsas inte av tid och rum¹¹². Ett humanistiskt förhållningssätt som uttrycker mänsklighet och godhet ses som ett allomfattande värde och är en förutsättning för ett etiskt närmelsesätt till vårdandet. Vårdare är ansvariga som enskilda individer för sina val och handlingar. De ställs till svars för det de gjort eller låtit bli att göra i enlighet med etikens principer¹¹³. Samtidigt skall vårdvetenskapens ethos tillsammans med en personlig caritativ etik föra bortom de normativa vägledningsmodellerna¹¹⁴. Att anta denna position som en utmaning även vid förståelsen av ansvarets inre innebörd ses som en möjlighet att närma sig ansvar på ett nytt sätt i vårdandets meningssammanhang.

2.4 Ansvar som yttre och inre etik

Erikssons bild av hur den inre och yttre etikens fält gestaltas (Figur 2, s. 25) används för att närmare fördjupa och förstå begreppet ’ansvar’ i genomgången av tidigare forskning. En absolut gränsdragning mellan den inre och yttre etikens fält är inte möjlig eller meningsfull att göra, vilket även innebär att det inte varit möjligt att göra en strikt gränsdragning mellan de vårdetiska fälten

¹¹² Eriksson 2006. Jfr Lassenius 2005; Nurminen 2009.

¹¹³ Jfr Leino-Kilpi och Välimäki 2006.

¹¹⁴ Se fotnot nr 49.

Ansvar som yttre etik – det gemensamma yttre

ICN:s (International Council of Nurses)¹¹⁵ etiska kod för sjukskötare är ett av de mest kända etiska direktiven. Direktivet har senast uppdaterats år 2005 och lyfter fram sjukskötarens fyra fundamentala ansvarsområden: att främja hälsa, att förebygga sjukdom, att återställa hälsa och att lindra lidande.

Finlands sjukskötarförbund¹¹⁶ har utgivit etiska riktlinjer för sjukskötare. Sjukskötarens uppgift definieras i riktlinjerna enligt följande:

Sjukskötarens uppgift är att främja och upprätthålla befolkningens hälsa, att förebygga sjukdom och att lindra lidande. Sjukskötare hjälper människor i alla åldrar i olika livssituationer. Sjukskötare betjänar individer, familjer och samfund. I vården av människor strävar sjukskötare efter att stöda och öka deras egna kraftresurser samt att förbättra deras livskvalitet.

ETENE¹¹⁷, den riksomfattande etiska delegationen inom hälso- och sjukvården, behandlar på ett principiellt plan etiska frågor som hänförs till patienters ställning inom hälso- och sjukvården. ETENE utgav år 2001 gemensamma mål och gemensamma utgångspunkter för ett vårdarbete som gäller all personal inom hälso- och sjukvården. Dessa principer är: rätt till god vård, respekt för människans värde, självbestämmanderätt, rättvisa, god yrkeskompetens och ett arbetsklimat som främjar välbefinnandet samt samarbete och respekt för andras kompetens.

Dessa exempel på föreskrifter är rättesnören i vårdande kulturer. De etiska direktiven utgör kunskapsbasen för yrkesetiken, och till varje sjukskötares plikt hör att känna till dessa direktiv och handla enligt god yrkesetik¹¹⁸. De etiska direktiven fungerar också som ett löfte till patienter om att hälsovårdstjänsterna skall vara av god kvalitet. Strandell-Laine¹¹⁹ och medförfattare konstaterar vidare att de etiska direktiven är begränsade och att de inte förmår ge praktiska råd för vårdarbetet. Direktiven kan inte heller alltid direkt relateras till speciellsituationer inom vårdarbetet. De etiska direktiven tar inte fasta på vårdarens eller patienters personliga värdegrund som i de flesta fall är helt avgörande för etiska vårdbeslut.

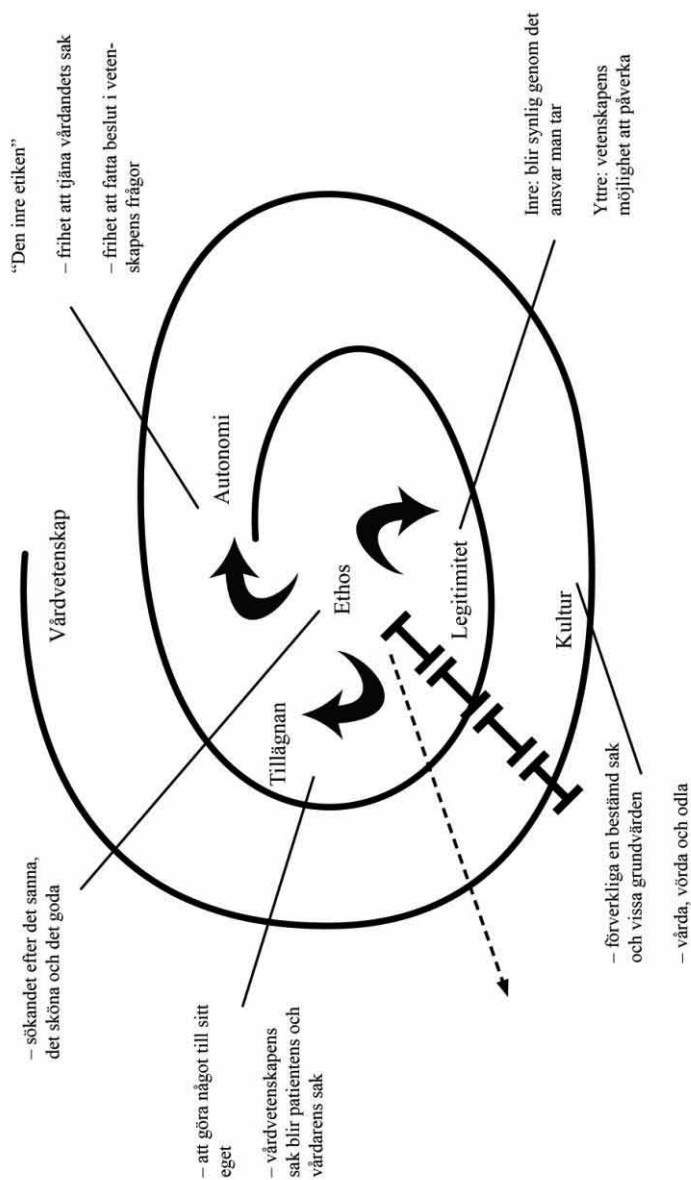
¹¹⁵ ICN: International Council of Nurses 2005.

¹¹⁶ Finlands Sjukskötarförbund 1996.

¹¹⁷ ETENE 2001, Riksomfattande etiska delegationen inom social- och hälsovården.

¹¹⁸ Strandell-Laine, Heikkinen, Leino-Kilpi och van der Arend 2005.

¹¹⁹ Ibid.

Figur 2. Vårdvetenskapens ethos och inre etik (Eriksson 2006)

Strandell-Laine och medforskare¹²⁰ utförde intervjuer med 35 vårdare i enlighet med fokusgruppmetoden. Forskningens syfte var att svara på följande frågor: Vilken syn har vårdare på de etiska direktivens målsättningar? Hur används de etiska direktiven? Vad hindrar användningen av etiska direktiv? Resultatet visade att vårdare ansåg att de etiska direktivens målsättning är att stöda det praktiska vårdarbetet, beskriva yrkeskårens rättigheter och skyldigheter och på så sätt ge gränser och regler för vårdarbetet.

Vårdare använde etiska direktiv både medvetet och omedvetet. Medvetet användes direktiven för att beskriva vårdarbetets grunduppgift samt som motiv för handlingar och för att tydliggöra vårdarbetets uppgiftsbestämning. Omedveten användning av direktiven relaterades till vårdares integrerade handlande och till vårdares värdegrund som automatiskt kom till uttryck i vårdarbetet. Hinder vid användningen av etiska direktiv ansågs vara 1) organisatoriska, t.ex. avsaknad av resurser eller stöd från ledningen 2) otydlighet i direktiven 3) samarbetssvårigheter mellan olika yrkesgrupper 4) meningsskiljaktigheter i värdegrundsfrågor mellan anhöriga och vårdare 5) brister i yrkeskunskapen. Som ett sidoresultat i forskningen framstod att vårdare dåligt kände till de etiska direktiven och det innehåll i direktiven som styr det dagliga vårdarbetet. I forskningen betonades avdelningsskötarens betydelse, hans eller hennes förmåga och vilja att frimodigt våga öppna för diskussioner om vårdetiska direktiv, regler och normer, d.v.s. att ledaren ser betydelsen av att vara en kulturens ledare och bärare av traditionen samt av att äga känslan för det goda i sitt eget inre ledarskap¹²¹.

Kleinman¹²² reflekterar över varför goda människor gör onda handlingar. Hon konstaterar att vårdare gör felaktiga bedömningar av vård situationer eller gör avvikelser från etiska direktiv och principer på grund av arbetets yttre eller inre tryck. Vårdare är ofta helt omedvetna om att felaktiga bedömningar skett, och Kleinman konstaterar att detta beror på att dessa misstag skett på en omedveten nivå. Det finns många slag av etiskt felaktiga beslut. Ibland kan dessa uppmärksammas genast

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Jfr Eriksson och Nordman 2004, 36–38. Ledarna är viktiga och har en nyckelposition vid utvecklandet av evidensbaserade vårdande kulturer. Stödet från ledningen behövs för att ett innovations- och utvecklingsarbete skall vara möjligt, och för att ett vårdande förhållningssätt utvecklas i vårdpersonalen. (Jfr Kuokkanen, Leino-Kilpi och Katajisto 2010).

¹²² Kleinman 2006.

och ibland kan dessa beslut och handlingar förstås endast retrospektivt. Kleinman konstaterar att vårdare inte har en medveten insikt i betydelsen av att ju mer de avviker från etiska direktiv och principer, när dessa är goda för patienter, desto längre bort kommer de från vårdandets kärna och en inre etik¹²³. Det är viktigt med en ständig vaksamhet och försiktighet i förhållande till att göra dåliga kompromisser i vårdetiska frågor som ger grund för ett vårdetiskt handlande med patienters väl i fokus.

Hegyvary¹²⁴ reflekterar över etik och fel. Hon säger att ”om du är en sjukskötare har du endera redan gjort ett fel eller kommer att göra ett fel”. Hon ser att misstagen sker då vårdare inte har tillräckligt med kunskap, färdigheter eller korrekt utrustning. Hegyvary refererar bl.a. till fel vid läkemedelsadministrering och fel i dokumentationsblanketter. Hon poängterar bl.a. att det är viktigt att känna till regler och normer för vårdarbetet, att tydliggöra skillnaden mellan mänskliga fel och etiskt onda handlingar, som hon anser vara två motsatta poler på ett och samma kontinuum. Hegyvary säger att misstag händer i all mänsklig verksamhet och det gäller att inte blanda ihop oundvikliga eller icke avsiktliga och inkonsekventa fel av etiskt förbiseende som blottställer och kränker patienter. Lagar och normer är en god grund och en början till en egen personlig vårdande etik¹²⁵.

Ansvar som inre etik – det personliga inre

Watson¹²⁶ konstaterar att vårdarbetet med patienter i all deras sorg, sårbarhet och ovetskap kräver att vårdare tar utmaningen att igen och igen lära sig vårdkunskapen på nytt, vilket också innebär att åter pröva meningen med det egna livet och döden. Om vårdare gör så, engagerar de sig i ett mer autentiskt liv som möjliggör för dem att odla och uppehålla helande vårdande relationer med sig själva och andra. För Watson är även kärleken¹²⁷ drivkraften för den inre etiska koden. Både den mänskliga och kosmiska kärleken är det som gör att vårdare är i kontakt med och håller vid liv sina metaforer av den andres ansikte¹²⁸ och att hålla en annan i sina händer¹²⁹. Watson betonar betydelsen av att

¹²³ Jfr Figur 2. Vårdvetenskapens ethos och inre etik (Eriksson 2006), s. 25.

¹²⁴ Hegyvary 2006.

¹²⁵ Jfr Strandell-Laine, Heikkinen, Leino-Kilpi och van der Arend 2005.

¹²⁶ Watson 2003.

¹²⁷ Jfr Eriksson 1990, 1995; Watson 2006.

¹²⁸ Watson 2006 utgår från Lèvinas tänkande i *Totality and Infinity*, 1991.

¹²⁹ Watson 2006 utgår från Løgstrups tänkande i *The Ethical Demand*, 1997.

vårdare varje dag omvärderar kärlekens kraft, ljuset och skönheten i sitt liv för att återskapa vad som är verkligt värdefullt.

Genom att vårdare vänder sig mot sig själva, mot sitt eget ljus och sin egen inre kärlek erbjuder vårdarna sig själva och dem de tjänar, d.v.s. patienterna en akt av kraft och skönhet. Watson ser att i stället för att vårdare säger: ”Hur skall vi våga visa kärlek tillsammans och i vårdarbetet” bör vårdare säga: ”Hur kan vi kunna låta bli att våga visa kärlek”? Watson tar fasta på praktiska vårdaktiviteter som uppehåller och odlar det evigt mänskliga: vårdandet, kärleken, ansiktet och handen. Hon betonar vikten av att respektera alla människors förmågor och deras personliga gåvor, att tala och lyssna till patienter utan att döma dem och att arbeta med ett öppet hjärta och för tolerans. Hon fortsätter med att säga att det är viktigt att lyssna till patienter med medlidande utan att avbryta, att ge tid för stillhet, tystnad och reflektion. Det hör till vårdarens kärnkompetens att behärska att vårda kärleksfullt, att relatera människa till människa och att se alla patienter på väg som delaktiga på sin egen livsresa.¹³⁰

Bjorklund¹³¹ har i en teoretisk litteraturstudie granskat ansvarets idé och speciellt med betoning på det moraliska i ansvaret och med en strävan att finna dess kärna. Hon ser ansvaret som en social konstruktion av mellanmänskliga relationer. Studien är en del i en större etnografisk studie om kvinnor med diagnosen borderline. Att vara moraliskt ansvarig innebär att vara förbunden till mellanmänskliga relationer, vara delaktig i en social och organisatorisk kontext och inneha kraft att påverka. Bjorklund förespråkar vikten av att ha ett ”framåt-seende” (forward-looking) perspektiv på det moraliska ansvaret, d.v.s. att se vad som kan göras härifrån och framåt och inte blicka bakåt och stanna vid det som väcker skuld och skam.

Vårdandets inre etik förstås som en relationsetik vars kärna är medlidande, kompetens, förtroende, samvete och förbundenhet, som innebär ett delande mellan patienter och vårdare i en ömsesidig respekt. Cronqvist och medforskare diskuterar vidare moraliska förpliktelser och ansvar i vårdarbetet bland personal på intensivvårdsavdelningar. Utgående från intervjuer med personalen på intensivvårdsavdelningar och genom användning av innehållsanalys på materialet framkom två former av vårdande: att bry sig om (caring about) och att sköta om

¹³⁰ Watson 2003, jfr Watson 2006.

¹³¹ Bjorklund 2006.

(caring for). Att bry sig om innebar att vårdare hade en äkta omsorg om patienters behov och begär. I undersökningen handlade detta i olika etiska situationer om känslor, önskingar och insikt om patienters sårbarhet. Att sköta om innebar en uppgiftscentrerad som är bestämd och kontrollerad av andra och som anses vara en moralisk plikt, att fullfölja det ansvar vårdare har för sitt arbete. Det framkom i undersökningen att det inte fanns en balans mellan att bry sig om och att sköta om. Tyngdpunkten fanns på att sköta om i intensivvårdsarbetet samtidigt som dessa två dimensioner borde kunna integreras i sjukskötares arbete utan att förorsaka en spänning som hindrar god vård.¹³² Det mätbara (sköta om) och omätbara (bry sig om) kan förliknas vid den yttre och inre etikens fält. Både det yttre och inre behövs och är beroende av varandra¹³³, något som också framkommer i nämnda undersökning.

Helin och Lindström¹³⁴ framhåller att då patienter förstås som den andre¹³⁵ ger det möjlighet för en vårdande relation att finna kraften i kärleken, ansvaret och offrandet. Att offra ses som en djup inre etisk struktur, som en akt som patienter kan känna igen som försoning och helande, vilket bidrar till att patienter kan ge mening åt sitt lidande. Att offra är svårt och smärtsamt, men det är den högsta formen av givande. Denna djupa inre etiska struktur hos vårdare kan befrämja nya djup för en inre personlig etik, en vårdande etik som vågar möta patienters ansikten. Offrandet av sig själv, i detta fall vårdare i möten med patienter, innebär en öppenhet inför patienters värld och lidande.

Ansvar som handling – det yttre och inre sammanflätas och blir ett helt i vårdarens handlingar

I följande avsnitt diskuteras ansvar som handling, och i avsnittet visas på många olika närmelsesätt som på ett varierande sätt belyser hur det yttre och inre sammanflätas till ett helt.

Ansvar i relation till väglednings- och handlingsmodeller samt etiska principer beskrivs ofta inom vården som ett humanistiskt förhållningssätt som uttrycker mänsklighet och godhet. Vårdare innehar ett uttalat yrkesmässigt ansvar för patienters problem, behov och begär¹³⁶. Vårdare är också beredda att ställa upp på patientens villkor

¹³² Cronqvist, Theorell, Burns och Lützen 2004.

¹³³ Jfr Eriksson 2006.

¹³⁴ Helin och Lindström 2003.

¹³⁵ Jfr Lèvinas 1988.

¹³⁶ Jfr Lindström 1994.

inom bestämda gränser. Vårdare är ansvariga som enskilda individer för sina val och handlingar. De ställs till svars för det de gjort eller låtit bli att göra. Vägledningsmodeller ger riktning för ansvarets gärningar och inbegriper en bedömning av och värdering om vad som är rätt och fel, gott och ont samt om frågorna vad, hur och vem. Den caritativa vårdetiken framhåller dygderna som en möjlig etisk väglednings- eller handlingsmodell¹³⁷.

Mod är en etisk dygd och inbegrips i ansvarets etik. Som etisk dygd innebär mod att som vårdare våga möta patienter med allt vad det innebär i vårdandets meningssammanhang. Vårdares plikt är att utveckla medvetna vägledningsmodeller, att växa i sin professionella identitet, fördjupa sin värdegrund, artikulera och utlägga sin personliga etiska värdegrund och tillägna sig vårdandets kunskapsinnehåll samt ett vårdande språk, som gör vårdare till bärare av vårdandets etiska principer¹³⁸.

Savikko¹³⁹ har granskat ansvarighet och ansvar i sjukskötares profession. I studien har innehållsanalys använts som metod, och 22 referenser från databasen CINAHL och MEDLINE har utgjort material. Hon konstaterar utgående från materialet att 'ansvar' är ett huvudbegrepp för ordet *ansvarighet* och att begreppet 'ansvar' är abstrakt, mångdimensionellt och svårt att i sin helhet gestalta. Ansvar beskrivs som nyckeln till ett vårdförhållande, till förståelse och ansvars känsla för patienters hälsa och vårdprocess.

Ansvarighet indelas i yttre och inre ansvarighet. Ansvarighet innebär ansvar, makt att fungera, självständighet och förmåga att ta ansvar. Yttre ansvarighet bildas av de krav som organisationen och samhället sätter på sjukskötare, t.ex. att uppfylla plikter, handla rätt och utföra givna uppgifter. Inre ansvarighet har att göra med vårdandet av patienter och definieras bl.a. som aktivitet som innefattar en kunskapsmässig, konstnärlig och etisk dimension, som bygger på en personlig värdegrund och bidrar till vårdkvalitet.

Begreppet 'vastuullisuus' som Savikko¹⁴⁰ studerat kan både förstås som ansvarighet och ansvarsfullhet. Ordet *ansvarighet* har ett starkt samband

¹³⁷ Jfr Eriksson 1995; Näsman 2010.

¹³⁸ Fealy 1995; van Hoof 1999; Kelly 1998; Koh 1999; Long 1997; Ohlen och Segesten 1998; Playle 1995; Sundin, Jansson och Norberg 2000.

¹³⁹ Savikko 2008.

¹⁴⁰ Savikko 2008.

med ansvarig som förstås som skyldighet att stå till svars och att kunna svara för sina handlingar, och som då i första hand visar på den yttre etikens fält. Ordet *ansvarsfullhet* har ett betydelseinnehåll av egenskapen att vara förenad med ansvar¹⁴¹ och ansvarsfullhet har samband med den inre etikens fält och med en handling som vittnar om ansvars känsla.

Coventry¹⁴² diskuterar sambandet mellan principen värdighet och begreppen 'autonomi', 'självrespekt', 'rättigheter' och 'ansvar'. Det hör till människan att inneha moraliskt ansvar och förbundenhet med andra samt att förstå att andra människor betyder lika mycket som de själva. Detta kräver att vårdare utvecklar sin karaktär, sin egen integritet och personliga värdighet, innefattande ansvaret och plikten gentemot den andra. Förbundenhet till ett vårdande med värdighet leder till en ökad förbundenhet till etiska principer och till vårdetikens kärna. Coventry säger också att det för detta krävs ett personligt ansvar som innehåller vakenhet, engagemang, förmåga att försvara patienter och ett broderskap gentemot den andra.

Mathes¹⁴³ diskuterar om vårdare kan anses vara moraliskt ansvariga för vårdandet ifall vårdare inte ges rätt att fatta autonoma vårdbeslut. Att kunna ta ansvar innebär att upprätthålla en egen moralisk integritet, och detta ses som högsta prioritet för vårdare i ett vårdarbete. Hon pekar på flera studier som visar att vårdare förnekat sina egna personliga värden och handlat bl.a. utifrån medicinska order som sedan i vissa situationer förorsakat ytterligare lidanden för patienter¹⁴⁴. Mathes säger att vårdarnas röster både kan och skall få en större påverkan i planeringen av patienters helhetsvård och att en ny förståelse för vad alla kan bidra med bör skapas mellan yrkesgrupperna. I framtiden måste vårdarna anta ett kritiskt förhållningssätt till hur ansvar definieras mellan olika yrkesgrupper.

Maze¹⁴⁵ talar om ansvar i förhållande till etniska folkgrupper och konstaterar att registrerade sjukskötare är ansvariga för vårdbeslut och vårdaktiviteter utan att låta egna fördelar få företräde, eller låta okunskap och rädsla ta över. Frågor som handlar om etiska dilemman och mänskliga rättigheter är framträdande i möten med etniska folkgrupper. Hon poängterar att vårdarna är personligen ansvariga för

¹⁴¹ SAOB 1903.

¹⁴² Coventry 2006.

¹⁴³ Mathes 2005.

¹⁴⁴ Jfr kapitel 9, metasyntesen av ansvar och skuld.

¹⁴⁵ Maze 2005.

varje patient, och rätten att neka eller avslå patienters önsknings som strider mot gängse vårdprinciper bör vara välgrundade och i enlighet med de etiska principer som styr vårdarbetet i allmänhet. Vårdarens värdegrund och därmed handlanden för etniska folkgrupper skall bygga på moraliska, etiska och religiösa övertyganden och inte på egoistiska skäl och egen nytta vid vården av dessa. Patienter från etniska folkgrupper och deras starka vårdberoende väcker känslor av skuld och otillräcklighet och kan få vårdare att uppleva ansvaret som en börda.

Sjukskötare innehar makt att hjälpa och stöda eller förskjuta de patienter som är vårdberoende. I en undersökning¹⁴⁶ som gjordes i Sverige på medicinska och kirurgiska bäddavdelningar deltog sjukskötare, patienter och anhöriga. Narrativ metod och intervjuer med öppna frågor användes. Patienterna i undersökningen upplevde själva sitt vårdberoende som en stor förlust av självbestämmande och värdighet. Vårdarna upplevde tillkortakommanden i sina vårdhandlingar. De önskade mer tid för patienterna och deras behov. Vårdarna upplevde sig även ofta vara bekymrade och oroliga för patienterna. Detta uttrycktes som ”att ha en annan människas liv i sina händer gör att man blir bekymrad och ängslig”. Ett resultat i studien var att vårdare har ett tungt och stort ansvar att sätta sig in i patienters situationer och att lära sig om deras behov och begär i syfte att hjälpa och stöda dem.

Här nedan följer kontextspecifika studier som refererar till etiska principer och vägledningsmodeller. Det konstateras att vårdare behöver etiska vägledningsmodeller för beslut under storolyckor¹⁴⁷. Grimaldi och Olsen konstaterar att det finns rätt knappt om etiska direktiv för storolyckor. I de direktiv som finns framträder en otydlighet över hur vårdare skall gå tillväga, t.ex. vid prioritering av liv och död under katastrofer. Svåra beslut och ett stort ansvar faller på den enskilda vårdaren. Det konstateras vidare att vårdare med ett specialkunnande om storolyckor innehar ett starkare personligt ansvar.

Smärtlindring och etiska vägledningsmodeller hör samman¹⁴⁸. Att ge tillräcklig smärtlindring, att lyssna till patienter, att inte negligera patienters smärta innebär att inte kränka patienters värdighet och orsaka sjukdomslidande¹⁴⁹. Detta kräver ett personligt ansvar och forskningen

¹⁴⁶ Strandberg och Jansson 2003. Jfr kapitel 9, metasyntesen av ansvar och skuld.

¹⁴⁷ Grimaldi 2007; Olsen 2006.

¹⁴⁸ Copp 2006.

¹⁴⁹ Jfr Eriksson 1994.

lyfter fram kunskapens betydelse för det personliga ansvaret. Vårdare behöver vara medvetna om sina kunskaper i farmakologi och om olika preparats verkningsmekanismer, effekter och biverkningar. Förtroendet mellan vårdare och patienter upptas i forskningsartikeln som en viktig etisk princip, löftet om att komma tillbaka och lyssna, att vara närvarande samt att administrera läkemedlet som lindrar.

Sjukskötares ansvar är att fungera som patienters advokater. Patienter som behöver en advokat beskrivs som sårbara, maktlösa, beroende och oförmögna att tala om sig själva eller ha kontroll över sig själva eller sin situation. Som karakteristik för advokatfunktionen beskrivs: att skydda patienter, att lyssna till patienters röster, att fatta moraliska och etiska beslut för patienter samt att befrämja patienters välbefinnande. Thacker¹⁵⁰ har undersökt advokatfunktionen i livets slutskede och Vaartio¹⁵¹ vid smärtbehandling av patienter. Vid livets slutskede tar sjukskötare ofta på sig en advokatfunktion. I undersökningen kunde inte påvisas någon signifikant skillnad i handlandet mellan sjukskötare som är noviser eller experter, samtidigt som det visade sig att det fanns en allmän rädsla bland sjukskötare att stå upp för patienterna på grund av disciplinära straff och en hierarkisk organisation. Detta gjorde att sjukskötare inte förde patienters talan fastän de uppfattade deras lidanden i livets slutskede. Vaartio talar om att sjukskötare bör äga ett kraftfullt inre för att kunna fungera som advokater, samtidigt som hon konstaterar att funktionen hör till det dagliga vårdarbetet. Men fungerandet som advokat är osystematiskt och patienters rättigheter att få information och att själva kunna vara med i beslutsfattandet om smärtlindring är ingen självklar utgångspunkt.

Sammanfattning

Ansvar som yttre etik svarar mot det gemensamma yttre och dikteras av lagar, förordningar, direktiv, normer, regler och beteenden i vårdkulturen.¹⁵² Dessa ger gränser och skydd samt styr och kontrollerar verksamheten ur en yttre funktion, såväl av de i samhället uppställda lagarna och förordningarna som av yrkesprofessionens egna etiska koder vilka ofta framställs i principer och i ställningstaganden för en

¹⁵⁰ Thacker 2008.

¹⁵¹ Vaartio 2008.

¹⁵² T.ex. Finlands författningsförsamling, Lag om patientens ställning och rättigheter 1992/ 785; Social- och hälsovårdsministeriets förordning om upprättande och förvaring av journalhandlingar 2009/ 298.

humanistisk värdegrund.¹⁵³ Ansvar ses utifrån den yttre etiken lika för alla personer med samma legitimerade position.

Den yttre etiken är också relaterad till vårdarens egna tolkningar av direktiv och regler och till deras egna unika sätt att uttrycka detta i sina handlingar. Dessa grundläggande moraliska lagar och regler fungerar som en bra början och god grund för den egna personliga etiken och ansvars gärningar¹⁵⁴.

Det som är anmärkningsvärt är att vårdare känner dåligt till alla de direktiv och principer som formellt styr vårdarbetet¹⁵⁵. Varför då denna bristfällighet hos vårdare när det gäller kunskapen om och åter sägandet av de etiska direktiv och principer som styr vårdarbetet? Den yttre etikens fält bör och skall vara en del av det synliga i vårdkulturen och finnas internaliserad i de enskilda vårdarna utifrån deras personliga etik¹⁵⁶.

I förhållande till begreppet 'ansvar' är den yttre etiken som helhet mera beskrivet och tydligare framtagen i forskning än den inre etiken. Om den inre etiken finns många beskrivningar på ett allmänt plan, i förhållandet till ett gott vårdande och till en inre etik mellan vårdare och patienter, men inte direkt specifikt till begreppet 'ansvar'¹⁵⁷.

Ansvarets komplexitet föds i det yttre och inre fältets beroende av varandra, i de medvetna eller omedvetna handlingarna i förhållande till gott och ont, rätt och fel¹⁵⁸. Den inre etiken är unik i förhållande till vårdarens egen personliga etik och ansvars gärningar uttrycks unikt genom personliga ansvarshandlingar i en sammansmältning av den yttre och inre etikens fält.¹⁵⁹

Vårdarens handlande och ansvars gärningar beskrivs och framställs i forskningsöversikten i huvudsak i förhållandet till etiska

¹⁵³ Strandell-Laine, Heikkinen, Leino-Kilpi och van der Arend 2005.

¹⁵⁴ Jfr Strandell-Laine, Heikkinen, Leino-Kilpi och van der Arend 2005.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Kleinman 2006; Eriksson 2006.

¹⁵⁷ Fitzgerald och van Hooft 2000; Lindwall och von Post 2008; Pellikka, Lukkarinen och Isola 2003; Råholm 2000.

¹⁵⁸ Kleinman 2006.

¹⁵⁹ Jfr Clancy och Svensson 2007; Eriksson 2003; Watson 2003, 2006.

vägledningsmodeller¹⁶⁰ och till en personlig medveten värdegrund som har sin resonansbotten i den humanvetenskapliga kunskapen och i värdenaden för den andra människan.

De normativa vägledningsmodellerna används som utgångspunkt för etisk reflektion i förhållande till handlingarna, och vårdare ses som personligt ansvariga för sina beslut, val och handlingar. Handlingarna bedöms som goda eller onda, riktiga eller felaktiga. Att våga och kunna ta ansvar diskuteras¹⁶¹. Detta ställs i förhållande till autonomi och rättigheter, och samtidigt framhålls kravet på ett personligt ansvar och en egen moralisk integritet. Ansvar att orka och kunna möta upp för patienters behov och begär upplevs också som tungt och svårt¹⁶².

Savikko¹⁶³ ser begreppet 'vastuullisuus' (jfr s. 30-31) som det begrepp som innefattas av den inre och yttre etikens fält, men hon diskuterar inte närmare vad den inre personliga etiska strukturen är som vårdare skall bygga upp för att ansvarighet och ansvarsfullhet skall kunna synliggöras utifrån ansvarets ontologi.

Helin och Lindström¹⁶⁴ utgår från en djup inre etisk struktur som vårdare besitter och som genom vårdares medvetna handlingar blir synlig för patienter i den offrandets gåva vårdare skänker patienter genom sitt personliga engagemang. Denna inre etiska struktur ses även innefatta ansvarets kärna av frihet, skuld och kärlek. Watson¹⁶⁵ ser kärleken som drivkraften för den inre etiken¹⁶⁶. Hon betonar betydelsen av att vårdare i sig själva, i sin värdegrund och i sitt värde återskapar dagligen det som är värdefullt för dem att odla och förvalta.

Sammanfattningsvis konstateras att den inre etikens fält av ansvarets fundament, med vårdvetenskapens och vårdandets ethos som sikte, skall kunna stöda och uppenbara i vårdkulturen det som är värt att kollektivt odla, det som bidrar och ger kraft till vårdgemenskap och

¹⁶⁰ De tre vanligaste vägledningsmodellerna i ett vårdarbete är: Pliktetik (deontologisk etik), konsekvensetik (utilitarism eller teleologisk etik) och sinnelagsetik (dygdetik) genom vilka vårdandets principer synliggörs. (Collste 1996; Frankena 1973; Thorsén 1997; Sarvimäki och Stenbock-Hult 2007). Jfr fotnot 49.

¹⁶¹ Coventry 2006; Mathes 2005.

¹⁶² Strandberg och Jansson 2003. Se också närmare metasyntesen kapitel 9.

¹⁶³ Savikko 2008.

¹⁶⁴ Helin och Lindström 2003.

¹⁶⁵ Watson 2006.

¹⁶⁶ Jfr Eriksson 1995.

meningssammanhang.¹⁶⁷ Då begreppet 'ansvar' idag beskrivs i forskning finns det en vilja och strävan att förstå det på ett nytt sätt, att åter säga och artikulera den etiska koden på ett djupt mänskligt plan så att vårdvetenskapens och vårdandets ethos kan skönjas och gestaltas av vårdare och därefter på ett personligt, unikt sätt översättas och överförs till patienter i vårdandets meningssammanhang¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Eriksson 2006.

¹⁶⁸ Clancy och Svensson 2007; Eriksson 2003; Gustavson 2004; Watson 2003, 2006.

3 ONTOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN

Vårdandets ethos och den caritativa vårdetikens kunskap utgår från följande grundteser: att lindra lidande, att utföra gärningar i barmhärtighetens och kärlekens tjänst, att se människan som enheten kropp, själ och ande, att bekräfta människans värdighet och att vårda i caritativ vårdgemenskap¹⁶⁹. Följande satser ur Erikssons vårdteori¹⁷⁰ framtas explicit i avhandlingen som speciellt avgörande vid bearbetningen av studiens material och för vidare förståelse och tolkning av begreppet 'ansvar':

- Ethos ger den yttersta meningen åt det vårdande sammanhanget.
- Vårdandets grundmotiv utgörs av caritasmotivet.
- Vårdgemenskap utgör vårdandets meningssammanhang och har sitt ursprung i kärlekens, ansvarets och offrandets ethos, d.v.s. en caritativ vårdetik.
- Hälsa innebär en rörelse i vardande, varande och görande mot enhet och helighet, vilket är förenligt med uthärdligt lidandet.

Ontologin anger det meningsbärande¹⁷¹ och fungerar som riktgivande substans för fortsatt upptäckt om ansvarets meningsbärande betydelseinnehåll. De ontologiska övervägandena ses som nödvändiga och utmärkande i betraktandet av ansvar i vårdandets meningssammanhang.

3.1 Vårdgemenskap – ansvarets uppgift

I vårdvetenskapens och vårdandets ethos innefattas ett ansvar vars sikte är vårdgemenskap. Grundantagandet om vårdandets meningssammanhang som vård-gemenskap har sitt ursprung i en caritativ vårdetik, att i tro, hopp och kärlek tillägna patienter det goda, sanna och sköna i vårdandets akt¹⁷².

¹⁶⁹ Eriksson och Lindström 2000, 6–8.

¹⁷⁰ Eriksson och Lindström 2000, 7; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

¹⁷¹ Eriksson 2001. Det ontologiska beskriver väsensdrag och typiska väsensformer i människans varande samt ontologiska, naturliga betingelser för vårdvetenskapen, som är av betydelse för förståelsen av ansvarets ontologi och dess väsensformer (jfr Nortvedt och Grimen 2006, 69–70).

¹⁷² Eriksson 2001, 14; Eriksson och Lindström 2003, 11–13; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

Begreppet akt och den heliga akten har närmare granskats ur ett vårdvetenskapligt perspektiv av Hjelt-Fri¹⁷³. I den heliga akten framsteg väsensdimensionerna försoning, givande och mottagande som en oskiljbar enhet. Förförståelsen säger att i alla vårdetiska akter finns närvarande en potentiell dimension av helighet som kan bejakas i lägre eller högre grad allt enligt hur människan vill och kan relatera sig till sin egen helighet.¹⁷⁴ Karterud¹⁷⁵ beskriver den etiska akten i förhållande till begreppen och fenomenen mod, offer och ansvar, med utgångspunkt i den caritativa vårdetiken. Hans teorimodell benämns ”Pasientens existensielle fordringer”. Karterud betonar han frihetens betydelse och ansvar som förutsättning för en vårdetisk akt, som inte handlar om tvång utan om ett ansvar att finna sitt eget frirum för att tjäna patienter i vårdandets meningssammanhang.

Akt refererar semantiskt till ceremoni¹⁷⁶ och då till tradition vilket kan förstås som delaktighet och igenkännande i en gemenskap med andra. Den vårdetiska akten uttrycker Eriksson¹⁷⁷ som ett resultat av förnuft och vilja, och etikens ”bör” uppmanar till vårdandets etiska akt. Det ligger nära till hands att i föreliggande studie använda ordet etisk akt utgående från Hjelt-Fri¹⁷⁸ i följande betydelse: I den etiska akten uppenbaras i försoningens, givandets och mottagandets namn vårdandets substans i vårdandets meningssammanhang (vårdgemenskap). Denna substans tillägnas patienter och den blir verksam för patienter genom rörelsen i den ontologiska hälso- och lidandemodellen¹⁷⁹. Gustafsson¹⁸⁰ framhåller försoningens innebörd som människans inre förhållande till hälsa och lidande och hennes möjlighet att kunna härbärgera dessa två motsatser till ett förenat helt som ger människans liv ett nytt meningssammanhang.

Caritas sträcker sig utöver det som reducerar människan¹⁸¹ och är det underliggande motivet för ”Du skall älska din nästa som dig själv”¹⁸².

¹⁷³ Hjelt-Fri 2008.

¹⁷⁴ Jfr Eriksson och Lindström 2003, 11–13.

¹⁷⁵ Karterud 2006.

¹⁷⁶ Hjelt-Fri 2008; jfr Allén 1990. Väsensdimensionerna givande och mottagande är nära relaterade till delaktighet. Meningsinnehållet för begreppet ’akt’ har en innebörd som har samband med vårdgemenskapitel

¹⁷⁷ Eriksson 2003.

¹⁷⁸ Hjelt-Fri 2008.

¹⁷⁹ Jfr Eriksson 2003.

¹⁸⁰ Gustafsson 2008, 145–146.

¹⁸¹ Eriksson och Lindström 2000; Eriksson 2001.

Det är fråga om den osjälviska kärleken, den som uttrycks i barmhärtighetsgärningar, i omsorg om den andra vari ansning, lekande och lärande är verksamma¹⁸³. I den stund vårdvetenskapens och vårdandets ethos blir vårdares personliga ethos och formas till en inre etik är vårdandet ett möte i ödmjukhet och aktning¹⁸⁴. Upplevelser av äkta mänsklig kärlek påverkar en annan människa direkt och medverkar till utveckling och förändring av hela människan¹⁸⁵.

Begreppet 'ansvar' relaterar till vårdvetenskapens grundantagande: människan är i grunden enheten kropp, själ och ande¹⁸⁶. Ansvarets etik handlar om vårdandet i dess djupaste mening, att vara i relation till en annan människa, att vidröra enheten människan¹⁸⁷. Avhandlingens utgångspunkter finns i förståelsen av människan utgående från ovannämnda ontologiska grundantaganden i Erikssons teori, och i de värden och värderingar som innefattas i en kristen humanism¹⁸⁸. Vårdvetenskapens människobild ger utrymme för människan och vårdaren att inta en andligreligiös hållning till livet. Vårdvetenskapens axiom: att gemenskap är grunden för allt mänskligt liv och att människan i grunden är interrelaterad till en abstrakt och en konkret annan i gemenskap¹⁸⁹ innefattar ett ansvar att utifrån det personliga inre stanna upp och reflektera över detta innehåll och över sin position till nämnda teoretiska utgångspunkter.

Vårdandets meningssammanhang förstås i avhandlingen som en inre dimension¹⁹⁰ som förtydligar ansvarets inre innebörd och vars mening finns invävd i sammanhanget.

¹⁸² Bibeln eller Den Heliga Skrift 1926, Luk. 10:27; Barbosa da Silva 1991, 77–79. Kärleksbudet tillämpat på vården förstås av Barbosa da Silva som att lindra lidande, främja hälsa och bevara livet hos sin nästa, i detta fall patienterna. Att bry sig om, visa medlidande och medmänsklighet är något av den osjälviska kärleken i ett caritativt förhållningssätt.

¹⁸³ För Grenholm (1991) innebär satsen ”Du skall älska din nästa som dig själv” att skydda och främja medmänniskans bästa, att varje människa ses som ens jämlike och att det är en plikt att ha omsorg om den andra. Han talar om en humant förankrad etik som innebär att varje människa har förmåga att nå insikt om vad som är gott och rätt för en annan människa.

¹⁸⁴ Eriksson 1995; Kasén 2002; Roach 1995, 1997; Eriksson 2003; Hilli 2007.

¹⁸⁵ Arman och Rehnsfeldt 2006.

¹⁸⁶ Eriksson 2001; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

¹⁸⁷ Eriksson och Lindström 2000; jfr Sivonen och Kasén 2003.

¹⁸⁸ Eriksson 2001; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006; Möller 1995.

¹⁸⁹ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

¹⁹⁰ Lindström och Lindholm 2003, 35–38.

Ansvar som gärning

Ordet *gärning* används i avhandlingen, i betydelsen ansvarets gärningar. Gärning ses som synonymt till handling^{191,192}, men därutöver ses gärning som en handling ofta relaterad till människor och samhälle, t.ex. som i uttrycket välgärning¹⁹³. Då handling som gärning används i studien betonas vikten av att utföra det goda, sanna och sköna. I ordet *gärning* innefattas även vårdvetenskapens ethos, ett innehåll som är grundläggande sant, skönt och gott och vars etiska fordran är att se enheten människan, hennes livsvillkor och hennes existentiella jag¹⁹⁴. Handling som ansvarets gärning¹⁹⁵ har sin grund i vårdandets ethos och innefattar därutöver ansvarets kärna och betydelseinnehåll av frihet, skuld och kärlek. Ansvarets gärning ses nära relaterat till de ord och uttryck Matilainen¹⁹⁶ använder då hon återger Neuman-Rahns tänkande och texter:

att vårda i det godas och ädlas tjänst, i form av ansvar och omsorg, aktning och vördnad för patienten och hans lidande, vari hängivenhet, osjälviskhet och taktfullhet är närvarande.

Answarets gärningar i vårdandets etiska akt har sin grund i vårdandets ethos – det goda, det sanna och det sköna. Arman och Rehnsfeldt¹⁹⁷ säger att goda handlingar förbundna med medlidande ger människan hennes värdighet, möjlighet till inre växt och en känsla av glädje. De konstaterar vidare att vårdande som dygd och vårdetisk akt relateras till kärlek som ett universellt och ontologiskt värde. Hilli¹⁹⁸ säger att ansvaret är en plikt som innebär att svara an på människans behov och begär, och ansvaret

¹⁹¹ Wilenius (1984) ser handlingen som den praktiska slutledningens idé som tecknar den medvetna mänskliga handlingens struktur. Handlingens förutsättningar är mål-, situations- och metodkännedom. Handlingen är i detta fall en slutledning av medvetenhet om mål eller avsikter, medvetenhet om situationen i vilken handlingen uttrycks och kännedom om medel och metod. Allén (1990) definierar handling som yttring av en målinriktad verksamhet.

¹⁹² I Lübcke (1988) konstateras att handling kan beskrivas på många sätt. Handling beskrivs utifrån möjligheten att bestämma en allmän och systematisk skillnad mellan medvetna handlingar, handlingar utförda med en bestämd intention eller omedvetna, oavsiktliga handlingar. Handlingar beskrivs vidare utifrån frågan om en handling är fri eller om en handling inte är uttryck för den handlandes fria vilja. Handling kan också beskrivas utifrån personen som är moraliskt ansvarig för sin handling.

¹⁹³ Jfr Allén 1990.

¹⁹⁴ Jfr Karterud 2006.

¹⁹⁵ Med ansvarets gärningar förstås de goda handlingar som utgår från ansvarets fundament och innebörd. Answarets gärningar utgår från dess klangbotten samt har vårdvetenskapens och vårdandets ethos som grund.

¹⁹⁶ Matilainen 2000, 28.

¹⁹⁷ Arman och Rehnsfeldt 2006.

¹⁹⁸ Hilli 2007.

hör till det mänskliga ämbetet. Rudolfsson¹⁹⁹ talar om en gemensam värld för patienter, vårdare och ledare i vilken ansiktets ansvar, ”här är jag”²⁰⁰, framträder som ethos för det gemensamma i relation till den perioperativa dialogen. Detta gemensamma innebär för vårdare en närvaro och ett löfte om tillgänglighet och delaktighet i vårdandets meningssammanhang.

I flera avhandlingar²⁰¹ inom Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi visas hur patienter har kränkts och förnedrats i vårdverkligheten av vårdare och vårdandet. I dessa situationer kan patienter inte igenkänna ansvarets gärningar som goda, sanna eller sköna²⁰². Eriksson²⁰³ benämner detta som ett vårdlidande för patienter.

Ordet gärning används i fortsättningen i studien i betydelsen: Gärning är ett medvetet personligt val som utgår från en fri vilja och innebär ett moraliskt ansvar. Ansvarets gärning är ett uttryck för hur människan sammanbinder den yttre och inre etikens fält. Då ansvarets gärning används i studien förstås detta genomgående i förhållandet till vårdandets etiska akt i vilken vårdvetenskapens och vårdandets ethos blir synligt genom gärningar i meningssammanhanget.

Vårdandets ethos – det goda, sanna och sköna för patienter, är det som skall förstås som det eftersträvansvärda, det ideala som finns i sig självt utanför ansvarets gärningar.

¹⁹⁹ Rudolfsson 2007.

²⁰⁰ Lèvinas (1988) använder uttrycket ”här är jag” i betydelsen att vara mänsklig ande i närvaron med den andre, och att vara färdig att göra något, att ge i den andres tjänst vad han behöver i ansvarets namn. Då Lèvinas talar om den andra eller en annan använder han formen den andre som också här i studien används som uttryck då texten och förståelsen hänför sig till Lèvinas.

²⁰¹ Bondas 2003; Fagerström 2000; Kasén 2002; Nordman 2006; von Post 1999; Wiklund 2000.

²⁰² Holland 2001. Det goda och onda i handlingen bör sättas i relation till det som erkänns som gott och ont utanför handlingen. Holland invänder mot den utilitaristiska reduktionen av handlingar som förmedlare av en kausal verkan. Han ser att handlingen i sig är förmedlare av gott och ont, människan handlar i enlighet med sin karaktär och hennes handlingar är uttryck av henne själv. Holland tar avstånd från von Wrights tankar och syn på goda och onda handlingar vilkas utgångspunkt har en nyttoaspekt.

²⁰³ Eriksson 1994.

3.2 Hälsa och lidande – ansvarets rörelse

Förståelse av vårdvetenskapens hälso- och lidandebegrepp uttrycks i den ontologiska hälso- och lidandemodellen enligt följande:

Hälsa och lidande innebär en rörelse i vardande, varande och görande mot enhet och helighet, vilket är förenligt med uthärdligt lidande²⁰⁴.

Hälsa och lidande bildar en enhet, ett enda helt, som ger meningsinnehållet att hälsa inte kan förstås utan lidandets närvaro och inte lidandet utan hälsans närvaro²⁰⁵. Hälsans och lidandets rörelse i vardandets, varandets och görandets dimensioner handlar om en personlig kamp mellan de yttre mer synliga livsformerna – av att ha hälsa och lidande och då genom en strävan att leva hälsosamt samt undvika sjukdom och lidande – och mellan de inre mer ogripbara livsformerna att utforma och skapa på nytt och på nytt livet och det goda för människan²⁰⁶. Denna livsrörelse i hälsans och lidandets dimensioner ger enheten människan möjlighet, sett ur ett evighetsperspektiv, att ständigt nå nya förståelsehorisonter i alla hälsans och lidandets dimensioner. Lidande är vårdandets grundkategori, det som motiverar vårdandet²⁰⁷. Patienters lidande får vårdare att ta ansvar för att lindra lidandet och lidandet väcker till ansvar för patienters hälsa.

Lindström och Lindholm²⁰⁸ konstaterar att i görandets, varandets och vardandets dimensioner av hälsa och lidande innebär ansvar att svara an på den appell²⁰⁹ som finns i patienters sjukdomsberättelser. Om så kan göras blir patienter tillägnade i den vårdande akten en vårdgemenskap som har sin grund i hälso- och lidandeberättelsen²¹⁰.

²⁰⁴ Eriksson 2001, 14; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198. Den ontologiska hälsomodellen gestaltades på 1990-talet vid Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi. Modellen tar sin utgångspunkt i hälsa som ett vardande, i en ständig rörelse mot en djupare enhet och helighet. Människans djupaste motiv finns i en hennes längtan efter värdighet. Hälsa ses som uthärdligt lidande och i en unik förening, för varje patient, mellan hälsa och lidande blir hälsa en enhet.

²⁰⁵ Lindholm 1998; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

²⁰⁶ Eriksson, Bondas-Salonen, Herberts, Lindholm, och Matilainen 1995, 16–18; Lindholm 1998; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

²⁰⁷ Eriksson 2001, 14; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

²⁰⁸ Lindström och Lindholm 2003.

²⁰⁹ Jfr Lèvinas 1988.

²¹⁰ Lindholm och Eriksson 1993. Lindholm och Eriksson beskriver lidandet på en psykiatrisk avdelning. Lidandet liknas vid en kamp mellan vilja och förmåga, mellan ansvar och skuld. Patienter inträder i ett tillstånd av ofrihet, förflamning och avsaknad av energi på grund av de yttre och inre hinder som lidandet medför.

Råholm²¹¹ betonar vikten av att som vårdare utveckla och inta en speciell hållning för patienter som lider, d.v.s. att inneha en narrativ känslighet som öppnar för patienters värld och som möjliggör ett möte i gemenskap och närvaro. Symboliskt innebär detta att kunna kvarstå i lidandets och hälsans kamp, i ett ordlöst möte med patienters ansikten. Uppmaningen och plikten i ansvaret handlar i denna gemenskap om att offra något av sig själv för patienter som lider²¹². Wiklund²¹³ beskriver lidandet som kamp och drama vari kampen beskrivs som spänningen mellan värdighet och skam samt lust och olust. Då patienter kan och ges tillfälle till att gå lidandets och hälsans kamp i vårdande relationer, i vårdgemenskap ges patienter möjlighet att försonas med sitt lidande. Denna lindring inger hopp om en framtid som återigen bjuder på livet och kampen för hälsan.

Den vårdande relationen är asymmetrisk²¹⁴, men samtidigt ömsesidig så till vida att vårdare bär ett större ansvar för riktningen och rörelsen i patienters hälsa och lidande i kampen mellan det goda och onda, sanna och falska samt sköna och fula. Denna asymmetri i relationen benämner författarna för caritas. I vårdande relationer ses patienter som de personer de kunde vara och bli. Fredriksson och Eriksson²¹⁵ konstaterar att ansvaret i en relation kräver aktivitet och handling medan däremot patienters lidande skapar passivitet. Detta sanningsenliga faktum och denna oförenlighet i hälsans och lidandets rörelser föder samtidigt kampen mellan liv och död²¹⁶.

Den ontologiska hälso- och lidandemodellen används i avhandlingen som en vårdvetenskaplig förståelsehorisont för begreppet 'ansvar' i vårdandets meningssammanhang, se närmare s. 52.

3.3 Answarets ansikte – den inre etiska strukturen synliggörs

Ansvar förstås som en etisk fordran som inte upphör att existera och som inte heller totalt sett någonsin kan fulländas²¹⁷. Människans är

²¹¹ Råholm 2008.

²¹² Råholm och Lindholm 1999; Råholm 2008.

²¹³ Wiklund 2000.

²¹⁴ Fredriksson och Eriksson 2003; Kasén 2002; jfr Lèvinas 1988; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

²¹⁵ Fredriksson och Eriksson 2003.

²¹⁶ Jfr Lindholm 1998; Kjellqvist 2000, 158–160.

²¹⁷ Jfr Eriksson 2003; Lèvinas 1988; Möller 1995.

bärare av ansvarets ansikte²¹⁸. I ethoset införlivar människan den värdegrund som bygger på det goda, sanna och sköna och som har möjlighet att bli uttryckt via ansvarets gärningar.

Grundantagandena om människan i Erikssons vårdteori²¹⁹ beskriver den människobild som utgör en nödvändig grund för förståelsen av ansvarets inre innebörd i vårdandets meningssammanhang. Människan är odelbar och människans upplevelser är beroende av enhetens framtoning²²⁰.

Förståelsen av ansvarets djup och ett vidrörande av hela människan innebär att se och förstå samband och strukturer utgående från det etiska och det andliga och religiösa²²¹ i ansvarets betydelseinnehåll. Ansvar i denna studie uppmärksammas och granskas närmare i denna dimension.²²² Denna förståelse skall bidra till att formulera ansvarets ontologi sådan den är möjlig att synliggöra i vårdandets meningssammanhang. Ett utgångsantagande i förhållande till ansvarets ansikte är att vårdare som vårdar caritativt har beredskap att bevara både sin egen och en annan människa hennes värdighet, helighet, hela hennes individualitet och alla hennes sär egenskaper. Vårdare besitter förmågan att se den andra²²³. När den andra blir synlig både som människa och patient på ett medvetet plan, skapas förutsättningar för ansvaret, och ansvarets ansikte kan bli verkligt för patienter.

Nåden²²⁴ har utgått från Monsens syn på frihet som bl.a. säger att frihet är en egenskap och ges en personlig karaktär i varje människa²²⁵. Frihet

²¹⁸ Answarets ansikte står för det ideala ansiktet och utgår från vårdvetenskapens ontologi, det ouppnåbara och fulländade ansiktet som inte är mänskligt möjligt att i sin fullkomlighet äga. Ansiktets ansvar (Rudolfsson 2007) anser jag stå för det ansikte som den enskilda vårdaren besitter och som speglar den unika vårdarens personliga ansvar i nuet ”här är jag”, det som är verklighet i situationen av goda gärningar. I denna studie är fokus på ansvarets ansikte, det fulländade goda och ouppnåbara i ett mänskligt liv, men samtidigt eftersträvansvärda i det godas tjänst.

²¹⁹ Eriksson 2001; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

²²⁰ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

²²¹ Sivonen 2000.

²²² Förståelsen för ansvarets djupa inre innebörd som relaterar till hela människan har vuxit fram under hela arbetsprocessen, ur det teoretiska perspektivet samt allt efter att jag tagit till mig studiens olika texter men också utifrån ett självvalt intresse att fördjupa den inre dimension i begreppet ’ansvar’ för att bättre förstå hur begreppets inre betydelsedimensioner är relaterade till den andliga och religiösa dimensionen.

²²³ Jfr Lèvinas 1988.

²²⁴ Nåden 1998.

och mod berör substansen vid utövning av vårdandets konst. Frihet är självständighet, frihet är att föra fram synpunkter och att kunna stå emot det kollektiva yttre i ett socialt sammanhang. Att vara trygg i sig själv kräver mod. Vårdare med en klar yrkesidentitet, vetskap om grunduppgiftens innehåll och betydelse, samt om gränserna i arbetet stöder ansvarets ansikte och ger möjlighet för den inre etiska strukturen att bli synlig och utvecklas. I Nådens avhandling är frihet och mod substansmässigt relaterade till den goda viljans gärningar: att våga verkliggöra det sanna, det man tror på, det goda för patienter.²²⁶

²²⁵ Friheten består i att människan är sig själv och låter sig vara sig själv, hon styrs inte av andra, hon känner sitt eget människovärde, och hon låter sig varken kommenderas eller önskar kommendera andra.

²²⁶ Nåden 1998.

4 SAMMANFATTNING AV FÖRFÖRSTÅElsen

I föreliggande kapitel presenteras den första förståelsehorisonten av en figuration för ansvar (Figur 3, s. 49). Figurationen har vuxit fram ur förförståelsen av ansvarets inre innebörd. Därefter presenteras den vårdvetenskapliga tolkningsgrund, den modell (Figur 4, s. 52) som används i avhandlingen för att förstå ansvarets inre innebörd i vårdandets meningssammanhang. Den första förståelsehorisonten över ansvarets figuration tillsammans med modellen för ansvar i vårdandets meningssammanhang fungerar som tolkningsgrund i avhandlingen (Figur 1. Studiens design, s. 16) och har till uppgift att både öppna för ny förståelse och att ge förutsättningar för nya möjligheter att fördjupa tolkningen av begreppet 'ansvar' och dess meningsbärande betydelseinnehåll i vårdandets meningssammanhang.

Answarets komplexitet, oändlighet och omöjlighet att fånga på ett enkelt sätt kan skönjas i figurerna, samtidigt som just något av denna komplexitet och omöjlighet att helt kunna förstå, är utmaningen att fånga, d.v.s. att förstå också det som inte kan förstås och fångas²²⁷.

4.1 En figuration för ansvar – den första förståelsehorisonten

Figurationen för ansvar är till sin karaktär en öppen figur. Öppenheten finns för att ansvarets mönster skall ha möjlighet att förändras: begrepp, samband och strukturer kan försvinna eller komma till. I den första figurationens mönster bildas det sikte för alla de meningsbärande betydelsenyanser som i detta skede både ingår och inte ingår i förståelsen av begreppet 'ansvar' och som ytterligare skall förtydligas och fördjupas. Det finns en medvetenhet om att alla nyanser och strukturer inte finns med i figurationen. Utmaningen blir att öppna för nya betydelsenyanser när redan befintliga strukturer har fått ett tydligare och mer fördjupat innehåll.

Fördomarna i studien visar på de egna yttersta gränserna. Denna första förståelsehorisont kan förstås som en fördom, trots att den är utformad enligt det som i förförståelsen uppfattats som sanningsenligt och rimligt. Den första förståelsehorisonten bildar i detta avseende "föromdömen" om ansvarets inre innebörd och fundament, om det som urskilts ur den

²²⁷ Gadamer 2004; Grenholm 1981.

totala kunskapsmassan. Gadamer²²⁸ konstaterar att en möjlig sanningens väg är att lyssna till traditionen och att vara i densamma. Att tydligt utlägga traditionen i förhållande till dess sammanhang minskar inte dess betydelse, utan blir en del i sig själv i sanningen²²⁹. Utmärkande för kunskapsbildningen skall vara att denna sanning förevisas i studien i form av fördomar. Denna första förståelsehorisont kan förstås som en egen helhet eller sanning i förhållande till studiens utgångspunkter och ses som en av studiens fördomar.

De begrepp som ses i figurationen är relaterade ord till begreppet 'ansvar' som helhet, både vad gäller den yttre och inre etiken. Ansvarets synonymer och ord har delvis framstigit ur en tidigare studie²³⁰ och bekräftats vidare i förförståelsen av forskningsöversiktens resultat (se kap. 2.3, s. 34).

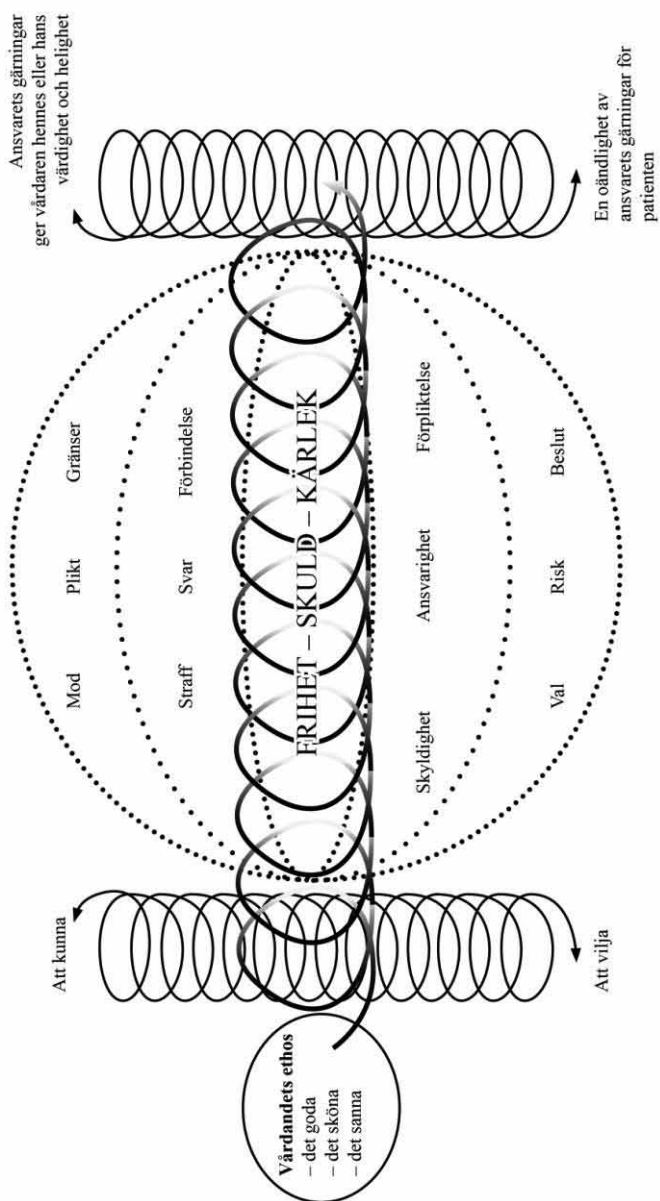
Nedan följer utgångsantaganden som förförståelsen utmynnat i om ansvarets betydelseinnehåll och meningsbärande innehåll. Avsikten är inte i detta skede att föra in läsaren på en djupare förståelse av meningsbärande betydelsenyanser eller på olika inbördesrelationer utgående från figurationen. Tillsammans med det teoretiska perspektivet och förförståelsen bildar den första förståelsehorisonten det sikte som är värt att ytterligare fördjupa. I detta skede svarar inte figurationen mot om den är mera eller mindre evident gestaltad²³¹. Förståelsen av figurationen och det sanningslika i densamma är ifrågavarande uppgiften i denna studie att närmare granska och svara på.

²²⁸ Gadamer 2004. Genom att man är medveten om och tydliggör fördomarna kan missförhållanden undvikas. Många sanningar är svåra att inse då fördomarna omedvetet begränsar. Gadamer utgår från att då människan söker efter sanningen så är hon otvivelaktigt begränsad av sitt eget hermeneutiska tillstånd och samtidigt är denna begränsning en given förutsättning för förståelsen. Den första av alla hermeneutiska betingelser är förförståelsen som formas av erfarenhet och tidigare kunskap om ämnet.

²²⁹ Jfr Eriksson och Lindström 2007, 14–15.

²³⁰ Wallinvirta 2001. Begreppet 'ansvar' som skuld, förpliktelse, skyldighet, plikt, ansvarighet, förbindelse, svar, straff och risk framsteg ur den etymologiska och semantiska analysen. Ur den innehållsliga idéanalysen av religionsfilosofers texter framsteg kärlek, val och beslut samt ur metaanalysen av värdeiska artiklar mod, gränser och frihet.

²³¹ Eriksson 2010.

Figur 3. Figuration för ansvar – den första förståelsehorisonten

Förförståelsen av figurationen för ansvar formuleras nedan utifrån ansvarets ontologi, dess inre kärna av frihet, skuld och kärlek. Utgångsantagandena är:

- Företeelserna, frihet, skuld och kärlek bildar tillsammans fundamenten i ansvarets kärna.
- Människan är bärare av ansvarets ansikte, och vårdvetenskapens och vårdandets ethos ger vårdare siktet för ansvarets ansikte.
- Frihet handlar om en inre frihet, en frihet människan har i relation till sina val, till sig själv och sin värdegrund. Människan är fri i sökandet efter det goda. Frihet är en förutsättning för att människan skall handla moraliskt och ta ansvar för sina gärningar.
- Den etiska fordran i ansvaret innefattar oändlighet och ett handlande som i sig aldrig är tillräckligt. Insikt om skulden är nödvändig för bekännelse av, gottgörelse för och försoning för ansvarets oändlighet och människans otillräcklighet. Denna etiska fordran i ansvaret innebär att människan inte kan frisäga sig sitt ansvar.
- Kärlek som dygd uttrycks och bekräftas i ansvarets gärningar. Kärlekens dygd som andlig verklighet är i sig inte gripbar. Kärlekens dygd skapas i viljan och utgör ett autentiskt engagemang för människans frihet.
- Viljan är en skapande kraft som är i stånd att av sig själv utge ett gott och inte endast att tillägna sig ett redan existerande gott. Viljans kärlek yttrar sig framförallt i en önskan om gott för den andra. Viljan är fri, den är i stånd att önska allt i förhållande till det absolut goda, det gränslöst goda.

Figurationen för ansvar skall inte förstås som ett fristående mönster, utan i hela sin komplexitet i förhållande till vårdandets meningssammanhang. Figurationen för ansvar placeras in i vårdandets meningssammanhang, se figur 4 (s. 52), i vilken den yttre etikens fält, ”det gemensamma yttre” och den inre etikens fält ”det personliga inre” sammansmälter till en enhet, blir verklig och synliggjord genom ansvarets gärningar i hälsans och lidandets olika dimensioner. Ansvarets meningsbärande betydelseinnehåll öppnar i vårdandets meningssammanhang för en mångfald av uttrycksformer och betydelsenyanser av ansvarets gärningar för patienters hälsa och lidande.

4.2 En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang

I ansvarets gärningar flätas det gemensamma yttre och personliga inre samman till en enhet. Vårdandets meningssammanhang skapas i vårdgemenskap mellan patienter och vårdare i vårdandets akt. I figur 4 (s. 52) används två grundstrukturer ur Eriksson vårdteori²³² för att belysa och förstå hur ansvarets ontologi blir synligt och får sitt uttryck i vårdandets meningssammanhang. Dessa två grundstrukturer, vårdvetenskapens ethos och inre etik, figur 2 (s. 25) och den ontologiska hälso- och lidandemodellen²³³ har gestaltats på ett nytt sätt och ses nu båda inneslutna i Figur 4.

Den ontologiska hälso- och lidandemodellen skall förstås i förhållande till de etiska fälten, det gemensamma yttre och personliga inre. Rörelserna i de olika dimensionerna av görande, varande och vardande skall visa på hur ansvarets gärningar blir verkliga och synliga i de olika dimensionerna genom den yttre och inre etikens fält. Answarets yttre och inre innebörd blir verklig, synlig och uppfattad av patienter genom den sammansmältning av den yttre och inre etiken som sker i varje vårdares egen inre etiska struktur och som i ansvarets handlingar riktar sig mot hälsans och lidandets olika dimensioner. Answarets gärningar och uttryck kan inte begränsas till antal, tid eller rum utan de förekommer i en oändlighet i olika dimensioner av patienters hälsa och lidande.

Caritas är det starkaste underliggande grundmotivet för en personlig etik²³⁴. Caritas är ledstjärnan för vårdare att i vårdandets meningssammanhang möta patienter i hälsans och lidandets dimensioner av görande, varande och vardande, att leta efter och finna det sanna, goda och sköna för ett ansvar i patienters tjänst.

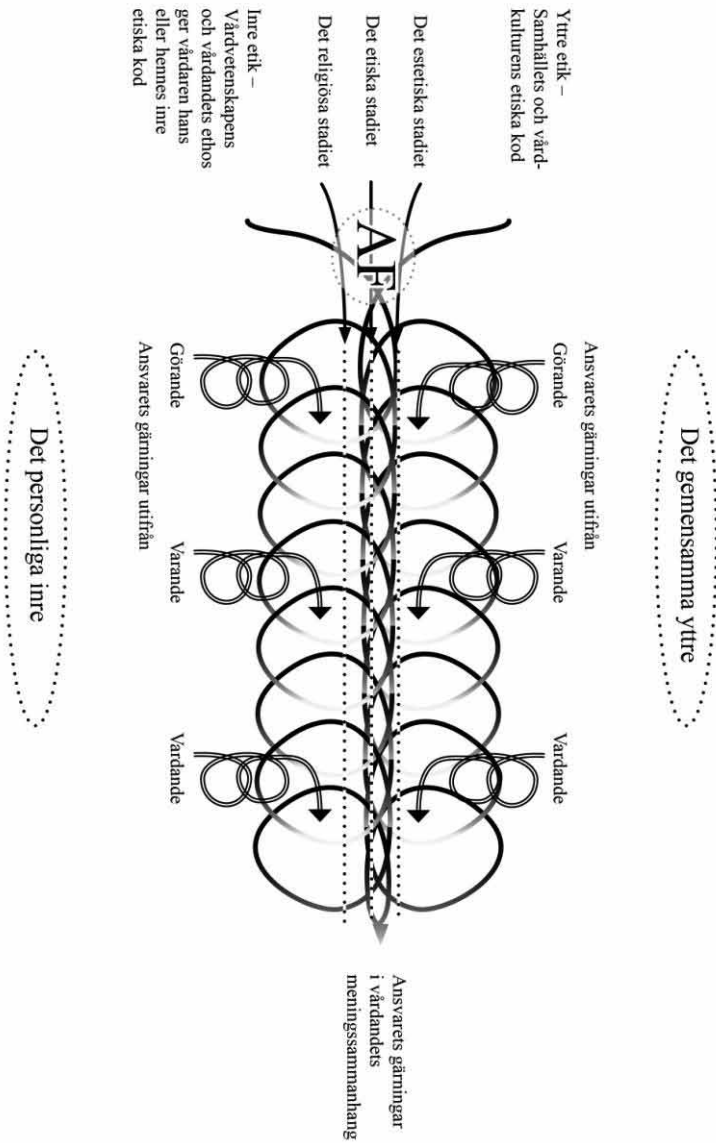
Det caritativa motivet – det yttersta etiska syftet – är att garantera människan/ patienten värdighet, få henne att uppleva sig som hel och känna vördnad för sitt eget liv, för sig själv som människa och som någonting unikt²³⁵.

²³² Eriksson 2002; Eriksson, Bondas-Salonen, Herberts, Lindholm och Matilainen 1995, 17–19; Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 200–201.

²³³ Eriksson 1993; Eriksson, Bondas-Salonen, Herberts, Lindholm och Matilainen 1995, 17–19.

²³⁴ Eriksson 1995; Watson 2006.

²³⁵ Eriksson 1995, 11, 1997.

Figur 4. Modell för ansvarets faktafiguration i vårdandets meningssammanhang (AF står för ansvarets figuration eller figuration för ansvar)

Även Molin²³⁶ ser kärleken som en av livets grundprinciper, ur vilken all god etik kan härledas och inte som en norm vid sidan av andra normer.

Kierkegaards²³⁷ stadier på livets väg har valts som en tankemodell och som en ytterligare förståelsehorisont och tolkningsteori i Figur 4 för att fördjupa ansvarets komplexitet. Kierkegaard ger en filosofisk avgränsning av olika stadier för människan att leva inom.

Kierkegaards stadieteori består i sin enklaste form av tre stadier: det estetiska, det etiska och det religiösa. Stadierna är hierarkiskt ordnade och de senare stadierna innefattar drag från de tidigare²³⁸. Kierkegaards stadier eftersträvar att ge svar på vad som är sanning för människan på vägen till Gud.²³⁹

I Afsluttende, uvidenskabelig Efterskrift²⁴⁰ utvecklar Kierkegaard stadierna med mellanstadier. Det estetiska stadiet innefattar i sin mer utvecklade form ironin, det etiska stadiet humorn och det religiösa stadiet den allmänna religiositeten och den specifikt kristna religiositeten.

Varför är Kierkegaards stadieteori medtagen i modellen för att förstå ansvar i vårdandets meningssammanhang? Erikssons teori²⁴¹ utgår från tesen att förstå människan som i grunden religiös fastän alla inte bejakat denna dimension. Eriksson²⁴² talar om det andliga som människans estetiska, etiska, och religiösa längtan²⁴³. Många är de tankar, känslor och handlingar i vårdandets verklighet som varken kan mätas, eller direkt eller indirekt iakttas. Människans komplexitet och det unika i henne låter sig inte beskrivas och förklaras på ett lätt sätt. Människans upplevelse av enhet är beroende av alla dimensioner i henne^{244,245}.

²³⁶ Molin 1993, 165.

²³⁷ Kierkegaard 1954.

²³⁸ Göransson 1969; Lübcke 1993.

²³⁹ Dessa stadier har i publikationer som beskriver Kierkegaards liv och verksamhet benämnts varierande, t.ex. livstyp eller levnadssätt, existensmöjligheter, livsformer och medvetandets uttrycksformer, existensfärer eller livsförståelse (Koskinen 1994).

²⁴⁰ Göransson 1969, 7–8; Lübcke 1993, 292–293.

²⁴¹ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

²⁴² Eriksson 2001; jfr Kierkegaards stadieteori (Kierkegaard 1954), se s. 53–54.

²⁴³ Jfr Kierkegaards stadieteori.

²⁴⁴ Eriksson 2000, 2001; Lindwall 2004; Sivonen 2000. Sivonen konstaterar att begreppen 'ande' och 'andlig' öppnar för människans inre värld, för meningsfrågor och livsförståelse, för kraftkällor, religiositet och tro. Sivonen påpekar att det andliga i vårdare och patient inte kan förbises i vårdandets meningssammanhang. Hon säger

Det religiösa stadiet ses i studien som en betydelsefull aspekt i förståelsen av Erikssons vårdteori och människans utveckling mot detta stadium. Kierkegaard utgår från en aktiv och dynamisk människosyn som i sig aldrig är färdig utan ständigt utvecklas²⁴⁶, och i vars filosofi det högsta stadiet är att finna kontakten med sig själv och samtidigt med en allsmäktig Gud. En förståelsegrund i studien är att människan aldrig blir färdig i sin moraliska och etiska utveckling, och ständigt går en inre kamp för en personlig utveckling och andlig tillväxt.

Nedan följer en kort beskrivning av Kierkegaards stadier²⁴⁷ i sin enklaste form, d.v.s. det estetiska, etiska och religiösa stadiet. Det estetiska stadiet är uppfyllt av nuet och människan söker nuet på nytt och på nytt, livet är en rad händelser. Människans reflektion är omedveten och ringa, och hennes ansvarskänsla är outvecklad.²⁴⁸ Människan sägs födas in i det estetiska stadiet eftersom hon då bl.a. reagerar på driftsimpulser från sin omgivning och inte har förmåga att ta ansvar för dessa. Att inte ta ansvar eller att tillfredsställa sina driftsimpulser omedelbart som vuxen är att leva på det estetiska stadiet.²⁴⁹

Människan som etiker ser enligt Kierkegaard livet som en utmaning och tar ansvar för sitt liv i enlighet med de regler och bestämmelser som

vidare att människans gudsrelation, som en aspekt av det andliga, är central inom begreppet.

²⁴⁵ Utgående från Piltz²⁴⁵ (1993) kan en andlig eller religiös hållning till livet ses som att livets mening redan finns inbyggd i människans existens som en förutsättning. Till människans väsen hör att hon fått frihet att välja bland alla närvarande, tillgängliga möjligheter i livet. Hon innehar frihet att välja det goda. Människans horisont är potentiellt oändlig och som mottaglig för det oändliga kan hon öppna sig för det oändliga, inte av tvång utan av kärlek.

²⁴⁶ Kohlbergs klassiska teori (Helkama, Myllyniemi och Liebkind 2001) om människans moraliska utveckling är indelad i fem stadier, varav bl.a. stadierna 1–2 framhåller den egna nyttan, stadierna 3–4 samvetet och stadium 5 samhällets betydelse och principer för moralisk utveckling. Parallell till Kierkegaards stadieteori kan skönjas trots att perspektiven är olika och sättet att använda begreppen skiljer sig åt.

²⁴⁷ Kirkegaard har en mer utvecklad form av sin stadieteori som innebär att det estetiska stadiet fortgår i ironin och det etiska stadiet i humorn. Det religiösa stadiet indelas i: den allmänna religiositeten (Religiositet A) och den specifikt kristna religiositeten (Religiositet B). Ironikern befinner sig mellan det estetiska och etiska stadiet och har insett tomheten i det estetiska stadiet. Humoristen har insett människans begränsningar och försöker genom humorn nå försoning i livet, då han inte vågar tro på en Gud. Det allmänt religiösa stadiet kännetecknas av en innerlighet för tron på Guds förlåtelse medan den kristna religiositeten förhåller sig till Gud med Jesus Kristus, som en del av tiden och historien. (Lübcke 1993, 293-294).

²⁴⁸ Kierkegaard 1954.

²⁴⁹ Lübcke 1993, 293.

finns i samhället och som hon anser som goda och onda. Etikern eftersträvar sammanhang i livet och en livsstil i överensstämmelse med de regler som svarar mot det som är gott. Etikern känner ånger som är hans eller hennes sätt att återfå det förlorade sammanhanget. Tron skiljer etikern från den religiösa människan²⁵⁰.

I det religiösa stadiet öppnas det eviga för människan. Den religiösa människan har insett omöjligheten att klara av att förintä skulden av egen kraft. Det behövs en gudomlig uppenbarelse och en insikt om ens litenhet som människa och om ens felbarhet. För Kierkegaard är syndabekännelsen porten ut och in i nåden, kärleken och barmhärtigheten. Människans tro på Guds förlåtelse bestämmer hennes gudsförhållande²⁵¹.

Kierkegaard ser utgående från de olika stadierna att människan har förmåga och möjlighet att utvecklas och växa i sitt ansvar. Människan söker sammanhang och gemenskap och hon ställs inför olikartade situationer i livet som gör att hon måste välja²⁵².

För Kierkegaard är människans val och har ett starkt samband med ett ansvar på olika stadier. Det är meningsfullt att använda Kierkegaards stadieteori i förståelsen av ansvaret i vårdandets meningssammanhang. De tre stadierna utökar ansvarets komplexitet och bidrar till än fler möjliga uttrycksformer av ansvarets gärningar i görandets, varandets och vardandets dimensioner utifrån det gemensamma yttre och personliga inre. Stadierna är symboler för hur människan fungerar: från att vara styrd av drifter till ett medvetet jag som öppnar sig för det andliga, en längtan mot något större och helare utanför människan själv, en Gud eller abstrakt andra²⁵³. Människans upplevelse av enhet är beroende av alla dimensioner i henne²⁵⁴. Andligheten finns i människan och människan har en andlig frihet att själv bejaka sin religiositet och helighet, att göra sina egna val. Avhandlingens teoretiska perspektiv innefattar människans andliga dimension, och dess betydelse kan inte bortses ifrån eller förminsкас när ansvarets ontologi och inre innebörd granskas i förhållande till enheten människan.

²⁵⁰ Lübecke 1993, 294.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Kierkegaard 1954.

²⁵³ Jfr Barbosa da Silva och Eriksson 1991, 40–42; Sivonen 2000.

²⁵⁴ Jfr Sivonen och Kasén 2003.

Den etiska akten uttrycker vårdandets innersta väsen: kärlek, medlidande och barmhärtighet. Answarets gärningar är etiska till sin natur, de synliggörs och blir verkliga i den etiska akten i vårdgemenskapen mellan vårdare och patient genom vårdaktiviteter och vårdhandlingar i vårdkulturen²⁵⁵.

Förståelsen av ansvar i vårdandets meningssammanhang speglas genomgående i avhandlingen mot denna ovan beskrivna vårdvetenskapliga substansmodell. Modellen skall bidra till att öppna för nya förståelsehorisonter. Figurationen för ansvar (Figur 4, s. 52) skall fördjupa och synliggöra answarets innebörd i vårdandets meningssammanhang, samt öppna för ny kunskap, för det som bildar det sanningslika och evidenta för ansvar i ett sammanflätat helt av den yttre och inre etikens fält. Figurationen skall även kunna utestänga den kunskap som inte blir evident för ansvar i vårdandets meningssammanhang.

²⁵⁵ Jfr Eriksson och Lindström 2003, 11.

5 EPISTEMOLOGISKA OCH METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN

I föreliggande kapitel diskuteras de epistemologiska och metodologiska överväganden som påverkat förståelsen av metodvalen i olika skeden av studien. Förståelse innebär att se meningen i det som granskas, och förståelsens riktning är en rörelse mot sanning²⁵⁶. Ansvarets binds i studien till vårdandets ethos, det sanna, goda och sköna för patienter. Förståelse av begreppet 'ansvar' i vårdandets meningssammanhang får sin riktning mot nya förståelsehorisonter i överensställelsen i bindningarna: mellan begrepp, text och språk i avhandlingen.

Den hermeneutiska forskningsansatsen är övergripande²⁵⁷ och modellen för begreppsbestämning²⁵⁸ (Figur 5, s. 59) används som tankestruktur i studien för ansvarets totala meningsbärande betydelseinnehåll, med utgångspunkt både i en ontologisk och i en kontextuell bestämning.²⁵⁹

²⁵⁶ Eriksson, Lindström, Lindholm och Matilainen 2007.

²⁵⁷ Med den hermeneutiska forskningsansatsen som den övergripande ansatsen i studien förstås en ständig strävan att komma nära forskningsobjektet, att låta ansvarets verklighet framträda och nå klarhet om den erfarenhetsvärld och livsförståelse som uppenbarar sig i förhållande till studiens olika material. Orden, texterna och språket i materialet möjliggör den hermeneutiska dialogen och skapar de inre samtal som ständigt för till nya förståelsehorisonter och integrationsnivåer av ansvarets meningsinnehåll. I denna studie föregår hermeneutiken i sin betydelse som metodologi begreppsbestämningen, som inte helt systematiskt och medvetet följs upp i förhållande till Erikssons modell (2010) för bestämning av det totala begreppet.

²⁵⁸ Eriksson 1997. Eriksson benämner år 1997 inte modellen begreppsbestämning utan begreppsanalys. Idag benämns modellen (Eriksson 2010) en hermeneutisk begreppsbestämningsmodell som ses gestalta det totala begreppet. I Eriksson (2010) är modellen publicerad på engelska som en begreppsbestämningsmodell och med vårdvetenskapens ethos medtaget för begreppets meningsinnehåll. Den svenska översättningen av artikeln *Perustutkimus ja käsiteanalyysi* (1997) har erhållits av professor Eriksson.

²⁵⁹ Baldwin 2008; Eriksson 1997; Eriksson och Lindström 2007; Sivonen, Kasén och Eriksson 2010. Som metod började begreppsanalysen internationellt sett användas inom vårdvetenskaplig forskning i slutet på 1960-talet, men har först under 1990-talet fått en tydligare metodisk fasthet och systematik, detta i synnerhet vad gäller begreppets ontologiska bestämning. Eriksson (1997) har varit en föregångare för utveckling av begreppsanalys som metod och begreppsbestämning som metodologi. Sedan 1970-talet har Eriksson utgående från Koorts semantiska analys systematiskt utvecklat en hermeneutisk semantisk analys inom ramen för Åbo Akademis vårdvetenskapliga forskning. Metodologin är idag etablerad, såväl inom den systematiska som kliniska vårdvetenskapen, och tydliggör begreppens inbördes samband, som öppnar för ny förståelse av meningsinbörder. Den kontextuella begreppsbestämningen har

Begreppsbestämning som metodologi och begreppsanalys som metod är idag båda etablerade inom det vårdvetenskapliga forskningsfältet och används för att inhämta och öka kunskapsmassan inom olika vårdande meningssammanhang.

Begreppsbestämning som metodologi har utvecklats vid Åbo Akademi utifrån ett hermeneutiskt närmelsesätt till kunskapsobjektet för att möjliggöra förståelse av och fånga djupet i de grundläggande vårdvetenskapliga kärnbegreppen. Idag förstås begreppsbestämning som en hermeneutisk metodologi som är substansorienterad.²⁶⁰

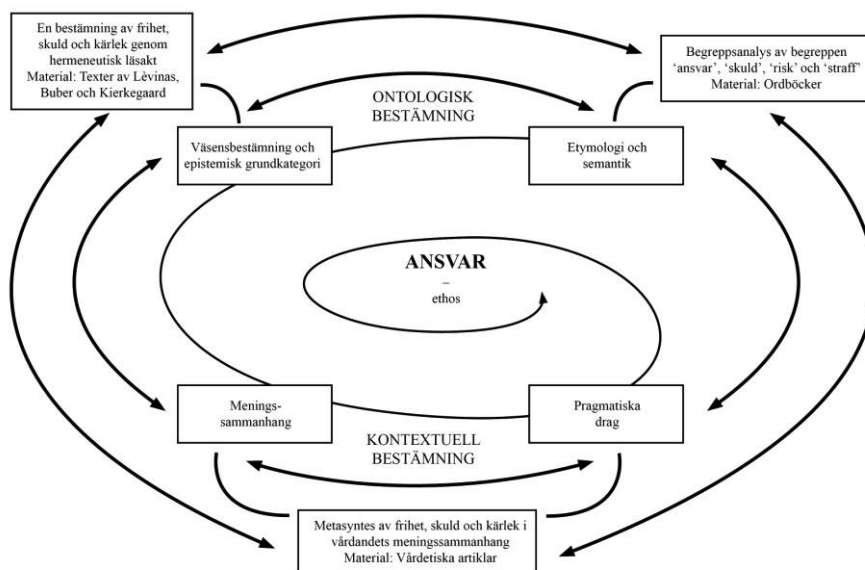
Erikssons²⁶¹ modell fångar hela begreppet, både den ontologiska och kontextuella bestämningen. Tyngdpunkten i avhandlingen finns på den ontologiska begreppsbestämningen av begreppet 'ansvar'. Modellen²⁶² för hermeneutisk begreppsbestämning används här i en lätt förändrad form. Figuren åskådliggör hur ansvarets substans metodologiskt granskas och upptäcks i avhandlingen. I designen (Figur 1, s. 16) framträder den hermeneutiska rörelsen mellan del och helhet som även förstås i Erikssons modell som en ständig rörelse mellan den ontologiska och kontextuella begreppsbestämningen, och även som en separat hermeneutisk rörelse såväl inom det ontologiska som inom det kontextuella. Den hermeneutiska rörelsens växelverkan mellan del, helhet och del är en utmärkande företeelse i avhandlingen som åskådliggörs såväl i studiens design som i modellen för begreppsbestämning.

internationellt sett varit mer framträdande och också mer använd än den ontologiska. Wilsons modell från slutet av 1960-talet har en kontextuell förankring och modellen blev en förebild för senare utvecklade modeller och hybrider, t.ex. Walker och Avant, Rodgers och Morse.

²⁶⁰ Sivonen, Kasén och Eriksson 2010.

²⁶¹ Eriksson 1997; jfr Baldwin 2008; Sivonen, Kasén och Eriksson 2010. Eriksson konstaterar betydelsen av att i dag särskilja den ontologiska bestämningen från den kontextuella och att finna ett ontologiskt fokus på begreppen (en filosofisk utgångspunkt), så att begreppens meningsinnehåll kan beskrivas tillräckligt generellt och bortom en förankring i kontext. En kontextuell analys är inte tillräcklig för att belysa vårdandet och dess verklighet. Den kontextuella analysen som sådan ensam får en reduktionistisk karaktär. En ontologisk begreppsbestämning är i sig inte heller tillräcklig för att förstå begreppens mening och funktion i förhållande till professionen och den specifika kontexten.

²⁶² Eriksson 1997, 2010.

Figur 5. Erikssons modell för hermeneutisk begreppsbestämning (Eriksson 1997, 2010) – som struktur för begreppsbestämning av 'ansvar'.

Ansvar som etisk kvalitet i människans liv finns här och nu, är ständigt närvarande, och människan har möjlighet och förutsättningar att förstå ansvaret i det sammanhang hon är involverad. Cöster²⁶³ konstaterar att en sådan livsförståelse, som ansvar kan ses som, hör till själva livet som människan kan se och förstå och ge innebörd åt. Det hermeneutiska närmelsesättet som är övergripande för de tre olika materialen i studien ger möjlighet att förstå ansvar på djupet i förhållande till människan ur ett humanvetenskapligt perspektiv, här och nu i hennes historicitet. Med användning av Cösters tankegång kunde man säga att en vårdvetenskaplig livsförståelse uttrycker vårdgemenskapens språk och att en ansvars livsförståelse skall kunna uttrycka vårdandets språk. Den hermeneutiska rörelsen skall öppna för dessa olika språk och för meningsinnehållet denna förståelse ger.

²⁶³ Cöster 2009, 23–25.

Den hermeneutiska epistemologin och forskningsansatsen

Förförståelsen i studien bestämmer riktningen för vad som utvecklas till enhetligt nytt meningsinnehåll. Det hermeneutiska närmelsesättet möjliggör att ständigt nya förståelsehorisonter framträder i studien. Det sker också flera horisont-sammansmältningar under arbetets gång innan den slutgiltiga sammanflätade faktafigurationen av ansvarets kunskapsmassa presenteras som ansvarets inre innebörd i vårdandets meningssammanhang. Varje ny förståelsehorisont är till sin gestalt annorlunda än den tidigare på grund av en i djupare mening gjord erfarenhet i mötet med det främmande och utforskade, som i sin tur väcker nya frågor. Gadamer²⁶⁴ förutsätter i varje ny förståelse och tolkning en horisontsammansmältning med tidigare erfarenhet, som principiellt inte låter sig metodiskt behärskas, men som är en förutsättning för att förstå i en än mer utvidgad mening både människor och texter²⁶⁵. Horisonternas sammansmältning av nutid och forntid är en av humanismens uppgifter²⁶⁶. Denna sammansmältning av kunskapen kan skönjas genom de abduktiva och skapande processer som föregått studiens olika förståelsehorisonter vilka innesluter en ständig förförståelse och ny förståelse, som igen i sin tur öppnar för en ny förståelsehorisont.

Kasén och Sivonen²⁶⁷ konstaterar att Gadamers standpunkt och förhållande till grundtexterna är nära de ursprungliga texternas idéer och att han eftersträvar att förstå dem ”som en del av läsarens horisont, att öppna upp för dess sanna betydelse i nutiden”.

Den hermeneutiska cirkeln och förståelsens spiral

Den hermeneutiska cirkeln innebär en ständig dialog med kunskaps- och forskningsobjektet. Dialogen med forskningsobjekten innebär att helheten ständigt föds på nytt i studien, samt granskas emot delarna, och förståelsen blir för varje gång i sin hela gestalt allt rikare och helare. Delar och helhet i den hermeneutiska cirkeln kan inte förstås oberoende av varandra och inte heller särskiljas från varandra. Den hermeneutiska

²⁶⁴ Gadamer 1997.

²⁶⁵ Cöster (2009, 23–28) betonar denna aspekt hos Gadamer, d.v.s. vad det är att vara människa och att förstå. Att vara människa är hennes förmåga att förstå, både det som är här och nu och det som inte är här och nu. Han säger att det är denna förmåga som gör den hermeneutiska teoribildningen möjlig. Om denna utsaga är sanningsenlig är det denna förståelse hos skribenten som skall skapa förutsättningar för att djupare förstå ansvarets meningsbärande betydelseinnehåll och inre innebörd.

²⁶⁶ Gadamer 2004. Jfr Figur 1. Studiens design på s. 16.

²⁶⁷ Kasén och Sivonen 2007, 34–35.

cirkeln fungerar som ringar på vattnet efter en kastad sten, d.v.s. ringarna sprider på sig och blir större och större så långt effekten av stenens kraft når.

Förståelsens kraft fungerar på liknande sätt som den kastade stenens kraft. Ju större sten desto kraftigare ringar, och ju djupare förståelse, desto större möjlighet till meningsbärande betydelseinnehåll. Den hermeneutiska cirkeln ger plats för och innehåll åt förståelsens spiral, och den hermeneutiska forskningsansatsen får ny kraft av de meningssammanhang som förståelsen på nytt och på nytt uppenbarar i den allt växande och utvidgade hermeneutiska cirkeln (Figur 1. Studiens design, s. 16). Förståelse och tolkning är en dynamisk, levande process som i sig inte har en slutpunkt och absolut sanning, och såtillvida är cirkeln ständigt i en växtprocess och utvidgas ju mer förståelsen fördjupas. Den hermeneutiska cirkeln idé, förståelse av rörelsen mellan helhet, del och helhet, bildar utgångspunkten för förståelsens outgrundlighet och sökandet efter ansvarets inre innebörd.²⁶⁸

²⁶⁸ Jfr Gadamer 1997.

II SÖKANDET EFTER ANSVARETS INRE INNEBÖRD

Det som är ofattbart blir inte
därför mindre verkligt.
(Pascal 1971, 226)

I denna del i avhandlingen, i sökandet efter det meningsbärande betydelseinnehållet i ansvaret i vårdandets sammanhang förstås och tolkas begreppet utgående från etymologisk och semantisk analys, hermeneutisk läsakt och metasyntes.

Sökandets metodologiska utförande har i avhandlingen sin grund i den hermeneutiska forskningsansatsen som till sin natur är deskriptiv-explorativ, innefattande ett abduktivt²⁶⁹ förhållningssätt till materialet. Gadamer²⁷⁰ talar om vetenskapens allmänna sanning, den sanning som inte är beroende av tillfälliga observationer utan som har en verklig allmän godtagbarhet. Gadamer poängterar att erfarenheten fungerar som en verklig allmän godtagbarhet för vilken inte en enstaka iakttagelse är avgörande.²⁷¹ Denna erfarenhet uttrycks i avhandlingen som förförståelse. Erfarenhet förvärvas genom öppenhet och ses till sin karaktär vara allmänt giltig fram till nästa erfarenhet. Erfarenheten bildar en enhetlig grundläggande bestämning av det ämne²⁷² som i nuet har en allmän karaktär av verklig giltighet. Erfarenheten eller förförståelsen²⁷³ i avhandlingen som utmynnade i en första förståelsehorisont över ansvar (s. 49), öppnade för ett kunskapsinnehåll om ansvarets inre innebörd, dess djup och relation till mänskliga sammanhang. Betydelsefälten i den första förståelsehorisonten möjliggör och ger utrymme till att vidare fritt upptäcka och formulera nya meningssammanhang, att verkligen förstå, tränga in i

²⁶⁹ Med ett abduktivt förhållningssätt till materialet förstås skribentens vilja och förmåga att skapa och se nya möjligheter i kunskapsutvecklingen av faktafigurationen för ansvar i vårdandets meningssammanhang, att se vad ansvar är och kunde vara och hur faktafigurationen kunde ge möjlighet till ett ”nytt” fotfäste i vårdandets meningssammanhang. (Jfr Eriksson och Lindström 1999).

²⁷⁰ Gadamer 1997, 155–172.

²⁷¹ Ibid. 161–162.

²⁷² Ämne i betydelsen urämne eller Arche (grek. ἀρχή) refererar till alltings ursprung och den princip allting består av (Gadamer 1997, 162).

²⁷³ Skall i detta sammanhang förstås som skribentens erfarenhet och förförståelse av ansvarets inre innebörd.

kunskapsmassan och även att förstå annorlunda det förförståelsen redan gestaltat, d.v.s. bilda och gestalta nya erfarenhetsbaserade förståelsehorisonter.

6 SÖKANDET – DET METODOLOGISKA UTFÖRANDET

I sökandet efter ansvarets inre innebörd används genomgående ett sådant metodologiskt utförande som bygger på en sammanhängande följd av erfarenheter varigenom förförståelsen fördjupas och ansvarets faktafigurationer i vårdandets meningssammanhang formas och ombildas i avhandlingen återigen på nytt av förförståelsens och förståelsens spiral (Figur 1. Studiens design, s. 16). Tolkningarna som föregår de olika förståelsehorisonterna rekonstruerar systematiskt och formenligt de olika materialens resultat till nya helheter.²⁷⁴

I följande underkapitel följer närmare beskrivningar av hur sökandets metodologi tillämpats i studien och i användningen av metoder och material.

6.1 Sökandet kring ansvar som begrepp och dess synonymer

Den etymologiska och semantiska analysen som görs i studien på begreppet 'ansvar' har sin utgångspunkt i Koorts och Erikssons metoder²⁷⁵. Eriksson²⁷⁶, Sivonen²⁷⁷, Sivonen och Kasén²⁷⁸ samt Sivonen, Kasén och Eriksson²⁷⁹ har fortsatt att utveckla metoden och konkret använt sig av den inom Enheten för vårdvetenskap vid Åbo Akademi. Dessa forskare har tillfört metoden en djupare mening och medvetandegjort metodens hermeneutiska karaktär, vilket starkt bidragit till att siktet och sökandet i dag finns på begreppens substansinnehåll.²⁸⁰ I den semantiska betydelseanalysen i granskandet av

²⁷⁴ Gadamer 1997, 114–120; jfr Eriksson 1999.

²⁷⁵ Koort 1975; Eriksson 1997; Sivonen, Kasén och Eriksson 2010.

²⁷⁶ Eriksson 1997, 2010.

²⁷⁷ Sivonen 2000, 35–42; Sivonen, Kasén och Eriksson 2010; Sivonen och medförfattare diskuterar begreppsanalysens rötter och konstaterar att Koorts utveckling av begreppsanalysen tar en hermeneutisk inriktning, som är ett steg bort från den semantiska analysen, både inom filosofi och språkvetenskap.

²⁷⁸ Sivonen och Kasén 2003.

²⁷⁹ Sivonen, Kasén och Eriksson 2010.

²⁸⁰ Sivonen 2000, 33–36. Sivonen påtalar att Erikssons sätt att se på begreppsbestämning som metodologiskt närmelsesätt inbegriper en hermeneutisk forskningsansats (jfr Eriksson 2010) även om den inte är explicit tydliggjord i begreppsbestämningsmodellen eller i forskningsansatsen på annat sätt än i form av en spiral. Sivonen benämner ett

begreppet 'ansvar' ingår en 1) etymologisk utredning som tar fasta på begreppets genes 2) semantisk analys som innebär en genomgång av ordböcker samt en analys av de språkliga uttryckens och symbolernas betydelse 3) diskriminationsanalys som innefattar en diskriminationsmatris och ett diskriminationsparadigm som påvisar karaktäristika, samband och mening hos olika begrepp i en och samma begreppsfamilj, som är lika varandra eller avvikande från varandra.²⁸¹

Begreppsanalys – begrepp och betydelsenyanser

'Ansvar' som begrepp, dess inre substansinnehåll och mening är nödvändigt att granska närmare för att i fortsättningen förmå formulera användbara teoriser. Förståelsen av begreppets relation till det vårdvetenskapliga kunskapsområdet och förmågan att tillägna sig kunskapsinnehållet ökar om begreppets meningsinnehåll framstår klart i sin substansrikedom.²⁸² Som tidigare nämnts ser Eriksson²⁸³ det som viktigt att förstå både det ideala och det pragmatiska begreppet. Det ideala begreppet förstås och tolkas genom en ontologisk bestämning, d.v.s. genom begreppets väsensbestämning och epistemiska grundkategori samt genom en etymologisk och semantisk analys. Idealbegreppet förstås som forskning inom själva vetenskapsområdet. Ansvarets innebörd och betydelse varierar i olika verkligheter. Att förstå begreppet 'ansvar' och dess synonymer i vårdandets verklighet öppnar för nytt meningsinnehåll i denna verklighet. I kapitel 7 granskas ansvar som ett idealt begrepp utifrån begreppets etymologi och semantik, och ansvaret ges en ontologisk bestämning i förhållande till caritativ vårdetik och vårdandets meningssammanhang. Koort²⁸⁴ talar om språkets innehåll och detta refererar till hur begreppet 'ansvar' används i satser och i olika sammanhang, "kontexten framställd i talad eller

sådant närmelsesätt till begreppet humanvetenskaplig begreppsbestämning, jfr fotnotter 258 och 259.

²⁸¹ Koort 1975. Koort innefattar en testbarhetsanalys som avser testning av indikatorer för begreppet, men denna utförs inte i studien. Han talar vidare om konfiguration, vilket innebär i den semantiska analysen att satser med begreppet 'ansvar' kunde analyseras i relation till varandra. Satsernas släktskap synliggörs då närmare i ett klusterparadigm i syfte att finna nya strukturer och relationer. Avsikten med ett dylikt paradigm är att öppna för ytterligare innehåll och betydelse i det undersökta begreppet. Faktafigurationen över begreppet 'ansvar' skall vid behov i ett senare skede kunna användas vid fortsatta studier.

²⁸² Jfr Eriksson 1991, 207; Eriksson, Lindström, Matilainen och Lindholm 2007, 16; Koort 1975, 19.

²⁸³ Eriksson 1997, 64–66; jfr Sivonen, Kasén och Eriksson 2010.

²⁸⁴ Koort 1975, 13–22.

skrivna form²⁸⁵. Innehållet är det som kännetecknar begreppet, och ansvarets fundament och inre innebörd skall kunna tillämpas och förstås i förhållande till olika vårdande företeelser och vara fruktbara i sitt meningssammanhang.

Koort²⁸⁶ säger att begreppet ständigt bör vara föremål för granskning och att denna granskning kan leda till mer eller mindre meningsfulla betydelsenyanser, och han konstaterar vidare att ett begrepp i sig inte kan vara sant eller falskt. Begreppsanalysen visar på begreppets sammanflätade väv av olika betydelser och mening²⁸⁷, samt hur detta innehåll är relaterat till själva begreppet och dess synonymier.²⁸⁸

Den hermeneutiska metodologin och det hermeneutiska närmelsesättet till materialet har sin grund och utgångspunkt i språket och begreppen. Vårdvetenskapens teorikärna har sin grund i ontologin, i den mest primära kategorin, substanskategorin. Språket och begreppen föder förståelse om och ger en egenart åt substansen och om de enheter som är förankrade i vårdvetenskapens ontologi. En ontologisk bestämning av begreppet 'ansvar' bildas genom förståelse och tolkning av begreppets primära substans, det som gör begreppet till vad det är. Frågan: Vad är ett ansvar? möjliggör upptäckt av ansvarets ontologi och primära substans.²⁸⁹ Den hermeneutiska tolkningen av begreppet 'ansvar' i förhållande till den etymologiska och semantiska analysen sker mot förförståelsen av ansvarets inre innebörd som frihet, skuld och kärlek. Den hermeneutiska tolkningen i begreppsanalysen sker mot den första förståelsehorisonten av figurationen och faktafigurationen för ansvar i vårdandets meningssammanhang. Tolkning av ansvarets olika fundament pågår hela tiden under processens gång. De olika fundamenten tolkas sedan i sin tur mot helheten som framträder i fundamenten och i sambanden mellan fundamenten. Tolkningen utmynnar i en horisontsammansmältning och i en ny förståelsehorisont.

²⁸⁵ Koort 1975, 14.

²⁸⁶ Koort 1975; jfr Sivonen 2000, 38.

²⁸⁷ Betydelse används i avhandlingen för det tankemässiga innehåll som ansvaret som helhet ges, mening används i betydelsen innebörd som det väsentliga inre i ansvarets ontologi.

²⁸⁸ Jfr Eriksson 1997, 2010. Ett gott begrepp skall kunna förstås i hela sitt betydelsefält, d.v.s. i såväl ett systematiskt (jfr idealt, ontologiskt) som empiriskt (jfr pragmatiskt, kontextuellt) meningsinnehåll.

²⁸⁹ Eriksson 2010; Gadamer 1997.

Förståelse av betydelsesamband

Koort²⁹⁰ benämner det begrepp som skall analyseras analysandum och dess synonymer analysans. Synonymitetsgraden visar på samstämmigheten mellan två ord. De 11 ordböcker²⁹¹ som ingår i den semantiska analysen är utvalda med jämna tidsintervaller i syfte att ge en så fullständig bild som möjligt av begreppets språkliga utveckling, dess form och substansinnehåll, kännetecken och betydelse-sammanhang. Ordböckerna har en tidsperiod på 145 år, varav den äldsta ordboken går tillbaka till år 1850 och den nyaste till år 2005. Begreppet 'ansvar' granskas härutöver i tre nyutgivna upplagor av de tidigare använda ordböckerna som utkommit mellan 1999 och 2002. Begreppets utveckling och förändring kan ses under denna tidsperiod. Till analysen har en tillräcklig variation av synonymer med olika betydelseinnehåll erhållits, bl.a. genom att använda ordböcker med olika författare. Synonymitetsgraden beräknas enligt givna formel²⁹².

Begreppet 'ansvar' refererar totalt till 22 synonymer i de ordböcker som valts till studien (se bilaga 5). I ansvarets och synonymernas diskriminationsmatriser ses de ord som medtas i diskriminationsparadigmen.²⁹³ De numeriska talen i matriserna visar på antalet befintliga bindningar mellan orden. Redovisningen av diskriminationsmatriserna sker i diskriminationsparadigm. Diskriminationsanalysen i sin helhet visar på begreppets struktur och

²⁹⁰ Koort 1975, 25–27.

²⁹¹ Allén 1986; Dalin 1850, 1853, 1961; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958, 1970; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1898–2005; Strömberg 1975; Sundén 1892a–b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a–e. I redovisningen över begreppsanalysens resultat presenteras i texten efter ett ords synonymer en parentes, t.ex. skyldighet (9 av 11) som innebär faktiska bindningar av möjliga bindningar.

²⁹² Antalet befintliga bindningar (t.ex. mellan ansvar och skuld samt skuld och ansvar i ordböcker) x 100

Antalet möjliga bindningar (det för begreppen och synonymerna använda antalet ordböcker, max. 22 st.)

Formeln exemplifieras enligt följande: Begreppet 'ansvar' ger synonymen skuld i 5 ordböcker av totalt 11 möjliga ordböcker, synonymen skuld ger synonymen ansvar i 9 ordböcker av totalt 11 möjliga ordböcker, d.v.s. antalet befintliga bindningar är 5+9, totalt 14 och antalet möjliga bindningar är 22, vilket skrivs i enlighet med formeln på följande sätt:

$$\frac{14}{22} \times 100 = 64 \text{ (synonymitetsgrad)}$$

Styrkan av synonymitetsgraden påvisas i diskriminationsparadigmen med linjer mellan ordens synonymer:

²⁹³ I studien är medtaget diskriminationsmatriser på ansvar och på synonymerna skuld och straff (se bilagorna 9–11 och diskriminationsparadigm över 'ansvar' (se s. 89), 'skuld' (se bilaga 2) och över 'straff' (se s. 93).

innehåll, och begreppsfamiljerna framträder som närmare förstås och tolkas i kapitel 8.²⁹⁴

Begreppet 'ansvar' och ansvarets samband med synonymerna anges enligt Koort med en uträkning som anger ömsesidighet och styrka mellan orden.²⁹⁵ Genom att visa på de enskilda riktningarna mellan begreppet 'ansvar' och dess synonymer kan möjligen en ökad förståelse av begreppets substans- och meningsinnehåll uppnås. Styrkan av synonymitet²⁹⁶ är då lika med den substansrörelse som för mot begreppet eller från begreppet, d.v.s. ansvarets synonymer förstås i förhållande till sin riktning och substansrörelse mot eller ifrån begreppet. I kapitel 7 (s. 103) visas i separata figurer 8 och 9 på rörelseriktningarna för begreppet 'ansvar' och dess synonym skuld. Detta görs i syfte att förtydliga och förstärka samband i diskriminationsparadigmet och för att ge djup i meningsinnehållet mellan begreppet och dess synonymer. Förståelsen av ansvarets substans och betydelseinnehåll genom rörelseriktningarna kan möjligen förstås och användas i ett senare skede i avhandlingen och då speglas mot resultaten från de övriga materialen.

I kapitel 7 presenteras diskriminationsparadigm över begreppet 'ansvar' och dess synonym straff. Tidigare utförda diskriminationsparadigm av frihet²⁹⁷, skuld²⁹⁸ och kärlek²⁹⁹ diskuteras, och begreppen förstås och tolkas i relation till varandra. En första horisontsammanmältning sker och en ny förståelsehorisont framträder. Resultatet av ansvarets meningsbärande betydelseinnehåll presenteras i en ny figuration (Figur 10, s. 110) och förstås sedan som en faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang.

²⁹⁴ Jfr Sivonen, Kasén och Eriksson 2010; En hermeneutisk semantisk analys har fokus på begreppets meningsinnehåll och dess tillhörande begreppsfamilj. Meningsinnehållet relateras till händelser, processer, konkreta saker och till fenomen. Ett begrepp kan också vara helt teoretiskt utan något konkret sammanhang och kan då få olika betydelseinnehåll beroende på från vilket perspektiv eller från vilken teori det granskas.

²⁹⁵ Se närmare uträkningen i fotnot 292.

²⁹⁶ Rörelseriktningen mellan två ord ges av dessa ords befintliga bindningar, och rörelseriktningen bestäms av det ordets befintliga bindningar som är flera till antalet mellan de båda orden.

²⁹⁷ Anttila 1995.

²⁹⁸ Wallinvirta 2001.

²⁹⁹ Sevelius 2006.

6.2 Sökandet kring ansvarets idéer och meningsinnehåll

Sökandet kring idéer och meningsinnehåll sker med utgångspunkt i den hermeneutiska läsakten och skall här i studien förstås utifrån Gadamer's förhållningssätt till texten, att gå in i läsningen, i läsningens skeende så att texten börjar tala utifrån sitt meningsbärande innehåll, som får sin fullbordan i och med förståelsens tillägnelse³⁰⁰. Den hermeneutiska läsakten används således i syfte att vidare förstå inifrån, samt ytterligare utforska och tydliggöra ansvarets betydelsenyanser genom att lyfta fram meningsinnehåll och idéer³⁰¹. Grenholms betoning av texternas idéer överensstämmer med hur Gadamer ser på hur en text föds i nuet, i nutidens historia, och att texten återspeglar tolkarens förståelse i förhållande till traditionen och erfarenheten mot det som är främmande. Denna till sin karaktär redan inträffade sammansmältning i filosofernas tänkande gäller också i de redan skrivna texterna³⁰² av filosoferna i förhållande till ansvarets inre innebörd av frihet, skuld och kärlek som närmare granskas i kapitel 8.

Religionsfilosofernas texter i sig är således redan förståelse och tolkning av deras egna tidigare erfarenheter i förhållande till sin samtid. Religionsfilosoferna har olika bakgrund och även olika tyngdpunkter i sitt tänkande, vilket förstås mot bakgrunden av deras liv och i förhållande till den samtidshistoria de levde i. Religionsfilosofernas bakgrund och något om deras livsgärning kan läsas i bilaga 12.

Den hermeneutiska läsakten ger möjlighet till en ontologisk väsensbestämning av begreppet 'ansvar'.³⁰³ Läsaktens syfte är, som tidigare omnämnts, att genom religionsfilosofernas texter bättre förstå ansvarets ontologiska betydelseinnehåll, dess kärna av frihet, skuld och kärlek samt att förstå och tolka betydelseinnehållet i relation till vårdandets meningssammanhang.

³⁰⁰ Gadamer 1997, 113–114.

³⁰¹ Jfr Grenholm 1981, 55–70. Grenholm tar fasta på betydelsen av att fånga texternas intentioner och idéer i syfte att förstå textförfattarnas avsikter. Grenholm betonar betydelsen av att läsaren och tolkaren känner till annat material som belyser författarnas tankar, något om författarna som personer och om de historiska förhållanden i vilka texterna föddes för att nå fram till en djupare förståelse av texternas meningsbärande betydelseinnehåll.

³⁰² Buber 1989a; Lèvinas 1988, 1992; Kierkegaard 1926, 1986. Se närmare kapitel 8.

³⁰³ Se Erikssons modell (1997, 2010) för begreppsbestämning, s. 59.

Läsaktens hermeneutiska karaktär

Vid formulerandet av själva läsaktens förståelse i ny text har Kirkevoolds³⁰⁴ syn på syntes och synopsis använts. En läsakt med ett dylikt förhållningssätt innehåller i sig en skapande akt och möjliggör att nya meningssammanhang kan framträda, t.ex. kan olika aspekter av kunskapen eller texters likheter och olikheter urskiljas. Gadamer³⁰⁵ konstaterar även att medvetenheten om förförståelsen och fördomarna är avgörande om textens mening i sin annanhet skall kunna möta en ny förståelse och nå en ny horisontsammanmältning.

Förståelse och tolkning av Kierkegaards, Lèvinas' och Bubers texter görs utifrån en öppenhet, i en ständig dialog av frågor och svar mellan studiens olika delar och dess helhet. Texternas innehåll, religionsfilosofernas ståndpunkter, argument och samband mellan olika meningsbärande betydelseinnehåll som filosoferna framför är av största intresse för 'ansvaret' som helhet. Avsikten med läsakten är att låta förståelsen bilda en ny helhet och därmed ge betydelseinnehållet för ansvarets en ökad förståelse för ansvarets ontologiska meningssinnehåll i vårdandets sammanhang³⁰⁶. Läsakten som har sin grund i den övergripande hermeneutiska metodologin och innebär ett sökande som ger möjlighet till att ta till sig textens innehåll, tillägna sig det för att på nytt kunna förstå och utlägga texten på ett icke tidigare gjort sätt.

Jag har tillägnat mig de religionsfilosofiska texterna genom följande arbetsprocess: Den första genomläsningen gjordes med avsikt på en intuitiv förståelse av textinnehållet. Under den andra genomläsningen gjordes marginalanteckningar och ny förståelse för texternas innehåll uppstod. Under den tredje genomläsningen skedde en första tolkning och sammanställning av centralt textinnehåll. Efter den tredje genomläsningen gjordes en första nedskrivning av ny text i syntetisk form, och vidare förståelse och tolkning av textinnehållet uppstod. Det nya textinnehållet granskades och förtydligades och en slutgiltig syntes

³⁰⁴ Kirkevold 1996, 111–117. Syntesen integrerar resultat från olika forskningar och bildar en ny helhet. Syntesen är kreativ till sin karaktär och ger möjlighet till teoriutveckling. Syntesen av religionsförfattarnas texter gestaltar hur ansvarets kärninnehåll av frihet, skuld och kärlek kan förstås som separata entiteter men även hur de är relaterade till varandra utifrån texternas innehåll. Användningen av synopsis i avhandlingen kan ses i de översikter och konklusioner som gjorts i de olika förståelsehorisonterna över figurationerna för ansvar. Synopsen påvisas speciellt i metasyntesen genom att där visas på likheter och olikheter i forskningsartiklarna.

³⁰⁵ Gadamer 1997.

³⁰⁶ Jfr Kasén och Sivonen 2007.

och synopsis gjordes av texterna mot ansvarets tidigare figurationer – den första och andra förståelsehorisonten. Innehållet tolkades därefter på nytt mot vårdandets meningssammanhang.

Religionsfilosofernas textmaterial svarar i första hand mot studiens underfråga som lyder: Vilken är den ansvarets faktafiguration som igångsätter, förmår, motiverar och uppmanar till ansvarets gärningar i vårdandets meningssammanhang? Vidare frågor som ställs till textmaterialet presenteras närmare i kapitel 8.

6.3 Sökandet kring ansvarets inre innebörd i vårdandets meningssammanhang

I kapitel 9 sammanställs, beskrivs, förstås och tolkas artikelmaterial från tidskriften *Nursing Ethics*. Metasyntes används som metod i studien för att närmare granska och utforska såväl ansvarets ontologiska som kontextuella betydelseinnehåll i vårdandets meningssammanhang. Till metasyntesen har valts artiklar³⁰⁷ mellan åren 2004 och 2008 ur tidskriften *Nursing Ethics*. Artikelaterialet har en betoning på det kontextuella meningssinnehållet.

Kvalitativ tolkande metasyntes

En tolkande metasyntes som presenteras i kapitel 9 har inte endast tyngdpunkt på förståelse och beskrivning. Den tolkande metasyntesens resultat skall kunna bekräftas eller påvisas vara divergerande i förhållande till hela studiens resultat.³⁰⁸ Sandelowski³⁰⁹ säger att syntesen skall erbjuda ett fönster genom vilket aspekter av livet som annars skulle ha blivit oupptäckta kan ses, eller en spegel som ger möjlighet att se bakåt, och omforma sina tidigare erfarenheter.³¹⁰ Att förstå och använda metasyntesens resultat ur en praktisk och klinisk aspekt i vårdandet är viktigt. Avsikten med denna studies resultat är att öppna för insikter som påverkar vårdare och möjliggör en förändring till det som är gott för patienter.

Metasyntes ses som en kvalitativ metod som kritiskt granskar, analyserar, tolkar, jämför och förenar resultat från olika studier i syfte att

³⁰⁷ Se bilaga 13.

³⁰⁸ Voils, Sandelowski, Barroso och Hasselblad 2008.

³⁰⁹ Sandelowski 2004.

³¹⁰ Jfr Gadamer 1997.

producera ny förståelse av och kunskap om det undersökta forskningsobjektet³¹¹. Zimmer³¹² framhåller att metasyntesen är en sammanställning av ”andra gradens tolkningar” (tidigare forskares tolkningar av enskilda primärdata som sammanställs) som på nytt skall förstås, sammanställas och tolkas för metasyntesen till en ”tredje gradens tolkning” med all sin mångfald av metodologiska närmelsesätt och olika kontexter. Som metod har den kvalitativa metasyntesen idag befast sin plats, trots att det fortfarande saknas evidensbaserad forskning om hur resultaten från olika slag av metasynteser tillämpas och implementeras i det praktiska arbetet³¹³.

I studien har följande struktur följts för arbetsgång i metasyntesen³¹⁴: Det första skedet innebar tydliggörandet av forskningsfrågorna i förhållande till materialet och insamlandet av relevant kunskap. Forskningarna samlades och en summarisk sammanställning gjordes av allt material. Denna första sammanställning gav en uppfattning om vilka resultat som återkom och vilka som var mer idiografiska. Allt material som är medtaget i metasyntesen har beaktats, oberoende av hur subjektivt eller personligt det än är. Följande skede innebar att finna typiska karakteristika för ansvarets inre innebörd och kvalitativt förstå och tolka dessa. De fynd plockades nu ut som blev av intresse utgående från studiens forskningsobjekt och forskningsfrågor. Därefter grupperades och abstraherades de upptäckter som blev av vidare intresse att fortsätta granska utifrån de resultat som blivit utplockade. Det sista skedet innebar att visa på sökandets resultat och presentera den nya förståelsehorisonten genom att samtidigt visa på hur analysen och tolkningen gjorts i de tidigare utförda skedena. I denna studie presenteras resultatet i kapitel 9.

Den nya syntesen, d.v.s. resultatet görs i regel via assimilation eller konfiguration³¹⁵. Metasyntesen i studien görs i första hand med

³¹¹ Kylmä, Juvakka, Isola och Åstedt-Kurki 2007.

³¹² Zimmer 2006.

³¹³ Sandelowski, Trimble, Woodard och Barroso 2006.

³¹⁴ Kylmä, Juvakka, Isola och Åstedt-Kurki 2007; Sandelowski och Barroso 2007.

³¹⁵ Voils, Sandelowski, Barroso och Hasselblad 2008; Assimilering innebär att upptäckter blandas och förenas, medan konfiguration innebär att upptäckter sätts in i en teoretisk modell eller i ett sammanhang. Konfiguration är ett alternativ när upptäckterna ses som liknande eller motsatta och när detta skall bekräftas. Upptäckterna kan inte förenas, men de kan förstås som sammanhängande så som de kan anses förklara eller öppna sig för varandra. Konfiguration som syntesmetod tillåter större frihet i valet av de upptäckter som skall användas, även hur dessa upptäckter sammanbinds och förstås i förhållande till varandra. Upptäckterna kan användas som nya startpunkter på ett sådant sätt som

konfiguration som utgångspunkt. Konfiguration jämförs med ett tolkande närmelsesätt och upptäckterna skall användas till att generera ny kunskap eller modifiera redan tidigare teoretiska utgångspunkter³¹⁶.

De 60 forskningsartiklar³¹⁷ som utgör materialet i metasyntesen är utförda i olika länder med varierande kulturella bakgrunder till lagstiftning, samhällsordningar och etiska koder. Forskningsfrågorna i artiklarna är av varierande karaktär och omfattar flera olika kliniska kontexter. Denna avhandling utgår från en "caring"-tradition³¹⁸, vilket innebär att resultat från undersökningar med olika yrkesgrupper är medtagna i metasyntesen. I materialet finns artiklar med både en "caring"- och "nursing"-tradition³¹⁹. Forskningsintresset har inte fokuserats på dessa traditioner och närmare beaktats eller jämförts, utan som tidigare nämnts har studiernas resultat som helhet stått i fokus i förhållande till ansvarets meningsinnehåll av frihet, skuld och kärlek. Artiklar med betydelseinnehåll om den yttre etikens fält är medtaget. Den yttre etikens fält framträder ofta i de artiklar som berör olika kliniska kontexter. Förståelse av den yttre etikens betydelseinnehåll ses som väsentligt för en djupare förståelse av den inre etikens fält. Den yttre etikens fält påverkar den inre etikens och den inre den yttre etikens fält (Figur 2, s. 25). Det är inte möjligt att förstå ansvarets inre innebörd i vårdandets meningssammanhang om inte ansvaret som helhet granskas genom alla uttrycksformer inom de etiska fälten.

Artikelmaterialet består av både kvalitativ och kvantitativ forskning, men med en klar tyngdpunkt på de kvalitativa forskningarna. Voils, Sandelowski, Barroso och Hasselblad³²⁰ säger att metoden med fördel kan användas samtidigt för både kvalitativ och kvantitativ forskning för

inte framkom i de ursprungliga forskningarna. Resultatet av konfigurationen kan även skaka om tidigare studier, men det nya resultatet behöver vidare studier för att etablera sitt värde i fortsatta forskning och i praktiken.

³¹⁶ Voils, Sandelowski, Barroso och Hasselblad 2008.

³¹⁷ Det totala råmaterialet blev 723 sidor text. Efter den första genomläsningen och gjorda anteckningar med focus på ansvarets kärninnehåll blev de 60 artiklarna 29 sidor maskinskriven text med enkelt radavstånd. I bilaga 14 kan ses en sammanställning av artiklarna. Materialet är omfattande och informationstätt.

³¹⁸ Eriksson 1995, 11. Vårdandets etik förstås i studien som "caring ethics". Vårdandets etik innefattas i och bildar kärnan bl.a. i "nursing ethics" vårdarbetets etik som är förenat med professionen. Andra exempel på yrkesgrupper som kan ha "caring ethics" som kärnan i sitt vårdarbete är t.ex. närvårdare, ergoterapeuter och fysioterapeuter.

³¹⁹ I resultatredovisningen av metasyntesen används uttrycket vårdare med hänvisning till en "caring"-tradition och sjukskötare med hänvisning till en "nursing"-tradition.

³²⁰ Voils, Sandelowski, Barroso och Hasselblad 2008.

att få svar på de ställda forskningsfrågorna. Kylmä, Juvakka, Isola och Åstedt-Kurki³²¹ visar på att det finns olika åsikter om hur valet av material till metasynthesen skall göras med tanke på meningsfullhet och trovärdighet för metoden. Vårdforskare sätter tyngdpunkt på olika aspekter vid val av material och författarna anser att bl.a. följande val kan förekomma: materialet består av likartad kvalitativ forskning, materialet består av kvalitativ forskning men med olika närmelsesätt och metoder, eller materialet består både av kvalitativ och kvantitativ forskning med olika närmelsesätt och metoder³²². Urvalet av studier till metasynthesen gjordes enligt det mest öppna sättet³²³ i syfte att komma forskningsobjektet så nära som möjligt och att därigenom inte utesluta möjlig kunskap om eller nyanser av begreppet 'ansvar'. Detta innebar således att både studier med kvalitativ och kvantitativ metod medtogs, samt inom ramen för dessa även forskning med olika ontologiska, epistemologiska och metodologiska utgångspunkter.

Tidskriften *Nursing Ethics* följer med de internationella trender som sker inom det vårdetiska kunskapsområdet och blev ett naturligt val. Sökordet *responsibility* kombinerades på olika sätt med sökorden *freedom*, *guilt* och *love*. De ord som ingår eller uppenbarar sig genom de använda sökorden är *respons*, *responsibilization*, *free*, *guilty*, *guiltlessness*, *guiltiness*, *guiltless*, *lovely*, *loveliness* och *loved*. Övriga synonymer till sökorden har inte använts. Artiklar med endast sökordet *responsibility* under nämnda tidsperiod var 70 till antalet. Dessa är inte medtagna i metasynthesen. Några av dessa artiklar finns med i översikten av tidigare forskning (se kap. 2, s. 20). Sökorden *accountability* och *liability* har inte använts. *Accountability* och dess betydelseinnehåll refererar i första hand till administration och organisation och *liability* till det juridiska området. Båda begreppens huvudinnehåll har sitt primära fokus på den yttre etikens fält och det kollektiva gemensamma som inte är denna studies uppgift att fördjupa, eller primära intresseområde. Resultatet av sökningen som helhet kan ses i bilaga 13. Artiklar som är medtagna i metasynthesen har endera i texten eller i rubriken kombinationer av begreppet 'ansvar' tillsammans med frihet, skuld och kärlek.

Artiklar med innehåll om ansvar som relaterade till sökorden men substansmässigt till organisations- och vårdutbildningspolitik eller allmän forskningsetik utelämnades från materialet. Av de utvalda 60

³²¹ Kylmä, Juvakka, Isola och Åstedt-Kurki 2007.

³²² Ibid

³²³ Ibid.

artiklarna var 51 studier utförda med kvalitativ metod och 9 studier med kvantitativ metod.

Tematisering av materialets kunskapsmassa

Materialet är indelat i temaområden. Metasyntesens resultat beskrivs i en fjärde förståelsehorisont (Figur 13, s. 163) och innehåller de tio temaområden av meningsinnehåll från vårdandets kontexter med utgångspunkt i sökorden: *responsibility–freedom*; *responsibility–guilt* och *responsibility–love* samt av en ytterligare korsförståelse och tolkning mellan alla sökord³²⁴.

Sökorden *responsibility* och *freedom* är tillsammans representerade i 22 artiklar varav 19 studier var utförda med kvalitativ metod och tre studier med kvantitativ metod. Endast i en av dessa studier fanns sökordet *responsibility*³²⁵ med i artikelns rubrik medan *freedom* inte alls förekom i artiklarnas rubriker. Ansvarets och frihetens betydelseinnehåll och meningssammanhang i artiklarna sammanfattades till två temaområden: ansvar som personligt värde och livets grundförutsättning samt som principen om autonomi.

Sökorden *responsibility* och *guilt* representerades i materialet av totalt tolv artiklar varav nio var genomförda med en kvalitativ metod och tre artiklar med en kvantitativ metod. Sökordet *responsibility* fanns med i en artikelrubrik, medan sökordet *guilt* förekom endast i artikeltexterna. Ansvarets och skuldens gemensamma betydelseinnehåll sammanfattades till två temaområden: ansvar som samvetets röst och som moralisk oro, stress och ångest.

Sökorden *responsibility* och *love* representerades i artikelmaterialet av totalt 14 studier varav 13 var genomförda med en kvalitativ metod och en studie med kvantitativ metod. Båda sökorden förekom enbart i artikeltexterna. Ansvarets och kärlekens gemensamma betydelseinnehåll sammanfattades i två temaområden: ansvar som betydelseinnehåll för upplevelse av värdighet och som relationens kraft och uttrycksformer i handlingen.

Sökorden *responsibility*, *freedom* och *love* representerades av sju artiklar varav sex studier var utförda med kvalitativ metod och en studie med

³²⁴ Temaområdena är understreckade i texten med avsikt att ge läsaren en tydligare och snabbare översyn på metasyntesens resultat.

³²⁵ Barazzetti, Radaelli och Sala 2007.

kvantitativ metod. Inget av sökorden förekommer i artiklarnas rubriker utan finns i artikeltexterna. Ansvarets, frihetens och kärlekens betydelseinnehåll och meningssammanhang i artiklarna sammanfattades till två temaområden: ansvar som plikt, kall eller livsuppgift och som livsförståelse för ett gott arbete.

Sökorden *responsibility*, *freedom* och *guilt* representerades av en artikel i materialet. Artikeln i sig var inte tillnärmelsevis representativ för helheten men belyste något av de möjliga temaområden som kunde finnas inom ramen för detta betydelseinnehåll. Artikeln är en kritisk analys och granskning ur ett feministiskt perspektiv om hur könsskillnader påverkar maktstrukturer i vårdverkligheten och vilka privilegier som existerar mellan män och kvinnor på en arbetsplats. Betydelseinnehållet sammanfattades till följande temaområde: ansvar som villkor och gränser

Sökorden *responsibility*, *guilt* och *love* representerades av fyra artiklar, varav tre studier var utförda med kvalitativ metod och en studie med kvantitativ metod. Inget av sökorden förekom i artiklarnas rubriker. Ansvarets, skuldens och kärlekens betydelseinnehåll sammanfattades till ett temaområde: ansvar som att ta ansvar eller att inte ta ansvar – att vara ansvarig.

7. DET VERKSAMMA I ANSVARET

Kapitlet inleds med ansvarets genes och därefter presenteras den tidigare gjorda semantiska analysen av begreppet 'ansvar'³²⁶ i sammanfattad form. Ansvarets synonym 'risk' medtas i det nyutarbetade semantiska fältet och på synonymen 'straff' utförs etymologisk och semantisk analys, samt diskriminationsparadigm. Synonymen 'risk' relaterar till straff i fråga om ansvarets avsikt och handling och till en oviss utveckling eller ett möjligt negativt resultat³²⁷. 'Straff' relaterar till gränsöverskridning, risktagning och till ett frihetsberövande. 'Straff' innebär gränser och har samband med frihet³²⁸. I kapitlet förstås och tolkas i förhållande till varandra, de tidigare utförda semantiska fälten på begreppen 'frihet'³²⁹, 'skuld'³³⁰ och 'kärlek'³³¹ samt hur dessa relaterar till ansvar. Kapitlet avslutas med en horisontsammansmältning av den tidigare förståelsehorisonten tillsammans med den nyutvunna förståelsen av ansvarets inre innebörd. Resultatet beskrivs i den andra förståelsehorisonten som en figuration för ansvar och därefter som en meningsbärande faktafiguration i vårdandets sammanhang.³³²

7.1 'Ansvar' – ordets ursprung och betydelseutveckling

Begreppet 'ansvar' har sitt ursprung i fornsvenskans (825–1520-t) och isländskans 'and svar' och 'antsvar'. I det fornsaxiska eller i det lågtyska språkbruket (800–1200-t.) har orden 'ant svar' och 'and swaru' använts. Dessa ord betydde 'svaromål inför rätta', 'svar' och 'genmäle'. I det angelsaxiska eller i det fornengelska språkbruket (700–1100-t.) har ordet 'and swaru' använts som engelskans 'answer', svar har sitt ursprung i.³³³

³²⁶ Wallinvirta 2001.

³²⁷ Allén 1990.

³²⁸ Allén 1990.

³²⁹ Anttila 1995.

³³⁰ Se bilaga 2.

³³¹ Sevelius 2006.

³³² I begreppsanalysen av 'ansvar' används endast för huvudordet *ansvar* - uttrycket "begreppet 'ansvar'". För ansvarets synonymer används genomgående: synonymen 'risk', 'straff', 'skuld', 'förpliktelse' o.s.v. Genom detta är avsikten att betona huvudordet *ansvar* som det viktigaste kunskapselementet, medan begreppets synonymer står för alla de likbetydande egenskaper som är karakteristiska, väsentliga och meningsbärande för ansvar. Jfr SAOB 1906, 2002.

³³³ Hellquist 1948a, 1980; Nationalencyklopedins ordbok 2004.

Begreppet 'ansvar' har uppkommit sent i dess nuvarande betydelse i europeiska språk³³⁴. Antikens grekiska språk och det klassiska latinet kände inte till begreppet 'ansvar'.³³⁵ Adjektivet 'ansvarig' uppkom i franskan på 1200-talet och i tyskan först på 1600-talet. Substantivet 'ansvarighet' började användas först i slutet på 1700-talet i franskan och engelskan. Begreppet 'ansvar' och dess härledningar föddes ur sådana sociala förhållanden i vilka den ekonomisk-samhälleliga friheten möjliggjorde den individuella friheten och där kapitalismen utvecklades³³⁶. Ovannämnda sätt att se på ansvar och frihet refererar historiskt till ett individuellt ansvar och till en individuell frihet, vilka vidare även anknyter till innehållet i ansvarets synonym 'skuld'.

Begreppet 'ansvar' är ett sammansatt ord av prefixet *an-* och ordet *svar*, och med rötter i det urindoeuropeiska och i det germanska språkbruket; i forn engelskan och i fornsvenskan. Prefixet *an-* är urbesläktat med latinets *ante-*; framför och grekiskans *anti*; 'emot'. Prefixet *an-* och *and-* placeras före ordroten *svar* och är en meningsbärande orddel i betydelsen emot. Prefixet *an-* kan inte förekomma som självständigt ord och det har sitt ursprung i det äldre fornsvenska prefixet *and-*, danskans *an-* och gotiskans *anda-*, angelsaxiska och fornsaxiska *and-*, och *ant-*, medellågtyskans (1200–1500-t.) och fornhögtyskans och nyhögtyskans *ant-*.³³⁷ Ordet *svar* har bildats av nyhögtyskans (från Luthers tid och framåt) 'antwort', som bildats av fornhögtyskans (600–1100-t.) 'antwurti', som i sin tur bildats av gotiskans (300-t.) 'andawaurdi' och använts i betydelsen motord, motsvar³³⁸.

Ordet *svar* och ordet *svärja* har båda rötterna i det urindoeuropeiska ordet *swer*; 'tala'. 'Svärja' eller 'svära' går också tillbaka till fornsvenskans 'sværia', isländskans 'sverja', danskans 'sværge' och fornslaviskans, angelsaxiskans 'swerian' (engelskans 'swear'), fornhögtyskans 'swerien'

³³⁴ Kemp (2000) konstaterar att begreppet 'ansvar' först på 1900-talet gavs ett moraliskt och etiskt betydelseinnehåll och att dess ursprung av meningsinnehåll finns i juridiken och politiken, i betydelsen människan skall avge räkenskap eller stå till svars för sina handlingar.

³³⁵ Utraiainen 1985.

³³⁶ Ibid. Jfr Mill 1984; Utraiainen (1985, 36) hänvisar till Nass (1963) och Fehner (1855) och säger att Aristoteles haft en stor betydelse ända till i dag i sin uppfattning om handlingens natur och de grunddrag som framträder i den, d.v.s. intention, motiv och frihet. Detta har påverkat en straffrättslig uppfattning om skuld och även tankar om brottskonstruktion.

³³⁷ Hellquist 1948a, 1980; Wessén 1969; Allén 1990.

³³⁸ Hellquist 1948a.

(tyskans 'schwören'); 'låta svärja', 'besvärja'. I oskiska språk är ordet *svar* nära besläktat med latinets 'sverrunei' och latinets 'sermo'; 'tal', 'samtal'. Användningen av ordet *svar* på svenska anses utgå från fornsvenskans 'andsvar' och isländskans 'da svare'; 'svaromål'. Enligt Hellquist³³⁹ finns det uppgifter på att ordet *svar* i slutet på 1700-talet och i början på 1800-talet endast har använts i betydelsen svaromål och bildats av verbet *svara väl* efter käromål.

Utifrån en etymologisk granskning av begreppet 'ansvar' förstås begreppet innefatta en riktning och en handling genom föreningen av prefixet *an-* och ordet *svar*. Prefixet *an-* är en betydelsebärande orddel och innefattar implicit en motpart, ett svar mot eller till någon eller något. Ordet *svar* i dess äldsta betydelse innebär en högtidlig försäkran, svärjelse eller förklaring.³⁴⁰ Orden *svar* och *svara* går etymologiskt tillbaka till orden *svärja* och *tal* eller *tala* och förstås implicit innefatta en handling genom det betydelseinnehåll som beskriver en verksamhet. Ingetdera, vare sig prefixet *an-* eller ordet *svar* är etymologiskt tillräckliga i sig för att beskriva ansvarets inre innebörd.

Båda ordlederna är nödvändiga för att den dubbla innebörden i begreppet 'ansvar' skall framstå; handlingen har en riktning och det finns någon eller något som den riktas emot. Etymologin visar inte på att betydelseinnehållet för begreppet 'ansvar' innebär en ömsesidig riktning eller ett svar tillbaka. Begreppet 'ansvar' som ord är relativt ungt i förhållande till sitt ursprung och sitt betydelseinnehåll. Det etymologiska betydelseinnehållet av ansvarets inre innebörd förstås finnas i förhållande till orden *tala*, *svara* och *svärjelse*.

7.2 'Ansvar' – mot en ontologisk bestämning

De synonymer som valdes till en första analys av begreppet 'ansvar' var 'förbindelse', 'förpliktelse', 'skyldighet', 'skuld', 'svar', 'ansvarighet' och 'straff'. 'Ansvar' ger inte som första synonym ordet *plikt*, men synonymerna 'skyldighet', 'förpliktelse' och 'skuld' har 'plikt' som synonym, vilket gjorde att synonymen 'plikt' togs med i det semantiska fältet för att närmare förstå dess relation till begreppet 'ansvar'.

³³⁹ Hellquist 1948a.

³⁴⁰ Jfr Hellquist 1948a, 1948b.

Begreppet 'ansvar' har de flesta bindningarna³⁴¹ till synonymerna: 'skyldighet' (9 av 11)³⁴², 'straff' (8 av 11)³⁴³, 'laga påföljd' (8 av 11)³⁴⁴, 'förpliktelse' (6 av 11)³⁴⁵, 'ansvarighet' (6 av 11)³⁴⁶ och 'skuld' (5 av 11)³⁴⁷. I SAOB³⁴⁸ beskrivs ansvar på följande sätt:

Skyldighet at aflägga räkenskap eller stå till svars för sitt görande och låtande inför Gud eller samvetet eller den allmänna meningen hvilken tänkes åligga människan betraktad såsom en fritt handlande och för sina gärningar tillräknelig varelse.

I Nationalencyklopedins ordbok³⁴⁹ förstås ansvar som:

Skyldighet att se till att viss verksamhet fungerar och att ta konsekvenserna om så inte sker.

³⁴¹ Se även närmare bilaga 5 synonymtablå över begreppet 'ansvar'.

³⁴² Allén 1986; Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1903; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a. Uttrycket: "Skyldighet att stå till svars" är det mest förekommande i ordböckerna och innefattar både en juridisk och moralisk aspekt.

³⁴³ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1903; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a. Synonymen straff refererar till frihetsberövande. Det finns ett forskningsintresse att gå vidare i en begreppsbestämning av ansvar genom att närmare fördjupa straffet och förstå dess betydelseinnehåll i förhållande till ansvarets kärna av frihet, skuld och kärlek.

³⁴⁴ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1903; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a. Laga påföljd refererar i första hand till straff och till en juridisk aspekt. Synonymen är inte medtagen i ansvarets diskriminationsparadigm på grund av dess primära samband till den juridiska kunskapen och den yttre etikens fält.

³⁴⁵ Allén 1986; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1903; Strömberg 1975; Östergren 1981a. Synonymen förpliktelse har ett starkt samband till synonymen skyldighet och till ordet plikt. Förpliktelse refererar både till en yttre och inre etik, att utföra en handling frivilligt och av glädje eller med tvång. Om handlingen ses som tvångsmässig uppfattas den ha pålagts människan utifrån och handlingen utförs inte då av fri vilja (Dalin 1961).

³⁴⁶ Allén 1986; Dalin 1850; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a. Synonymen ansvarighet innehåller egenskapen eller förhållandet att vara förenad med ansvar och att vara betrodd. Ansvarighet förstås långt inneha samma betydelseinnehåll som ansvarig och ansvar.

³⁴⁷ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a. Synonymen skuld framträder i ordböckerna första gången på 1970-talet. Detta stämmer även gott överens med hur ordet *skuld* började användas i vårdlitteraturen mellan perioden 1950–1970 (Beck, Rawlins och Williams 1988, 247–249). Den integrerade skuldkänslan (skulden) blir ett viktigt strukturbildande element i människans liv, en styrande kraft som på medveten nivå gör henne samtidigt mera mänsklig och ansvarig. Skuldens samband och relation till ansvar ses i ordböckerna fr.o.m. 1970-talet. I SAOB (1903) finns inte skuld medtaget som synonym, men uttryck såsom "bära ansvaret för" kan också förstås som att 'bära skulden för' (jfr SAOB 1977).

³⁴⁸ SAOB 1903, A 1819.

³⁴⁹ Nationalencyklopedins ordbok 1995, 43.

En första förståelse av betydelseinnehållet i begreppet 'ansvar' utmynnar i följande generella innehåll: Ansvar har en juridisk, moralisk, etisk samt andlig eller religiös aspekt. Synonymen 'skyldighet' har en tyngdpunkt på det moraliska och etiska t.ex. skyldighet inför sitt samvete, men också skyldighet inför Gud³⁵⁰. 'Förpliktelse' har tyngdpunkt på det juridiska, moraliska och etiska och innebär även högtidlig försäkran i form av trohet och lydnad³⁵¹. 'Skuld' refererar till ansvarets alla delområden: det juridiska, det moraliska, det etiska och det andliga eller religiösa. 'Straff' refererar även till ansvarets alla delområden. Synonymerna 'ansvarighet', 'förbindelse' och 'svar' refererar alla explicit till ett förhållande att vara bunden till eller fäst vid något eller någon.

'Skyldighet' ger i alla elva ordböcker³⁵² synonymen 'pligt' eller 'plikt'. Att ordet *pligt* eller *plikt*³⁵³ skrivs på två olika sätt beror på att ordet under hela 1800-talet och i början på 1900-talet hade olika mening och betydelseinnehåll ifall det skrevs *pligt* eller *plikt*.³⁵⁴ I SAOB³⁵⁵ sägs att 'pligt' skrivet med *g* även använts i abstraktare syfte och då som "den etiska kategori som bildas av människans förpliktelser eller av sedelagens fordringar." Synonymen 'plikt' med *k* beskrivs fram till år 1913 i betydelsen som straff, som penningars erläggande, lydnad, näpst och botgöring³⁵⁶. Efter första världskriget hade sättet att skriva *pligt* nästan helt försvunnit och ordet *plikt* övertog båda betydelserna av ordet d.v.s. den inre sidan av tvång eller drivkraft och den yttre sidan av penningstraff eller botgöring (jfr kap. 2.4, s. 24; den yttre och inre etiken). Till sitt meningsinnehåll hänför sig 'pligt' till synonymen 'skyldighet' och 'förpliktelse', medan 'plikt' hänför sig till synonymen

³⁵⁰ SAOB 1903.

³⁵¹ SAOB 1928; jfr Kasén 2002, 92–93.

³⁵² Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1954; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

³⁵³ Sundén 1892b; SAOB 1954.

³⁵⁴ Synonymen *plikt* med *k* beskrivs i huvudsak som en juridisk handling vartill människan av lag, norm och regel förbinds, uttalat eller outtalat. *Pligt* med *g* beskrivs som en känsla av inre tvång, eller drivkraft av moraliskt slag, som leder människan till önskvärt handlande trots att detta kan vara i strid med hennes egna intressen, men hon känner sig skyldig att handla. *Pligt*känsla skrivet med *g* är medvetande och erkännande av *pligt*. (Dalin 1853; SAOB 1954).

³⁵⁵ SAOB 1954, P 1157.

³⁵⁶ Pliktens samband och betydelseinnehåll till straff kan här konstateras.

'straff'³⁵⁷. I ordböckerna efter 1950 påträffas inte längre ordet *plikt* skrivet med *g*.

'Förpliktelse'³⁵⁸ refererar starkt till ordet *skyldighet* (9 av 10)³⁵⁹ och ses i första hand som en skyldighet eller plikt människan frivilligt åtar sig eller som någon annan ålägger henne³⁶⁰. Människan är enligt lag eller på annat sätt moraliskt förbunden till denna förpliktelse. 'Förpliktelse' ses i SAOB³⁶¹ även som ett förhållande att vara förpliktigad till något och att vara under ett ansvar som är förbundet med avläggande av ed. Detta förstås som att människan avger en högtidlig försäkran som innebär trohet och lydnad.

'Ansvarighet'³⁶² har de starkaste bindningarna till 'skyldighet' (6 av 11)³⁶³ och till 'ansvarig' (3 av 11)³⁶⁴ eller till egenskapen eller förhållandet att 'vara förenad med ansvar' (3 av 11)³⁶⁵. 'Ansvarighet' omnämns i ordböckerna liktydigt med begreppet 'ansvar'. 'Ansvarighet' används därutöver ofta i samband med ämbeten, tjänster, befattningar och uppdrag³⁶⁶.

'Skuld'³⁶⁷ har de starkaste bindningarna till '(för)vållande' (10 av 11)³⁶⁸, 'orsak' (10 av 11)³⁶⁹, 'fel' (10 av 11)³⁷⁰, 'ansvar' (9 av 11)³⁷¹, 'förbindelse' (9

³⁵⁷ Dahlgren 1914–1916. Se närmare s. 93 i avhandlingen.

³⁵⁸ *Förpliktelse* som ord upptas inte i Strömberg (1975).

³⁵⁹ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1928; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

³⁶⁰ Dalin 1961.

³⁶¹ SAOB 1928.

³⁶² *Ansvarighet* som ord är inte upptaget i Strömberg (1975) och Walter (1995).

³⁶³ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1903; Östergren 1981a.

³⁶⁴ Allén 1986; SAOB 1903; Östergren 1981a.

³⁶⁵ SAOB 1903; Sundén 1892a; Walter 1991.

³⁶⁶ SAOB 1903.

³⁶⁷ Se även bilaga 6, synonymtablå för skuld.

³⁶⁸ Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

³⁶⁹ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958, 1970; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995.

³⁷⁰ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c. Skuldens synonym *fel* har här ett betydelseinnehåll som starkt härrör sig till Bibelns innehåll och ges en religiös innebörd.

³⁷¹ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

av 11)³⁷², förskyllan (8 av 11)³⁷³, överträdelse (8 av 11)³⁷⁴ och synd (8 av 11)³⁷⁵. I SAOB³⁷⁶ finns uttrycket “för någons skull eller skuld” och betecknar en handlingsavsikt, ett motiv till förmån för eller av kärlek till, av välvilja emot, av hängivenhet för någon, för att göra någon till lags, för att hjälpa och för att betjäna.

Hellquist³⁷⁷ konstaterar att ordet *skuld* har sitt ursprung i fornsvenskans ’skyld’, ’skyldighet’, ’gäld’, ’utskyld’, ’förskyllan’, ’förvållande’, ’beskyllning’ och ’orsak’. ’Skuld’ har betydelseinnehåll av att vara skyldig och har utvecklats av skolande, nödvändighet till penningsskuld som förstås mot grekiskans avledning *khre*: ’det är nödvändigt’, ’behövs’ eller ’måste’. ’Kréos’ innebär penningsskuld som ofta ses som synonym till ’gäld’.³⁷⁸

I diskriminationsparadigmet³⁷⁹ över synonymen ’skuld’ konstateras att *skuld* som enskilt ord, då det inte t.ex. ses relaterat till begreppet ’ansvar’, inte är gott i sig självt för människan. Betydelsenyanser³⁸⁰ av människans oförmåga, ofullkomlighet, fel, otillräcklighet och litenhet framträder i synonymen ’skuld’. ’Skuld’ ges utgående från dess semantiska fält följande meningsinnehåll. Skuld ses som: att vara människa, att vara felbar, att ta konsekvenser, att inneha karaktär, att bära en ”tung packning”, att ”gå över gränser” samt som ett konkret uttryck ”som har en ägare”.

’Förbindelse’ (4 av 11)³⁸¹ togs med i diskriminationsparadigmet över ’ansvar’. ’Förbindelse’ har många olika betydelseinnehåll, både med konkret och abstrakt innebörd. Betydelseinnehållet av synonymerna i

³⁷² Dalin 1853; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

³⁷³ Dalin 1853; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

³⁷⁴ Dalin 1853; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c. Skuldens synonym överträdelse har ett betydelseinnehåll som starkt härrör sig till en religiös innebörd.

³⁷⁵ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995. Skuldens synonym synd har här ett betydelseinnehåll som starkt härrör sig till Bibelns innehåll och ges en religiös innebörd.

³⁷⁶ SAOB 1977, S 5288.

³⁷⁷ Hellquist 1948b.

³⁷⁸ Hellquist 2008.

³⁷⁹ Se bilaga 2: Diskriminationsparadigm över synonymen ’skuld’.

³⁸⁰ Se bilaga 6: Synonymtablå över ansvarets synonym ’skuld’.

³⁸¹ Dalin 1850; SAOB 1903; Sundén 1892a; Östergren 1981a. Se även bilaga 5, synonymtablå över begreppet ’ansvar’.

dessa elva ordböcker är liktydigt med Kaséns³⁸² betydelseinnehåll för 'förbindelse' i det semantiska fältet för begreppet 'relation'. 'Förbindelse' har de flesta bindningarna till synonymerna 'tacksamhetsskuld' (11 av 11)³⁸³, 'samband' (10 av 11)³⁸⁴, 'kommunikation' (10 av 10)³⁸⁵, 'sammanhang' (10 av 11)³⁸⁶, 'förening' (10 av 11)³⁸⁷ och 'förpliktelse' (10 av 11)³⁸⁸. Övriga synonymer som relateras till 'förbindelse' är 'bekantskap', 'beröring', 'relation', 'förhållande', 'utfästelse', 'samfärdsel', 'trafik', 'led', 'passage', 'kanal', 'skyldighet', 'obligation', 'löfte', 'försäkran', 'ed', 'kontakt', 'engagemang' och 'anslutning'³⁸⁹. Dalin³⁹⁰ ger följande beskrivning av synonymen 'förbindelse' i förhållande till begreppet 'ansvar': att stå till svars, att redogöra för något och att underkasta sig följderna av straffet för fel eller försummelse. 'Förbindelsens' synonymer 'plikt' och 'pligt' (5 av 11)³⁹¹ och 'skuldförbindelse' (4 av 11)³⁹² är även av intresse för närmare förståelse av det meningsinnehåll som begreppet 'ansvar' innehar.

'Svar' (2 av 11)³⁹³ togs med i diskriminationsparadigmet då den etymologiska granskningen av begreppet 'ansvar' härrör sig från ordet *svar*. Synonymen 'svar' har de starkaste bindningarna till 'gensvar' (10 av 11)³⁹⁴, 'respons' (10 av 11)³⁹⁵, 'återsvar' (10 av 11)³⁹⁶, 'reaktion' (10 av 11)³⁹⁷ och 'ansvar' (7 av 11)³⁹⁸. I 'gensvar', 'respons', 'återsvar' och

³⁸² Kasén 2002. Synonymen förbindelse ses svara mot relationens inre sida och ges ett meningsinnehåll av löfte, ansvar och förpliktelse.

³⁸³ Allén 1986; Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1928; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

³⁸⁴ Allén 1986; Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1928; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1928; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

³⁸⁷ Ibid.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Jfr Kasén 2002.

³⁹⁰ Dalin 1850.

³⁹¹ Dalin 1850; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1928; Strömberg 1975; Östergren 1981a.

³⁹² Strömberg 1975; Sundén 1892; Walter 1991; Östergren 1981a.

³⁹³ SAOB 1903; Östergren 1981d. Se även bilaga 5, synonymtablå över begreppet 'ansvar'.

³⁹⁴ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1999; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981d.

³⁹⁵ Ibid.

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Ibid.

'reaktion' finns betydelsenyanser av 'genklang', 'resonans' och 'förståelse'³⁹⁹. 'Svar' ger inte som synonym 'förbindelse'.

'Ansvar' som risk

'Risk' har ett ovisst etymologiskt ursprung, men ordet kan jämföras i sin språkliga form med danskans, norskans och tyskans ord *risiko*, som också användes i det svenska språket ännu på 1800-talet⁴⁰⁰. I engelskan har även ordet *risk* använts, och antas ha sitt ursprung i franskans *risque* i betydelsen 'risk', 'fara', 'vågstycke'. Ordet *risk* har härletts från verbet 'riskera', tyskans 'riskieren' och det italienska ordet *risico* som är en sidoform till *rischio* och det äldre italienska ordet *risco*⁴⁰¹. Ordet har sannolikt tagits i bruk först på 1600-talet⁴⁰².

Generellt kan sägas om synonymen 'risk' att den refererar till en möjlighet om att något olyckligt eller obehagligt kan inträffa och att handlingens verkan och konsekvenser är svåra att förutsäga⁴⁰³. Synonymen 'risk' ger betydelseinnehåll av 'ovisshet', 'osäkerhet' och 'vågspel'⁴⁰⁴.

'Risk' och dess synonym 'fara' (10 av 11)⁴⁰⁵ har den starkaste bindningen och ges betydelseinnehåll av att situationen eller handlingen kan bringa olycka och skada. 'Risk' har också en stark bindning till synonymen 'äventyr' (7 av 11)⁴⁰⁶ som i sig innefattar en dimension av 'spänning', 'upplevelse' och 'chansning' och som väcker känslor av mer positiv karaktär. 'Risk' innehar även betydelsen 'försäkran' (1 av 11), 'försäkring' (2 av 11), 'försäkringsföremål' och 'försäkringsobjekt' (4 av 11)⁴⁰⁷. I dessa synonymers betydelseinnehåll finns ett meningsinnehåll av 'löfte', 'förbindelse', 'tillförsäkran' och 'bekräftelse'⁴⁰⁸. 'Försäkring' är

³⁹⁸ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1999; Sundén 1892b; Östergren 1981d.

³⁹⁹ Dalin 1961.

⁴⁰⁰ Hellquist 2008; SAOB 1959.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Nationalencyklopedins ordbok 2004.

⁴⁰³ SAOB 1959; jfr Wilenius 1984. Den medvetna mänskliga handlingens struktur som innefattar mål-, situation- och metodkänedom, jfr fotnot 190.

⁴⁰⁴ Se bilaga 7, synonymtablå över ansvarets synonym 'risk'.

⁴⁰⁵ Ibid.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ Se bilaga 7, synonymtablå över ansvarets synonym 'risk'.

⁴⁰⁸ Meningsinnehållet för risk och förbindelse har i denna betydelsedimension ett nära samband med varandra trots att orden inte direkt har en språklig bindning till varandra genom sina synonymer.

också konkret relaterat till ordet *assurans*, d.v.s. försäkring av ett materiellt föremål.

'Risk' refererar till begreppet 'ansvar' i 4 av 11 ordböcker⁴⁰⁹. Risk refererar inte till någon av de övriga synonymerna som är medtagna i diskriminationsparadigmet över (Figur 6, s. 89). De synonymer som är medtagna i diskriminationsparadigmet över 'ansvar' anger inte heller risk som betydelseinnehåll. *Risk* står som ensamt ord i inbördes förhållande till begreppet 'ansvar'. 'Risk' ges ett första betydelseinnehåll av följande karaktär: När ansvarets risk bedöms av den person som utför ansvarets handling uppskattas och bedöms risken som helhet mot begreppet 'ansvar' i förhållande till alla betydelsenyanser för ansvaret. Den handlande personen ger därefter handlingens natur en klang av mer negativ eller positiv karaktär som påverkar val och beslut och även människans frihet av att handla. Östergren⁴¹⁰ ger följande uttryck om risk: "En rädsla för all risk, som utvecklade sig till ryggradslöshet och oförmåga att taga ansvar". Detta uttryck visar på att människan behöver äga modet att ta risker för att inte förlora sig själv. Bidrar medvetenheten om risker och risktagande till att utveckla en stark personlig inre etisk struktur som ger vilja och förmåga till modet att stå upp för vårdvetenskapens ethos och vårdandets inre etiska innebörd?

Ser man till 'risk' och dess betydelseinnehåll av 'försäkrans' eller 'försäkring'⁴¹¹ i form av t.ex. 'löfte' och 'bekräftelse' innebär det att som vårdare äga modet att i olika vårdande meningssammanhang ta den risk som ansvaret manar vårdare till att befrämja patienters hälsa och lindra lidande.

I diskriminationsparadigmet över begreppet 'ansvar' (Figur 6, s. 89) är synonymitetsgraden ömsesidig mellan linjerna som inte har en pil utritad, medan en linje med pil påvisar att betydeleinnehållet är enkelriktat. Linjernas tjocklek anger sambandets styrka mellan synonymerna.

Med utgångspunkt i studiens teoretiska perspektiv ses varje människa, varje vårdare som ansvarig utifrån sin ontologiska livsstruktur⁴¹² och måste vara beredd att ta ett personligt ansvar. Vårdare är skyldiga att

⁴⁰⁹ Se bilaga 7, synonymtablå över ansvarets synonym 'risk'.

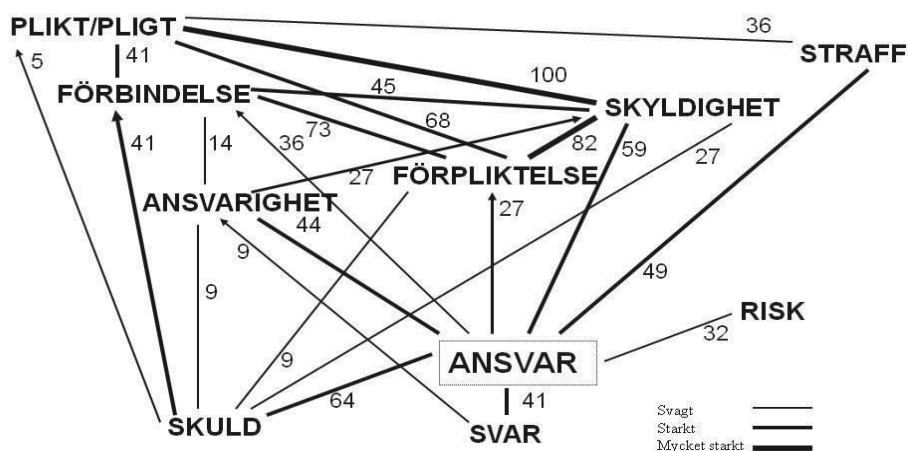
⁴¹⁰ Östergren 1981c, 775.

⁴¹¹ Molde 1958.

⁴¹² Jfr May 1995, 97–98.

bära ett personligt ansvar, vilket innebär att för vårdare aktualiseras i olika sammanhang uttryck av följande art i förhållandet till ordet *risk*: ”på egen risk”, ”våga ta risken”, ”risk för att”, ”under risk att”, ”risken är stor” eller ”risken är inte så stor”⁴¹³. I dessa uttryck förenas frihet och ansvar. I ’ansvar’ som ’risk’ förstås riskens relation till frihet i förhållande till att vara fri att göra val och att ta beslut.

Kan ansvar som risk och ett återkommande risktagande bli ett hinder för vårdares frihet så att risken i stället börjar inskränka och begränsa friheten i vårdande sammanhang? Leino-Kilpi och Välimäki⁴¹⁴ konstaterar att bl.a. vårdares egen rädsla, oro och kunskapsbrist kan vara inre faktorer som begränsar friheten på ett negativt sätt och minskar ett risktagande som kunde vara gott för patienter, vilket troligen leder till att goda gärningar i ansvarets namn uteblir. Detta visar på ett nära samband mellan ansvar och risk. Sarvimäki och Stenbock-Hult⁴¹⁵ härleder risk till vårdares sårbarhet och personliga utveckling. De konstaterar att alla vårdare är utsatta för risker, och i och med denna utsatthet är även alla och måste förhålla sig till sin egen sårbarhet och känslighet för äkthet och öppenhet.

Figur 6. Diskriminationsparadigm över begreppet ’ansvar’

⁴¹³ SAOB 1959.

⁴¹⁴ Leino-Kilpi och Välimäki 2006, 106–108.

⁴¹⁵ Sarvimäki och Stenbock-Hult 2007, 20–22.

Holmqvist⁴¹⁶ konstaterar att sjukvård skulle vara omöjligt att utöva ifall det var otillåtet att ta risker. Att vara oaktsam i sitt görande är att handla utan att ta hänsyn till riskerna. Följande frågor stiger upp ur det ovannämnda: Vad innebär ett risktagande och vad är ett tillåtet risktagande inom vårdandets meningssammanhang? Vad innebär en riskbedömning ur ett vårdvetenskapligt och vårdande perspektiv, ur vårdares inre etik och syn på ansvar?

Pentti⁴¹⁷ diskuterar riskhantering i förhållande till trygghet och otrygghet ur ett pedagogiskt perspektiv och ett säkerhetsperspektiv. Han säger att en oriktig känsla av trygghet eller felaktiga föreställningar om trygghet kan frånta människor möjligheterna att i tid påverka uppkomsten av en faktisk trygghet. För Pentti innebär risk sannolikhet att bli utsatt för hot som orsakar förluster. Risk handlar således i detta sammanhang om möjliga händelser som kan uppstå men som inte är önskvärda. Att hantera risker innebär att människan har tillräcklig kunskap om olika situationer, vilja att handla i enlighet med den uppfattning som är korrekt och även förmåga att handla. Hur människan förhåller sig till risker är svårt att uppskatta, och att förutse ett visst handlande är inte möjligt. Organisationers och olika samfunds värderingar är aldrig helt överensstämmande med den personliga värdegrunden, och dessa båda kan även vara i konflikt med varandra (se ansvar som yttre och inre etik, s. 18). När människor värdesätter sina medmänniskor önskar de ge dem trygghet och säkerhet. Ju bättre människorna förmår hantera risker, desto mer motiverade blir de att förebygga dem. Att ta risker kan göras medvetet men också omedvetet. Kunskapen om risker minskar på det omedvetna handlandet.

Jonas diskuterar ansvar för det okända, som en risk alltid är. Han säger att fruktan för det okända inte skall avråda människan från handling utan uppmana henne till handling. Det är en fruktan beträffande föremålet för ansvaret som skall driva människan till handling:

Vad kommer att hända med det, om inte jag tar hand om det? Ju dunklare svaret är, desto ljusare tecknat är ansvaret.⁴¹⁸

'Ansvar' som straff

Ansvarets synonym 'straff' refererar till alla dimensioner av människan, till hennes kropp, själ och ande⁴¹⁹. Lagar och förordningar inom hälso-

⁴¹⁶ Holmqvist 1985, 183–185.

⁴¹⁷ Pentti 2003, 141–148.

⁴¹⁸ Jonas 1994, 341–342.

⁴¹⁹ Dalin 1853; SAOB 1993.

och sjukvården reglerar yrkesutövningen. Samtidigt konstaterar Holmqvist⁴²⁰ att det är omöjligt att reglera verksamheten i detalj och att situationen i dag inom hälso- och sjukvården är mer präglad av brist på än på ett överflöd av reglering och bestämmelser. Ofta kan det helt saknas något slag av straffbestämmelser inom sjukvården. ”Lag utan straff är klocka utan kläpp (1846)”⁴²¹. Ur en juridisk aspekt är straff rättsinskränkning eller rättsförlust. I modern straffrätt anses en handling brottslig endast om den ur en juridisk aspekt beläggs med straff, samt att handlingen är av sådan art vad gäller dess utförande att den kan bestraffas⁴²². Ett straffrättsligt ansvar innebär att människan bör vara tillräknelig, vara 15 år gammal för att kunna ur juridisk synpunkt tillskrivas egenskapen subjekt och därmed kunna svara för sina handlingar. Östergren⁴²³ konstaterar att gränsdragningen vid användningen av straff inte är helt enkel att göra med avsikt på en juridisk aspekt och en allmän moralisk användning. Han konstaterar att historiskt sett var straffet till sin karaktär och vid verkställandet av detsamma bundet till stor stränghet. Detta kan exemplifieras historiskt sett med dödsstraff, prygelstraff, skamstraff, fängelsestraff, spöstraff, stockstraff, livstidsstraff och landsförvisning. Avsikten är inte att gå in i en straffrättslig diskussion eller att diskutera brottshandlingar⁴²⁴ utan att närmare förstå straffets betydelsenyanser och meningsbärande innehåll för att finna den egenskap eller karaktär i straffet som fördjupar ansvarets ontologi och förståelse för ansvarets inre innebörd.

Ordet *straff* går historiskt tillbaka till fornsvenskans och forndanskans ’straf’ i betydelsen tillrättavisning och har använts i språkbruket redan före 1500-talet.⁴²⁵ Hellquist⁴²⁶ säger att ordet *straff* är besläktat med medelhögtyskans *straf* som ges betydelsen ’stram’ och ’sträng’. Det svenska ordet *vite* eller *böter* ses som synonymer till ’straff’.

Ansvarets synonym ’straff’ ger totalt 25 synonymer⁴²⁷ varav 16 medtagits i diskriminationsparadigmet (Figur 7, s. 93). Av straffets synonymer har följande betydelsenyanser såsom ’straffspark’ och ’straffslag’ lämnats bort. Synonymerna innebär rätten att som lagspelare ostörd från nära

⁴²⁰ Holmqvist 1985.

⁴²¹ Östergren 1953, 307–308.

⁴²² Utriainen 1985.

⁴²³ Östergren 1953, 307–308.

⁴²⁴ Utriainen 1985.

⁴²⁵ Hellquist 2008; Nationalencyklopedins ordbok 2004.

⁴²⁶ Hellquist 2008.

⁴²⁷ Se bilaga 8, synonymtablå över ansvarets synonym ’straff’.

håll spela bollen direkt mot motståndarens mål⁴²⁸. Synonymerna relaterar till idrottsgrenar och används i sammansatta ord.

'Straff' relaterar generellt sett till ett brott eller en förseelse och innebär någon form av frihetsberövande på grund av straffhandlingar som t.ex. 'bestraffning', 'tuktan' och 'tillrättavisning'. Dalin⁴²⁹ ger ordet 'straff' följande generella betydelse:

Ondt hvilket (på)följer på en orätt, pligtstridig eller oloflig handling eller som drabbar den hvilken begått en sådan handling.

Answarets synonymer 'straff' och 'skuld' är inte semantiskt relaterade till varandra även om 'straff' förekommer i texter i samband med 'skuld', t.ex. "Straffet får ej högre gå, än som skulden månde stå"⁴³⁰.

Den betydelsen som Dalin⁴³¹ öppnar för när han talar om 'straff' som "något ondt" men som en nödvändig följd av en olovlig handling och om straff⁴³² som finns till för att rätta och förbättra ett handlande är av intresse. Dalin⁴³³ talar också om naturligt straff, d.v.s. det straff som finns i själva handlingens natur och som framträder i och med att handlingen utförs och som på ett nödvändigt sätt är förknippat med själva handlingen. Detta förstås som det straff som människan genom sin egen medvetenhet inser vara ont eller felaktigt och som hon själv kan korrigera framöver.

Ordet *straff* har de starkaste bindningarna till synonymerna 'bestraffning', 'näst' och 'böter'⁴³⁴. 'Bestraffning' relaterar till 'straff' (11 av 11)⁴³⁵ i betydelsen rättskipning, en straffåtgärd som lagenligt förhåller sig till brottet, och ett därefter utdelat straff. Men 'bestraffning' har också betydelseinnehåll av 'tuktan' (5 av 11)⁴³⁶, 'näst' (4 av 11)⁴³⁷, 'tillrättavisning' (3 av 11)⁴³⁸, 'vedergällning' (3 av 11)⁴³⁹, 'repressalier' (3

⁴²⁸ Allén 1999.

⁴²⁹ Dalin 1853, 463.

⁴³⁰ SAOB 1993, S 12475; CELCIUS, Ords. 10:142 (ca 1710).

⁴³¹ Dalin 1853.

⁴³² Dalin 1925.

⁴³³ Dalin 1853.

⁴³⁴ Se bilaga 8, synonymtablå över answarets synonym 'straff'.

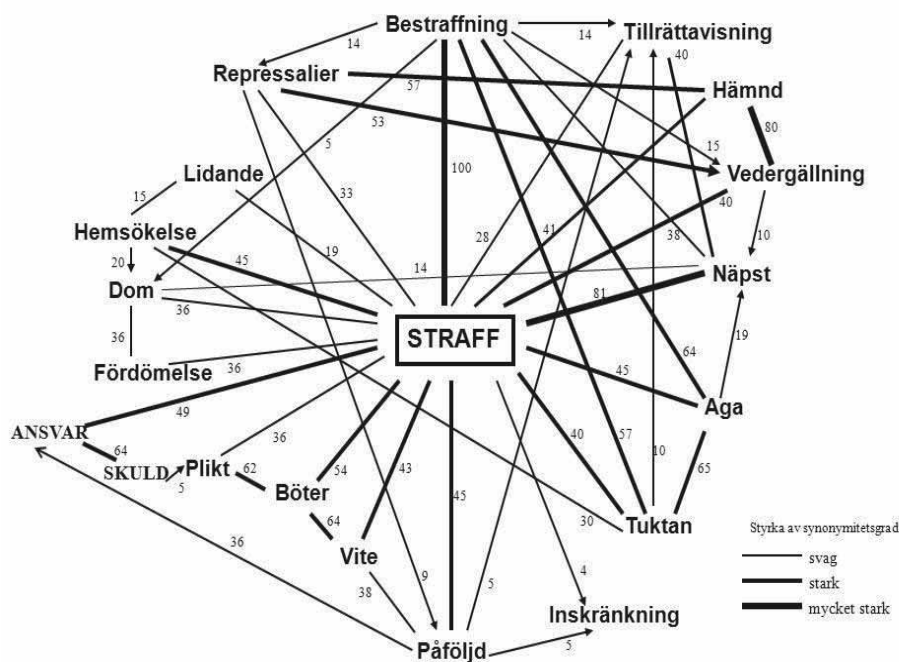
⁴³⁵ Allén 1986; Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1906; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴³⁶ Molde 1958; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴³⁷ Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1906; Strömberg 1975; Östergren 1981a.

⁴³⁸ Palmér och Friedländer 1977; Sundén 1892a; Östergren 1981a.

av 11)⁴⁴⁰, 'aga' (3 av 11)⁴⁴¹ och 'dom, (1 av 11)⁴⁴². 'Bestraffning' har tyngdpunkt på det betydelseinnehåll som används när det gäller samhällets rättsordning. Bestraffning bör leda till bot och bättring. Straff är uttryckt bl.a. på följande sätt i förhållande till bestraffning: "straffet styr allt folk ständigt", "straffet vaktar och beskyddar dem", "straffet vakar när alla sover" och "straffet är lagen"⁴⁴³. Dalin⁴⁴⁴ ser straff som en bestraffning och liknar det vid ett lidande som drabbar den personen som lag- eller pliktstridigt begått en handling.

Figur 7. Diskriminationsparadigm över ansvarets synonym 'straff'

⁴³⁹ Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴⁴² Strömberg 1975.

⁴⁴³ SAOB 1993, S 12474–12477.

⁴⁴⁴ Dalin 1961.

'Böter' refererar starkt till 'penningstraff' (8 av 11)⁴⁴⁵, till ett belopp som den dömda skall erlagga för gottgörelse. 'Böter' refererar även till synonymen 'bot' (9 av 11),⁴⁴⁶ vars betydelseinnehåll är både ett straff som utfärdas i pengar men skall också förstås som en handling som innebär bättring och ånger och gör personen fri från skuld. I dag används synonymen 'böter' enbart som penningstraff. 'Böter' har som synonym ordet *plikt* (9 av 11)⁴⁴⁷ som i dessa fall också enbart refererar till penningssummor. Straffets synonym 'vite'⁴⁴⁸ är en form av böter, ett penningstraff som är av domstol på förhand bestämt för överträdelse av samhällets föreskrifter. 'Vite' är också en 'påföljd'⁴⁴⁹ för att personen brutit mot någon bestämmelse, gjort ett avtalsbrott eller inte fullgjort sin förpliktelse. 'Vite' har även haft betydelseinnehåll av 'blodvite'⁴⁵⁰ som refererar till kroppslig skada som resultat av våldshandling.

'Straff' som 'aga' och 'tuktan' har båda karaktär av sträng fostran⁴⁵¹. Synonymen 'aga' hänför sig direkt till kroppsligt straff och har som synonymer bl.a. 'prygel' (5 av 11)⁴⁵², 'smörj' (4 av 11)⁴⁵³, 'pisk' (4 av 11)⁴⁵⁴ och 'spö' (3 av 11)⁴⁵⁵. Men också synonymerna 'fruktan' och 'skräck' förekommer⁴⁵⁶. I dag används ordet främst om kroppslig bestraffning av barn, men under 1800-talets slut och 1900-talets början användes ordet även i förhållande till tjänstefolket i huset⁴⁵⁷. Aga är ett enskilt straff som ges den som felat och vars avsikt är att orsaka kroppssmärta i syfte att förbättra personen. 'Tuktan' har ett starkt samband till 'aga' (5 av 11)⁴⁵⁸ men har därutöver ett betydelseinnehåll av att hålla i sträng disciplin⁴⁵⁹

⁴⁴⁵ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1925; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴⁴⁶ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴⁴⁷ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴⁴⁸ Se bilaga 8, synonymtablå över ansvarets synonym 'straff'.

⁴⁴⁹ Molde 1958.

⁴⁵⁰ Dalin 1853; Sundén 1892b.

⁴⁵¹ Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977.

⁴⁵² Allén 1986; Palmér och Friedländer 1977; Walter 1991, 1995; Östergren 1981a.

⁴⁵³ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁴⁵⁴ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995. Ordet *smisk* används i samma betydelse som ordet *pisk*.

⁴⁵⁵ Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁴⁵⁶ SAOB 1898.

⁴⁵⁷ Allén 1986; Dalin 1850; Östergren 1981a.

⁴⁵⁸ Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Östergren 1981d.

⁴⁵⁹ Allén 1986.

och tillrättavisa genom straffpredikan⁴⁶⁰. 'Tuktan' är inte lika starkt relaterat till ett kroppsligt straff även om ordet har synonymer som 'tukt' (4 av 11)⁴⁶¹ och stryk (1 av 11)⁴⁶². I tuktan finns ett betydelseinnehåll av lydnad och underkastelse i förhållande till att stå under uppsikt av någon överordnad; att tukta innebär att tvinga till lydnad⁴⁶³.

I 'straff' som 'påföljd'⁴⁶⁴ finns betydelsenysanser av en straffhandling som tillrättavisar och inskränker friheten, bl.a. från samhällliga rättigheter. Synonymer för 'påföljd' är bl.a. 'följd' (11 av 11)⁴⁶⁵, 'resultat' (8 av 11)⁴⁶⁶, 'verkan' (6 av 11)⁴⁶⁷, 'konsekvenser' (5 av 11)⁴⁶⁸ och 'eftersläng' eller 'efterspel' (3 av 11)⁴⁶⁹. 'Påföljd. refererar till 'ansvar' i 4 av 11 ordböcker⁴⁷⁰. 'Påföljd' beskrivs även i ord av *obehag*, *motgång* och *plåga*⁴⁷¹. 'Påföljd' är den enda av straffets synonymer som är direkt relaterat till ansvar i en envägs riktning. Begreppet 'ansvar' ger inte påföljd som synonym.

'Straff' som dom har både en samhälllig, juridisk och religiös dimension. Den juridiska dimensionen ses som beslut i domstol av mål om eventuell påföljd. Synonymer till 'dom' som hänför sig till den juridiska dimensionen är 'dom i beslut', 'utslag i brottsmål', 'dom som resolution', 'rådslut', 'rådslag', 'avgörande' och 'bedömning'⁴⁷². Den religiösa dimensionen framkommer i betydelseinnehåll såsom bl.a. "Guds straffdom"⁴⁷³, "de orättfärdiga skola få sin dom"⁴⁷⁴ och "den

⁴⁶⁰ Östergren 1981d.

⁴⁶¹ Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; Walter 1995; Östergren 1981d.

⁴⁶² Palmér och Friedländer 1977.

⁴⁶³ Dalin 1925.

⁴⁶⁴ Se bilaga 8, synonymtablå över ansvarets synonym 'straff'.

⁴⁶⁵ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1957; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

⁴⁶⁶ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1954; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981c.

⁴⁶⁷ Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁴⁶⁸ Johannisson och Ljunggren 1991; SAOB 1954; Strömberg 1975; Walter 1991; Östergren 1981c.

⁴⁶⁹ Palmér och Friedländer 1977; Walter 1991, 1995.

⁴⁷⁰ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; SAOB 1954; Strömberg 1975; Östergren 1981c.

⁴⁷¹ Allén 1986.

⁴⁷² Dessa synonymer kan ses i alla ordböcker som använts i analysen, se fotnot 288.

⁴⁷³ Dalin 1853, 463.

⁴⁷⁴ Molde 1961, 233.

yttersta domen”⁴⁷⁵. Synonymen dom refererar språkligt starkt till ett innehåll av ett definitivt avgörande vars konsekvenser ofta är rätt ogynnsamma, t.ex. ”idag har jag fått min dom; ”han har varit hos läkaren och fått sin dom”⁴⁷⁶, ”domen löd på tre års fängelse”⁴⁷⁷ och ”hvarigenom han på den yttersta dagen skall afgöra människornas eviga tillstånd gifva de trogna den eviga saligheten men döma de otrogna och förtappade till evigt straff”⁴⁷⁸. Synonymen ’dom’ har också en allmän mänsklig dimension i förhållande till dess synonymer: ’omdöme’ (3 av 11)⁴⁷⁹, ’kritik’ (3 av 11)⁴⁸⁰, ’opinionen’ (2 av 11)⁴⁸¹ och ’mening’ (2 av 11)⁴⁸² i betydelsen allmänhetens dom. ’Dom’ relaterar till straffets synonym ’fördömelse’ (3 av 11)⁴⁸³.

’Straff’ som ’fördömelse’ har en stark betydelse av ett tillstånd av elände och förtappelse och av en evig osalighet som t.o.m. kan förliknas vid en evig död, d.v.s. en religiös undergång⁴⁸⁴. Det är ett tillstånd av ’trångmål’ (5 av 11)⁴⁸⁵, ’nöd’ (4 av 11)⁴⁸⁶, ’knipa’ (4 av 11)⁴⁸⁷, ’svårigheter’ (3 av 11)⁴⁸⁸ och ’helvetets eld’ (3 av 11)⁴⁸⁹ som förstås i uttrycket: ”personen är hemfallen åt den eviga fördömsen”⁴⁹⁰.

’Straff’ som ’tillrättavisning’ och ’näpst’ innehar betydelsenyanser av förebråelse och uppsträckning i form av klander eller kritik av mer eller mindre sträng karaktär. ’Tillrättavisning’ har bl.a. följande synonymer: ’förmaning’ (4 av 11)⁴⁹¹, ’upptuktelse’ (3 av 11)⁴⁹², ’reprimand’ (2 av 11)⁴⁹³,

⁴⁷⁵ Dalin 1850, 343.

⁴⁷⁶ Östergren 1981a, 930.

⁴⁷⁷ Johannisson och Ljunggren 1970, 125.

⁴⁷⁸ Dalin 1850, 343.

⁴⁷⁹ Dalin 1850; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975.

⁴⁸⁰ Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁴⁸¹ Molde 1958; Strömberg 1975.

⁴⁸² Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975.

⁴⁸³ Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975.

⁴⁸⁴ Allén 1986; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Walter 1991; Östergren 1981a

⁴⁸⁵ Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Östergren 1981a.

⁴⁸⁶ Dalin 1850; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Östergren 1981a.

⁴⁸⁷ Ibid.

⁴⁸⁸ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Östergren 1981a.

⁴⁸⁹ Ibid.

⁴⁹⁰ Johannisson och Ljunggren 1991.

⁴⁹¹ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁴⁹² Palmér och Friedländer 1977; Walter 1991, 1995.

⁴⁹³ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975.

'tilltal' (2 av 11)⁴⁹⁴, 'tillsägelse' (2 av 11)⁴⁹⁵, 'varning' (1 av 11)⁴⁹⁶, 'minnesbeta' (1 av 11)⁴⁹⁷ och 'tankeställare' (1 av 11)⁴⁹⁸. 'Näpst' (10 av 11) har en mycket stark bindning till ansvarets synonym 'straff'. Synonymen 'näpst' används som en form av tillrättavisning och ses främst i skriftspråk⁴⁹⁹. Att tillrättavisa och ge en näpst är att ge uttryck för sitt missnöje om handlingens art. 'Tillrättavisning' har också synonymerna 'näsbränna', 'näsknäpp', 'skrapa' och 'snubba'⁵⁰⁰. Dessa ord står för en kraftig tillsägelse eller varning vars avsikt är att tillrättavisningen inte glöms.

'Lidande' refererar starkt till synonymerna 'smärta', 'plåga', 'sjukdom' och 'kval'.⁵⁰¹ Övriga synonymer som framträder är bl.a. 'hemsökelse' (4 av 11)⁵⁰², 'vedermöda' (3 av 11)⁵⁰³, 'prövning' (2 av 11)⁵⁰⁴ och 'förlust' (1 av 11)⁵⁰⁵ som påläggs människan som reaktion mot en ond handling eller för underlåtelse av handling. Lidande ses också i betydelsen; "lidande drabbar den människan som bryter mot Guds bud och vilja samt mot kyrkans lära"⁵⁰⁶, vilket ges betydelsen av andligt straff men även ett betydelseinnehåll av evigt straff. 'Lidande' ger endast i 1 av 11 ordböcker⁵⁰⁷ 'straff' som synonym vilket kan förstås så att straffet är en möjlig orsak till lidande, men lidandet i sig självt är inget straff. Lidandet i sig är det tillstånd i vilket människan utstår, plågas och erfar lidandets kval och våndor, men även dess mening i ett livssammanhang⁵⁰⁸.

'Straff' som 'hemsökelse' (3 av 11)⁵⁰⁹ är en stor och utbredd plåga som drabbar en person eller ett land och är en ovälkommen påhälsning.

⁴⁹⁴ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975.

⁴⁹⁵ Dalin 1850; Palmér och Friedländer 1977.

⁴⁹⁶ Palmér och Friedländer 1977.

⁴⁹⁷ Ibid.

⁴⁹⁸ Ibid.

⁴⁹⁹ Dalin 1925.

⁵⁰⁰ Palmér och Friedländer 1977; Walter 1991, 1995.

⁵⁰¹ Eriksson och Herberts 1993, 41. Diskriminationsparadigm över begreppet 'lidande'.

⁵⁰² Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995.

⁵⁰³ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Östergren 1981b.

⁵⁰⁴ Molde 1958; Strömberg 1975.

⁵⁰⁵ Strömberg 1975.

⁵⁰⁶ SAOB 1993, S 12476.

⁵⁰⁷ Strömberg 1975.

⁵⁰⁸ Jfr Eriksson 1994; Eriksson och Herberts 1993, 29–44; Lindholm 1998.

⁵⁰⁹ Palmér och Friedländer 1977; Walter 1991, 1995. *Hemsökelse* som ord förekommer inte i Walter (1991) och i SAOB (1932)

Synonymer till 'hemsökelse' är bl.a. 'prövning' (5 av 9)⁵¹⁰, 'tuktan' (5 av 9)⁵¹¹, 'olycka' (4 av 9)⁵¹², 'härjning' (4 av 9)⁵¹³ och 'straff' eller 'straffdom' (4 av 9)⁵¹⁴, samt de litet mer udda synonymerna 'skadegörelse', 'plågogris', 'späkelse', 'skickelse', 'sjukdom' och 'lidande'. Hemsökelse ses som något ont, som till straff eller prövning tillsänds människorna. Hemsökelse används bl.a. i följande uttryck: "landet har drabbats av svåra hemsökelser"⁵¹⁵, "Gud hemsöker syndare med straff"⁵¹⁶ och "hemsökelse med krig, sjukdom"⁵¹⁷.

'Straff' som 'inskränkning' eller 'rättsinskränkning' (1 av 11)⁵¹⁸ har bl.a. synonymerna 'begränsning' (10 av 11)⁵¹⁹, 'inknappning' (7 av 11)⁵²⁰, 'minskning' (7 av 11)⁵²¹, 'restriktion' (6 av 11)⁵²², 'förbehåll' (6 av 11)⁵²³, 'undantag' (5 av 11)⁵²⁴, 'villkor' (4 av 11)⁵²⁵, 'reservation' (3 av 11)⁵²⁶ och 'klausul' (3 av 11)⁵²⁷. Synonymen 'inskränkning' är betydelsefull fastän dess direkta relation till straff är svag, men dess meningsinnehåll framstiger som väsentligt med avsikt på ansvarets kärna och ontologi av frihet, skuld och kärlek. Synonymen 'inskränkning' relaterar till personens handlingsfrihet i följande exempel; "regeln gäller med vissa

⁵¹⁰ Dalin 1850; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995.

⁵¹¹ Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Östergren 1981b.

⁵¹² Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995.

⁵¹³ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995; Östergren 1981b.

⁵¹⁴ Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995.

⁵¹⁵ Molde 1958.

⁵¹⁶ Dalin 1850, 688.

⁵¹⁷ Ibid.

⁵¹⁸ Se bilaga 8. Synonymen 'inskränkning' förekommer endast en gång (Molde 1958) i ordböckerna, men togs med i diskriminationsparadigmet på grund av dess intresse för betydelseinnehållet av ansvarets ontologi och betydelseinnehåll av frihetens väsen (Molde 1958).

⁵¹⁹ Allén 1986; Dalin 1850; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1993; Strömberg 1975; Walter 1991, 1995; Östergren 1981b.

⁵²⁰ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; SAOB 1993; Strömberg 1975; Walter 1995; Östergren 1981b.

⁵²¹ Dalin 1850; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1993; Strömberg 1975; Sundén 1892a; Walter 1991, 1995.

⁵²² Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995; Östergren 1981b.

⁵²³ Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1993; Strömberg 1975; Walter 1991; Östergren 1981b.

⁵²⁴ Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995; Östergren 1981b.

⁵²⁵ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995; Östergren 1981b.

⁵²⁶ Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1933; Strömberg 1975.

⁵²⁷ Palmér och Friedländer 1977; Östergren 1981b.

inskränkningar”⁵²⁸, ”vi måste underkasta oss vissa inskränkningar”⁵²⁹, ”utan inskränkning i någons handlingsfrihet”⁵³⁰ och ”Omdömet är träffande. Dock tål det några inskränkningar”⁵³¹. ’Inskränkning’ ger inte straff som synonym.

’Straff’ som ’vedergällning’⁵³² innebär att ge något tillbaka som man erhållit. Det kan vara fråga om en direkt egenmäktig bestraffning som utförs som svar på grund av en skada eller oförrätt personen blivit utsatt för. Men ont kan också vedergällas med gott. Vedergällning kan även betyda att ge någon något för den hjälp som man fått motta. Vedergällningens synonymer är både negativa och positiva till sin karaktär. Handlingens onda karaktär lika för lika ses i synonymerna ’hämd’ (7 av 11)⁵³³, ’nemesis’ (2 av 11)⁵³⁴, ’näpst’ (1 av 11)⁵³⁵, ’räfst’ (1 av 11)⁵³⁶ i motsats till vedergällningens positiva karaktär som i ’återbetalning’ (6 av 11)⁵³⁷, ’belöning’ (6 av 11)⁵³⁸, ’gottgörelse’ (3 av 11)⁵³⁹ och ’kompensation’ (2 av 11)⁵⁴⁰. Dalin⁵⁴¹ säger att handlingens återgåldande kan vara gott eller ont som vederfarits någon. Synonymen ’vedergällning’ används även i religiöst syfte: ”frukta vedergällningen af Guds rättvisa”⁵⁴² och ”vedergällningens stund var inne”⁵⁴³.

’Straff’ som ’hämd’⁵⁴⁴ anges som en egenmäktig bestraffande handling vars avsikt är att ge personlig upprättelse för liden skada eller oförrätt

⁵²⁸ Molde 1961, 622.

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ Östergren 1981b, 728.

⁵³¹ SAOB 1933, I 811, sagt av WIRSÉN i 3 SAH 11:232 (1896).

⁵³² Se bilaga 8, synonymtablå över ansvarets synonym ’straff’. *Vedergällning* som ord upptas i nio ordböcker av elva. SAOB har inte publicerats längre än till bokstaven v. Ordet *vedergällning* är inte heller upptaget i Walter 1991.

⁵³³ Allén 1986; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1995.

⁵³⁴ Strömberg 1975; Palmér och Friedländer 1977.

⁵³⁵ Strömberg 1975.

⁵³⁶ Palmér och Friedländer 1977.

⁵³⁷ Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Östergren 1981e.

⁵³⁸ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995.

⁵³⁹ Strömberg 1975; Walter 1995; Östergren 1981e.

⁵⁴⁰ Allén 1986; Strömberg 1975.

⁵⁴¹ Dalin 1853.

⁵⁴² Ibid., 669.

⁵⁴³ Molde 1961, 1814.

⁵⁴⁴ Se bilaga 8, synonymtablå över ansvarets synonym ’straff’.

och refererar ofta till en olovlig handling⁵⁴⁵. Hämnd är att utkräva straff eller vedergällning för att få upprättelse eller revansch. Hämnd är också ett rättfärdigt eller gudomligt straff⁵⁴⁶. Blodshämnd, hämndbegär och hämndlystnad är starka uttryck för det onda och besattheten i människan⁵⁴⁷. Men också uttrycket ”den äldsta hämnden är att förlåta”⁵⁴⁸ används.

’Straff’ som ’repressalier’⁵⁴⁹ refererar starkast till synonymerna ’vedergällning’ (10 av 10)⁵⁵⁰ och ’hämd’ (8 av 10)⁵⁵¹. Repressalier kan ses som en hämndens akt, om fientligheter som utövas emot en annan person eller stat för att hämnas liden skada eller våldsamheter⁵⁵². ’Repressalier’ har dessutom som mer udda synonymer ’motåtgärder’ (4 av 11)⁵⁵³, ’efterräkningar’ (2 av 11)⁵⁵⁴, ’påföljd’ (2 av 11)⁵⁵⁵, ’revansch’ (1 av 11)⁵⁵⁶ och ’sanktioner’ (1 av 11)⁵⁵⁷. Repressalier är även åtgärder som vidtas av en institution eller förening mot en person eller grupp av personer och handlingen har karaktär av hämnd eller vedergällning⁵⁵⁸.

I straffet förstås en yttre sida via en konkret straffåtgärd som påläggs människan utifrån en yttre bestämmelse. Den yttre sidan har ett påtagligt och framträdande betydelseinnehåll i ansvarets synonym ’straff’ och har samband med fel, avvikelser och överträdelser som objektivt kan bedömas av en annan part. Detta ses i bl.a. synonymerna

⁵⁴⁵ Sundén 1892a; Östergren 1981b.

⁵⁴⁶ Molde 1958.

⁵⁴⁷ Dalin 1850; Östergren 1981b.

⁵⁴⁸ Dalin 1850, 738.

⁵⁴⁹ Se bilaga 8, synonymtablå över ansvarets synonym ’straff’. *Repressalier* som ord upptas inte i Walter 1991.

⁵⁵⁰ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1959; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1995: Östergren 1981c.

⁵⁵¹ Allén 1986; Dalin 1853; Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; SAOB 1959; Strömberg 1975; Sundén 1892b; Walter 1995: Östergren 1981c.

⁵⁵² Dalin 1853.

⁵⁵³ Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975; Walter 1995.

⁵⁵⁴ Palmér och Friedländer 1977; Strömberg 1975.

⁵⁵⁵ Ibid.

⁵⁵⁶ Palmér och Friedländer 1977.

⁵⁵⁷ Strömberg 1975.

⁵⁵⁸ Johannisson och Ljunggren 1991; Molde 1958; Palmér och Friedländer 1977; Walter 1995.

'aga', 'bestraffning', 'böter', 'dom', 'näpst', 'tillrättavisning' och 'tuktan'. Östergren⁵⁵⁹ talar om också om frihetsstraff.

Straffets inre sida förstås bl.a. via orden *helvetets eld*, *elände*, *förbannelse*, *olycka*, *prövning*, *trångmål* och *vedermöda* som det betydelseinnehåll som drabbar människan och blir verkligt genom människans eget inre. Straffets inre sida visar sig bl.a. i synonymerna 'fördömelse', 'lidande' och 'hemsökelse'. Straffets båda sidor, den yttre och den inre innebär att friheten begränsas, genom yttre straffåtgärder och olika förbehåll eller genom att människan i sin inre fristad uppfattar en instängdhet och slutenhet som begränsar henne i sitt livssammanhang.

Straffets synonymer 'påföljd' och 'vedergällning' har ett betydelseinnehåll av både gott och ont. Betydelseinnehållet i förhållande till ordens synonymer 'gottgörelse' och 'gengäld' förstås som en god handling, tjänst eller gåva som man vill ersätta en person med efter uppkommen skada. Handlingen kan också vara en gentjänst och innebära en tacksamhetsskuld, att genom förpliktelse visa sin tacksamhet. Betydelseinnehållet till t.ex. synonymerna 'bestraffning', 'hämd' och 'tillrättavisning' förstås i sin innebörd som någon form av frihetsberövande vars avsikt är att visa på ett felaktigt handlande och genom straffet som påföljd uppmanas människan till bot och bättring och frigörs från skuld.

Vårdare ansvarar för sina handlingar och gärningar med vetskapen om straffet för "ögonen". Ifall de lagar, förordningar och normer som finns inom yrkesutövningen, utifrån den gemensamma yttre etikens fält inte följs är det samtidigt många gånger rätt oklart vilken påföljd eller straffrättslig följd handlingen har och får.⁵⁶⁰ Samvetet, den äkta känsla som svarar moraliskt mot vad som är ett riktigt eller oriktigt handlande, blir en viktig källa för en medveten reflektion över ansvarets goda och onda gärningar i vårdandets meningsammanhang.

Rörelseriktning för det meningsbärande betydelseinnehållet

I nedanstående figurer (Figur 8 och 9, s. 103) visas på hur begreppet 'ansvar' gestaltas och förstås genom att sätta begreppet och dess synonym 'skuld' i fokus. Betydelseinnehållet gestaltas genom substansrörelsens riktning som visar på styrkan för det menings-

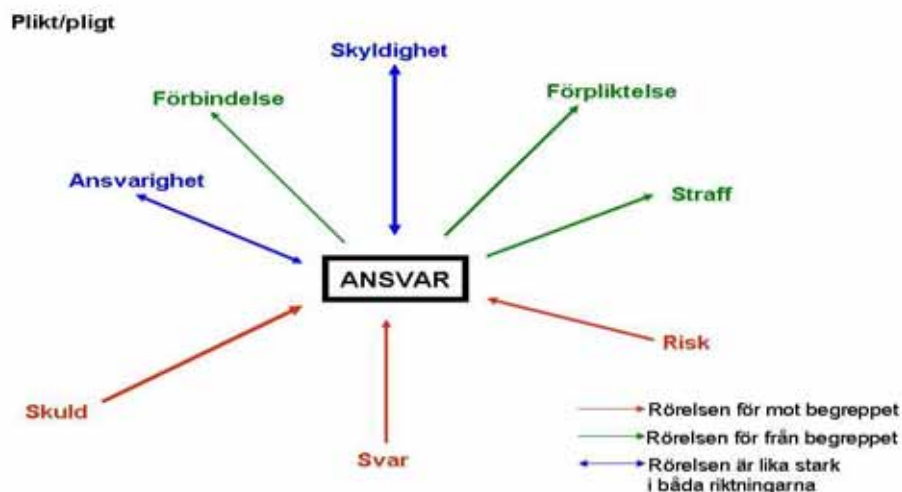
⁵⁵⁹ Östergren 1953, 307–308. Inskränkning förstås som en persons rörelsefrihet med avsikt på i första hand fysisk rörelsefrihet från t.ex. en ort till annan.

⁵⁶⁰ Holmqvist 1985.

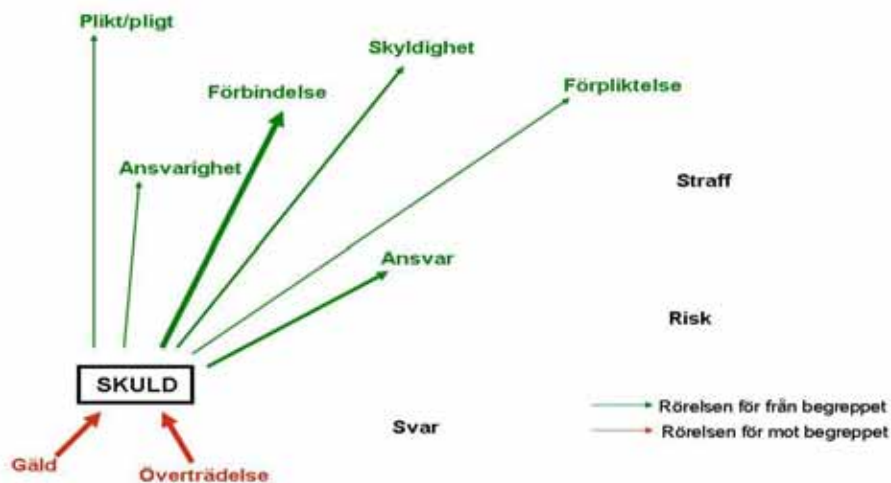
bärande. Riktningen och rörelsens styrka fås utgående från antalet inbördes synonymer som orden ger varandra. 'Ansvar' ger 'skuld' i 5 av 11 ordböcker, och synonymen 'skuld' ger 'ansvar' i 9 av 11 ordböcker. I detta fall tillskrivs substansrörelsen (utmärkt med enkel pil →) gå från synonymen 'skuld' till 'ansvar'. Rörelserna är alla utskrivna enligt samma princip. I det fall synonymerna för båda orden är lika många går rörelsen i båda riktningarna < - >, med lika styrka hos det meningsbärande. Detta samband är utsatt med pil i båda ändarna, t.ex. för begreppet 'ansvar' och för synonymerna 'ansvarighet' och 'skyldighet'. Dessa schematiskt framställda figurer på ansvars och skuldens meningsbärande rörelseriktningar är inte sanna eller falska, utan bidrar till ökad förståelse för komplexiteten och det verksamma i förståelsen av ansvars ontologi. Avsikten med figurerna är inte heller att bortse från eller förminska förståelsen för att substansrörelsen och det meningsbärande betydelseinnehållet är verksamma i båda riktningarna. Pilarna skall inte förstås mellan begreppen som ett direkt orsak-verkan-förhållande utan som kraftkällor i sin rörelse och styrka av det meningsbärande mot det andra ordet.

Rörelseriktningarna för det meningsbärande substansinnehållet påvisas för begreppet 'ansvar' och dess synonym 'skuld'. De synonymer som för rörelsen mot begreppet 'ansvar' och mot synonymen 'skuld' benämns "promotorer" eller igångsättare och med ett särskilt betydelseinnehåll och kraft för ansvars och skuldens meningsinnehåll. Begreppet 'ansvar' i sig själv är igångsättare och kraften ges av betydelseinnehållet i 'förbindelse', 'förpliktelse' och 'straff', medan synonymen 'skuld' är igångsättare och kraft för 'ansvar', 'förpliktelse', 'förbindelse', 'plikt' och 'pligt', 'skyldighet' och 'ansvarighet'. 'Skuld', 'svar' och 'risk' fungerar som "promotorer" och kraftkälla för begreppet 'ansvar', medan skuldens "promotorer" och kraftkälla är överträdelse och gäld. De promotorer som är rödfärgade får till stånd substansrörelsen och kraften mot 'ansvar' och 'skuld', och den rörelse och kraft ansvars och skuldens meningsbärande innehåll vidareförmedlar till sina synonymer är grönfärgade⁵⁶¹.

⁵⁶¹ De blåfärgade synonymerna och pilarna har i båda riktningarna en lika stor styrka i sin substansrörelse. Synonymerna plikt och pligt som inte har ett direkt samband med begreppet 'ansvar' har lämnats obundna i betydelsefältet. Detsamma gäller synonymerna 'straff', 'risk' och 'svar' till skuld.

Figur 8. Substansrörelsens riktning och styrka i det meningsbärande innehållet i begreppet 'ansvar'

Figur 9. Substansrörelsens riktning och styrka i det meningsbärande innehållet i synonymen 'skuld'

Figurerna 8 och 9 tolkas inte närmare i detta skede av studien. Figurerna får utgöra en given förståelsehorisont för det fortsatta materialet i studien och ges vid behov senare en närmare beskrivning för hur ansvarets meningsbärande innehåll kan gestaltas i förhållande till den rörelse som kan förstås i betydelsefälten. Det som i detta skede framträder och är värdefullt att notera är skuldens igångsättande kraft för ansvarets synonymer som relaterar till handlingar. 'Skuld' som synonym till begreppet 'ansvar' ses i figur 9 som en stark kraftkälla för ansvarets meningsinnehåll och som i sig själv bär ett meningsinnehåll för en fortsatt riktning och rörelse för ansvarets handlingar och gärningar.

Answarets kärna som frihet, skuld och kärlek

Förståelsen över hur ansvarets kärna av frihet, skuld och kärlek är relaterade i förhållande till varandra och hur denna kärna som helhet förhåller sig till begreppet 'ansvar' fördjupas ytterligare här.

'Skuld' finns med i ansvarets semantiska betydelsefält, vilket däremot inte frihet och kärlek explicit gör. Utgående från diskriminationsparadigmet över synonymen 'skuld' (se bilaga 2) konstateras att skulden tar fasta på människans oförmåga till fullkomlighet, hennes fel, hennes otillräcklighet och hennes litenhet som människa. Samtidigt uppfattas i figur 9 (s. 103) skuldens kraft för att åstadkomma samband och betydelseinnehåll för ansvarets handlingar. Hvarfner⁵⁶² använder uttrycket sann skuldkänsla som hon ser att har samband med vuxenhet, målmedvetenhet, att människan själv bär ansvar för det hon är och för vad hon gör. Skulden tvingar människan till medvetna handlingar, och hon måste vara beredd att ta konsekvenserna för dem. Hvarfner benämner detta den goda skulden som ger människan en upplevelse av att vara skyldig, men samtidigt utvecklar hon en stark och sund ansvars känsla som reaktion på skuldkänslan. Skuld i ansvarets kärna refererar till den existentiella eller ontologiska skulden, den skuld som är människan given för att hon är människa (se närmare kap. 8.2). Den ontologiska skulden relaterar till den andliga dimensionen bl.a. genom sina synonymer: 'synd', 'syndaskuld', 'överträdelse', 'fel' och 'skuldbörda'. Denna skuld väcker

⁵⁶² Hvarfner 1988.

samvetet och jagmedvetenheten som Buber⁵⁶³ benämner faktisk kunskap⁵⁶⁴ om verkligheten (se närmare kap. 8.2).

Den ontologiska skulden är litet beskriven inom vårdvetenskaplig litteratur och kan inte heller beskrivas och granskas enbart utifrån detta perspektiv. I kapitel 8 granskas den ontologiska skulden genom användning av religionsfilosofiskt material för att nå den fördjupning av kunskap och förståelse om den ontologiska skuldens karaktär och relation som behövs för att förstå ansvarets ontologi.

I uttrycket ”för någons skull” som har sitt ursprung i uttrycket ”för någons skuld” kan förstås något av skuldens relation till begreppet ’kärlek’.⁵⁶⁵ Uttrycket betecknar en handlingsavsikt eller ett motiv till förmån för eller av kärlek till eller av välvilja emot eller av hängivenhet för någon eller för att göra någon till lags eller för att hjälpa eller för att betjäna, d.v.s. skuldens väg till kärlek. Exempel på detta är följande satser: ”jag gör det för din skull (skuld)”, ”för vår vänskaps skull (skuld)”, ”jag kunde inte komma för regnets skull (skuld)”. Talesättet för ”Guds skull (skuld)” används då man på det enträgnaste ber, varnar eller uppmäntar någon.⁵⁶⁶

’Skuld’ har sitt ursprung bl.a. i fornsvenskans ’skyld’, ’utskyld’, ’gäld’ och ’förskyllan’ och kan förstås i sin avledning från grekiskan som nödvändigt eller att det behövs och är ett måste⁵⁶⁷. Eriksson⁵⁶⁸ talar om det etiska idealet, om kärlekens sinnelag som handlar om att människan i sitt personliga inre upplever skyldigheten eller skulden att älska. Kjellqvist⁵⁶⁹ förstår även hon skulden som etikens grund och som en grundläggande mänsklig erfarenhet. Hon konstaterar att skulden finns till för att människan inte skall kränka den andra människans gränser⁵⁷⁰. Skulden berör människans handlingar och gärningar. Människan som skyldig har vilja och förmåga att handla och förändra, och handlingar

⁵⁶³ Buber 1989a.

⁵⁶⁴ Det Buber (1989a) benämner som faktisk kunskap benämns även framöver i avhandlingen som människans insikt och medvetenhet om verkligheten.

⁵⁶⁵ Dalin 1853; SAOB 1977.

⁵⁶⁶ SAOB 1977.

⁵⁶⁷ Hellquist 1948b; jfr Buber 1989a.

⁵⁶⁸ Eriksson 1995, 35.

⁵⁶⁹ Kjellqvist 2007, 168–169.

⁵⁷⁰ Jfr Buber 1989a.

kan gottgöras och sonas.⁵⁷¹ Skuldens syfte är att värna om kärleken mellan människorna. En människa som inte känner igen eller erkänner sin skuld är oförmögen eller förhindrad att ta ansvar⁵⁷².

Sevelius⁵⁷³ har granskat begreppet 'kärlek' och dess betydelsenyanser. Hon konstaterar att kärlekens sinnelag kan beskrivas och förstås genom följande synonymer: 'böjelse', 'passion', 'lust' och 'håg'. Kärlekens sinnelag förstås då bl.a. av orden *förnuft, anlag, vilja, sinne, själ, fröjd, glädje, fallenhet, tycke, lidande, lidelse, passion, begär* och *smärta*.

Kjellqvist⁵⁷⁴ ser kärleken som en kamp mellan liv och död, ljus och mörker, ont och gott, och den kampen återfinns varje dag i den människa som själv tar ansvar för sina val i livet. Kampen mellan de livgivande och destruktiva krafterna är grunden i existensen, d.v.s. för den personliga inre etiken där strävan är att kärleken som den livgivande kraften segrar, samtidigt som det är förhållandet till det destruktiva som möjliggör det etiska.

Begreppsanalys har gjorts av begreppet 'frihet'⁵⁷⁵. Anttila indelar begreppet i tre betydelsedimensioner: frihet som tillstånd, frihet som karaktärsegenskap och frihet som ömsesidighet eller relation. Hon konstaterar att begreppet 'frihet' är förenat med både förutsättningar och konsekvenser. Som frihetens förutsättningar anges bl.a. vilja, ansvar och kärlek, men också skepsis. Som frihetens konsekvenser nämns bl.a. motpolerna fred och laglöshet, men också lycka och självsvald. Vårdvetenskapens människobild ser människan som fri att välja och handla⁵⁷⁶. Människan äger kärlekens sinnelag och hon är fri att i skuld välja det som är gott för en annan människa och att ta ansvar.

7.3 Syntes av meningsinnehållet i begreppet 'ansvar'

Answarets meningsbärande innehåll och dess mångfald av betydelsenyanser sammanfattas här utgående från begreppsanalysen i

⁵⁷¹ Jfr diskriminationsparadigmet över synonym straff och dess synonym vedergällning. Synonymerna bestraffning och vedergällning innehar även ett betydelsesamband och betydelseinnehåll av gottgörelse.

⁵⁷² Kjellqvist 2007, 169; jfr Buber 1989a.

⁵⁷³ Sevelius 2006, 50–51.

⁵⁷⁴ Kjellqvist 2000, 158–160.

⁵⁷⁵ Anttila 1995, 40.

⁵⁷⁶ Jfr Eriksson 1995; Eriksson 2001.

förhållande till ansvarets inre innebörd. Figureationen för ansvar ”Ansvar som skuld” presenteras i en ny förståelsehorisont i figur 10, s. 110.

Answarets synonym ’skuld’ förstås som en av de betydelsenyanter som ger begreppet dess ontologiska meningsinnehåll, utgående från både den etymologiska och den semantiska analysen. Skulden lyfts här fram och ses som en kraftkälla, som en nödvändig förutsättning för en personlig inre etik och för den goda gärningen. Upplevelsen av den goda skuldens verkliga existens är möjlig att nå för alla människor, och den skall förstås i sin helhet som något mer än otillräcklighet och försyndelse.⁵⁷⁷ Den ontologiska skulden innebär att människan är ansvarig och vill vara ansvarig som person i förhållande till hela sitt väsen⁵⁷⁸, till sin enhet av kropp, själ och ande som människa.

Begreppet ’ansvar’ ges följande meningsbärande betydelseinnehåll utifrån den etymologiska och semantiska analysen. Som det viktigaste betydelse- och meningsinnehållet framlyfts begreppet ’ansvar’ som skuld och därigenom förstås meningsinnehållet i de fyra betydelsefält som igenkänner, karakteriserar och framför allt bidrar till ansvarets inre innebörd.

’Ansvar’ som skuld

- ’Ansvar’ som förbundenhet och relation
- ’Ansvar’ som villkor och gränser
- ’Ansvar’ som omdöme och handling
- ’Ansvar’ som oändlighet och ofullkomlighet

Med skulden som den verksamma kraften ses ansvar som förbundenhet och relation, ansvar som villkor och gränser, ansvar som omdöme och handling och ansvar som oändlighet och ofullkomlighet. Dessa fyra betydelsedimensioner är alla meningsbärande fundament i figureationen och faktafigureationen för ansvar.

’Ansvar’ som skuld – den andra förståelsehorisonten

I figur 10 (s. 110) ses i mitten av figuren ansvarets synonymer insatta i figureationens mönster. Ansvar relaterar inte språkligt till kärlek och frihet, och orden finns inte med i figureationen. Synonymen skuld innefattas i ansvarets ontologiska kärna och uppfattas i det semantiska

⁵⁷⁷ Jfr Buber 1989a; Eriksson 1995; Hvarfner 1988; Kjellqvist 2007.

⁵⁷⁸ Väsen förstås här som att människan innehar grundläggande andliga egenskaper som är väsentliga och utmärkande i människan som enhet. (Jfr Allén 1990).

fältet som stark och verksam för ansvarets betydelseinnehåll (se Figur 9., s. 103). Skuld placeras i ansvarets kärna som en etisk grundförutsättning för ansvar. Answarets övriga synonymer är placerade runt skulden utgående från styrkan och sin relation till synonymen. Synonymerna 'pligt' och 'plikt' får genom detta en förstärkt position i figurationen jämfört med den första förståelsehorisonten (s. 34) och kommer nu närmare kärnan, medan synonymen 'svar' för längre bort från kärnan. Skuld relaterar till handling, vilket också implicit kan förstås innefattas i ansvarets synonymer 'skyldighet', 'förpliktelse', 'ansvarighet', 'förbindelse' och 'pligt' eller 'plikt'. Dessa synonymer har ett nära samband med skuld som i sin rörelse mot synonymerna ses som en kraftkälla som förmedlare av en positiv substansrörelse och effekt för ansvarets gärningar. Gärningarnas konsekvenser är svar, likaväl som de kan vara risker men även straff. Att handla eller att låta bli att handla är i sig en förutsättning för att synonymerna 'svar', 'risk' och 'straff' skall bli verkliga. Synonymerna 'svar', 'risk' och 'straff' är placerade i detta skede i det yttersta utrymmet av figurationen för ansvar. Orden *val*, *beslut* och *mod* finns inte medtagna i figurationen. De förekommer inte som direkta synonymer i begreppsanalysen.

Answarets betydelseinnehåll som helhet beskrivs utgående från de fyra nämnda betydelsefälten. Synonymernas betydelsenysanser ses som en ordbank i figurationen i den omslutande hermeneutiska cirkeln⁵⁷⁹. Dessa förhåller sig i första hand till det betydelsefält som är närmast i figuren. Ordbankens betydelsenysanser är ändå inte statiska i förhållande till det betydelseinnehåll där de är placerade. Den omslutande cirkeln av betydelsenysanser skall förstås vara i rörelse och beröra ansvarets betydelseinnehåll som helhet.

'Ansvar' som förbundenhet och relation

'Ansvar' som förbundenhet och relation förstås genom ansvarets synonymer 'förbindelse', 'ansvarighet' och 'förpliktelse'. Förbundenhet och relation ses som immateriella. Förbundenhet och relation är ett personligt förhållande som bl.a. förenar och anknyter till en annan människa. Att vara förbunden och i relation med någon eller något förpliktar människan med band, t.ex. med eder eller löften av både juridiskt och moraliskt slag⁵⁸⁰.

⁵⁷⁹ Jfr Gadamer 1997.

⁵⁸⁰ Jfr Kasén 2002, 144–153.

I SAOB⁵⁸¹ påträffas följande uttryck som kan relateras till denna dimension för begreppet 'ansvar':

Han är av sin heder förbunden att tiga". "Jag lovade nog att hjälpa dig, men jag förband mig aldrig att skriva på dina växlar". "Han gjorde mycket mera än han förbundit sig till". "Jag har ansett mig förbunden att nämna detta för dig.

Ansvar som förbundenhet och relation betyder att vara förenad med ansvar, känna ansvarsfullhet. Detta förstås som att ansvar innehåller en betydelsedimension av förening och gemenskap för en viss sak eller i ett specifikt sammanhang som sammanför och därmed skapar förutsättningar för och frambringar ansvarets gärningar.

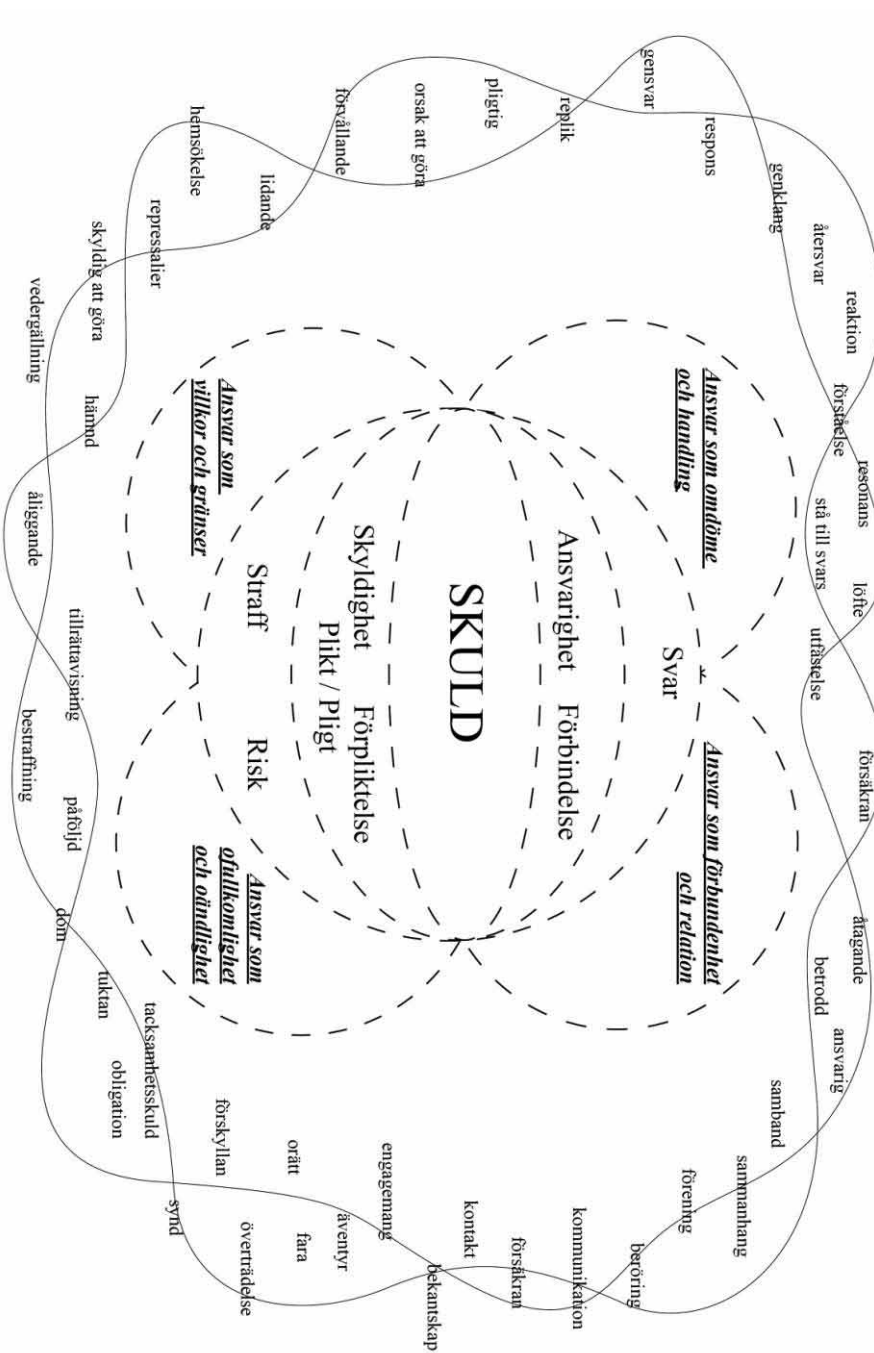
'Ansvar' som villkor och gränser

'Ansvar' som villkor och gränser förstås genom begreppets synonymer 'risk', 'svar' och 'straff'. Straffets samband med ansvarets yttre och inre innebörd förstås bl.a. som inskränkning av friheten, gränssättning av handlandets konsekvens och lidande som hemsökelse, vedermöda och prövning. Människans frihet kan tillfälligt bli underkastad olika slag av villkor. Detta gäller sådana omständigheter som innebär att handlingsfriheten inskränks. Ansvar och villkor har även betydelseinnehåll av överträdelse. Det finns för människan uppställda villkor och gränser som inte kan brytas eller får brytas emot.

Överträdelse står i nära samband med skuld (Figur 9, s. 103; överträdelse fungerar som igångsättare och kraftkälla för skuld). Detta betydelseinnehåll innebär konkret att det finns villkor och gränser för hur långt ansvaret kan eller får sträcka sig och att det finns ett specifikt innehåll som föreskriver ansvaret dess omfattning i en kontext.

Synonymen 'svar' ger i huvudsak ett betydelseinnehåll av själva ansvarets handling, d.v.s. om skyldigheten att avge redovisning och ta konsekvenserna för eventuella brister i sitt handlande samt att moraliskt inför sig själv, medmänniskor och Gud stå till svars för sitt handlande. Ansvarets villkor och gränser bedöms troligen rätt ofta i förhållande till synonymen 'svar'. Betydelseinnehållet för synonymen 'risk' i förhållande till 'ansvar' som villkor och gränser förstås i enlighet med att risken både skyddar människan från att överträda gränser och samtidigt möjliggör risken också överträdelse som genom detta betydelseinnehåll

⁵⁸¹ SAOB 1928.

Figur 10. Ansvar som skuld – den andra förståelsehorisonten

förhåller sig till skuld. Risken ger ett betydelseinnehåll av att ansvarets handling tar och får en stark personlig karaktär.

'Ansvar' som omdöme och handling

'Ansvar' som omdöme och handling förstås genom begreppets synonymer 'förpliktelse', 'skyldighet', 'pligt' eller 'plikt' samt 'risk', 'svar' och 'straff'. Ansvar är en handling som innefattar vilja, förmåga och val mellan olika sannolika möjligheter via synonymerna 'förpliktelse', 'skyldighet' och 'pligt' eller 'plikt'. 'Ansvar' som omdöme kan ses som en inre handling i människans medvetande då hon gör en bedömning, en urskiljning och ett värdesättande av det som är gott, genom att bejaka det eller förkasta det. Vilja som frihetens förutsättning⁵⁸² innebär att människan har förmåga att vidkänna en inre drivkraft vars handlande har sin utgångspunkt i ett ethos och i ett medvetet sammanhang. Handlingens betydelseinnehåll för ansvarets synonym 'förpliktelse' svarar mot trohet, försäkran och lydnad⁵⁸³. Skyldighet innebär i all sin enkelhet att människan är skyldig att göra, handla och utföra sin plikt. 'Ansvar' som omdöme och handling innebär att människan är ansvarig för sitt eget ansvar⁵⁸⁴, ansvarig att ta ansvar och skyldig att stå till svars för sitt handlande (se ovan ansvar som villkor och gränser).

'Ansvar' som ofullständighet och oändlighet

'Ansvar' som ofullständighet och oändlighet förstås genom begreppets synonymer 'skuld' och 'skyldighet'. Ansvarets synonym 'skuld' relaterar till ett betydelseinnehåll av ofullständighet och otillräcklighet via sina synonymer 'fel', 'orätt', 'orsak' och 'synd'. Ansvar kan inte få ett betydelseinnehåll av att människan kan och skall bli fullkomlig, och människans förmåga innebär inte att fullständigt omfatta alla de fundament som hör till ansvarets kärna. 'Ansvar' som ofullständighet kräver att människan berörs av och erkänner sin skuld, felbarhet och skyldighet för att hon skall kunna ta ansvar för sitt ansvar och arbeta mot mer tillräcklighet. Denna ofullständighet ger även ett betydelseinnehåll av oändlighet i ansvaret, d.v.s. det finns ingen gräns för ansvarets natur samt handlingarnas mängd och tillräcklighet.

Det finns en paradox i begreppet 'ansvar' genom att det samtidigt förstås som villkor och gränser samt som ofullständighet och oändlighet.

⁵⁸² Se Anttila 1995.

⁵⁸³ Jfr den etymologiska utredningen.

⁵⁸⁴ Jfr Lèvinas (1988, 111–120) tänkande om ansvaret för den andres ansvar.

Dessa två betydelseinnehåll ses inte som varandras motsatser, inte heller så att det ena betydelseinnehållet förminskar betydelsen av det andra, eller att det ena betydelseinnehållet är viktigare än det andra.

Begreppet 'ansvar' ger synonymen 'skyldighet' i 9 av 11 ordböcker, vilken är den mest förekommande synonymen för begreppet. Skyldighet refererar inte i första hand till ansvarets ontologiska kärna och till ansvarets synonym 'skuld', utan till ett betydelseinnehåll av ansvarets handling "att ta ansvar", bl.a. genom sin starka bindning till synonymen 'pligt' eller 'plikt'. Detta starka samband med 'ansvar' som omdöme och handling förstås och visar troligen på att ansvar utan handling inte blir verkligt och kan uppfattas av en annan människa. Handlingen måste kunna uppfattas eller påvisas med sinnen.

I synonymen 'skyldighet' finns ett betydelseinnehåll av att människan i grunden är skyldig⁵⁸⁵. Detta betydelseinnehåll relaterar till en ontologisk skuld som får människan att bli ansvarig i sitt väsen och därtill till upplevelse av skuld, en skuldkänsla som får människan att känna ansvar.

En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang

Utgående från ovan beskrivna generella betydelseinnehåll om vad ansvar är sammanfattas här hur ansvar förstås i vårdandets meningssammanhang utgående från den första och andra förståelsehorisonten.

I begreppet 'ansvar' finns en juridisk, moralisk, etisk samt andlig eller religiös dimension, som refererar till människan som enhet. Vårdvetenskapens människobild omfattar den mänskliga verkligheten som helhet. I denna sammanfattning är fokus i första hand på mänskliga fenomen av icke direkt mätbar och observerbar karaktär⁵⁸⁶.

Vårdvetenskapens ethos, det sanna, goda och sköna är en på förhand given förutsättning för ansvarets gärningar vilka har den caritativ vårdetiken som utgångspunkt (se kap. 2.1, s. 9). Utan denna förutsättning kan inte ansvarets faktafiguration bli verklighet i vårdandets meningssammanhang. Detta villkor ställer krav på

⁵⁸⁵ Se figur 6, s. 89, sambandet mellan 'ansvar', 'skyldighet' och 'skuld', samt bilaga 2 skuldens samband till synonymen 'skyldig'. Dessa samband mellan orden visar på ett gemensamt betydelseinnehåll och på ett betydelseinnehåll av människan som skyldig och ansvarig.

⁵⁸⁶ Eriksson, Lindström 2000; Eriksson 2001.

vårdandet och innebär en skyldighet att som vårdare besitta en förbundenhet till och medvetenhet om sin egen personliga värdegrund och kompetens, till sitt goda och onda jag och till det som kan förstås att är sant, gott och skönt för patienter.

Tolonen⁵⁸⁷ har utifrån idéhistorisk metod och ur ett kritiskt analytiskt närmelsesätt av *Epione*-tidskriftens texter under åren 1908–1965 granskat etik och etikett i vården. Hon har lyft fram ansvarets väsen som en dimension. I studien framkom att till ansvarets väsen hörde lydnad, disciplin, plikt och glädje. Hos sjukskötare sågs ansvaret som en god egenskap, som uppfattades av allvaret i arbetet. Detta gör ansvaret tungt att bära. Ansvar ses också av sjukskötare som ett ofrånkomligt villkor, och som kan ge upphov till konflikter och skuld känslor i vårdarbetet⁵⁸⁸.

Med utgångspunkt i betydelseinnehållet av begreppsanalysen och som visuellt kan ses beskrivet i figur 10. kan begreppet 'ansvar' lätt förstås och uppfattas som börda och otillräcklighet i vårdandets meningssammanhang⁵⁸⁹. 'Ansvar' som villkor och gränser samt 'ansvar' som ofullkomlighet och oändlighet kan båda förstås som en negativ och positiv klangbotten vid granskandet av den ordbank som framträder för ansvarets gärningar i förståelsen av ordens meningsinnehåll. Tolonen⁵⁹⁰ verifierar även detta i sitt resultat. Följande frågor blir relevanta att ställa för att förstå vidare ansvar som börda, villkor och tvång: Är det så att när ansvar blir en börda får den yttre etiken företräde framför den inre etiken i ett vårdande meningssammanhang? Detta gäller då i hälsans och lidandets alla dimensioner. Om ansvar blir börda eller "tung packning" vilken betydelse har Kierkegaards stadier på livets väg för dessa tillstånd. Är vårdandet fullt av problem och enbart ett lösande av dessa när ansvar blir en börda⁵⁹¹?

Synonymen 'skuld' har här framtagits som meningsbärande för begreppet 'ansvar' och som i sitt meningsinnehåll färgar hela betydelsefältet för ansvaret. Vad innebär skuld som kraftkälla i vårdandets meningssammanhang? Hur blir skulden en resurs i vårdandets meningssammanhang och inte till börda och hinder? Skulden öppnar till ofullkomlighet och relaterar till existentiell livsförståelse som får vårdare att se och vidkänna sin felbarhet och

⁵⁸⁷ Tolonen 1995.

⁵⁸⁸ Jfr metasyntesens resultat kapitel 9.

⁵⁸⁹ Jfr Ibid.

⁵⁹⁰ Tolonen 1995.

⁵⁹¹ Tolonen 1995. Jfr metasyntesens resultat kapitel 9.

otillräcklighet. 'Skuld' hänvisar till 'skyldighet', att inneha ett personligt ansvar som för patienter innebär löften om och bekräftelse om en god vård vars ethos vårdare är bärare av såväl i uttryck av yttre som inre etik som i alla hälsans och lidandets dimensioner. Den kollektiva och personliga skuld som förhåller sig till vårdarens ofullkomlighet är vårdare givna för att de är människor. Men skuldkänslor är tunga och svåra att bära⁵⁹². Vårdare vill frigöra sig från skuld och orkar inte bära känslor av att de är otillräckliga och gör fel⁵⁹³. Vad innebär detta om skulden är och blir det meningsbärande för ansvaret? Betydelseinnehållet av synonymerna 'straff' och 'risk' minskar inte på ansvarets börda och känsla av att ansvaret är tungt att bära.

'Ansvar' som förbundenhet och relation skall kunna väcka en positiv emotionell aspekt av ansvar, bl.a. genom sitt meningsinnehåll engagemang, kontakt, försäkran och beröring. Denna dimension står i kontakt med vilja och förmåga att ge av sitt personliga inre åt patienter, att bli och låta sig bli emotionellt beroende av och förbunden till den andra i vårdandets meningssammanhang. 'Ansvar' som omdöme och handling väcker en rationell och kognitiv aspekt av ansvar genom bl.a. förståelse, respons, genklang och att göra. Denna dimension står i kontakt med vilja och förmåga till kunnandet eller den kognitiva och emotionella strukturen och kompetensen som finns i vårdare. Förmåga och vilja tillsammans möjliggör hur ansvar med vårdandets ethos som sikte synliggörs i vårdandets meningssammanhang.

Answarets gärningar utförs i görandets, varandets och vardandets dimensioner och i en sammansmältning av det gemensamma yttre och personliga inre. Kierkegaards stadier, det estetiska, etiska och religiösa stadiet inom varje dimension ökar komplexiteten i förståelsen av ansvarets gärningar. Gärningarna är inte statiska till en dimension eller till ett specifikt stadium. Hela ansvarets betydelsefält används och är i användning för ansvarets innebörd i vårdandets meningssammanhang. Skulden driver till gottgörelse och till att söka försoning⁵⁹⁴ vars uttryck är olika i dimensionerna görande, varande och vardande, och i förhållande till stadierna på livets väg.

⁵⁹² Roshotte, Fothergill-Bourbonnais och Chamberlain 1997; Strandberg och Jansson 2003.

⁵⁹³ Jfr metasyntesens resultat om skuld som moralisk oro, stress och ångest, s. 154.

⁵⁹⁴ Jfr även straffets synonym 'vedergällning' och dess positiva karaktär av meningsinnehåll i bl.a. gottgörelse, se närmare s. 101.

Skulden som ensam grundförutsättning i ansvarets ontologi är inte tillräcklig för att ansvar skall få en grundton av glädje. De två övriga grundförutsättningarna frihet och kärlek som tagits med i förförståelsen av ansvarets ontologi ses i fortsättningen som nödvändiga för att en än mer fördjupad och helhetsmässig förståelse av ansvar nås.

Följande teser formuleras med utgångspunkt i den andra förståelsehorisonten:

1. *Skulden ses som ett meningsbärande fundament i ansvarets kärna och bildar en kraftkälla för ansvar som helhet.*
2. *Ansvarets inre innebörd i ljuset av skuldens meningsinnehåll skapar och utformar en inre etisk struktur som ständigt är i mognad.*
3. *Ansvar som skuld tillåter människans otillräcklighet och i otillräckligheten tillräckligheten genom ansvarets gärningar.*

8 ANSVAR SOM FRIHET, SKULD OCH KÄRLEK

Gemensamt för religionsfilosofernas, Lèvinas, Bubers och Kierkegaards texter är en innerlighet, en djup och intensiv känsla för medmänniskan, för mellanmännsliga relationer och för den mänskliga existensen. Etik och tro knyter även samman filosoferna. Ansvarets betydelseinnehåll av frihet, skuld och kärlek diskuteras av varje enskild filosof, vilket även innebär att begreppen kan granskas och tolkas utgående från endast en av filosoferna⁵⁹⁵. Texterna utmanar skribenten till att framförallt finna ett gemensamt tänkande för ansvar och dess meningsbärande betydelseinnehåll. Det gemensamma meningsbärande betydelseinnehållet förstås och tolkas i en tredje förståelsehorisont, och förståelsen av ansvars ontologi sammansmälter till en ny helhet, se figur 11, s. 137.

De tre religionsfilosoferna Lèvinas, Buber och Kierkegaards författarskap och tänkande sammanbinds till en ny helhet. Är detta möjligt? Svaret på den frågan får förståelsen och tolkningen av texterna svara för. Kirkegaard (1813–1855) föregår i tid Buber (1878–1965) och Lèvinas (1906–1995). Bubers dialogiska filosofi har påverkat Lèvinas tänkande då han utvecklat sin etik⁵⁹⁶. Kemp⁵⁹⁷ påtalar att banden mellan Kierkegaard och Lèvinas är närmare än vad första anblicken säger och att det t.o.m. med finns en upprepning i Lèvinas av det Kierkegaardska tänkandet. Kierkegaard skiljer på en etisk och religiös utveckling av människan, det gör inte Lèvinas. För Lèvinas är Gud människornas domare och frigörelsen från synden handlar om lydnaden till Guds ära, medan Gud för Kierkegaard är den Fader som älskar människan, och frigörelsen från synden handlar om att Gud upptar människan i ett förhållande av tillit till Honom. Buber var väl förtrogen med Kierkegaards tänkande, och Fremsin⁵⁹⁸ framhåller att Bubers framgång fanns i hans förmåga att förena Kierkegaard och Feuerbach genom att låta det vertikala och horisontala Du mötas.⁵⁹⁹

⁵⁹⁵ Valet att använda texter av alla tre filosofer bidrar till att förstå likheter och olikheter i deras tänkande. Avhandlingen har ändå inte i sig ett direkt fokus på likheter och olikheter i religionsfilosofernas tänkande. Ansvar är ett komplext begrepp, och genom att använda flera tänkares syn på innebörden av ansvar ges samtidigt en mer nyanserad och omfattande helhetsförståelse av meningsinnehållet i texterna.

⁵⁹⁶ Salovaara 2000.

⁵⁹⁷ Kemp 1992, 70–71.

⁵⁹⁸ Fremsin 1991, 16.

⁵⁹⁹ Se närmare i studien på s. 129.

Smith⁶⁰⁰ säger att Buber såväl som älskade och kritiserade Kierkegaard, samtidigt som både Buber och Kierkegaard betonade och skrev för ”den enskilde”, för den människa som är beredd att möta livet i tro och ansvar. För Buber innebar tanken om den enskilde att människan bör se världen i Gud, medan att nå Gud för Kierkegaard innebar att kringgå världen. För alla tre filosofer är Gud eller gudsidén verklig och inte ett ”tillfälligt påfund” som Kemp⁶⁰¹ uttrycker det.

Kierkegaards författarskap har varit det mest omfattande av dessa tre filosofers. Han är även den som i västvärlden hittills haft den största påverkan på andra filosofer vad gäller den filosofiska inriktning som granskar den mänskliga existensen, existentialismen.

Avsikten med denna studie är att utifrån de separata filosofiska texterna⁶⁰² förstå ansvarets kärna i förhållande till frihet, skuld och kärlek.⁶⁰³ Den förståelse och de argument som i texterna förstås som ansvarets ontologi och meningsbärande innehåll eftersträvar skribenten att belysa och nå klarhet i, i överensstämmelse med hermeneutikens och vetenskapens krav på sammanhang, stringens och motsägelselöshet.

Frihet, skuld och kärlek granskas i nämnda ordning. Den förståelse som förförståelsen öppnade för används som utgångspunkt för i vilken ordningsföljd ansvarets kärna presenteras. Frihet, skuld och kärlek är inte i sig rangerade.

Betydelseinnehållet som helhet bildar den enhet som gör att ansvarets ontologi framträder och ansvarets gärningar blir verkliga. Frihet⁶⁰⁴,

⁶⁰⁰ Smith 1992, 17.

⁶⁰¹ Kemp 1992, 71.

⁶⁰² Textmaterialet ur religionsfilosofernas skrifter visade sig bli ett naturligt val. Lèvinas ser ansvaret närvarande i alla relationer, ett gränslöst ansvar, ett ansvar för den andre. Hur Lèvinas förhåller sig till frihet är mindre uttalat och intresset finns att förstå Lèvinas syn på ansvarets ontologi i förhållande till hans syn på frihet. För Buber är skulden en förutsättning för det etiska och för ansvaret. Buber talar om en ontologisk och verklig skuld och förankrar sitt tänkande i konkreta mänskliga sammanhang, vilket blev en naturlig utgångspunkt för förståelse av skuld som tillhörande ansvarets ontologi. Kierkegaard valdes för hans skrift *Kjerlighedens Gjerninger* som utkom 1847 och i vilken han visar på den kraft som en självuppoffrande kärlek besitter i ett kristet perspektiv och med evigheten för ögonen.

⁶⁰³ Ett urval av texter har använts ur *Kjerlighedens Gjerninger* som primärkälla (Kierkegaard 1986). I övrigt har använts översättningar av filosofernas originalkällor och texter som anses allmänt godtagbara och korrekt återgivna, se närmare tabell 1, s. 18.

⁶⁰⁴ Frihet ses som grundvillkor och grundförutsättning för människans ansvar (jfr Anttila 1995; Karterud 2006).

skuld⁶⁰⁵ och kärlek⁶⁰⁶ kan möjligen i denna ordning ses som förutsättningar för varandra, vilket kunde skönjas i förförståelsen.

8.1 Ansvar som frihet

Frihet som fenomen är svårfångat och dess betydelseinnehåll är svårt att inrama, även att verbalt och konkret utlägga i text. Nedan följer några exempel på hur frihet används i vårdvetenskapliga texter:

- ett offrande i den bemärkelsen att man avsäger sig i viss bemärkelse sin frihet.⁶⁰⁷
- att om man som anhörig kan uppleva vårdandet som ett tjänande kan man också uppleva sig fri.⁶⁰⁸
- skuld fenomenet är nära förknippat med frihets- och ofrihetsfenomenet.⁶⁰⁹
- endeavouring to change a nurse's attitude about each individual's freedom and right to choose or not to choose their own personal form of worship is difficult when it concerns the nurse's deep and heartfelt understanding of his or her own religion.⁶¹⁰

Frihet i dessa texter handlar om en inre frihet, en frihet människan har i relation till sig själv, sina val och sin värdegrund⁶¹¹. Frihet förbinds med skuld och kärlek i ansvarets ontologi⁶¹², och tillsammans bildar de ett mönster för ansvarets gärningar med utgångspunkt i vårdvetenskapens ethos. Frihet är en förutsättning för att människan skall handla moraliskt och ta ansvar för sina gärningar⁶¹³. Uttrycket ”man är endast fri då man är ansvarig och man kan endast vara ansvarig om man är fri” lever också allmänt i folkmun.

Inom filosofin är frihet ett metafysiskt problem och då i förhållande till viljans frihet. Filosofin diskuterar friheten utifrån fyra lösningsmodeller⁶¹⁴. Den fatalistiska modellen ser att framtiden formar sig enligt det som är förutbestämt av ödet. Den deterministiska

⁶⁰⁵ Se begreppsanalysen s. 120, 'ansvar' som skuld och förståelsen av den skuld som väcker människans jagmedvetenhet till handling.

⁶⁰⁶ Kärlek är källan för att med värme och omsorg utföra ansvarets gärningar (Eriksson 1995; Kierkegaard 1926).

⁶⁰⁷ Aittamäki, Lindström och Bondas-Salonen 1999, 112.

⁶⁰⁸ Ibid., 113

⁶⁰⁹ Ibid., 114

⁶¹⁰ Long 1997.

⁶¹¹ Jfr May 1995.

⁶¹² Eriksson 1995; Möller 1995.

⁶¹³ Möller 1995, 122.

⁶¹⁴ Lübcke 1988.

modellen accepterar att människans val och handlingar påverkar och har inflytande på framtiden då människan själv är med om att välja. Men både val och handlingar är förutbestämda. Anhängare av en mjukare determinism är bl.a. filosoferna Hobbes, Locke, Hume, Mill och Ayer. Frihet innebär både i den fatalistiska och deterministiska modellen att man inte kan tala om människans möjlighet till fria val och människan har inget ansvar för sina handlingar.

Den indeterministiska modellen ser människan med en fri vilja och hon kan utgående från den fria viljan företa på förhand oavgjorda val. Bland annat filosoferna Kant och Davidson är förespråkare av denna form. Den utvidgade formen av den indeterministiska modellen uppfattar att människan inte är ett föremål och inte ett objekt utan ett existerande fritt subjekt som överskrider tingens värld. Bland annat filosoferna Jaspers, Heidegger, Kierkegaard, Scheler och Sartre är förespråkare av denna form. Indeterminister betraktar människans egenartade utveckling som frihetens högsta ändamål. Friheten förutsätter en medvetenhet hos människan om sin situation.⁶¹⁵

Friheten förstås i denna studie ur ett indeterministiskt perspektiv, och religionsfilosoferna Lèvinas, Buber och Kierkegaard kan alla placeras inom ramen för denna syn⁶¹⁶. Människans liv ses inte som förutbestämt och viljans, tankens och andens frihet är den enskilda människan givna. Viljans, tankens och andens frihet överskrider naturvetenskapens lagar och bestämmelser.

Kärninnehållet i Lèvinas filosofi är etikens position som den första filosofin. Lèvinas beskriver subjektets etiska erfarenhet och upplevelse ur vilka såväl moralprinciper som människans värderingar kan härledas. Det är inte subjektet som motsätter sig systemet utan den andre, d.v.s. den andra personen, som man står ansikte mot ansikte med. Detta förhållande till den andre är grundvalen för Lèvinas etik.⁶¹⁷

För Lèvinas är hermeneutik mer än att bearbeta gamla slitna idéer. Hermeneutik handlar för Lèvinas med utgångspunkt i Heideggers tänkande om att återföra ”det otänkta till det tänkta och till sägandet”.⁶¹⁸

⁶¹⁵ Lübecke 1988.

⁶¹⁶ Ibid.

⁶¹⁷ Jokinen 1997; Kemps inledning i Lèvinas 1988, 11–18.

⁶¹⁸ Lèvinas 1988, 54.

Frihetens väsen och det Oändliga

Lèvinas⁶¹⁹ idé om att människan inte får förstöra en annan människas liv omfattar allt vad människan gör, och innebär att människan varken fysiskt eller psykiskt får ödelägga den andre människans existens. Människan måste också leva sitt eget liv och dö sin egen död. Dessa två idéer i Lèvinas texter om mänskligt liv fångar något av frihetens essens och ger både implicit och explicit en förståelse för ansvarets gränser som innebär att saker och ting inte bara händer eller löper fritt. Människan är delaktig i livet och kan och skall påverka sina livsval.

Lèvinas⁶²⁰ tar upp begreppet frihet i förhållande till regim och politik och konstaterar att i ett samhälle som respekterar friheten blir man inte beroende av en objektiv princip som gör friheten relativ, d.v.s. att samhällsordningen under vissa omständigheter är bunden till objektiva förhållanden. Ett verkligt fritt samhälle kräver ingenting mindre än hemlighetens metafysiska idé⁶²¹. Frihet är för Lèvinas det mänskliga livets väsentliga hemlighet. Denna hemlighet kan förstås utgående från Lèvinas texter i förhållande till den intersubjektiva, asymmetriska relationens innehåll mellan jaget och den andre. Människan är till för människan, att människan vågar stå mittemot den andre. Det är fråga om ett vara-tillsammans, ansikte mot ansikte och ändå inte att tänka samman jaget och den Andre. Det är ett varande i subjektivitetens hemlighet. Hemligheten är inte angelägen om en inhägnad, som isolerar människan i någon privat domän av ett slutet inre liv, utan hemligheten är angelägen om ansvaret för den andre. Ansvaret, som i sin etiska upphöjelse inte får eller kan överlåtas till en annan och för vilket människan inte kan dölja sig, utgör principen för absolut individualisering.⁶²² I hemlighetens angelägenhet, i ansvaret för den andre, uppenbarar sig friheten, i beroendet av ”utan ett Du intet Jag”. I denna förbindelses ”fängelse”, i frihetens namn existerar Jaget endast om det finns till för den andre. Denna rättighet att få vara till är endast berättigad om jaget är till för den andre.

I ansiktet uppenbaras det oändliga. Med utgångspunkt i Lèvinas tänkande är människan aldrig fri i förhållande till den andre. Utifrån Lèvinas sätt att se på ansvaret kan ingen människa säga för den andre, att jag har gjort min plikt. Människan som säger ”här är jag” vittnar om

⁶¹⁹ Kemps inledning i Lèvinas 1988, 15, 20.

⁶²⁰ Lèvinas 1988, 93–95.

⁶²¹ Ibid., 93.

⁶²² Ibid., 89–95.

det oändliga, om Gud och hon avger ett etiskt vittnesbörd för den andre vars ändlighet inte existerar. Friheten för Lèvinas måste förstås i förhållande till den intersubjektiva, asymmetriska relationen, ansikte mot ansikte, till det Oändliga, en Gud och såsom detta uppfattas i den andres ansikte samt till döden-varon där människans utbytbarhet inte är möjlig. Frihet frikopplat från ansvar existerar inte i Lèvinas texter fastän han explicit inte uttrycker detta så. Förståelsen av detta ses som att människan är lika med friheten som varken kan gripas eller ägas, det är fråga om relationen till hemlighetsfullheten som inte låter sig förklaras, men är given henne och som hon bör använda till förmån för den andre.⁶²³

Med hemlighetens metafysiska idé förstås något av den livsförståelse som aldrig kan bli igenkännbar, om tillvarons väsen för människan och de yttersta grunderna för mänsklig existens. Dessa förblir hemliga för henne. Samtidigt framhåller Lèvinas⁶²⁴ att det är just denna hemlighetsfullhet, relationen med annanheten, med framtiden som aldrig är till i en värld där allting är till.

Från frihet till ansikte och ansvar

Friheten påbjuder människan att söka efter vägen till ansiktet, till det ansikte som inte låter sig reduceras till det konkreta synliga ansiktet i form av ett utseende. ”Ansikte är betydelse och betydelse utan kontext. Ansiktets mening är i sig självt. Du, det är du!”⁶²⁵ Man kan inte se ansiktet, det är något som inte kan bli ett innehåll, ansiktet leder en bortom ansiktet. Det är härigenom som ansiktets betydelse uppenbarar sig, ansikte mot ansikte med en annan. Ansiktet talar, det är talet, eller rättare sagt svaret eller an-svaret som utgör denna verkliga relation. Lèvinas framhåller skillnaden mellan sägandet och det sagda. Sägandet innebär att jag svarar ansiktet, hälsar det, har ansvar för det och är skyldig att göra allt för det.

Lèvinas erkänner en oändlig Gud som nedlagt idén om det oändliga i människan och utifrån detta tanken om att det i tillgången till ansiktet finns en tillgång till gudsidén. Relationen med ansiktet, det oändliga är ett begär som aldrig kan mättas. Människans frihet som ansvar är att i

⁶²³ Lèvinas 1988, 111–117.

⁶²⁴ Ibid., 80–81.

⁶²⁵ Ibid., 100.

den intersubjektiva, asymmetriska relationen med den andre kända närvaro av det oändliga i en ändlig handling.⁶²⁶

Lèvinas ser ansvaret i människan som något väsentligt, primärt och grundläggande för hela hennes väsen.

Answarets gärningar i förhållande till viljans och handlingens frihet

Genom att människan beskriver ansiktet i positiva ordalag knyts bandet till den andre. Ansvaret för den andre är en skyldighet för människan och det är ett ansvar som sträcker sig bortom det hon gör. Människan är ansvarig även för den andres ansvar. Ansiktets betydelse är en uttrycklig befallning. Den asymmetriska relationen kräver underkastelse. Lèvinas refererar till Dostojevskij som säger att vi har alla skuld inför alla människor, i allt, och jag mer än alla andra. Lèvinas talar här om en ontologisk skuld, inte om fel eller brister. I ansvaret påtar sig människan rollen som gisslan. Människans ansvar och hennes handlingar är att stå till svars för den andre. Det mänskliga jagets egentliga identitet har sin utgångspunkt i ansvaret. Jag är jag endast i den grad jag är ansvarig. Jaget kan träda i allas ställe men ingen i den människans ställe.

Som tidigare nämnts är människan inte fri i förhållande till den andre efter att hans eller hennes ansikte uppenbarats för honom eller henne⁶²⁷. Om människan förmår erkänna ansvaret som hon är skyldig att påta sig för den andre upptäcker hon att hon öppet visar det som den andre människans ansikte betytt för henne. I samma stund uppenbaras för henne det oändligas härlighet som just genom detta etiska vittnesbörd blir answarets verkliga gåva, given av jaget till den andre i vittnesbördets uppriktighet. Denna answarets gåva innehåller frihetens essens, men friheten är bunden till att vilja och att handla för den andre och i den andres tjänst.

Människan behöver inte friheten för att välja den andre, hon finns och är, men människan behöver friheten för att kunna välja ansiktet, se det goda och se ansiktets betydelse. Efter att människan sett den andres ansikte är hon inte fri att välja bort ansiktet och dess betydelse, utan skyldig och bunden till ansiktet genom ansvaret. Men människan är fri att vilja ansiktet, att välja det goda och att handla gott för den andre. Det etiska kravet uppmanar henne till detta goda och att i denna

⁶²⁶ Lèvinas 1988, 99–106.

⁶²⁷ Ibid.

asymmetriska relation förnimma oändlighetens härlighet, en andlig frihet.

Drazenovich⁶²⁸ säger att det är just i det fria etiska svaret till den andre som självet stärks och att den Andre inte överhuvudtaget inskränker friheten, utan frigör den. Friheten kallar människan till ansvar, erkänner och rättfärdigar den andre.

8.2 Ansvar som skuld

Avsikten är att genom förståelse och tolkning av Bubers⁶²⁹ texter i skriften *"Skuld och skuldskänsla"* öppna för ny förståelse för skuldens ontologiska väsen⁶³⁰, denna nödvändighet som framträder i och uttrycks av människan i hennes görande, varande och vardande som något henne givet. Bubers filosofiska betydelse är förbunden till den dialogiska principen av Jag–Du-relationens grundläggande karaktär⁶³¹. För Buber är skulden ofrånkomlig för den människa som vill ta ansvar. Den existentiella skulden kan ingen människa undkomma. Att leva är att kunna känna skuld och därmed nå insikt om människans ontologiska skuld.

Skuldens ontologiska karaktär

Skuldens ontiska⁶³² väsen är verkligt för Buber och han avser med det en existentiell⁶³³ skuld som uttrycks av varje människa på ett unikt

⁶²⁸ Drazenovich 2005.

⁶²⁹ Buber 1989a.

⁶³⁰ Nortvedt och Grimen 2006, 69–71. Lübcke (1993) konstaterar att uttrycket väsen inte kan förstås och användas endast på ett sätt inom filosofin. I avhandlingen används väsen som uttryck för de egenskaper som frihet, skuld, kärlek har och som de inte kan förlora utan att sluta vara sig själva, d.v.s. det finns en essens av det eviga och bestående med i det som förstås som frihetens, skuldens och kärlekens väsen. Dessa egenskaper benämns (Lübcke 1993) väsensbestämda. Uttrycket innebörd, t.ex. ansvarets innebörd förstås däremot som det betydelseinnehåll som ger ansvaret dess mening (Jfr Allén 1990). De väsensbestämda egenskaperna behöver inte alla vara meningsbärande för ansvar i vårdandets meningssammanhang. Ansvarets innebörd i vårdandets meningssammanhang skall innefatta de väsensbestämda egenskaper som är meningsbärande för ansvar i vårdandets sammanhang.

⁶³¹ Buber utgår från att den mänskliga tillvaron, det mänskligt verkliga är en spänning mellan tilltal och svar och som konstitueras mellan "jag" och "du". Detta "mellan" eller tilltal av ett "evigt Du", benämner Buber Gud. Människan kan svara på detta tilltal och genom tilltalet tar hon ansvar för sig själv och sitt liv. (Jfr Lübcke 1988, 82).

⁶³² Buber (1989a) talar om en ontisk skuld som refererar till varje enskild människa så att skulden får sin personliga karaktär genom människans egen livsförståelse och

personligt sätt. Buber använder i sina texter synonymt ontisk skuld och existentiell skuld. Uttrycket existentiell skuld förekommer oftare än ontisk skuld i texterna. Skuldens plats är inte i själen i form av skuldkänslor, d.v.s. det är inte fråga om känslor eller summan av känslor. Skuldens plats finns i människans existens som en verklig och faktisk kunskap, hur mycket människan än försöker dölja eller förneka skulden. Buber talar om faktisk kunskap, som i studien förstås som insikt och livsförståelse. Det är fråga om den insikt som får människan att rysa när hon betraktar skulden, för samtidigt konstaterar hon att den är identisk med henne själv, och framför henne finns endast den egna döden som ger henne lindring.⁶³⁴ Ontologisk skuld handlar om ”en verklig insikt om det irreversibla i det liv som levts”⁶³⁵. Ett jordiskt straff eller en högre vedergällning kan inte bota eller bortta den ontologiska skuldens existens.

Buber⁶³⁶ hänför också den ontologiska skulden till människosläktets kollektiva skuld. Sanningen om människan som människa innebär att hon är skyldig och att hon vet i vilken utsträckning hon historiskt och enskilt varit medansvarig och gjort sig skyldig. Orden ”jag är fullständigt oskyldig” är inte med utgångspunkt i ovannämnda betydelseinnehåll lämpligt för människan att använda. Förståelsen att det kollektiva för Buber är det människan kan uppfatta som sin egen konkreta omvärld och i förhållande till vilken hon kan nå insikt om sin egen skuld och sitt ansvar.⁶³⁷ Buber⁶³⁸ uttrycker detta bl.a. som att varje människa står i förhållanden till andra människor och att summan av dessa förhållanden utgör människans liv som deltagande i världen. Detta är människans andel i det mänskliga varat, den andel som hon som aktiv part är ansvarig för. Då denna livsförståelse blir omöjlig att motstå eller då denna insikt på annat sätt gör sig påmind för människan upplever hon på nytt och på nytt att det finns en ontologisk och ontisk

livshistoria. Denna studie fokuserar inte i sig på den ontiska aspekten utan på den ontologiska, på det som är typiskt för skuldens väsen och dess väsens drag och som i sig *är* oberoende av den enskilda människans karaktär eller hennes egen livsförståelse (jfr Nortvedt och Grimen 2006, 69–71).

⁶³³ Bubers uttryck för existentiell skuld förstås av skribenten som den ontologiska skuldens karaktär.

⁶³⁴ Buber 1989a, 11, 21, 42.

⁶³⁵ Ibid., 20.

⁶³⁶ Ibid., 6.

⁶³⁷ Jfr det kollektiva yttre med det personliga inre, kapitel 2.4.

⁶³⁸ Buber 1989a, 43.

skuld och ett ”Något” som i människans existens via hennes självinsikt berättar om att hon blivit en annan, men ändå förblivit densamma⁶³⁹.

Buber⁶⁴⁰ är också konkret i hur han ser på den ontologiska skulden i form av en skuldhandling. Han säger att en existentiell skuld uppstår när en person kränker en mänsklig ordning som han eller hon själv i sitt väsen känner och erkänner som ett fundament för sin egen och varje mänsklig existens. Med en mänsklig ordning förstås här människans värdegrund och hennes personliga inre ethos som utsätts för ett förräderi eller ett svekfullt handlande då hon blir kränkt. Buber⁶⁴¹ säger också att det att kränka en relation innebär att den ”mänskliga existensens ordning kränkts”. Den ontologiska skulden kan inte reduceras till en överträdelse av ett förbud. Överträdelsen blir en verklig existentiell skuld endast då den skyldigas förhållande till en överträdelse innebär att han eller hon inte kan ta ansvar för den utan att vara ansvarig till överträdelsen i förhållande till sitt eget väsen.

Från skuld till ansvar

Buber⁶⁴² för fram synpunkter om hur människan nog klarar sig i livet, i vardagen enbart genom att arbeta med skuld känslor, frigöra sig från dem och lära sig att fungera enligt accepterade beteenden i samhället. Samtidigt säger han att människan betalar ett högt pris när hon inte ger sig möjligheten till insikt om skuldens ontologiska väsen. Människan stannar upp i sin växt att bli den människa som hon kunde bli, och det som det bästa hade förutbestämt henne att bli. Det är existensens stora ögonblick när en människa upptäcker något av sitt väsen och återupptäcker det på nytt i sin tillväxtprocess, när hon beslutar sig att förnya sina beslut att vara vad hon är och kunde bli.⁶⁴³ Tillväxt sker genom att människan är sig själv och skapar ett äkta förhållande till världen där hon hjältemodigt försvarar sin upptäckt och sitt beslut att bli det hon kunde bli.

Det oavsagda förstås så att Buber vill se människan våga ta risken att möta den ontologiska skulden, att våga bli mera människa utgående från att igenkänna skulden i sig själv. Buber talar om människans yttersta bestämmelse, att finna den punkt varifrån människan kan se sin egen väg, som är riktig och möjlig för henne att fortsätta fram längs. Den

⁶³⁹ Buber 1989a, 41–44.

⁶⁴⁰ Buber 1989a, 25.

⁶⁴¹ Ibid., 43.

⁶⁴² Ibid., 35–36.

⁶⁴³ Jfr Kierkegaards (1954) stadier på livets väg, se s. 53–54 och fotnot 247.

yttersta bestämmelsen handlar alltså om att människan börjar ana sin egen personliga väg eller dess början, som handlar om sambandet mellan den ontologiska skuldens natur och den personliga vägens natur⁶⁴⁴.

Var och en måste följa den väg hans hjärta visar honom och den vägen skall han välja med hela sin kraft.

och Buber fortsätter:

Vet varifrån du kommer, vart du är på väg och inför vem du är ansvarig.⁶⁴⁵

Den ontologiska skulden är ingen gisslan⁶⁴⁶ utan en kraft som ger människan insikt om sin identitet. Människans samvete är vägen från skuld till ansvar. Samvetets existens har sin grund i människans förmåga att distansera och differentiera, som Buber ser som en mänsklig urkvalitet. Samvetet förliknas vid människans insikt om sig själv, vid uthållighet och gottgörelse. Samvetet är inte förbehållet någon "övermänniska" utan alla människor har tillgång till det. Alla de människor med en enkel rättfram natur som beslutar sig för att våga ett genombrott ur den skuld de är insnärjda i har möjlighet att utveckla samvetet till moraliskt mod och självkänedom. Det ligger i det mänskliga samvetets natur att kunna utvecklas till ett högre plan. Samvetet är dynamiskt. Ett personligt integrerat samvete fruktar inte att se ner i avgrunden och manande peka på den väg som för över det bottenlösa djupet. Detta är för Buber⁶⁴⁷ ansvar. Samvetet är för Buber själsinsikt, inte kval och ånger.

Buber⁶⁴⁸ säger att bekännelsen, medgivandet av den egna skulden, är insikten om sig själv, det första steget i att öppna sitt samvete och inleda livets väg, från skuld till ansvar. Han förliknar bekännelsen vid en dörr som öppnas. Bara den människa kan undkomma samvetets kval och ånger, d.v.s. sin egen domstol, och nå självinsikt som uppfyller bekännelsens krav i dess sanna innebörd, som är en verklig insikt om sig själv och sin ontologiska skuld. En existentiell bekännelse är möjlig bara i förhållande till ett vaket samvete med insikt om sig själv som innebär en bestående identifiering med sig själv och ett försonat förhållande till världen⁶⁴⁹.

⁶⁴⁴ Buber 1989a, 56.

⁶⁴⁵ Buber 1989b.

⁶⁴⁶ Jfr Lèvinas i avhandlingen på s. 123.

⁶⁴⁷ Buber 1989a.

⁶⁴⁸ Ibid.

⁶⁴⁹ Ibid., 89.

Människan är fri att avlägga bekännelse. Hon kan gå igenom den dörren eller låta bli. Människan har frihet att välja.⁶⁵⁰ Bekännelsen som är en frivillig, ovillkorlig bekännelse, är dörren som öppnas till människans inre, till ljuset men också till den värld vars dunkla sken doldes bakom dess dörr.

Answarets gärningar i förhållande till människans ontologiska och personliga ontiska skuld

Människan måste våga en vaken och orädd självrannsakan, våga arbeta med sina egna inre motstånd. Buber⁶⁵¹ säger att först när en människa erövrat sig själv sker det goda genom henne. Det finns en stränghet hos Buber då han säger att ett sant arbete för en annan människa handlar om lydnad.

Det gäller för människan att förmå fortsätta belysa mörkret, att hålla fast vid den nyförvärvade ödmjuka vissheten om sambandet mellan den människa som är nu och den som en gång var. Människan måste om och om igen försvara sin nyvunna enhet mot hotande konflikter och motsägelser i vardagen. Buber⁶⁵² säger att:

man kan inte göra det onda helhjärtat det goda kan man bara göra helhjärtat.

Människan är den person som är skyldig och kan se sin skuld. Människan är förbunden till ett sammanhang och samtidigt förbunden till sitt eget elände. Den människa som bär på en väsensskuld rör sig på det medvetna livets område. Denna skuld är inte något som låter sig förvisas till det omedvetna, den förblir inom minnets sfär och kan när som helst överraskande tränga in i medvetandet utan att några som helst verkliga skydd kan resas mot detta överfall. När en enskild människa övervinner sitt eget inre motstånd kan hon nå klarhet om sig själv. Den egna insiktens dörr öppnar sig. Människan står då inför den mänskliga naturens lag. Lagen om den enskilda människans identitet med sig själv handlar om: att den som är skyldig och den som känner skuld är identiska, och om den som är i ljuset med den som är i mörkret. Answarets gärning handlar i denna mening om att hålla fast sin nyvunna identitet och en strävan att förbli i och att få återse det stora ljusets klarhet.⁶⁵³

⁶⁵⁰ Jfr Lèvinas i avhandlingen på s. 123.

⁶⁵¹ Buber 1989a.

⁶⁵² Ibid., 58.

⁶⁵³ Buber 1989a, 95.

Enligt Buber är människan alltid skyldig, inte enbart mot sig själv utan också alltid mot en annan människa⁶⁵⁴ och därutöver i förhållande till världen, mot det i tillvaron som finns i hennes närhet. Buber⁶⁵⁵ talar om gottgörelse och gottgörelsens väg, som förstås som en ansvarets gärning samtidigt som han säger att ontologisk skuld inte kan gottgöras eller detta något kan inte bli gottgjort. Men helt konkret konstaterar han att gottgörelse innebär att människan möter den människa inför vilken hon är skyldig, och i ljuset av sin insikt om sig själv bekänner hon sin ontologiska skuld gentemot den andra, och därefter hjälper hon den andra efter förmåga övervinna följderna av sin handling. Buber⁶⁵⁶ ser att det finns tre olika sfärer i vilka skuld gottgörs. Dessa är den juridiska sfären, samvetets sfär och trons sfär. Ansvarets handlingar på dessa sfärer gäller bara då de görs med ett förvandlat förhållande till världen och med den förnyade människans förnyade krafter.

I Bubers⁶⁵⁷ texter står trons sfär och den ontologiska skulden nära varandra. Det är inte möjligt eller meningsfullt att särskilja dessa. Samvetet och tron måste i medvetandet om människans misstag och otillräcklighet överlämna sig åt nåden, eller som Buber avser med ordet nåd, till Guds förlåtande kärlek.

8.3 Ansvar som kärlek och kärlighet

Vårdvetenskapens grundmotiv är caritas⁶⁵⁸. Vårdvetenskapens ethos och caritativ vårdetik är givna ”inre bör”⁶⁵⁹, d.v.s. det finns ett eget språk, ett förhållningssätt och etiska gärningar som formas ur detta ”inre bör” och som kallar vårdare att tjäna människan och patienten i och för hennes absoluta värdighet och helighet. Kärleken är allomfattande, den kan inte fångas eller gripas. Kärlekens flöde rinner ur källan som inte kan sina eller som aldrig sinar, vare sig ur ett mänskligt eller gudomligt perspektiv⁶⁶⁰.

⁶⁵⁴ Jfr Lèvinas texter om ansvaret för den andre i kapitel 8.1.

⁶⁵⁵ Buber 1989a, 96.

⁶⁵⁶ Ibid., 46.

⁶⁵⁷ Ibid., 47–58.

⁶⁵⁸ Eriksson 1990.

⁶⁵⁹ Eriksson och Lindström 2003, 22–23. I texten används ordet ’bör’ i betydelsen förpliktelse och nödvändighet, och inte i betydelsen uppmaning eller norm.

⁶⁶⁰ Jfr Kierkegaard 1986.

En utgångspunkt i förförståelsen av ansvar som kärlek är följande: Ju mer människan vågar öppna kärlekens kran, desto mer flödar kärlekens vatten i henne och desto mer både förstår och ser hon av ansvarets ”inre bör” som tvingar henne, av fri vilja, till ansvarets gärningar. Kärleken är en av de tre teologiska kardinaldygderna tillsammans med tro och hopp, varav kärleken ses som den främsta av de tre dygderna.

Kärlekens källa skall ges en fördjupad förståelse genom hermeneutisk läsakt av Kierkegaards texter om *Kjerlighedens Gjerninger*⁶⁶¹. Avsikten är att visa på den essens Kierkegaard förmedlar i sina texter som också är av betydelse för ansvarets ontologi utgående från kärlekens väsen.

Båda orden kärlek och kärlighet används av Kierkegaard. Dessa begrepp förstås utgående från följande betydelse och används i texterna på följande sätt: Ordet kärlek är det övergripande ordet och innefattar Guds kärlek till människan, människans kärlek till Gud och sin nästa, människans kärlek till sig själv och människans kärlek till allt skapat i omvärlden.⁶⁶² Ordet kärlighet används åsyftande en omvandling, förändring av kärlekens essens till en personlig egenskap eller gärning i betydelsen kärleksfull⁶⁶³.

Kärlekens outgrundliga källa

Det är uppenbart i Kierkegaards⁶⁶⁴ texter att kärlekens väsen inte kan förstås med förståndet. Kärlekens källa och dess ursprung är gömt för människan. Samtidigt säger Kierkegaard att kärlekens liv utgår från hjärtat, från djupet av människans innersta, det ställe i människan som inte kan nås. När människan trängt längst in och tror sig vara vid källans, kärlekens ursprung, när hon tror sig vara mest nära då är hon egentligen längst bort. Från detta som är omöjligt att förstå utgår kärleken.

Kierkegaard ser att människan skulle önska göra kärleken uppenbar och med kärlekens hjälp skulle hon önska betrakta världens härlighet. Men det är kärlekens önskan och bön att dess ursprung förblir hemligt. Tron erbjuder människan att vara hennes ledsagare till kärlekens ursprung. Den människa som vill förklara kärleken endast rationellt förstenas och

⁶⁶¹ Kierkegaard 1986, 1926.

⁶⁶² Jfr Eriksson 1990.

⁶⁶³ Jfr Allén 1990.

⁶⁶⁴ Kierkegaard 1986, 275–276.

straffas med blindhet för att inte kunna tränga in, och i sin egen nyfikenhet fräckt förstöra den glädje och välsignelse kärleken erbjuder.⁶⁶⁵

Människans kärlek får ett ännu större djup i Guds kärlek. Kierkegaard säger att om inte Gud var kärleken då fanns inte människans kärlek⁶⁶⁶. Kärlekens liv har evigheten i sig. Kärleken igenkänns av sina egna frukter som handlar om livets kunskap och som människan skall känna ett tvång och en plikt att bekanta sig med, och vidkänna som sina egna. Kierkegaard förliknar kärlekens träd vid människan, som bärare av dess frukter och med en evig längtan och trängtan till Gud som högsta och sanna rikedom.

Från kärlek och kärlighet till ansvar

Människan måste tro på kärleken, annars kan hon inte känna igen den och då kan kärligheten i henne inte bli igenkänd av en annan människa och inte heller igenkännas vidare i den andra. Det lika känns igen i det lika, och endast den människa som är i kärlek känner igen kärleken, liksom den människas kärlek kan igenkännas i en annan människas. Att älska i gärning och sannhet är enligt Kierkegaard att visa kärlighet. Kierkegaard⁶⁶⁷ refererar i detta hänseende till *Johannes evangelium* 3:18.

Den som tror på honom, han bliver icke dömd men den som icke tror han är redan dömd, eftersom han inte tror på Guds enfödde Sons namn⁶⁶⁸.

Inget ord i sig är tillräckligt för att bevisa eller säga att detta ord är kärlek eller kärlighet. Samma ord kan användas av flera människor, och i någons mun är det ett kärlekens ord och i en annans människas mun inte. Ord i sig är inte en kärlighetens gärning, inte ett enda ord, men den människa som använder det kärleksfulla ordet visar på något av kärlekens väsen. Hur ordet sägs och framförs, vad som menas med ordet och hur ansvarets gärningar utförs är avgörande för att bestämma och veta vad som är kärlekens frukter. Kärleken skall kunna kännas igen på sina frukter⁶⁶⁹, vilket kan förstås som att kärlekens frukter skall kunna igenkännas i ansvaret och i ansvarets gärningar.

⁶⁶⁵ Kierkegaard 1986, 275.

⁶⁶⁶ Ibid., 276.

⁶⁶⁷ Ibid., 281.

⁶⁶⁸ Bibeln eller den Heliga Skrift 1926.

⁶⁶⁹ Kierkegaard 1986, 279–280.

För Kierkegaard är kärligheten ett förhållande mellan människa, Gud och människa, och det att älska Gud är den sanna självkärleken⁶⁷⁰. Att älska Gud är i sannhet att älska sig själv. Att hjälpa en annan människa älska Gud är att älska en annan människa. Att bli hjälpt av en annan människa att älska Gud är att vara älskad. Människan är Guds livegna, därför kan hon inte tillhöra någon i kärlek utan att i samma kärlek tillhöra Gud, och inte äga någon i kärlek utan att den andra människan och hon själv tillhör Gud i kärlighet. Kärlighet är hängivenhet och uppoffring. Kärlighet är evighetens föreställning om att älska i kraft, en yttring av det evigt inneboende goda.

Kärlek och kärlighet är att uppfylla lagen och fullständigt följa den⁶⁷¹, vilket sannolikt innebär att förhålla sig till Gud och lära sig plikten att älska. För Kierkegaard innebär detta i alla sina uttryck endast och endast gärningar. Det är fråga om gärningar som aldrig förutser eller ger löften om själva handlingens natur. Gärningarna är i sig aldrig fullbordade och färdiga, de stannar aldrig upp, vilar inte, njuter inte i sig själva eller förblir sysslösa. Gärningarna gömmer sig inte, de är inte hemliga. Detta är i sin enklaste form fråga om kärlighet, och varje gärning är helig för det handlar om att uppfylla lagen att älska.⁶⁷² Den högsta och främsta plikten är att uppfylla kärlekens lag.

Answarets gärningar i förhållande till kärlighet

Som tidigare nämndes är det av betydelse för hur eller på vilket sätt kärlighetens gärningar utförs. Det är gärningar som skall utföras på ett speciellt sätt och i en särskild mening som kan kallas kärlighetens gärningar. Kierkegaard⁶⁷³ påtalar att gärningar kan göras på ett okänt sätt, utifrån en självkärlek och egoism och då är det inte fråga om kärlighetsgärningar.

Utifrån lagen att uppfylla kärlekens plikt framstår i Kierkegaards⁶⁷⁴ texter som en av answarets gärningar plikten att vara i kärlighetens skuld till varandra⁶⁷⁵. Det är en livssträvan att uppfylla plikten. I Kierkegaards texter finns evighetens föreställning i vilken inbegrips människans självförnekelse, en sannhet i att ständigt arbeta för Gud och

⁶⁷⁰ Kierkegaard 1986, 282, 1926, 144–211.

⁶⁷¹ Kierkegaard 1986, 283–285.

⁶⁷² Kierkegaard 1926, 154–156.

⁶⁷³ Kierkegaard 1986, 278–279.

⁶⁷⁴ Ibid., 292–293.

⁶⁷⁵ Jfr Eriksson 1995. Jfr begreppsanalysen kapitel 7 och uttrycket för ”någons skuld” (skuld).

kärlekens evighet i tiden. I Kierkegaards⁶⁷⁶ uttryck för kärlighet, innerlighetens hängivelse innefattas självförnekelsen som innebär att uppfylla och fullgöra den andras föreställning om vad kärlek är. Innerligheten är relaterad till gudsförhållandet och innebär: Att älska sig själv är att älska Gud och det är i sannhet att älska en annan människa och att vara henne behjälplig att älska Gud. Kärlighetens innerlighet är uppoffrande utan att kräva något i gengäld. Kärligheten är ett offer och ansvarets gärning är att offra.

Kierkegaard⁶⁷⁷ påpekar väldigt konkret att det inte är någon konst att använda ordet och säga det i kärlighetens namn medan det är mycket svårare att utföra kärlighetens gärningar. Men han säger också vidare att gärningarna inte i sig är någon speciell konst som kräver en speciell begåvning utan det är fråga om allmänmänskliga handlingar som alla människor kan utföra och känner igen i vardagen. Människan är redskapet för kärlighetens och ansvarets gärningar. För Kierkegaard är självförnekelsen viktig i form av att våga ”tappa livet för att vinna det”, och att ha Gud den allsmäktiga som medarbetare i kärlighetens gärningar, vilket innebär ett lovprisande till Gud i kärlekens namn. Människan är Guds tjänare som är vänd mot sanningen och kärleken.

Bøttern och Lindström⁶⁷⁸ har gjort en hermeneutisk granskning av kärlekens väsen utgående från Kierkegaards skrifter och talar om en kallelse som väcker viljan att vårda och med kärlekens sinnelag ta ansvar för den andre utan att förvänta sig något igen.

8.4 Syntes av det meningsbärande innehållet i ansvarets kärna, frihet, skuld och kärlek

Filosoferna, Lèvinas, Buber och Kierkegaard visar genom sina ovannämnda texter, alla på sitt eget sätt, hur människan kan nå och ta i besittning i sitt eget jag och ett etiskt ansvar. Det finns en stränghet⁶⁷⁹ i alla tre filosofers texter, som inte bygger på det objektiva tänkandet och

⁶⁷⁶ Kierkegaard 1986, 289–290.

⁶⁷⁷ Ibid., 301–302.

⁶⁷⁸ Bøttern och Lindström 1999.

⁶⁷⁹ När det gäller Kierkegaards absoluta stränghet ser Lind (2000) att det beror på Kierkegaards identifikation med fadern, en obestridd auktoritet som Kierkegaard inte kunde ifrågasätta eller förneka och som gjorde att hans överjag utvecklades till sträng lydnad. Enligt Lind avspeglar Kierkegaards överjagsproblematik hans gudsförhållande som har drag av ”tungsinne”.

vetandet utan det är fråga om en villkorlig och personlig förpliktelse, en ansvarets etik att göra gott och rätt. Det är inte fråga om ett kollektivt ansvar, ett samhälleligt systemansvar utan det är fråga om ett personligt ansvar, ”mitt ansvar⁶⁸⁰”. Ansvaret byggs upp ur jagets inre och det finns ett ”måste” i alla tre filosofers tänkande, ett ”bör”,⁶⁸¹ som skall sträva mot det goda, ett jag som är pliktigat att handla gott. Människan är vald till att vara ansvarig och kallad till ett moraliskt liv.

Betydelseinnehållet i religionsfilosofernas texter och ord sammanfattas komprimerat i tabell 2. Tabellen är en syntes av den förståelse som i detta skede ses som meningsfull att vidare förstå och tolka i förhållande till frihet, skuld och kärlek.

De tre filosofernas gemensamma tänkande om ansvaret får i detta första skede följande syntes:

- den goda handlingen och gärningen finner människan endast genom sin egen personliga frivilliga moraliska förbundenhet till ansvaret, till sig själv, den andra och till Gud.
- den människa som förbinder sig till ansvaret: till frihetens, skuldens och kärlekens essens är bärare av ansvarets innersta kärna och är ansvarets ansikte.

De ord som valts ut (Figur 11, s. 137) ur Lèvinas, Bubers och Kierkegaards texter är av intresse för vidare förståelse av ansvarets ontologi och öppnar för ett betydelseinnehåll som blir meningsbärande i vårdandets meningssammanhang.

Varför har ord valts från texterna för att beskriva ansvarets betydelseinnehåll? I SAOB⁶⁸² sägs om *ord* bl.a. följande: ”att det kan vara en utsaga som uttrycker en iakttagelse, en livssanning, en livsregel vars tyngdpunkt finns på betydelseinnehållet”. Sålunda skapar det enskilda ordet i sig ett meningsinnehåll. Ett ord är ett självständigt språkligt element med enhetlig betydelse, men i förhållande till sitt sammanhang. Orden ses alltså inte som fristående i förhållande till sina texter utan orden förstås i relation till religionsfilosofernas tänkande och texter. Carlson⁶⁸³ skriver i dikten *De enkla orden*: ”Ord behöver hjärtan för att kunna leva”. Med detta förstås att det inte alltid finns ord för att

⁶⁸⁰ Jfr Lèvinas (1988, 113) uttryck ”här är jag–att göra något för en annan–att ge”.

⁶⁸¹ Eriksson och Lindström 2003, 22–23.

⁶⁸² SAOB 1952.

⁶⁸³ Carlson 1956.

Tabell 2. Syntes av religionsfilosofernas mest väsentliga tänkande

Religionsfilosof	FRIHET	SKULD	KÄRLEK
Lèvinas (1906-1995)	– Livet ger ansvaret dess gränser som innesluter frihetens essens – Frihet är att välja och att vilja välja och handla – Det mänskliga livets väsentliga hemlighet – subjektivitetens hemlighet – absolut individualisering – den livsförståelse som i beroendet ”utan ett Du intet Jag” – Närvaro av det oändliga i det ändliga	– Ansvar är en skyldighet för människan – Ansvarig för den andres (Andres) ansvar – Människan innehar skuld inför en annan människa – Att stå till svars – Bunden till ansvar	– Det etiska vittnesbördet är ansvarets gåva
Buber (1878–1965)	– Människan har en fri vilja och livet ses inte som förutbestämt	– Personlig och kollektiv skuld – Personlig insikt–faktisk kunskap – Skyldig–ansvarig – En kraft–en själsinsikt vars uttryck är samvete – Bekännelse–gottgörelse – Identifiering med sig själv, och ett medvetet arbete för att nå klarhet över sig själv	– Agape–Guds kärlek – Nåd och försoning
Kierkegaard (1813–1855)	– Människan har frihet att välja	– Plikten att älska – Att vara i kärlekens skuld	– En källa, ett flöde som aldrig sinar, vars ursprung förblir hemligt för människan – Gud är kärlek och kärleken till Gud är det främsta – Livets kunskap som handlar om kärlekens frukter – Hängivenhet och uppoffring – Offer

uttrycka det obeskrivliga, utan orden måste upplevas och erfaras av människan, nå hennes inre och bli delar av henne som enhet.

Orden ses inte som isolerade, utan ordens mening ges av andra ord och deras sammanhang som helhet skapar det meningsbärande betydelseinnehållet. Olsson⁶⁸⁴ talar om ord som är mångtydiga och som därmed skapar ett större värde. De mångtydiga orden svarar mot en verklighet som ofta är svår att gestalta och återge exakt, och orden kan ges många betydelser. Mångtydigheten i orden gör läsarna och tolkaren medskapande, och de enskilda orden förbinds och förstås i förhållande till olika kontexter. Det har varit ett naturligt val att fortsätta arbeta med ord. Den första och andra förståelsehorisonten bygger även de på ord och på deras betydelseinnehåll för det meningsbärande i ansvaret.

Ansvar som frihet, skuld och kärlek – den tredje förståelsehorisonten

Lèvinas, Bubers och Kierkegaards texter kombineras på ett nytt sätt ur ett tolkningsperspektiv som inte tidigare tillämpats i förhållande till ansvars ontologi (Figur 11. Ansvar som frihet, skuld och kärlek – den tredje förståelsehorisonten, s. 137).⁶⁸⁵ De ord som religionsfilosoferna använder i sina texter för med sig ett betydelseinnehåll av intresse för huvudorden frihet, skuld och kärlek. De enskilda orden är inte i sig mera eller mindre betydelsefulla i förhållande till varandra eller till själva huvudorden.

Ansvar som frihet (1 i figur 11)

Lèvinas⁶⁸⁶ uppfattar att människan är fri först när hon uppfattar sina gränser. Lèvinas fördömer det egoistiska ansiktet, det som ropar jag, jag, och Kemp⁶⁸⁷ talar här om att Lèvinas fördömer ”den frihet som inte vill begränsa sig”. Det handlar då om den själviska kraft i människan som inte vill uppoffra sig för den andre.⁶⁸⁸ För Lèvinas är friheten och förhåller sig till en annan människa som hemlighetens metafysiska idé⁶⁸⁹.

⁶⁸⁴ Olsson 1995, 454.

⁶⁸⁵ De olika fälten av texternas betydelseinnehåll (1, 2, 3, 4, 5, 6, och 7) förstås och tolkas närmare. Avsikten med numreringen av fälten är att genom en teknisk utformning göra figuren tydligare och därigenom framhäva de olika områdena. De ord som ses i figur 11 är placerade i alfabetisk ordning. Orden är inte rangordnade i förhållande till huvudorden *frihet*, *skuld* och *kärlek*. Orden är inte heller placerade så att de ord som är närmare huvudorden är av större betydelse.

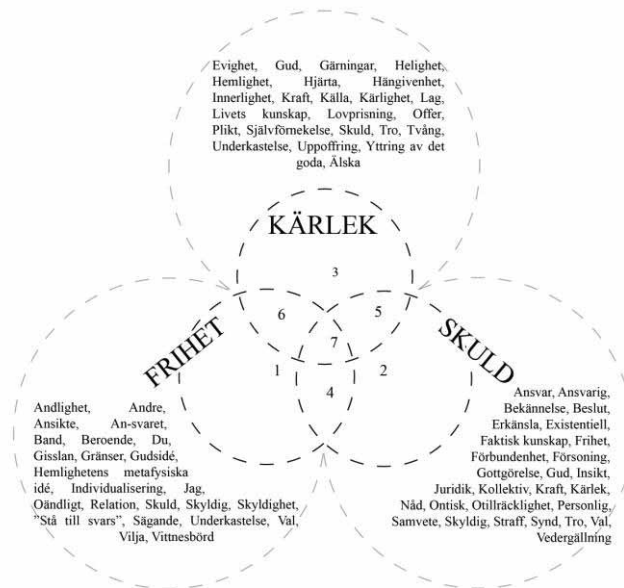
⁶⁸⁶ Lèvinas 1988, 21.

⁶⁸⁷ Kemp 1992, 85.

⁶⁸⁸ Jfr Kierkegaards texter.

⁶⁸⁹ Lèvinas 1988, 93.

Detta kan i sin enkelhet och mångtydighet här förstås som livets kunskap som aldrig kan blottläggas och helt tillgodogöras. Detta kan tolkas på många olika sätt. Kemp⁶⁹⁰ förstår utgående från Lèvinas sätt att se på friheten att ”olyckan skapas när njutningen genom livsutvecklingen inte känner några gränser”.⁶⁹¹

Figur 11. Ansvar som frihet, skuld och kärlek – den tredje förståelse horisonten

När människan uppfattar friheten som gränslös blir det för Lèvinas i stället fråga om egoism och skuld för henne. Relationen mellan jaget och den andre ger friheten dess yttersta gränser, endast i beroendet av ett Du finns Jaget⁶⁹². Ansvarets för den andre utgör för Lèvinas⁶⁹³ principen om absolut individualisering som vittnar om oändlighet, en andlig frihet, en oändlig Gud. Frihet utan gränser och ansvar existerar inte för Lèvinas. Friheten är bunden till att vilja och att handla för den andre och i den andres tjänst.

⁶⁹⁰ Kemps inledning i Lèvinas 1988, 21.

⁶⁹¹ Jfr Kierkegaard: Det estetiska stadiet på livet väg, se s. 53–54 och fotnot 247.

⁶⁹² Lèvinas 1988, 111–117.

⁶⁹³ Ibid.

Ansvar som skuld (2 i figur 11)

För Buber⁶⁹⁴ är skuld mer än skuldkänslor. Skuld är en faktisk, verklig livsförståelse som människan äger i sin existens. Den ontologiska skulden är både personlig och kollektiv. Människan är både skyldig och ansvarig i förhållande till sitt liv som deltagande i världen. Den ontologiska skulden som benämns den ontiska skulden av Buber⁶⁹⁵ kan inte avsägas eller berövas människan, lika litet som den kan förminska till en överträdelse av t.ex. en lagparagraf. Skulden förhåller sig till människan så att hon blir ansvarig för sitt eget väsen. Insikten och erkännandet av den ontologiska skulden är existensens stora ögonblick, när människan bekänner, förklarar sig skyldig till vad hon är och kunde bli. Buber ser skulden som en kraft som visar människan hennes identitet. Buber⁶⁹⁶ lyfter fram samvetet som den känsla i människan som förmår avgöra vad som är gott och rätt. Detta kallar han vägen som för från skuld till ansvar. Samvete är självinsikt och möjliggör gottgörelse. Denna självinsikt kan enligt Buber uppnås endast genom beaktelsen av det verkliga självet i förhållande till den ontologiska skulden. Människan är fri att avge beaktelsen, hon kan välja att se sin skuld.

Ansvar som kärlek (3 i figur 11)

För Kierkegaard⁶⁹⁷ är Gud kärleken och kärleken har evigheten i sig. Kärlekens källa är outgrundlig och omöjlig att förstå genom att utföra tankearbete. Tron på Gud är ledsagare till kärlekens ursprung. Människan är bärare av kärlekens frukter och besitter en evig längtan till Gud i kärlekens namn.

Att som människa visa kärlighet eller att vara kärleksfull innebär att människan tror på kärleken och vill vara i kärlek som hon igenkänner i sig själv och i en annan människa⁶⁹⁸. Hur kärlekens frukter syns i ansvarets gärningar är beroende av på vilket sätt dessa handlingar utförs. I kärlekens gärningar uttrycks det evigt inneboende goda genom hängivenhet och uppoffring. För Kierkegaard är varje gärning helig då det handlar om att uppfylla lagen eller den främsta plikten att älska, att älska Gud är att i sannhet älska sig själv⁶⁹⁹. För Kierkegaard är det en livssträvan att uppfylla denna plikt. Kärlekens innerlighet är ett uppoffrande, att offra utan att kräva någon ersättning. Människan är

⁶⁹⁴ Buber 1989a, 5–12.

⁶⁹⁵ Ibid., 41–42.

⁶⁹⁶ Ibid., 49–58.

⁶⁹⁷ Kierkegaard 1926, 1986, 275–276.

⁶⁹⁸ Ibid., 278–281.

⁶⁹⁹ Kierkegaard 1926, 1986, 282–285.

Guds medarbetare och tjänare. Kierkegaard⁷⁰⁰ uppfattar att självförnekelsen är betydelsefull i det avseende att människan bör våga mista livet för att vinna det, och genom det förmår människan lovprisa kärlekens källa, Gud i kärlighet.

Ansvar som frihet och skuld (4 i figur 11)

Både Lèvinas och Buber talar om människans egoism⁷⁰¹. Lèvinas talar om egoism i förhållande till ifall människan lever som om det mänskliga livet vore gränslöst och Buber ifall människan inte ger sig möjlighet till insikt om sin skulds ontologiska väsen. Båda filosoferna uppfattar människans tillblivelse både genom frihetens och skuldens väsen. Människan är personligt ansvarig för sina handlingar, och hon är delaktig i livet. Människan kan och skall påverka sina val. För både Lèvinas och Buber handlar ansvaret för den andra om skuld och skyldighet för människan genom de band som knyts till henne. För Lèvinas⁷⁰² påkallar ansiktet skyldigheten att göra allt för den andra människan. Människan behöver friheten för att kunna välja ansiktet. Lèvinas konstaterar att ansvaret inte kan överlåtas till en annan, och Buber⁷⁰³ talar här om att medgivandet av den egna skulden är insikten om sig själv och om ansvaret för sin medmänniska som inte kan reduceras. Människan måste, både enligt Lèvinas och Buber, våga erövra det goda, genom att sätta gränser i frihetens namn och nå insikt om sin ontologiska skuld, varefter oändligheten har möjlighet att öppna sig i relationen mellan människor. Frihet och skuld är givna människan att användas till förmån för en annan människa. Förstås friheten som skuldens förutsättning? Buber konstaterar att människan är fri att avlägga bekännelse av sin synd och av sin otillräcklighet och sålunda inleda livets väg, från skuld till ansvar.

Ansvar som skuld och kärlek (5 i figur 11)

Den ontologiska skulden och kärleken, tillsammans med trons sfär står för Buber⁷⁰⁴ och Kierkegaard⁷⁰⁵ nära varandra. Kierkegaard säger att människan finns i kärlighetens skuld till sin medmänniska genom att hon bör lära sig plikten att älska och att förhålla sig till Gud. För Buber är skulden likväl en kraft som ger människan möjlighet att utföra det

⁷⁰⁰ Ibid., 278–281.

⁷⁰¹ Lèvinas 1988, 21; Buber 1989a.

⁷⁰² Lèvinas 1988, 103.

⁷⁰³ Buber 1989a.

⁷⁰⁴ Buber 1989a, 47–48.

⁷⁰⁵ Kierkegaard 1926, 1986, 276–277.

goda. Människans bekännelse om sin egen otillräcklighet möjliggör ett försonat förhållande till världen. Gottgörelsen som Buber framför som ansvarets gärning, förstås här som en kärlekens gärning för den andra människan, vilket innebär att människan i kärlek möter den andra människan inför vilken hon är skyldig, erkänner sin skuld och otillräcklighet varefter människan kan överlämna sig till nåden, till Guds förlåtande kärlek. Både Buber och Kierkegaard säger att skulden inte kan hävas genom mänsklig kraft utan det kräver ett gudomligt ingripande. Buber och Kierkegaard ser Guds kärlek som allomfattande och som evighetens föreställning om det goda. För Kierkegaard⁷⁰⁶ är det gärningarna som är det avgörande för kärleken, d.v.s. själva handlingarnas natur. Kärlekens gärningar blir aldrig fullbordade och färdiga och de är också något av det som människan som skyldig och otillräcklig i sin existentiella skuld måste bekänna för sig själv och ta ansvar för. Kierkegaard säger att den högsta och främsta plikten är att uppfylla kärlekens lag. Detta kan förstås utifrån Bubers tänkande att människans insikt om sin ontologiska skuld används till förmån för den andra människan för att uppfylla kärlekens lag.

Ansvar som kärlek och frihet (6 i figur 11)

Kierkegaard ser att människan är fri att välja kärleken och att utföra kärlekens gärningar, och på samma sätt uppfattar Lèvinas att människan är fri att välja ansiktet. Men efter att människan gjort sitt val för kärleken och ansiktet kan hon inte välja bort dessa. Båda valen uppmanar människan till en etisk fordran eller ett etiskt krav som utifrån sitt val sätter gränser för ansvarets handling. För Lèvinas⁷⁰⁷ uppenbarar sig i ansiktet det oändliga, en Gud såsom den kan uppfattas i den andres ansikte och människan avger för den andre, ansikte mot ansikte ett etiskt vittnesbörd vars ändlighet inte existerar. I denna oändlighet förstås kärleken vara närvarande. Kierkegaard⁷⁰⁸ konstaterar att den människa som är i kärlek känner igen kärleken som sedan kan igenkännas i en annan människa. Detta kan förstås ske i mötet, ansikte mot ansikte.

Ansvar som frihet, skuld och kärlek (7 i figur 11)

En gemensam utgångspunkt för filosoferna Lèvinas, Buber och Kierkegaard som redan tidigare nämnts är deras stränghet till den mänskliga existensens villkor. Att vara människa och att bli mera

⁷⁰⁶ Kierkegaard 1926, 1986, 278–279.

⁷⁰⁷ Lèvinas 1988, 121–124.

⁷⁰⁸ Kierkegaard 1926, 1986, 281.

människa är ett livslångt strävsamt arbete som aldrig kan fullbordas. Utgående från dessa texters förståelse gäller det enligt Lèvinas att finna frihetens gränser för att människan skall bli till för den andre, kunna ta ansvar och fullborda den etiska fordran som är henne given. För Buber handlar ett sant arbete för en annan människa om lydnad, att nå insikten om sin egen ontologiska skuld och att våga arbeta med att erövra sig själv och erkänna sin otillräcklighet för att det goda sedan skall kunna ske genom människan. För Kierkegaard gäller det livet igenom för människan att lära sig plikten att älska. I alla tre filosofers tänkande finns en andlig dimension, en dimension som gör människan liten inför Gud och inför livets kunskap som är omöjlig att förstå enbart med tankearbete. Dessa livsvillkor av frihet, skuld och kärlek är alla nödvändiga tillsammans för att människan skall ta ett personligt ansvar och våga möta det ouppnåbara och oändliga.

Filosofernas idéer och meningsinnehåll får följande syntes i förhållande till det granskade kärninnehållet:

1. Frihet som gränser, beroende och absolut individualisering (Lèvinas)
2. Skuld som bekännelse, gottgörelse och försoning (Buber)
3. Kärlek som källa, plikt och gärning (Kierkegaard)

Det som förstås framstiga som ett gemensamt betydelseinnehåll ur Lèvinas, Bubers och Kierkegaards texter om 'ansvar' är följande:

'ansvar' som en personlig etisk värdegrund

'ansvar' som yttring av det goda

'ansvar' som tro och oändlighet

'ansvar' som relation

'ansvar' som skyldighet

'ansvar' som handling

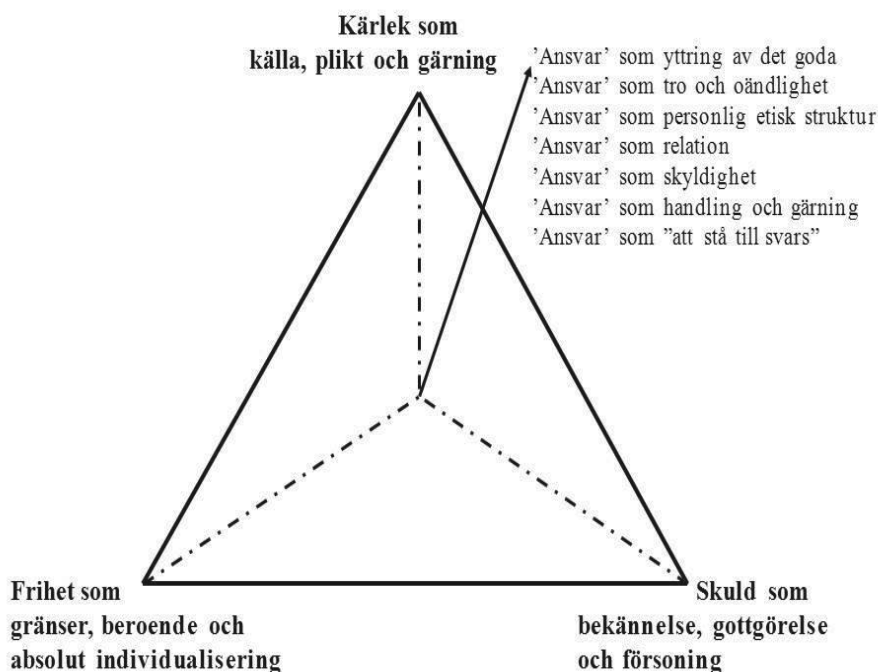
'ansvar' som att "stå till svars"

En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang

I Figur 12. Ansvarets kärna som frihet, skuld och kärlek (s. 142) gestaltas ansvaret med utgångspunkt i det betydelseinnehåll som framstigit som gemensamt.

Vårdvetenskapens och vårdandets ethos, den inre etiken står generellt för det goda, sanna och sköna och är ontologiskt caritativ. Vårdandets etik har en etisk fordran och kunskapen om denna skall kunna bli tillägnad vårdare så att den blir igenkännbar som vårdandets kunskap. Tillägnandet av vårdandets ethos sker på ett personligt plan. Ethoset får vårdare att känna sig hemma, inneha sitt ämbete och finna den plats där

de trivs i situationen. Ansvar som en personlig etisk struktur⁷⁰⁹ eller värdegrund är en förutsättning för att den inre etiken blir synliggjord, blir evident här och nu, och kläs i ord och handlingar⁷¹⁰.

Figur 12 Ansvarets kärna som frihet, skuld och kärlek

Vårdandets ansvar är yttringar av det goda. Vad är då det godas källa? Kierkegaard⁷¹¹ talar om kärlekens liv som ursprung för det godas källa. Utgående från Kierkegaard förstås att ursprunget till kärleken finner vårdaren i sitt eget hjärtas bottenlösa inre. I hjärtat finner också vårdaren sin längtan att bli älskad och att älska andra, medmänniskor och Gud. Att öppna hjärtat för sin egen otillräcklighet leder till kärlekens källa av förståelse för och medlidande med patienter.⁷¹² Kärlekens frukter och

⁷⁰⁹ Jfr Helin och Lindström 2003.

⁷¹⁰ Eriksson 2009; Hilli 2007.

⁷¹¹ Kierkegaard 1926, 1986, 275–276.

⁷¹² Jfr Rosengren 2009.

dess uttrycksformer kan inte räknas enligt Kierkegaard⁷¹³. Johansson⁷¹⁴ säger att ”kärlekens källa är ett försonat och benådat hjärta”. När kärlekens vision som Eriksson⁷¹⁵ uttrycker det får tillträde i vårdar-patient-relationer befrias relationen av skuldens mantel och det godas källa kan flöda fritt.⁷¹⁶

Budskapet i religionsfilosofernas texter har sin utgångspunkt i det personliga inre och texterna behandlar den inre etikens grundval. Det personliga inre handlar om en inre etisk bestämmelse samt om tro och övertygelse. Korhonen⁷¹⁷ anser att ethos är öppenhet för det som inte kan kontrolleras. Detta okontrollerbara är något som människan genom sitt väsen utsätts och är öppen för, och till vilket hon redan har något slag av förhållande.

Trons sfär finns med i alla religionsfilosofers texter, och texternas betydelseinnehåll är och förhåller sig till det stadium som Kierkegaard⁷¹⁸ benämner det religiösa stadiet. Buber⁷¹⁹ ser detta stadium som mycket privat och säger att det handlar om ansvarets handlingar mellan den skyldiga vårdaren och hennes Gud och att denna kunskap stannar mellan dessa. I trons sfär handlar ansvarets handlingar om syndabekännelse, ånger och botgöring. I Bubers⁷²⁰ texter framstiger samvete som den inre etikens utgångspunkt, med insikten om sig själv, uthållighet och gottgörelse. I Lèvinas texter urskiljs inte en gräns mellan det etiska och religiösa stadiet. Människan är relaterad till en gudsidé i närvaron med den andres ansikte. Vilket betydelseinnehåll skall ansvar som tro och övertygelse ges i den inre etiska grundvalen för varje enskild vårdare och vad är ansvarets handlingar i förhållande till detta och till patienter? Att själva som vårdare inneha en personlig tro är inte det samma som att kunna möta patienters andliga behov eller personliga tro⁷²¹.

⁷¹³ Jfr Eriksson 1995.

⁷¹⁴ Johansson 2006, 47.

⁷¹⁵ Eriksson 2009.

⁷¹⁶ Jfr Buber 1989a. Jfr begreppsanalysen kapitel 7.

⁷¹⁷ Korhonen 2006, 169.

⁷¹⁸ Kierkegaard 1926.

⁷¹⁹ Buber 1989a, 47–48.

⁷²⁰ Ibid., 49–52.

⁷²¹ Jfr Sivonen 2000; jfr Miller 2004, 42–54. Miller ställer följande frågor: Hur kan vårdare igenkänna och uppleva patienters andliga behov? Vad är andliga behov? Vad förväntar sig patienter av vårdare? Vad innefattas i vårdares anställningsvillkor som gäller kunskap om andlighet? Kan en vårdare lära sig att möta andliga behov? Hur undervisas

När det gäller patienters andliga behov ser Miller att det är vårdares ansvar att ge patienter möjlighet till en relation med Gud. Gudsrelationen är ett grundläggande andligt begär. En slutledning som Sivonen⁷²² presenterar i förhållande till begreppet andlig med utgångspunkt i den systematiska vårdvetenskapen är följande:

'Andlig' som meningsbärande begrepp inom vårdvetenskapen fordrar öppenhet och respekt inför medmänniskan, hennes åsikter, inre verkligheter, tro, livssyn och religion.

Det personliga inre är ständigt i en öppen dialog med det gemensamma yttre, vårdarbetets och vårdandets etiska principer. Balansen och överensstämmelsen mellan yttre normer och regler och den personliga inre etikens värdegrund är av största betydelse för att motsägelsefullhet i ansvarets handlingar inte förmedlas.

Ansvar som relation framstår som förståelse i alla tre filosofers texter, vilket även stöds i den semantiska analysen av begreppet 'ansvar'. Lèvinas talar om asymmetrin i relationen, och relationen förstås alltid asymmetrisk från betraktarens ansikte. Hur kan detta förstås i förhållande till vårdar-patient-relationen? Har både vårdare och patient en asymmetrisk relation till den andra? Är relationen en ömsesidig asymmetri? Vad betyder patienters asymmetri i relationen gentemot vårdares? Vad innebär detta för ansvarets handlingar? Vad innebär underkastelse och offrande i vårdandets meningssammanhang med utgångspunkt i Kierkegaards tänkande om plikten att uppfylla kärlekens gärningar?

För Buber innebär relationen till ett Du att vårdare alltid i varje patient i en Jag-Du-relation även tilltalar och förnimmer det eviga. Buber eftersträvar en enhet mellan världen, människan och Gud.⁷²³

Enligt Lèvinas är det en etisk fordran att svara den andre, som handlar om ett vittnesbörd och om lydnaden till oändlighetens ära. Detta innebär för Lèvinas en frigörelse som finns i själva fordran, men också vid kränkning av den andre, som dom och straff⁷²⁴. Den andre, den

i detta ämne? Miller anser att vårdares ansvar är att bry sig om att möta och ombesörja patienters välbefinnande så gott det är möjligt.

⁷²² Sivonen 2000, 315.

⁷²³ Smith 1992.

⁷²⁴ Se också närmare begreppsanalysen för 'straff', kapitel 7.

andres ansikte förstås som patienten som gör att vårdare blir ansvariga för honom eller henne, och detta ålägger vårdare förpliktelser och skyldigheter att utföra ansvarets handlingar och finnas till för patienter samt kunna ta ansvar och stå till svars för sina handlingar. Korhonen⁷²⁵ säger att denna form av ansvar påverkar upplevelsen, tolkningen och den gemensamma berättelsen i relationen.

Att ta ansvar för sin egen skuld innebär enligt Buber att vårdare inte flyr undan utan vidkänner sin skyldighet att handla. Ansvar som handling innebär att utvecklas till moraliskt mod och självkänedom för att utveckla ett personligt samvete.⁷²⁶ För Kierkegaard är ansvar och kärlek och synliggörs i handlingar som har sin grund i en tro och inre bestämmelse för det som är gott för den andra. Matilainen⁷²⁷ tolkar Neuman-Rahns texter och nämner kärlek i ansvarets gärningar som hängivet engagemang, osjälviskhet och taktfullhet. Detta syns i aktning och vördnad för patienter. Matilainen⁷²⁸ säger att ”det är i sinnelaget, hållningen och handlingen som kärleken ytterst synliggörs”.

Answarets kärna skall förstås vara i en ständig rörelse mellan det gemensamma yttre och personliga inre (Figur 4, s. 52). I religionsfilosofernas texter finns en uppmaning och ett bör till att tjäna livets goda och att ständigt som människa utveckla sig mot ett högre andligt stadium. Denna utmaning ser Kierkegaard också som stadier på livets väg, att på ett personligt plan ständigt bli mera människa och mera vårdare. Denna förståelse av livets kunskap uttrycks av vårdare i görandets, varandets och vardandets handlingar i vårdandets meningssammanhang.

Följande teser formuleras med utgångspunkt i den tredje förståelsehorisonten:

1. *Frihet, skuld och kärlek bildar en meningsbärande enhet för ansvarets inre innebörd.*
2. *Frihet, skuld och kärlek uppmanar till en etisk fordran som kan igenkännas i människans och vårdarens personliga inre etiska struktur och tillägnas patienter genom ansvarets gärningar i vårdandets meningssammanhang.*

⁷²⁵ Korhonen 2006, 168.

⁷²⁶ Jfr Kierkegaards stadier på livets väg, se s. 53–54 och fotnot 247.

⁷²⁷ Matilainen 2000, 28.

⁷²⁸ Ibid.

9 VILJA OCH FÖRMÅGA TILL ANSVAR

I detta kapitel sammanfattas förståelsen av metasyntesen och de ur materialet gjorda tolkningarna till en ny syntes, en fjärde förståelsehorisont. Ansvaret tydliggörs utgående från vårdares vilja och förmåga till frihet, skuld och kärlek som handlingskraft för ansvarets gärningar. Artikelmaterialen har som helhet förståtts och tolkats mot vårdandets grundmotiv *caritas* och mot en *caritativ* vårdetik. Syntesen svarar i huvudsak mot studiens underfråga som lyder: Vilken är den ansvarets faktafiguration som igångsätter, förmår, motiverar och uppmanar till ansvarets gärningar i vårdandets meningssammanhang?

Människans vilja är fri⁷²⁹, vårdare är fria att vårda⁷³⁰ och att välja det goda. Viljan är en stark skapande handlingskraft⁷³¹ som inte bara tar till sig det som redan är, utan viljan vill förändra och utveckla för en fortgående livsprocess⁷³². Viljan är i stånd till att ge ifrån sig och dela med sig av det som är värdefullt, det goda vårdandet som har *caritas* som grundmotiv och ledstjärna⁷³³. Vill vårdare vara älskvärda personer⁷³⁴? Det kärleksfulla bemötandet finns som tidigare konstaterats färdigt att användas i varje vårdares hjärta men vårdare måste vilja och förmå sig till att reflektera över vad detta betyder för deras handlande, för ansvarets gärningar med kärlekens essens som grundmotiv⁷³⁵.

Vilja betyder här i avhandlingen en medveten moralisk aktivitet som innefattar moralisk karaktär och integritet samt en handlingskraft. Viljemässiga handlingar är fria handlingar och relaterar till människans frihet och ansvar. Förmåga betyder här i studien möjligheter och skicklighet att vårda utifrån vårdvetenskapens *ethos* i förhållande till den inre och yttre etikens fält med en stark egen personlig inre etisk struktur och värdegrund som tjänar patienters bästa.

⁷²⁹ Abma och Widdershoven 2006; Barnoy och Tabak 2007; Begley 2008; Butts och Rich 2004; Crigger 2008; Heikkinen, Wickström och Leino-Kilpi 2006; Lundmark 2007; Ray 2006; Schaffer 2007; Tzeng 2004; Tzeng och Yin 2006.

⁷³⁰ Sasso, Stievano och Jurado 2008.

⁷³¹ Uhrenfeldt och Hall 2007.

⁷³² Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007.

⁷³³ Arman och Rehnsfeldt 2007; Gilje och Talseth 2007; Fagerström 2006.

⁷³⁴ Jfr Franklin, Ternstedt och Nordenfeldt 2006.

⁷³⁵ Gallagher 2007; Talseth och Gilje 2007; Luk, Ng, Ko och Ung 2008; jfr Eriksson 1995; Kierkegaard 1986.

9.1 Meningsbärande betydelseinnehåll

Metasyntes ses idag inom den vårdvetenskapliga disciplinen som en metod som i första hand granskar resultat från kvalitativa forskningar genom kritisk analys och tolkning.⁷³⁶ Metasyntesen i denna studie eftersträvar att fokusera på ansvarets inre innebörd och dess meningssammanhang av frihet, skuld och kärlek. Avsikten är att resultatet öppnar för kunskap och insikter som kan bli tillägnade vårdare och vårdandet i olika verkligheter och möjliggöra utveckling och förändring mot det som är än mer gott för patienter. Nedan presenteras de temaområden som gestaltats med utgångspunkt i ansvar som frihet, skuld och kärlek.

Ansvar och frihet som personligt värde och livets grundförutsättning

Många är de forskare som inom detta temaområde, ansvar och frihet som personligt värde och livets grundförutsättning, på litet olika sätt talar för vårdares och patienters fria vilja, möjligheter till frihet och autonomi samt om de val och beslut vårdare och patienter står inför i olika vårdkontexter⁷³⁷. Butts och Rich⁷³⁸ framhåller att vårdare äger sin frihet och att ansvaret byggs upp av självupplevd erfarenhet av den goda dygden, av att ge och få. Ray⁷³⁹ säger att vårdare har frihet att vårda och växa i sin moraliska integritet som innefattar bl.a. medmänsklighet, ömsesidighet, värdighet och tacksamhet⁷⁴⁰. Sasso, Stievano och Jurado⁷⁴¹ framhåller den etiska kodens betydelse och mänsklig värdighet som den viktigaste principen i vårdsammanhang. Detta innefattar även patienters frihet och rätten till egna önskningar som ett uttryck för sin autonomi. Horton, Tshudin och Forget⁷⁴² ser frihet som ett grundläggande värde i sjukskötares arbete och betonar att frihet som värde stärker ansvaret.

Med Lèvinas⁷⁴³ tänkande som utgångspunkt för ovanstående förstås att vårdare och patienter måste leva sin egen frihet och vårdare måste finna

⁷³⁶ Sandelowski och Barroso 2007; Zimmer 2006. Se närmare kapitel 6.

⁷³⁷ Abma och Widdershoven 2006; Barnoy och Tabak 2007; Begley 2008; Butts och Rich 2004; Crigger 2008; Heikkinen, Wickström och Leino-Kilpi 2006; Ray 2006; Schaffer 2007; Tzeng 2004; Tzeng och Yin 2006.

⁷³⁸ Butts och Rich 2004.

⁷³⁹ Ray 2006.

⁷⁴⁰ Jfr Begley 2008. Vårdande ses som en plikt, ett måste att utföra det goda för patienter.

⁷⁴¹ Sasso, Stievano och Jurado 2008.

⁷⁴² Horton, Tshudin och Forget 2007.

⁷⁴³ Lèvinas 1988.

den kontroll och balans⁷⁴⁴ i frihetens namn som gör dem till påverkare för patienters bästa. Vårdare har ett ansvar att bli och vara påverkare utifrån sin egen inre etik för de val och beslut som de blir involverade i, inte gömma sig bakom organisationens regler eller läkares ansvar⁷⁴⁵. Frihetens gränser i vårdandets meningssammanhang som detta hänvisar till innebär att vårdandet inte kan fortlöpa utan riktning eller medvetenhet om handlingar. Det krävs att vårdare modigt vågar föra fram sin kunskap och sina värderingar⁷⁴⁶ som synliggörs i ansvarets handlingar. Otillräcklig kunskap sågs som ett stort hinder för upplevelse av frihet och för att kunna använda sig själv och gå i dialog med patienter eller övriga yrkesgrupper⁷⁴⁷.

Crigger⁷⁴⁸ är den enda av forskarna inom detta temaområde som i detta sammanhang lyfter fram den yttre etikens fält, och då det gemensamma yttre i relation till en global etik. Global etik⁷⁴⁹ handlar för henne i första hand om rättigheter, rättvisa och frihet. Hon ser att det är möjligt för sjukskötare att förändra världen i ett större perspektiv genom att de aktivt blir och är delaktiga i vårdandet i hela världen. Hon framhåller en ökad hälsa och ett större välbefinnande genom ett universellt, globalt gemensamt ansvar.

Förlust av frihet eller förlust av oberoende och därmed som en konsekvens förlust av värdighet uppfattas av patienter som kränkande⁷⁵⁰

⁷⁴⁴ Hem, Heggen och Ruyter 2008; Simmonds 2008.

⁷⁴⁵ Hem, Heggen och Ruyter 2008.

⁷⁴⁶ I artikelmaterialiet för metasyntesen talas ofta om sjukskötares värderingar. Syrjäpalo (2006) har forskat i värden och värderingar i psykiatrisk kontext. Hon konstaterar att det finns en skillnad mellan värden och värderingar. Hon använder värden som abstraktioner av vårdandets mål och visioner, medan värderingar ses som vårdares egna uppfattningar om dessa mål. Värderingar med utgångspunkt i värdegrunden syns i vårdares attityder, handlingar och berättar om motiv och avsikter. I denna studie används ordet värderingar på ett liknande sätt. Ordet värdering är inte i sig bundet till en positiv eller negativ värdeladdning.

⁷⁴⁷ Simmonds 2008; Solum, Slettebø och Hauge 2008; Tzeng 2004; Tzeng och Yin 2006.

⁷⁴⁸ Crigger 2008.

⁷⁴⁹ Byfält (2006) lyfter fram global etik som ett betydelsefullt fokusområde inom etiken. Global etik definieras av Parliament of the World's Religions (1993) enligt följande: By a global ethic we do not mean a global ideology or a single unified religion beyond all existing religions, and certainly not the domination of one religion over all others. By a global ethic we mean a fundamental consensus on binding values, irrevocable standards, and personal attitudes. Without such a fundamental consensus on an ethic, sooner or later every community will be threatened by chaos or dictatorship, and individuals will despair.

⁷⁵⁰ Butts och Rich 2004; Büken, Sahinoğlu och Büken 2006.

och kan förstås mot alla lidandets dimensioner: sjukdomslidande, vårdlidande och livslidande⁷⁵¹. Butts och Rich talar om att patienter och vårdare i stället för att tala om förluster skall leta efter ett medvetet beroende. Simmonds talar om ett gemensamt beroende som inte innebär förlust av frihet eller förlust av oberoende. Med utgångspunkt i Lèvinas⁷⁵² tänkande är människan till för människan, att våga vara-tillsammans och ändå inte vara ett-tillsammans. I detta vara-tillsammans uppenbarar sig friheten, d.v.s. just i detta beroende som forskarna talar om. Vårdare finns till för patienter, och i denna frihetens förbindelse (frihet att vårda) är vårdares existens berättigade om de finns till för patienter. I det fall vårdare inte vill detta beroende, d.v.s. om vårdare är färdiga att offra sin vårdande identitet att inte följa sitt inre, gör de fel mot sitt samvete⁷⁵³. Varje möte med patienter är ett moraliskt möte vilket också innebär att det i varje vårdare existerar en ständig och naturlig spänning mellan en moralisk oro och en moralisk själsfrid (se närmare kap. 9, s. 154). Utgående från artikeltexterna och Lèvinas tänkande är vårdare fria först då de uppfattar sitt beroende och sina gränser.

Frihet är ett personligt värde och relateras till privathet och en zon av onåbarhet⁷⁵⁴. Förtroende och tillit ses som viktiga kvaliteter för att skapa öppenhet och gemenskap i relationen. Författarna ser patienters privathet som något eget och som de även är fria att förvalta över på sitt eget sätt. Lèvinas⁷⁵⁵ ser att det alltid finns något i en annan människas inre som inte kan nås och som skall förbli hemligt. Det privata i patienter skall inte helt kunna nås, detta hemlighetsfulla som inte skall bli synligt, i den situation och i den relation där patienter och vårdare just nu är till för varandra.

Büken, Sahinoğlu och Büken⁷⁵⁶ talar om ett dubbelt ansvar, om den yttre etiken som sträcker sig mot samhället och om vårdare som är dess förlängda arm som ser till att rättvisa och lag följs. I artikeln diskuteras betydelsen av förtroendet mellan patient och vårdare och vilka situationer som kan bli i konflikt med vårdares inre etik och ett vårdande som beaktar patienters bästa endast utifrån en samhällelig

⁷⁵¹ Eriksson 1994.

⁷⁵² Lèvinas 1988.

⁷⁵³ Begley 2008; jfr Buber 1989a.

⁷⁵⁴ Barnoy och Tabak 2007; Büken, Sahinoğlu och Büken 2006; Deshefy-Longhi, Karpe Dixon, Olsen och Grey 2004; Heikkinen, Wickström och Leino-Kilpi 2006.

⁷⁵⁵ Lèvinas 1988.

⁷⁵⁶ Büken, Sahinoğlu och Büken 2006.

aspekt, detta t.ex. vid vård av kriminella eller terrorister. Vårdarens uppgift är inte i första hand att minska eller eliminera patienters frihet, att t.ex. ange dem för utförda brott. Detta anses ge upphov till etiska konflikter mellan de yttre kollektiva och inre personliga i vårdare som även är och blir beroende av samhälleliga och kulturella faktorer.

Ansvar och frihet som principen om autonomi

Principen om autonomi konstateras vara en västerländsk etisk kod och en vårdprincip som ofta finns beskriven med en idealistisk framtoning i regelverk, medan det däremot inte sägs något om själva tillämpningen av principen i olika vårdkontexter⁷⁵⁷. De flesta nationella koder utgår i dag från ICN:s kod. Principen om autonomi handlar i artiklarna om att patienter skall bli tillräckligt delaktiga av information som gäller deras hälsa och sjukdom för att själva kunna ta medvetna beslut inför framtiden. Patienter skall ges rätten att få uttrycka sina önskingar och vårdare skall kunna respektera de värden och beslut patienterna står för⁷⁵⁸. Respekt för patienters självbestämmande och för deras slutgiltiga beslut ses som uttryck för att principen om autonomi beaktas. Autonomi är att få och ha förmåga till att använda sig av sin frihet. Detta gäller även för vårdare att utifrån sin förmåga självständigt kunna evaluera patienters problem, behov och begär inom ramen för den vårdvetenskapliga kunskapen och disciplinens gränser⁷⁵⁹.

Barazzetti, Radaelli och Sala⁷⁶⁰ definierar sjuksköтарыket som en autonom profession med eget ansvar och egna uppgifter. Ansvar för patienter innebär att respektera liv, hälsa, frihet och värdighet. Principen om autonomi ses som den största förändringen på 2000-talet inom sjuksköтарыprofessionen. Principen om autonomi är en möjlighet för sjuksköтары att självständigt få evaluera patienters behov och välja vårdhandlingar i enlighet med den kompetens de som vårdare innehar. Den etiska koden visar på gränserna för professionens autonomi.

Proot, Meulen, Abu-Saad och Crebolder⁷⁶¹ visar på vårdarens gränser på ett litet annorlunda sätt. Vårdare kan också i sin kraftfullhet, ivrighet och beskäftighet frånta patienter deras självständighet och ansvar, vårda och

⁷⁵⁷ Barazzetti, Radaelli och Sala 2007; Dobrowolska, Wrońska, Fidecki och Wysokiński 2007; Hanssen 2004.

⁷⁵⁸ Barnoy och Tabak 2007; Dudzinski och Shannon 2006; Sasso, Stievano och Jurado 2008.

⁷⁵⁹ Barazzetti, Radaelli och Sala 2007; jfr Eriksson 2001.

⁷⁶⁰ Barazzetti, Radaelli och Sala 2007.

⁷⁶¹ Proot, Meulen, Abu-Saad och Crebolder 2007.

utföra uppgifter för patienter som dessa själva både vill och skall klara av, och patienter får inte detta tydligt sagt till vårdare.

Vårdarbetet ses i mycket utgöras av naturlig vård⁷⁶² och dagliga rutiner, och patienter kan inte i sig förnekas detta. Patienters vägran handlar i dylika fall enligt forskarna mera om motstånd än om utövandet av patienters individuella frihet. Utifrån dylika situationer kan det uppstå en inre etisk oro⁷⁶³ hos vårdpersonalens på grund av konflikter som uppstår då sjukskötare inte får utföra det som för dem känns och är riktigt. Forskarna frågar sig om sjukskötare är okänsliga ifall de låter patienter bara vara och godkänner att patienter får säga nej till en vårdande omsorg? När det gäller autonomi säger forskarna att det är sjukskötares plikt att respektera patienters vägran i sådana fall då patienter är medvetna om konsekvenserna. Autonomi handlar inte om att framkalla beslut från en fri individ, utan att respektera de värden och beslut patienter står för⁷⁶⁴.

Den privata sfären skyddar patienters frihet, genom att patienter själva kan skapa denna sfär av privat liv som samhällets system inte når, samtidigt som konfidentialitet uppmuntrar patienter att dela med sig av sin information till de sjukskötare de har förtroende för.⁷⁶⁵ Relationen mellan vårdare och patienter ger friheten dess yttersta villkor och gränser, i ett gemensamt beroende i patienters tjänst, men inte istället för patienter⁷⁶⁶.

Ansvar och skuld som samvetets röst

Såsom tidigare konstaterats är skulden ofrånkomlig för den människa som vill ta ansvar⁷⁶⁷. Att vara personligt ansvarig och skyldig, att på ett unikt personligt sätt visa på sin moraliska karaktär och integritet är att stå upp för sin inre värdegrund och övertygelser. Detta innebär en strävan mot meningen för det goda⁷⁶⁸.

⁷⁶² Jfr Eriksson 1987.

⁷⁶³ Jfr moralisk oro, ångest och stress i Arie 2008; Häggström och Kihlgren 2007; Larsson Mauleon, Palo-Bengtsson och Ekman 2005; Tang, Johansson, Wadensten, Wenneberg och Ahlström 2007; Zuzelo 2007; Halvorsen, Førde och Nortvedt 2008 i materialet ansvar–skuld. Jfr Glasberg, Eriksson, Dahlqvist, Lindahl, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2006 i materialet ansvar–skuld.

⁷⁶⁴ Abma och Widdershoven 2006; Schaffer 2007.

⁷⁶⁵ Deshefy-Longhi, Karpe Dixon, Olsen och Grey 2004.

⁷⁶⁶ Jfr Lèvinas 1988.

⁷⁶⁷ Buber 1989a. Jfr den semantiska analysen på begreppet 'ansvar' som också visar på att synonymen 'skuld' är en meningsbärande enhet för begreppet 'ansvar'.

⁷⁶⁸ Carnevale 2007; Lindh, Severinsson och Berg 2007.

Den ontologiska skulden kan inte botas eller borttas utan det gäller att lära sig att leva som vårdare med insikten om att inte ha kunnat göra mer⁷⁶⁹. Carnevale⁷⁷⁰ hänvisar till detta när hon talar om att kunna leva i tragedin efter ett barns död och efter de moraliska beslut som fattas vid ett barns dödsbädd, men som ändå alltid visar sig vara otillräckliga för barnets fortsatta liv. Hon talar om en livslång skuld. Ifall inte skuldens ontologiska innebörd och mening kan uppfattas av vårdare finns risken att de utvecklar ett skuldsamvete utgående från svåra situationer i vårdverkligheten, vilka överöser och plågar dem med destruktiv skuld och bidrar till moralisk oro, stress och ångest⁷⁷¹.

Människans samvete är hennes väg från skuld till ansvar⁷⁷². Samvetets inre röst talar till vårdare genom det egna jaget, genom samhällets röst eller genom Guds röst och relaterar till det privata, personliga eller professionella⁷⁷³. Eriksson⁷⁷⁴ visar på hur begreppet evidens har en relation till grekiskans ord *samvete* (*conscientia*) där 'con' står för syn och 'scientia' för vetande. Detta visar på att samvetet i vårdare känner igen det sanningslika om vårdare är öppna för det, för det som är sant, gott och skönt för patienter. Häggström och Kihlgren⁷⁷⁵ talar om betydelsen för vårdare att få tag på skuldens innebörd och mening för att kunna öppna sig för sin personliga moraliska karaktär och utveckla ett ansvarsfullt handlande.

Samvetet döms i straff av skuld och skam⁷⁷⁶. Straffar vårdare sig själva med skuldkänslor av en sådan karaktär som inte blir kraftgivande för ett

⁷⁶⁹ Buber 1989a.

⁷⁷⁰ Carnevale 2007.

⁷⁷¹ Laabs 2007; Häggström och Kihlgren 2007; Schluter, Winch, Holzhauser och Henderson 2008. Jfr tvångshandlingar utförda på patienter i Horton, Tshudin och Forget (2007); Abma och Widdershoven (2006) i materialet ansvar–frihet. Jfr depersonalisering i Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires (2008) i materialet ansvar–kärlek.

⁷⁷² Buber 1989a; Dahlqvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2007.

⁷⁷³ Dahlqvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2007. Jfr utbrändhet i Fagerström (2006) i materialet ansvar–kärlek.

⁷⁷⁴ Eriksson 2009.

⁷⁷⁵ Häggström och Kihlgren 2007.

⁷⁷⁶ Dahlqvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2007. Samvetet beskrivs av forskarna i sex dimensioner: samvetet som auktoritet, som varningssignal, som krävande, som fordrande känsla, som egenskap eller förvärv, som börda och samvetet som beroende av det kulturella. I den semantiska analysen av begreppet 'ansvar' och av synonymen 'skuld' framkommer inte samvete i diskriminationsparadigmen, inte heller som en ytterligare synonym till ansvars och skuldens synonymer. Men samvete förekommer i ordböcker i satser med ansvar och

ansvarfullt handlande? Bubers⁷⁷⁷ tänkande om att den moraliska karaktären och integriteten hos människan gestaltas genom hennes förhållande till skulden stöds av Dahlqvist och medförfattare.⁷⁷⁸ Tillväxten hos människan, att våga bli den hon kunde bli, är för Buber människans yttersta bestämmelse som handlar om att människan börjar ana sitt personliga ansvar, bestående av den ontologiska skuldens natur och den personliga vägens natur.

Ansvar och skuld som moralisk oro, stress och ångest

Att vårda innebär att relationellt vara närvarande i gemenskap med patienter⁷⁷⁹, och ifall vårdare inte förmår till detta på grund av yttre omständigheter eller inre hinder uppstår skuld känslor⁷⁸⁰ samt moralisk oro, stress och ångest⁷⁸¹. I mycket forskning relateras ansvar och skuld till moralisk oro, stress och ångest⁷⁸². Moralisk oro och vånda beskrivs bl.a. som ilska, skuld, smärta, maktlöshet och frustration⁷⁸³.

Skuld känslor kan uppstå bl.a. då vårdare inte förmår möta de äldres existentiella behov, vilket kan leda till att vårdare börjar objektivera de äldre och därmed blir det t.o.m. berättigat att använda makthandlingar mot dem. Detta kan förstås med Bubers⁷⁸⁴ ord ”*när den mänskliga existensens ordning kränks*”. Då vårdare inte har kontakt med sitt eget personliga inre ethos, och värdegrunden blir osynlig och dimmig för vårdare, blir de okänsliga inför sitt eget inre. Men missnöjet att inte klara av vårdandets krav behöver inte enbart riktas mot andra, d.v.s.

skuld och tillsammans med deras synonymer, t.ex. ansvar är att stå till svars för sitt görande och låtande inför Gud eller samvetet (SAOB 1903), samvetet är skuldtyngt av skuld känslor och svårt skuldbelastat (SAOB 1977).

⁷⁷⁷ Buber 1989a, 56.

⁷⁷⁸ Dahlqvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2007.

⁷⁷⁹ Jfr Eriksson 1987.

⁷⁸⁰ Häggström och Kihlgren 2007; Lindh, Severinsson och Berg 2007.

⁷⁸¹ Arie 2008; Glasberg, Eriksson, Dahlqvist, Lindahl, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2006; Halvorsen, Førde och Nortvedt 2008; Häggström och Kihlgren 2007; Larsson Mauleon, Palo-Bengtsson och Ekman 2005; Tang, Johansson, Wadensten, Wenneberg och Ahlström 2007; Zuzelo 2007.

⁷⁸² Arie 2008; Glasberg, Eriksson, Dahlqvist, Lindahl, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2006; Halvorsen, Førde och Nortvedt 2008; Laabs 2007; Larsson Mauleon, Palo-Bengtsson och Ekman 2005; McCarthy och Deady 2008; Schluter, Winch, Holzhauser och Henderson 2008; Tang, Johansson, Wadensten, Wenneberg och Ahlström 2007; Zuzelo 2007. Jfr etisk oro i Dudzinski och Shannon (2006); jfr moralisk oro i Simmonds (2008) i materialet ansvar–frihet.

⁷⁸³ Laabs 2007; Larsson Mauleon, Palo-Bengtsson och Ekman 2005; Zuzelo 2007.

⁷⁸⁴ Buber 1989a, 43.

patienter, kolleger eller ledning, utan missnöjet kan även riktas mot sig själv som vårdare. Det är fråga om en självkritik av att inte vara en tillräckligt god vårdare som klarar av vårdarbetet. Detta kan i förlängningen leda till utbrändhet⁷⁸⁵. Moralisk känslighet är en viktig förmåga, samtidigt som en för stark känslighet kan leda till att vårdare utvecklar ett dåligt självförtroende, och värdet av sig själv påverkas på ett icke meningsfullt sätt i förhållande till yrkeskompetensen⁷⁸⁶.

De vårdare som besitter moralisk karaktär och integritet håller fast vid sin inre etiska struktur och vid sina värderingar och vågar leva ut sitt moraliska liv, vara kompetenta, förbundna, modiga och engagerade⁷⁸⁷. Förebilder i andra sjukskötare som besitter denna förmåga till moralisk integritet är viktiga för andra vårdare⁷⁸⁸. McCarthy och Deady⁷⁸⁹ framhåller att moralisk oro, stress och ångest även skall ses som något positivt. Detta tillstånd kan driva vårdare till övertygelser och en större etisk medvetenhet som gör att de val vårdare gör sedan bygger på de egna inre värderingarna. En personlig och professionell tillväxt blir möjlig. Moralisk oro, stress och ångest ses också som nödvändiga för vårdares tillväxt mot en moralisk integritet, och bildar en inre kompass för samvetet. Förbundenhet, dygdighet och att våga leva ut sina moraliska ideal hör till moralisk integritet⁷⁹⁰.

Ansvar och kärlek som upplevelse av värdighet

Ansvar och kärlek uttrycks i många av artiklarna med olika kvaliteter⁷⁹¹. Det är fråga om en naturlig kärlek, att lyssna, lyssna till patienters berättelser och livshistoria, ge tid, vara emotionellt närvarande, visa uppmärksamhet, visa respekt, att trösta, vara förstående, visa engagemang och öppenhet, ge ”det lilla extra”, vara i dialog och i relation, ge och möta det som patienter behöver, att beskydda, vara modig, vara medmänniska, vara i gemenskap, i medlidande. Det finns ingen början och inget slut för dessa kvaliteter. Om utgångspunkten finns i Kierkegaards budskap att kärlekens källa är outgrundlig kan

⁷⁸⁵ Schluter, Winch, Holzhauser och Henderson 2008.

⁷⁸⁶ Dahlqvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørli och Norberg 2007.

⁷⁸⁷ Laabs 2007; Lindh, Severinsson och Berg 2007.

⁷⁸⁸ Lindh, Severinsson och Berg 2007; jfr Miller 2006.

⁷⁸⁹ McCarthy och Deady 2008.

⁷⁹⁰ Laabs 2007. Jfr moralisk integritet i McCarthy och Deady (2008) i materialet ansvar–frihet.

⁷⁹¹ Arman och Rehnsfeldt 2007; Barnes och Brannelly 2008, Chiang, Chen och Sue 2007; Gallagher 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

gärningarnas antal göras oändligt⁷⁹². Det kärleksfulla bemötandet och vårdandet finns färdigt i sitt ursprung i varje vårdares hjärta och vårdare måste vilja och förmå sig till att reflektera över vad detta betyder för deras handlande så att ansvarets gärningar har kärlekens essens⁷⁹³. Franklin, Ternstedt och Nordenfeldt⁷⁹⁴ bekräftar även detta i sin undersökning genom att konstatera att för att de äldre boende på servicehem skall uppleva värdighet i allt icke värdigt bemötande räcker det ibland med att de äldre personifierar vårdandet till en person. De uppfattar då denna vårdare som älskvärd och god, den vårdare som de fått och har kontakt med, och fått vägen visad för sig till kärlekens ursprung.

Vårdare behöver engagera sig personligt, värdesätta sig själv och sitt vårdande för att möten med patienter skall kunna uppstå på ett värdigt sätt⁷⁹⁵. Kärlekens essens kan inte skriftligen avfattas i lagar och principer och lagstadgas⁷⁹⁶. Kierkegaard⁷⁹⁷ talar om kärlekens frukter som handlar om livets kunskap, vilket för som vårdare med sig att lära sig plikten att älska, att bekanta sig med och lära sig vidkänna kärlekens frukter som sina egna.

Sitt eget personliga förhållningssätt, en egen ontologisk medvetenhet, att vara i en fortgående livsprocess, att kunna identifiera sig med det moraliska och att även bli medveten om sina egna personliga resurser och begränsningar är ett etiskt ansvar vårdare har att reflektera över för att finna kärleken till vårdarbetet och för vårdandet⁷⁹⁸. Vårdare vill arbeta enligt inre etiska krav och utifrån sin etiska övertygelse om vad som är gott för patienter men klarar inte av detta om det inte finns ett yttre stöd från organisation och ledning⁷⁹⁹.

⁷⁹² Kierkegaard 1986, 275–276.

⁷⁹³ Gallagher 2007; Gilje och Talseth 2007; Luk, Ng,Ko och Ung 2008; jfr Eriksson 1995; Kierkegaard 1986.

⁷⁹⁴ Franklin, Ternstedt och Nordenfeldt 2006.

⁷⁹⁵ Jfr förlust av frihet i Butts och Rich (2004). Jfr beroende–oberoende i Proot, Meulen, Abu-Saad och Crebolder (2007); Solum, Slettebø och Hauge (2008) i materialet ansvar–frihet. Jfr Edlund 2002.

⁷⁹⁶ Barnes och Brannelly 2008; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

⁷⁹⁷ Kierkegaard 1986, 275.

⁷⁹⁸ Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007; Olthuis och Leget 2007; Uhrenfeldt och Hall 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

⁷⁹⁹ Fagerström 2006; jfr Eriksson 1991; jfr litteratur- och forskningsöversikten kapitel 2.3.

Gilje och Talseth⁸⁰⁰ talar för att också själva vårdarbetet i sig kräver en hermeneutisk förståelse hos vårdare, en fortgående process av att förstå och tolka sina handlingar. I denna process börjar brobyggandet mellan det som är och det som kunde vara det ideala, det som en vårdare i sitt jag är och det som en vårdare i sitt jag kunde bli⁸⁰¹.

Ansvar och kärlek som relationens kraft och uttrycksformer i gärningar

Kärlekens väsen uttrycks i relationen som en kärleksfull handling, och caritas det kärleksfulla⁸⁰² visar sig som skönhet, godhet, ljus och liv. Att på detta sätt som vårdare vara i relationer och gemenskap med patienter är att vara i en sakral dimension, i helighet tillsammans. För Kierkegaard⁸⁰³ är en kärleksfull handling, en handling som utförs på ett speciellt sätt och är helig, samtidigt som det är fråga om vardagliga handlingar för vilka vårdare är verktyg, att införa kärlekens grundmotiv i vårdandet⁸⁰⁴. Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh⁸⁰⁵ visar på i sin undersökning att tro och övertygelse ger sjukskötare en känsla av större kompetens som helhet i vilken innefattas kunskap, förmåga samt ett etiskt och moraliskt förhållningssätt. Kärlek som fenomen upplevs vara närvarande i patient–vårdar-relationer, att känna för och visa intresse för patienterna.

Den yttre etiken, det gemensamma kollektiva framträder i artiklarna som väsentligt för att relationer mellan vårdare och patienter skall kunna skapas och befastas, t.ex. genom att vårdare ger patienter undervisning och information samt genom att de gör patienter delaktiga i vårdkulturen. Detta kräver strukturer och överenskomna principer för hur personalen skall handla.⁸⁰⁶ Ansvar i arbetet och ansvar för arbetets yttre strukturer, t.ex. att hålla tider och följa gemensamma spelregler ses som meningsbärande för av hur hög kvalitet det kliniska vårdarbetet har. Detta i sin tur möjliggör för vårdpersonalen en sådan kultur som befrämjar trygghet och tillit och möjliggör skapandet av relationer till

⁸⁰⁰ Gilje och Talseth 2007.

⁸⁰¹ Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007.

⁸⁰² Arman och Rehnsfeldt 2007; Gilje och Talseth 2007. Fagerström (2006) utgår från Erikssons teorimodell som en idealmodell för kärleksfull vård.

⁸⁰³ Kierkegaard 1986, 278–279.

⁸⁰⁴ Jfr Eriksson 1990.

⁸⁰⁵ Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007.

⁸⁰⁶ Instone, Mueller och Gilbert 2008; Redman 2008.

patienter. Inom vården håller det på att ske en depersonalisering⁸⁰⁷ som breder ut sig allt mer om vårdare inte medvetet använder sig av det mänskliga i sig, påverkar och förändrar på alla organisatoriska nivåer i de sammanhang de finns involverade i.

Kärlek och kunskap är inte varandras motsatser i ett vårdarbete utan bildar den helhet som gör att vårdare kan börja älska sig själva för det de är och gör, och därmed få en föreställning om den eviga kärleken, det evigt inneboende goda⁸⁰⁸. Chiang, Chen och Sue⁸⁰⁹ talar om en etisk kärlek, om det vårdande innehåll som patienter behöver och att som vårdare kunna svara patienter med ett absolut ansvar⁸¹⁰, d.v.s. att ta över patienters ansvar, att ta ansvar för patienters ansvar⁸¹¹. Kallet till vårdyrket möjliggör ett absolut ansvar⁸¹², att våga bli patienters hjälte⁸¹³.

Ansvar, frihet och kärlek som plikt, kall eller livsuppgift

Ansvar, frihet och kärlek inbjuder till ett vårdande som bl.a. ses som plikt, kall eller en livsuppgift. Att vårda är meningen med livet, både vad gäller naturlig vård och professionell vård, vari den osjälviska kärleken är framträdande.⁸¹⁴ Vårdare är fria att välja,⁸¹⁵ men endast fria att välja inom ramen för sitt ansvar och dess gränser inom vårdandets meningssammanhang. Vårdare är inte fria att välja bort vårdandets meningssammanhang. Kallet som en motiverande kraft⁸¹⁶ ger vårdare frihet att välja kärleken och friheten att utföra kärlekens gärningar⁸¹⁷. Lèvinas⁸¹⁸ talar här om att vårdare är fria att välja ansiktet. Men efter att ansiktet är valt eller vårdandets menings-sammanhang har vårdare ett absolut ansvar⁸¹⁹ för de unika patienterna, för deras hälsa och lidande. Valen som vårdare gör med utgångspunkt i sin frihet uppmanar till en etisk fordran som i sig innehar gränserna för ansvarets handlingar.

⁸⁰⁷ Jfr patienter som objekt och distans från patienter i Häggström och Kihlgren (2007) i materialet ansvar-skuld.

⁸⁰⁸ Uhrenfeldt och Hall 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008; jfr Kierkegaard 1986, 282.

⁸⁰⁹ Chiang, Chen och Sue 2007.

⁸¹⁰ Jfr absolut ansvar i Lundmark (2007) i materialet ansvar, frihet-kärlek.

⁸¹¹ Jfr Lèvinas 1988.

⁸¹² Jfr kallet för yrket i Lundmark (2007) i materialet ansvar, frihet-kärlek.

⁸¹³ Jfr Lanara 1981.

⁸¹⁴ Lundmark 2007.

⁸¹⁵ Lundmark 2007; jfr Lèvinas 1988.

⁸¹⁶ Lundmark 2007.

⁸¹⁷ Kierkegaard 1926.

⁸¹⁸ Lèvinas 1988.

⁸¹⁹ Lundmark 2007.

Vårdarens andliga dimension ses som väsentlig för meningsinnehållet av vårdandet som plikt, kall och livsuppgift. Den andliga dimensionens betydelseinnehåll beskrivs som ett givande och delande, som gemenskap och kravlös kärlek samt som en förening mellan Gud och människan⁸²⁰.

Ansvar, frihet och kärlek som livsförståelse för ett gott arbete

Gott vårdande som livsförståelse beskrivs med ett otal karakteristika⁸²¹. Det goda är oändligt och kan bl.a. beskrivas som känslighet, tankeförmåga, vilja, föreställningar om det goda, motivation, aktivitet och handlingsförmåga. Genom att ta ansvar för det goda avger vårdare vittnesbörd⁸²², vars ändlighet inte existerar. Ett gott hjärta och goda dygder⁸²³, däri bl.a. kärlek och tro, är betydelsefulla för både vårdare och patienter att få erfara. Erfarna sjukskötare bär ett ansvar för att förmedla kärlekens vittnesbörd till noviser. De vårdare som är i kärlek kan igenkänna kärleken hos andra vårdare⁸²⁴. Till vårdarens uppgifter hör att reflektera över frågan: Är jag och vi etiska?⁸²⁵ Denna dialog med sig själv i förhållande till sin egen inre etik och tillsammans med kolleger skall vara en ständigt pågående och levande process⁸²⁶.

Ansvar, frihet och skuld som villkor och gränser

McCarthy, Murphy och Loughrey⁸²⁷ utgår från att det inte i sig finns någon moralisk autonomi och att det är viktigt att inte underskatta enskilda vårdarens förståelse för kunskapen. Flera vårdare utvecklade en moralisk ångest då det var omöjligt för dem att handla rätt och enligt det som de visste var rätt i sitt inre på grund av att vårdorganisationens struktur byggde på en traditionell modell av patriarkalism, d.v.s. männens makt. Dessa vårdare erfor negativa känslor för arbetet, blev ilska och skuldbelagda samt utvecklade en stark självkritik.

Innehållet i artikeln relateras till resultatet från den semantiska analysen som framhåller ansvar som villkor och gränser (se s. 109). Även

⁸²⁰ Lundmark 2007; Rich 2007.

⁸²¹ Abma, Widdershoven, Frederiks, van Hooren, van Wijmem och Curfs 2008; Miller 2006; Rassin 2008; Råholm 2008.

⁸²² Råholm 2008; jfr Lèvinas 1988.

⁸²³ Miller 2006; jfr Näsman 2010.

⁸²⁴ Jfr Kierkegaard 1926.

⁸²⁵ Abma, Widdershoven, Frederiks, van Hooren, van Wijmem och Curfs 2008.

⁸²⁶ Ibid.

⁸²⁷ McCarthy, Murphy och Loughrey 2008.

Lèvinas⁸²⁸ förståelse för ansvarets gränser innebär att saker och ting inte bara kan hända eller nonchaleras, människan är delaktig i livet och kan och skall påverka sina livsval. Övertramp och ett ansvarslöst handlande kan ske vem helst som person i världen, medvetet eller omedvetet. Övertramp eller överträdelse är relaterat till skuld (se bilaga 2 och s. 109) och i det fall vårdare känner igen den goda skulden⁸²⁹ och kan igenkänna det vuxna och medvetna i sig bär de själva ansvar för det de är och för vad de gör. Skulden tvingar människan eller vårdare till medvetna ansvarsfulla handlingar och gör dem beredda att ta konsekvenserna för dem. I artikeln var det vårdare som började bära kollegers skuld då de själva var oförmögna till det. Detta ledde till att flera vårdare fick upplevelse av att vara skyldiga.

Ansvar, skuld och kärlek som att ta eller att inte ta ansvar – att vara ansvarig

Både genom att ta ansvar och genom att inte ta ansvar för vårdandet uppstår känslor av skuld⁸³⁰. Skuld är som Buber⁸³¹ konstaterar en faktisk kunskap i människan, vilket innebär att skuld och känslan av skuld inte slutar existera oavsett av om vårdare tar ansvar eller inte tar ansvar. Skulden existerar alltid och överallt i alla mänskliga sammanhang. Genom att vårdare tar ansvar blir skulden en livsgivande kraft som ger möjlighet för dem att handla gott och tjäna i kärlek⁸³².

Vårdares återkommande känsla av otillräcklighet och tillkortakommanden leder till en nedbrytande känsla, ett skuldsamvete, som blir en börda i arbetet och ger upphov till arbetsrelaterad stress. Då vårdares otillräcklighet och felbarhet gör sig påmind kan vårdare förskjuta skulden och överföra den på patienter, andra kolleger eller på samfund. Detta innebär även att andra i samfundet börjar bära känslor av att vara skyldiga samtidigt som många vårdare utvecklar samvetsstress. En långvarig samvetsstress leder till att vårdares sanna samveten nedtystas och blir stumma inför patienters lidande.⁸³³ Det sanna samvetet, den tysta inre rösten, ses däremot som bron eller vägen från skuld till ansvarets handlingar eller kärlekens gärningar.⁸³⁴ Vårdares erkänsla eller bekännelse av sin egen otillräcklighet och litenhet i

⁸²⁸ Lèvinas 1988.

⁸²⁹ Jfr Hvarfner 1988.

⁸³⁰ Eliasson, Kainz och von Post 2008.

⁸³¹ Buber 1989a.

⁸³² Eliasson, Kainz och von Post 2008.

⁸³³ Eliasson, Kainz och von Post 2008; Juthberg, Eriksson, Norberg och Sundin 2007.

⁸³⁴ Buber 1989a.

kampen att stå ut med denna otillräcklighet möjliggör ett försonat förhållande till sig själv och sin omvärld.

Vårdare beskriver att de älskar sitt arbete och sina patienter⁸³⁵. Vårdare vill innerst inne göra gott och vara älskvärda samtidigt som de ofta ställer för stora krav på sig själva och inte når målet, utan istället uppstår det känslor av skuld⁸³⁶. Vårdare vill således möta patienter i kärlek för vilka de känner skuld eller är skyldiga. Om vårdare har kontakt med sin andliga dimension, låter sig transcenderas och bli berörda av kärleken är kontakten med det heliga i vårdare öppet⁸³⁷. Den allomfattande kärleken, Agape-kärleken, ses som evighetens föreställning om det goda⁸³⁸. Med utgångspunkt i detta förstås att det är vårdares plikt och ansvar att få kontakt med sig själva i förhållande till den andliga dimensionen och därigenom till en större medvetenhet om det allomfattande goda i balansen mellan Eros och Agape.⁸³⁹ Kärlekens gärningar för patienter tar aldrig slut i sin oändlighet. Denna konflikt i vårdare att aldrig vara tillräckliga som människor i det ontologiska varandet ur ett mänskligt perspektiv måste varje vårdare själv ta ansvar för. Med Kierkegaards⁸⁴⁰ ord förstås detta att den högsta och främsta plikten i livet är att uppfylla kärlekens lag som står ut med människans otillräcklighet och felbarhet.

9.2 Ansvarets meningsinnehåll som vårdares vilja för och förmåga till frihet, skuld och kärlek – den fjärde förståelsehorisonten

Resultatet av metasyntesen är samtidigt också en syntes som vuxit fram genom bearbetning av alla delar och tidigare helheter i studien (se kap. 4, 7 och 8), som nu igen förändras till delar och sammanbinds på nytt till en ny helhet som presenteras som den slutgiltiga metasyntesens resultat i en fjärde förståelsehorisont, figur 13, s. 163.

Syntesen är sammanfattad och formulerad i sex meningsbärande betydelseinnehåll med utgångspunkt i vårdares vilja och förmåga i

⁸³⁵ Häggström, Mbusa och Wadensten 2008.

⁸³⁶ Häggström, Mbusa och Wadensten 2008; Juthberg, Eriksson, Norberg och Sundin 2007.

⁸³⁷ Talseth och Gilje 2007; jfr Helin och Lindström 2003.

⁸³⁸ Buber 1989a; Barbosa da Silva 1991; Kierkegaard 1926.

⁸³⁹ Jfr Lundmark 2007.

⁸⁴⁰ Kierkegaard 1926.

förhållande till den inre innebörden av ansvar som frihet, skuld och kärlek.

Vilja och förmåga i förhållande till ansvar och frihet

Ett framträdande tema i artiklarna i förhållande till vilja och förmåga samt ansvar och frihet var kontroll och balans⁸⁴¹ samt gemensamt beroende mellan vårdare och patienter⁸⁴². Vårdare måste känna till vårdandets gränser men också vilja finna sina egna gränser för friheten för att kunna och ha mod till att förmå påverka val och beslut för ett gott vårdande. Upptäckten av frihetens gränser innebär att vårdare lär sig behärska olika skeenden med utgångspunkt i både den inre och den yttre etikens fält samt vill vara i vårdgemenskap med patienter.

Syntes: Vilja och förmåga att finna vårdandets inre och yttre gränser i sig själv för att kunna kontrollera och balansera friheten, samt vara i vårdgemenskap med patienter.

Vilja och förmåga i förhållande till ansvar och skuld

Människans samvete är vägen från skuld till ansvar⁸⁴³. Människans moraliska karaktär och integritet visar på hennes förhållande till skulden⁸⁴⁴. Vårdare måste vilja och ha förmåga att i den utsträckning det är möjligt följa samvetets inre röst och inte offra sin vårdande identitet för t.ex. yttre krav⁸⁴⁵. Varje möte med patienter är ett moraliskt möte vilket också innebär att det finns en ständig spänning mellan en moralisk oro, stress och ångest och en moralisk själsfrid i vårdare.

Moralisk tillväxt hos vårdare, att de vill bli det de kunde bli handlar om att vårdare börjar ana sitt personliga ansvar och inre etiska struktur. De vårdare som besitter moralisk integritet vill och förmår hålla fast vid sin inre värdegrund och vill därmed leva ut sin moraliska karaktär.

Syntes: Vilja och förmåga att följa samvetets inre röst och att växa i sin moraliska karaktär och integritet, som därmed utgör ett viktigt meningsbärande innehåll i anspänningen mellan moralisk oro, stress och ångest samt moralisk själsfrid.

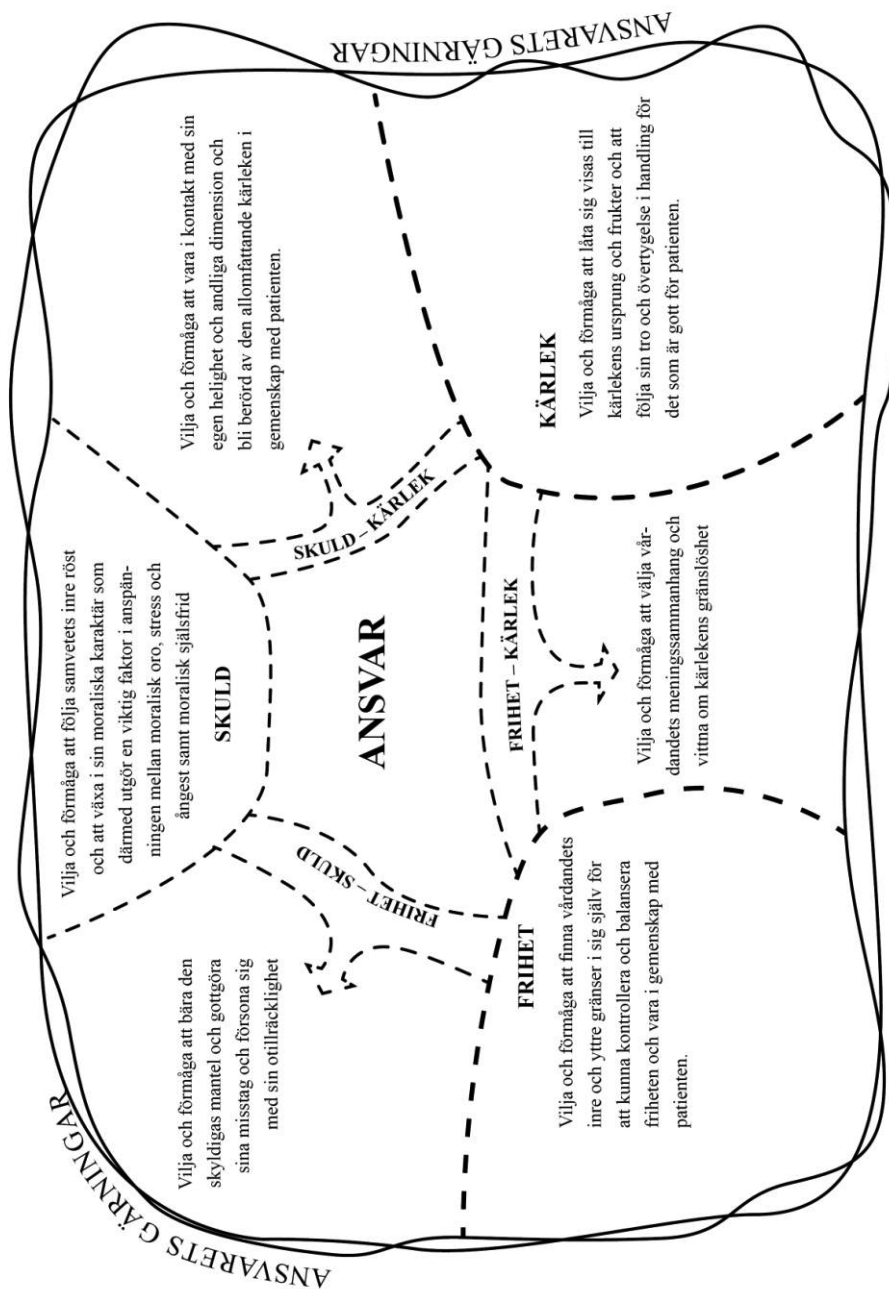
⁸⁴¹ Hem, Heggen och Ruyter 2008; Simmonds 2008.

⁸⁴² Butts och Rich 2004; Simmonds 2008.

⁸⁴³ Buber 1989a; Dahlgvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2007.

⁸⁴⁴ Buber 1989a, 56; Dahlgvist, Eriksson, Glasberg, Lindahl, Lützen, Strandberg, Söderberg, Sørлие och Norberg 2007.

⁸⁴⁵ Begley 2008; jfr Buber 1989a.

Figur 13. Ansvar som vilja och förmåga – den fjärde förståelsehorisonten

Vilja och förmåga i förhållande till ansvar och kärlek

Med ett etiskt ansvar och ett kärleksfullt bemötande förstås ett personligt förhållningssätt och en egen ontologisk medvetenhet⁸⁴⁶ som handlar om livets kunskap. I livets kunskap ingår plikten att älska⁸⁴⁷ och att lära sig vidkänna kärlekens frukter som sina egna. Detta omnämns i artikelmaterialet bl.a. som naturlig kärlek, lyssna till patienters berättelser och livshistoria, ge tid, vara emotionellt närvarande, visa uppmärksamhet, respekt, tröst, att vara förstående, visa engagemang, ge ”det lilla extra”, vara i dialog och i relation, ge och möta det som patienter behöver, att beskydda, vara i gemenskap, i medlidande⁸⁴⁸.

Syntes: Vilja och förmåga att låta sig visas till kärlekens ursprung och frukter och att följa sin tro och övertygelse i handling och gärning för det som är gott för patienter.

Vilja och förmåga i förhållande till ansvar, frihet och kärlek

Vårdare är fria att välja, fria att välja inom ramen för ansvarets gränser inom ramen för yrkesprofessionen och inom gränserna för vårdandets meningssammanhang. Vårdare är inte fria att välja bort vårdandets meningssammanhang. Vårdare är fria att välja kärleken och fria att utföra kärlekens gärningar⁸⁴⁹. Med gott vårdande som livsförståelse förstås det goda som gränslöst och kan i ord uttryckas på många olika sätt⁸⁵⁰. Det goda är oändligt. Då vårdare har vilja och förmåga att ta ansvar för det goda ger de ett löfte om kärlekens vittnesbörd⁸⁵¹ vars ändlighet inte existerar. Till vårdares ansvar hör att reflektera över frågan om de är etiska och att hålla denna dialog med sig själv och sina kolleger ständigt pågående och levande⁸⁵².

Syntes: Vilja och förmåga att välja vårdandets meningssammanhang och vittna om kärlekens gränslöshet.

⁸⁴⁶ Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007; Olthuis och Leget 2007; Uhrenfeldt och Hall 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

⁸⁴⁷ Kierkegaard 1926, 56.

⁸⁴⁸ Arman och Rehnsfeldt 2007; Barnes och Brannelly 2008, Chiang, Chen och Sue 2007; Gallagher 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

⁸⁴⁹ Kierkegaard 1926.

⁸⁵⁰ Abma, Widdershoven, Frederiks, van Hooren, van Wijmem och Curfs 2008; Miller 2006; Rassin 2008; Råholm 2008.

⁸⁵¹ Råholm 2008.

⁸⁵² Abma, Widdershoven, Frederiks, van Hooren, van Wijmem och Curfs 2008.

Vilja och förmåga i förhållande till ansvar, frihet och skuld

Människan äger sin frihet och är ansvarig för sina handlingar. Vårdare är delaktiga i vårdandets meningssammanhang och skall och kan påverka de val och beslut som skall göras för patienters bästa. Överträdelser av frihetens gränser i vården kan ske⁸⁵³. Om allt går väl väcker dessa överträdelser den goda skulden i vårdare. Den goda skulden relaterar då till vuxenhet, mognad och medvetenhet om de handlingar som blivit utförda eller inte utförda. Vårdare vill och förmår ta ansvar för handlingarna och deras konsekvenser.

Syntes: Vilja och förmåga att bära den skyldigas mantel och gottgöra sina misstag och försona sig med sin otillräcklighet.

Vilja och förmåga i förhållande till ansvar – skuld – kärlek

Skuld som faktisk kunskap existerar både då vårdare tar ansvar och inte tar ansvar. Genom att vårdare tar ansvar blir skulden en positiv kraft som ger möjlighet för dem att handla gott och tjäna i kärlek⁸⁵⁴. Ett samvete som ständigt är utsatt för moralisk oro, stress och ångest kan leda till samvetsstress och bli stumt inför patienters lidande.⁸⁵⁵ Det sanna samvetets inre röst är vägen från skuld till ansvarets gärningar.⁸⁵⁶ Vårdares bekännelser om sin egen otillräcklighet möjliggör ett försonat förhållande till sig själv, patienterna och sin omvärld. Vårdare vill göra gott och vara älskvärda samtidigt som de ofta ställer för stora krav på sig själva och inte når målet, utan istället uppstår det känslor av skuld⁸⁵⁷. Vårdare vill möta patienter i kärlek inför vilka de känner skuld eller är skyldiga. Om vårdare har kontakt med sin andliga dimension, låter sig transcenderas och bli berörda av kärleken är kontakten med det heliga i vårdare öppen⁸⁵⁸. Den allomfattande kärleken, Agape-kärleken, ses som evighetens föreställning om det goda⁸⁵⁹.

Syntes: Vilja och förmåga att vara i kontakt med sin egen helighet och sin andliga dimension och bli berörda av den allomfattande kärleken i gemenskap med patienter.

⁸⁵³ McCarthy, Murphy och Loughrey 2008.

⁸⁵⁴ Eliasson, Kainz och von Post 2008.

⁸⁵⁵ Eliasson, Kainz och von Post 2008; Juthberg, Eriksson, Norberg och Sundin 2007.

⁸⁵⁶ Buber 1989a.

⁸⁵⁷ Häggström, Mbusa och Wadensten 2008; Juthberg, Eriksson, Norberg och Sundin 2007.

⁸⁵⁸ Talseth och Gilje 2007.

⁸⁵⁹ Buber 1989a; Barbosa da Silva 1991; Kierkegaard 1926.

Den sammanfattande syntesen kan ses nedan:

1. Vilja och förmåga att finna vårdandets inre och yttre gränser i sig själv för att kunna kontrollera och balansera friheten, samt vara i vårdgemenskap med patienter.
2. Vilja och förmåga att följa samvetets inre röst och att växa i sin moraliska karaktär och integritet, som därmed utgör ett viktigt meningsbärande innehåll i anspänningen mellan moralisk oro, stress och ångest samt moralisk själsfrid.
3. Vilja och förmåga att låta sig visas till kärlekens ursprung och frukter och att följa sin tro och övertygelse i handling och gärning för det som är gott för patienter.
4. Vilja och förmåga att välja vårdandets meningssammanhang och vittna om kärlekens gränslöshet.
5. Vilja och förmåga att bära den skyldigas mantel, gottgöra sina misstag och försona sig med sin otillräcklighet.
6. Vilja och förmåga att vara i kontakt med sin egen helighet och sin andliga dimension och bli berörd av den allomfattande kärleken i gemenskap med patienter.

9.3 En faktafiguration för ansvar i vårdandets meningssammanhang

Den fjärde förståelsehorisonten (Figur 13, s. 163) beskriver vårdares vilja och förmåga med utgångspunkt i ansvar som frihet, skuld och kärlek. Denna förståelsehorisont förstås här i förhållande till studiens modell (se s. 52) för ansvar i vårdandets meningssammanhang.

Det finns en stränghet i religionsfilosofernas texter och tänkande (se s. 133–134) och i dessa en tydlig uppmaning till en personlig moralisk förpliktelse mot och förbundenhet till sig själv, till sin medmänniska och till Gud. Samma stränghet kan uppfattas i artikelmaterialen för vad som gäller för det goda och ideala vårdandet samt för den tillräckliga och goda vårdaren. Det goda vårdandet innebär för vårdare att ständigt vilja finnas i tillväxt, inte endast i förhållande till arbetet utan även till livets kunskap. Vårdare bör förfoga över en egen ontologisk medvetenhet som betyder att det är fråga om en livslång process. Det etiska ansvaret innebär att vårdare vill och förmår identifiera sig med det moraliska och vill bli medvetna om sina egna personliga resurser och begränsningar.

Ett etiskt ansvar för vårdare är att stanna upp och reflektera över hur de kan finna kärleken i sig själva och till vårdandets ethos.⁸⁶⁰

Vårdares vilja och förmåga så som de är sammanfattade i slutsatserna (s. 166) handlar om mycket mer än att utföra uppgifter och vårdaktiviteter⁸⁶¹, om mycket mer än att fungera utifrån ett görande. I en görande dimension är patienters problem förhärskande, och vårdare kan ha i de handlingar som endast stöder en görande dimension ett mera eller mindre undvikande förhållningssätt till att stanna upp för patienters djupa smärta och lidande som relaterar till hela enheten människan.⁸⁶²

Kärlekens kraft är tydlig i artikelmaterialen, att se med hjärtats ögon. Kärlekens kraft genomsyrar alla dimensioner, görande, varande och vardande. Kärleken skiljer inte på en yttre eller inre etik, kärleken är lika verksam i det gemensamma yttre som i det personliga inre, men dess uttrycksformer eller frukter ser olika ut.

Att som vårdare och som människa ständigt finnas i en tillväxtprocess⁸⁶³ ställer krav på att vilja och ha förmåga att bygga broar mellan det som är i vårdverkligheten och det som önskas vara och kunde vara, det ideala⁸⁶⁴. Många missförhållanden i vårdverkligheten samt moralisk smärta och lidande hos vårdare beskrivs på alla organisatoriska nivåer. Gottgörelse och försoning ses som medel för att kunna gå vidare efter misslyckanden. *Försoning* som ord relaterar i alla sammanhang till en andlig dimension oberoende dimensionerna görande, varande eller vardande⁸⁶⁵. Försoning är en process⁸⁶⁶ i gemenskap med patienter. Denna process beskrivs som vördig och högtidlig, i helighet tillsammans, där patienter och vårdare delar skönhet, godhet, ljus, liv och kärlek⁸⁶⁷. I den etiska akten då försoningen är meningsbärande och verksam förstås alla dimensioner av görande, varande och vardande

⁸⁶⁰ Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007; Olthuis och Leget 2007; Uhrenfeldt och Hall 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

⁸⁶¹ Jfr Barnes och Brannelly 2008.

⁸⁶² Jfr Eriksson 1994.

⁸⁶³ Jfr Laabs 2007.

⁸⁶⁴ Memarian, Salsali, Vanaki, Ahmadi och Hajizadeh 2007.

⁸⁶⁵ Jfr Kierkegaards (1954) stadieteori i substansmodellen, s. 52. Det religiösa stadiet genomsyrar alla nivåer av görande, varande och vardande, se även s. 53–54 och fotnot 247.

⁸⁶⁶ Gustafsson 2008.

⁸⁶⁷ Talseth och Gilje 2007.

samtidigt vara närvarande i både vårdare och patienter⁸⁶⁸. Samvetet ses som den inre röst som talar till vårdare och berättar om hans eller hennes personliga inre etik. Får denna röst leva i vårdare lär de sig, att vilja och förmå samt att känna frihet att svara an på patienter med medlidande som befinner sig i svåra situationer⁸⁶⁹.

Vårdare gör fel mot sin egen inre personliga etik och identitet om de avstår från det vårdande de är övertygade om är gott för patienter. Detta ses som förlust av vårdares frihet när de inte väljer sina handlingar utifrån sin inre värdegrund. Den fria viljan tillåter vårdare möjligheter att vårda utifrån alla dimensioner, att låta sig finna kärlekens källa och få kontakt med sin egen andliga dimension.

Principen om autonomi är en etisk kod som finns beskriven i ländernas olika regelverk och hör till det etiska fältet för det gemensamma yttre. Om själva tillämpningen av principen i olika vårdkontexter sägs inget och inte heller hur sjukskötare praktiskt skall få patienter tillräckligt delaktiga av information som gäller deras hälsa och sjukdom⁸⁷⁰. Patienter har rätt att få uttrycka sina önsknigar. Vårdare skall kunna dela denna information och respektera de värden och beslut patienter står för⁸⁷¹. Autonomi är att få använda sig av sin frihet inom området för kunskapens gränser. Vårdare får självständigt evaluera patienters problem, behov och begär utifrån den vårdvetenskapliga kunskapen inom ramen för disciplinens gränser och ethos utifrån görandets, varandets och vardandets dimensioner⁸⁷². Betydelsen av ledningens och organisationens stöd i den yttre etikens fält, det gemensamma yttre är av största betydelse för att vårdare får det personliga inre synliggjort i ansvarets gärningar. Följande teser formuleras med utgångspunkt i den tredje förståelsehorisonten:

1. *Answarets kärna bestående av frihet, skuld och kärlek är relaterade till vårdares vilja och förmåga i vårdandets meningssammanhang.*
2. *Frihet, skuld och kärlek synliggörs både i den yttre och inre etikens fält i vårdandets meningssammanhang.*
3. *Skulden som verksamt ämne får sin kraft och positiva laddning av frihetens och kärlekens substansrörelser, vilkas källa är vårdandets ethos, det sanna, sköna och goda för patienter.*

⁸⁶⁸ Eriksson 1994, Gustafsson 2008; Hjelt-Fri 2008.

⁸⁶⁹ Jfr Begley 2008.

⁸⁷⁰ Barazzetti, Radaelli och Sala 2007; Dobrowolska, Wrońska, Fidecki och Wysokiński 2007; Hanssen 2004.

⁸⁷¹ Barnoy och Tabak 2007; Dudzinski och Shannon 2006; Sasso, Stievano och Jurado 2008.

⁸⁷² Barazzetti, Radaelli och Sala 2007; jfr Eriksson 2001.

III ANSVARETS INRE INNEBÖRD I VÅRDANDETS MENINGSSAMMANHANG

Det yttersta som förnuftet kan uppnå är att erkänna att det finns oändligt mycket som överstiger dess förmåga. (Pascal 1971).

Utifrån Gadamer⁸⁷³ sätt att förstå det hermeneutiskt medvetna, att stå i förening med den erfarenhet och kunskap som förmedlats som språk och att vara ansluten till den tradition som uttrycks i föreningen i en polaritet av förtrogenhet och främlingskap, utreds och diskuteras närmare ansvarets inre innebörd. Detta handlar om de förutsättningar som möjliggör förståelse och tolkning av ansvaret i vårdandets meningssammanhang. I denna avslutande del sammanvävs studiens olika förståelsehorisonter som tillsammans öppnar för en ny horisont.

Horisonternas sammansmältning utmynnar i två axiom för begreppet 'ansvar' som grundläggande huvudsatser med varsin undersats. Därefter presenteras specifika teser, vetenskapliga påståenden om ansvar i vårdandets meningssammanhang. Axiomen ses som självklara initialsatser, som inte behöver bevisas och från vilka härleds vårdvetenskapliga följsatser och påståenden som är föränderliga allt efter hur den teoriskapande processen av begreppet 'ansvar' framskrider⁸⁷⁴. Avsikten är att genom denna nya förståelse av ansvarets innebörd lätt förändra, förstärka och harmonisera den redan befintliga och givna vårdvetenskapliga kunskapen. Faktafigurationen för ansvar är en öppen teoretisk modell, ett mönster vars syfte är att utgöra ett tankeverktyg, ett abstrakt hjälpmedel för fortsatt modell- och teorigenerering om ansvar i vårdandets meningssammanhang.

⁸⁷³ Gadamer 1997, 142.

⁸⁷⁴ Jfr Eriksson 1991, 202.

10 PÅ VÄG MOT DET OÄNDLIGA

Den nya förståelsehorisonten som öppnar sig ger möjlighet att för tillfället och i den hermeneutiska situationen se tillräckligt långt och inte begränsa sig eller låta sig bli hänförd av det som finns närmast och är mest tillgängligt⁸⁷⁵. I förståelsen av ansvarets betydelsenyanser i vårdandets meningssammanhang öppnar sig det oändliga, ett hermeneutiskt medvetande och en rörelse mellan den vårdvetenskapliga traditionen, det teoretiska perspektivet och ansvarets meningsbärande aktuella horisonter. Enligt Gadamer⁸⁷⁶ innebär den hermeneutiska uppgiften att utveckla spänningen mellan traditionen och den ny utvunna kunskapen, och på så sätt i förståelsen av dessa låta en verklig horisontsammansmältning ske. Då öppnar sig en ny horisont och en tidigare upphävs. Eriksson och Lindström⁸⁷⁷ anser att arbeta och leva inom en tradition innebär att vara bärare av densamma samt att ta del i traderingen, i detta fall av den vårdvetenskapliga kunskapen och dess ethos. Faktafigurationen för ansvar, dess meningsinnehåll resulterar inte i något avslutat vetande, utan snarare i en öppenhet för nytt vetande som ansvaret i sin oändlighet i sig självt öppnar för, d.v.s. för ständigt nya horisonter⁸⁷⁸.

10.1 Answarets faktafigurationer – horisonternas sammansmältning

Förförståelsen tillsammans med de ontologiska, epistemologiska och metodologiska utgångspunkterna i studien har ständigt format siktet vidare och utgjort grundpelare i det fortsatta konstruerandet och utvecklandet av ansvarets förståelsehorisonter och dess mönster. Answarets fyra förståelsehorisonter⁸⁷⁹ går här i dialog med varandra och sammanvävs nu till en för tillfället ny och i studien sista stillbild och förståelsehorisont för ansvar i vårdandets meningssammanhang (Figur 14, s. 173). Faktafigurationen för ansvar anses utgöra en vårdvetenskaplig idealmodell som till sin karaktär är hypotetiskt abduktiv, en abstraktion av verkligheten. I faktafigurationen finns

⁸⁷⁵ Eriksson 1991, 149–153.

⁸⁷⁶ Gadamer 1977, 154.

⁸⁷⁷ Eriksson och Lindström 2007, 7.

⁸⁷⁸ Gadamer 1977, 165.

⁸⁷⁹ Figur 3, s. 49, figur 10, s. 110, figur 11, s. 137, figur 13, s. 163.

många öppna frågor ännu som blir obesvarade, också inom ramen för denna studie⁸⁸⁰.

Följande två axiom med respektive undersats har framstigit ur materialet då horisonterna smalt samman:

1. Frihet, skuld och kärlek är förenade med varandra i en oavbruten substansrörelse; i vilken friheten och kärleken är givna människan och skapar skuldens förutsättningar för ansvaret.

– Skuld är en verksam och meningsbärande substans för ansvarets gärningar, ett svar på att kärlek existerar.

2. Frihet, skuld och kärlek bildar tillsammans en enhet som ständigt omvandlas till nya och högre etiska förståelsehorisonter för ansvarets gärningar.

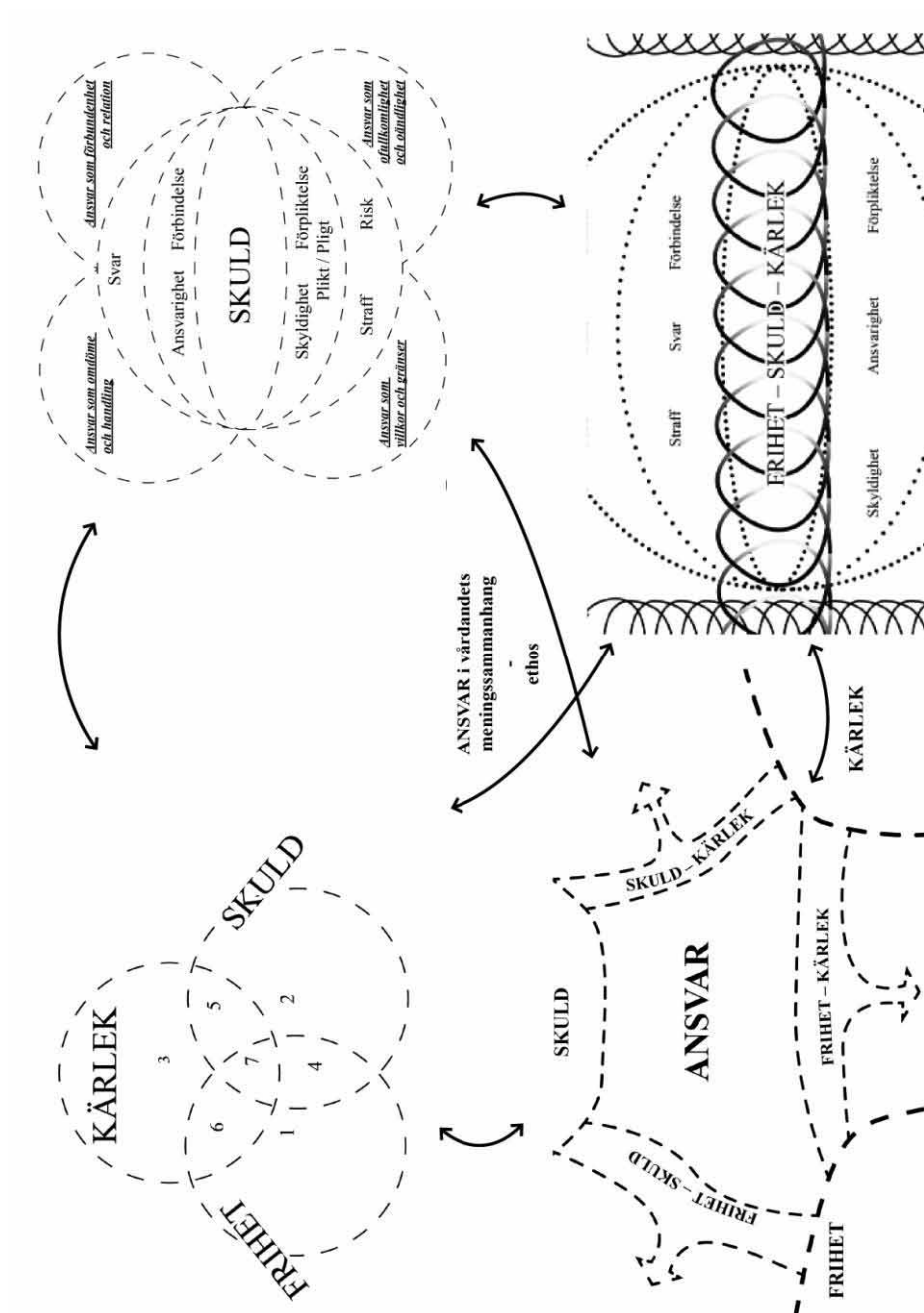
– Ansvar är en mänsklig förmåga i form av en etisk fordran och viljeyttring av att i frihet, skuld och kärlek handla gott.

I Figur 14 presenteras förståelsehorisonterna med tyngdpunkt på ansvarets inre innebörd inför den dialog som här närmare förs mellan horisonterna. Avsikt med denna presentation är att tydligare synliggöra och framtona ansvarets inre betydelse- och meningsinnehåll i vårdandets meningsinnehåll, som i studien relateras till vårdandets ethos, en caritativ vårdetik och det personliga inre. Avsikten med detta är inte att förminska betydelsen av förståelsehorisonterna som helhet, både som enskilda och som tillsammans varande i de sammanhang de tidigare i studien presenterats eller i den dialog som nu följer.

Förförståelsen, den första horisonten, har tydligt genom varje påföljande horisont fått en utvidgning och större klarhet i sitt meningsinnehåll. Att företeelserna frihet, skuld och kärlek alla tre tillsammans bildar kärnan i ansvarets ontologi har förstärkts och befästs i de följande tre horisonterna.

Axiomen ovan svarar mot den första forskningsfrågan: Vad är ansvar?, men också mot frågans slutdel Vad är ansvar i vårdandets meningssammanhang?

⁸⁸⁰ Eriksson 1991, 133–134.

Figur 14. Ansvarets meningsinnehåll i dialog.

Frihet kan utifrån Lèvinas texter men också med utgångspunkt i artikelmaterialet i metasyntesen förstås som en grundförutsättning för mänskligt liv⁸⁸¹. Den mänskliga friheten kan inte inhägnas eller gränsättas, den finns som förutsättning i människan, att användas till förmån för en annan människa, att kunna se det en annan behöver eller att kunna välja det goda för den andra människan, i detta fall för patienterna i vårdandets meningssammanhang. Friheten ses även som förutsättning för att människan skall förmå erkänna och nå insikt om sin ontologiska skuld⁸⁸². Frihet som vårdandets förutsättning innebär sannolikt en förståelse för frihetens olika former så att frihetens väsen skall kunna få fotfäste i praxis. Viljans frihet kan uttryckas med utgångspunkt i Lèvinas texter: att förmå sig till att se den andras ansikte, att kunna ta del av det oändliga och evigt heliga, en gudsidé sådan den kan uppfattas i den andra människans ansikte. I det fria etiska ansvaret för den andra människan, i beroendet till den andra stärks den personliga inre etiska strukturen. Det personliga inre, den inre etiken har insikt om och godkänner, erkänner och rättfärdigar den lidande patienten.

Frihet förekommer inte direkt som synonym till begreppet 'ansvar' i den andra förståelsehorisonten. Men synonymerna 'risk', 'svar' och 'straff' visar indirekt på ett meningsbärande innehåll för frihet. Orden *gränsöverskridning*, *överträdelse*, *inskränkning* av frihet och frihetsberövning har samband med synonymerna. Metasyntesen, den fjärde förståelsehorisonten, stöder detta betydelseinnehåll. Överträdelser och inskränkningar av frihet sker dagligen i vården. Till vårdarens uppgifter hör att påverka de val och beslut de blir involverade i både utifrån det kollektiva yttre och utifrån det personliga inre, vars betydelseinnehåll innebär att våga vara modiga och stå upp för sin värdegrund och sina värderingar. Att inneha denna förmåga utan att bli rädd för att bli berövad sin frihet eller straffad för gränsöverskridningar är en livsuppgift som ständigt är i vardandet⁸⁸³. Friheten kan uppfattas och igenkännas först då etikens (vårdandets) yttre och inre gränser är tydliggjorda i kollektivet och i det personliga inre. Vårdandet med utgångspunkt i en inre etik behöver kollektivets eller samfundets stöd i vårdkulturen för att modet och offrandets gåva skall kunna bli verklighet i vårdandets meningssammanhang⁸⁸⁴.

⁸⁸¹ Lèvinas 1988; jfr Anttila 1995. I den semantiska analysen på begreppet 'frihet' anges frihet som förutsättning bl.a. i förhållande till ansvar. Jfr Karterud 2006.

⁸⁸² Jfr Buber 1989a.

⁸⁸³ Jfr Kierkegaards stadieteori, kapitel 4, s. 53–54 och fotnot 247.

⁸⁸⁴ Jfr kapitel 9, metasyntesens resultat.

Begreppsanalysen som helhet ställer skulden i fokus i den andra förståelsehorisonten. Den ontologiska skulden⁸⁸⁵ som en faktisk insikt för igångsättandet av ansvarets handlingar kan symboliskt förliknas vid ett läkemedels verksamma ämne, d.v.s. skulden ses som en aktiv substans. Denna tolkning kan även förstås i förhållande till den etymologiska utredningen av ordet *skuld* som kan härledas till något nödvändigt, behövt och tvunget⁸⁸⁶. Erkännandet av skuldens centrala funktion för ansvarets handlingar är avgörande för ett ansvar uttryckt i kärlekens gärningar.

Caritas som vårdandets grundmotiv, den caritativa vårdetiken, kärlekens etik och sinnelag⁸⁸⁷, alla dessa beskrivningar av kärlekens plats inom den vårdvetenskapliga teorin uppmanar vårdare att tjäna patienter i kärlek. Kärlek är en livgivande kraft, en stark känsla som har förmåga att segra över de destruktiva krafterna, över det onda. Ansvarets gärningar utförda med caritas som grundmotiv eller utifrån den caritativa vårdetiken beskrivs i ansvarets fjärde förståelsehorisont på många olika sätt. Kärlekens källa är outgrundlig och handlingar utförda med kärlek och godhet har ingen ändlighet⁸⁸⁸. Skuldens ontologiska karaktär medför, som resultat, effekt eller verkan, gärningar med kärlekens essens. Kärleken finns färdig att användas i varje vårdare, och skuldens aktiva substans⁸⁸⁹ förmår igångsätta handlingar som igenkänns som kärleksfulla utifrån ett görande, varande och vardande.

Den etymologiska härledningen till betydelseinnehållet i 'skuld' som 'nödvändig' och 'ett måste'⁸⁹⁰ bekräftas av Bubers⁸⁹¹ texter i den tredje förståelsehorisonten om den ontologiska skulden som en faktisk medvetenhet, insikt och kunskap i människans liv som väcker samvetet och som människan inte kan undkomma. Skuldens synonymer 'överträdelse' och 'gäld' har sin rörelseriktning och styrka mot skuld (Figur 9, s. 103). Synonymerna 'överträdelse' och 'gäld' ses bl.a. som igångsättare av det verksamma i skulden, det friska som väcker samvetet. Överträdelse⁸⁹² har ett betydelseinnehåll av både mer abstrakt karaktär som att gå förbi eller passera en gräns som inte är tillåten att

⁸⁸⁵ Buber 1989a.

⁸⁸⁶ Hellquist 1948b.

⁸⁸⁷ Eriksson 1990, 1995.

⁸⁸⁸ Kierkegaard 1926.

⁸⁸⁹ Jfr substansrörelsens riktning och styrka för skulden, figur 8 och 9, s. 103.

⁸⁹⁰ Hellquist 1948b.

⁸⁹¹ Buber 1989a.

⁸⁹² Allén 1990, 1216.

överskrida, och av mer konkret karaktär d.v.s. att begå brott eller bryta mot lag. Gäld⁸⁹³ förstås som en skuld, oftast till en enskild person eller som skuld i samband med juridiska frågor i förhållande till penningssummor, bl.a. som i uttrycken gäldbunden eller gäldfri.

Insikten och jagmedvetenheten om skuldens ontologi och essens i förhållande till både den yttre och inre etikens gränser och villkor, samt till ansvarets oändlighet och ofullkomlighet får kampen mellan moralisk oro, stress och ångest och moralisk själsfrid att bli verklig (jfr med den fjärde förståelsehorisonten). Denna kamp är människor och vårdare givna för att de skall vilja och förmå ta ansvar samt utföra ansvarets handlingar. Ansvarets handlingar utförda med kärlek och omsorg möjliggör ett skydd från ett vårdlidande. Eriksson⁸⁹⁴ talar om att skulden skall förstås utifrån att människor är eller står i skuld att älska sina medmänniskor.

Nykänen⁸⁹⁵ framhåller att skulden föds i insikten om att kärlekens möjlighet kan vara outhärdlig, d.v.s. i insikten om det allomfattande goda som mänskligt sett är ouppnåbart. Utgående från detta tänkande inbjuder kärleken människan att nå insikt om sin personliga skuld. Vårdandets ethos och den caritativa vårdetiken erbjuder och möjliggör ett personligt ansvar och en inre etik vars grund finns i insikten om sin personliga skuld, och vars uttryck är ett ansvar för patienters hälsa och lidande i vårdandets meningssammanhang.

Utifrån förståelse och tolkning av betydelseinnehållet av 'ansvar' i begreppsanalysen framsteg fyra meningsbärande mönster: 'ansvar' som förbundenhet och relation; 'ansvar' som villkor och gränser; 'ansvar' som omdöme och handling och 'ansvar' som ofullkomlighet och oändlighet. Skuld ses som en etisk grundförutsättning⁸⁹⁶ för ansvarets gärningar och skulden skall förstås som närvarande, meningsbärande och verksam i betydelseinnehållet av alla dessa fyra dimensioner av ansvaret.

Skuld i betydelsen 'ansvar' som förbundenhet och relation förstås i förhållande till både en personlig och kollektiv skuld⁸⁹⁷ vari människan ses som skyldig, och alla människor som lika skyldiga och ansvariga för

⁸⁹³ Allén 1990, 358.

⁸⁹⁴ Eriksson 1995.

⁸⁹⁵ Nykänen 2009, 98.

⁸⁹⁶ Eriksson 1995.

⁸⁹⁷ Jfr Buber 1989a.

sitt eget och andra människors liv, som deltagande och delaktiga i världen. I ansvaret som förbundenhet och relation innesluts starkt meningsinnehållet av ansvar som ofullständighet och oändlighet, att inte räcka till, att aldrig kunna bli fullständig och färdig som människa. Människans erkännande av sin ontologiska skuld konstituerar det hon är i sin felbarhet och otillräcklighet, men samtidigt det hon är och kan bli i sin tillräcklighet. Skulden är den kraft som ger människan insikt om sitt ansvar och om omöjligheten och möjligheten att stå upp för det fullkomliga och ouppnåeliga i ansvarets gärningar.

Skuld i betydelsen 'ansvar' som villkor och gränser förstås i förhållandet till straffets karaktär, till inskränkning av frihet och till olika grader av gränssättningar för eller överträdelser av ansvarets gärningar. Skuld i förhållande till nämnda betydelseinnehåll handlar om skyldighet av att både personligen och kollektivt stå till svars och bli svarande inför ansvarets gärningar. Att som vårdare våga förbinda sig och relatera till patienter innebär villkor och gränser som både skyddar och begränsar men också utvidgar och möjliggör för ett vårdande som ger utrymme för vårdvetenskapens ethos. Att våga ta risken att vårda caritativt handlar om en etisk fordran, ett personligt engagemang och vilja att utföra ansvarets gärningar med huvud, hand och hjärta och som kan vara båda tillfredsställande och gränssättande.

Skuld i betydelsen 'ansvar' som omdöme och handling innefattar alla tre tidigare betydelsedimensioner av begreppet 'ansvar'. Människan är som person ansvarig och delaktig i världen, inför sig själv, andra och Gud. Människan står till svars för sitt omdöme som ger riktning för ansvarets handlingar. I den tredje förståelsehorisonten benämner Kierkegaard⁸⁹⁸ ansvarets handling "kärlighetens" gärningar. Skulden igångsätter "kärlighetens" gärningar och vårdare är redskapet för dessa gärningar. Att våga offra sig i "kärlighetens" namn, att ge av sig själv för den andra i gemenskap är att våga vara vänd mot livets sanning och den eviga kärleken⁸⁹⁹.

Ansvarets betydelseinnehåll i den andra förståelsehorisonten i de fyra dimensionerna bildar en enhet. Detta förstås så att en betydelsedimension samtidigt förstås i förhållande till de övriga betydelsedimensionerna, d.v.s. de är alla interrelaterade, och ansvar som helhet kan inte förstås i sin enhet endast i en dimension. Ansvar som

⁸⁹⁸ Kierkegaard 1986, 278–279.

⁸⁹⁹ Jfr Helin och Lindström 2003.

enhet förstås samtidigt i förhållande till alla fyra dimensioner. Skulden är en del av tillvarons ursprungliga vara⁹⁰⁰ och människan har ett personligt ansvar att komma till insikt om dess karaktär, vad det innebär att reflektera över samvetets röst som förbinder människan, jaget till andra människor och ger kraft till ansvarets gärningar för den andra⁹⁰¹.

I den tredje förståelsehorisonten förenas frihet, skuld och kärlek utgående från religionsfilosofernas, Lèvinas, Bubers och Kierkegaards tänkande. Ansvar förstås i den tredje horisonten som något absolut personligt och som bygger på en fri vilja och tro på en god handling. Frihet är inte gränslöshet utan frihet är att känna till gränserna för vårdandets meningssammanhang och att handla i patienters tjänst. Vårdares samvete framkallar de känslor som gör att de kan handla gott (jfr den fjärde förståelsehorisonten). För Buber⁹⁰² är samvetet vägen som för från skuld till ansvar. Att handla gott och visa kärleksfullhet mot patienter är att våga igenkänna kärleken i sig själv. Det eviga och oändliga har då möjlighet att öppna sig i relationer mellan vårdare och patienter. Föreställningen om det evigt goda, det allomfattande, det som aldrig endast genom människan kan fullbordas, men som människan nog i sin otillräcklighet kan ta ansvar för och som skyldig bekänna, är att uppfatta att den främsta plikten såsom Kierkegaard⁹⁰³ uttrycker det är att uppfylla kärlekens lag. Den fria viljan som uppmanar till att utföra kärleksfulla gärningar är samtidigt en etisk fordran som ger villkor och gränser för ansvarets gärningar. Frihet, skuld och kärlek handlar om livets kunskap och bildar den enhet som är en förutsättning för ett personligt ansvar. Ett personligt ansvar möjliggör troligen modet i människan att våga möta det eviga och ofullbordade i mänskliga sammanhang.

Den fjärde förståelsehorisonten är kontextrelaterad till ansvarets kärna, frihet, skuld och kärlek i vårdandets meningssammanhang. Artikelmaterialen har sin utgångspunkt i vårdandets och vårdarbetets etik. I materialet framstiger både den yttre och inre etikens fält som väsentliga för förståelsen av etikens kunskapsområde i vårdandets meningssammanhang. Frihet framträder utifrån den inre etikens fält som ett personligt värde och en livets grundförutsättning medan

⁹⁰⁰ Nykänen 2009, 90–92. Nortvedt och Grimen (2006) refererar till Heidegger om skulden som fundamentalt grundläggande väsentlig i människans existens, som hennes levda erfarenhet i världen, det som människan i grunden är – skyldig.

⁹⁰¹ Jfr Buber 1989a.

⁹⁰² Buber 1989a, 49–58.

⁹⁰³ Kierkegaard 1926.

principen om autonomi mer hänför sig till den yttre etikens fält. Skuld som samvetets röst framstiger ur den inre etikens fält medan skuld som moralisk oro, ångest och stress uppstår i en värdekonflikt mellan den yttre och inre etikens fält. Kärleken har sin utgångspunkt i den inre etikens fält, i det betydelseinnehåll som möjliggör upplevelse av värdighet och i kärleken som relationens kraft och uttrycksformer i gärningar. Vårdandet ses som en livsuppgift och en livsförståelse som innesluter människan som enhet, hennes kropp, själ och ande. Med vårdares vilja och förmåga till ansvarets gärningar i olika kontexter förstås bl.a. upptäckten av frihetens yttre och inre gränser i vårdandets meningssammanhang, att följa samvetets inre röst, tro och övertygelse, att välja kärleken och att kunna säga förlåt samt att försona sig med sin otillräcklighet.

10.2 En faktafiguration för ansvar och tesor för vårdandets meningssammanhang

Den förståelse som uppnåtts av ansvar utifrån studiens olika delar och dess horisonter sammanfattas i figur 15, s. 181. Studiens huvudfrågeställning lyder: Vad är ansvar och vad är ansvarets betydelseinnehåll i vårdandets meningssammanhang? Syftet med studien är att forma ansvarets faktafiguration, en teoretisk modell som skall kunna fungera som ett tankemönster för den mångskiftande innebörd som ansvar ger uttryck för inom och genom den yttre och inre etikens fält. Eriksson och Lindström⁹⁰⁴ diskuterar hermeneutisk sanning och evidensbegreppet. De framhåller evidens som sanningsupplåtenhet som öppnar för ett seende, inseende och vetande. Studiens olika horisonter är förbundna till den vårdvetenskapliga tradition och till den kunskapsgrund om ansvar som redan tidigare blivit uttryckt och traderad inom vårdvetenskapen. Att fråga och förstå är sammanvävda i det hermeneutiska närmelsesättet. Den frågehorisont som skapats för ansvar med avstamp i det teoretiska perspektivet går här in en slutfas, d.v.s. frågandet upphör men frågorna upphör inte. Insikten om öppenheten i det hermeneutiska medvetandet gör att den hermeneutiska rörelsen aldrig upphör, den kan ständigt fångas på nytt med nya frågor och svar.

Ansvar i vårdandets meningssammanhang, det som gör begreppet till vårdvetenskapens eget, skall genomsyras av vårdandets ethos, avspegla

⁹⁰⁴ Eriksson och Lindström 2007, 9–18.

och bli levande uttryck för det sanna, goda och sköna i en caritativ vårdetik för patienter⁹⁰⁵.

Faktafigurationen för ansvar består av fyra enskilda förståelsehorisonter, som alla i sin helhet även kan förstås som en egen enhet. I den slutgiltiga faktafigurationen förenas dessa till en ny förståelsehorisont, till en ny helhet och enhet. Det olika betydelse- och meningsinnehåll som framträtt under studiens gång i de olika horisonterna har genom en fortsatt hermeneutisk rörelse förståtts och tolkats och horisonternas sammansmältning utläggs i teser om ansvar som bildar avhandlingens slutsatser.

Den nya förståelse som om ansvar fötts i vårdandets meningssammanhang med utgångspunkt i Erikssons⁹⁰⁶ grundantaganden och i modellen för ansvar i vårdandets meningssammanhang (s. 37) har sin grund i följande sats:

Ansvar är en anspänning mellan yttre och inre etik som står i förening med kunskap om vårdandet och föreställningar om vårdandets ethos, det sanna, goda och sköna, som står i förening med människan som är i grunden enheten kropp, själ och ande i hälsans och lidandets dimensioner; att göra, vara och varda.

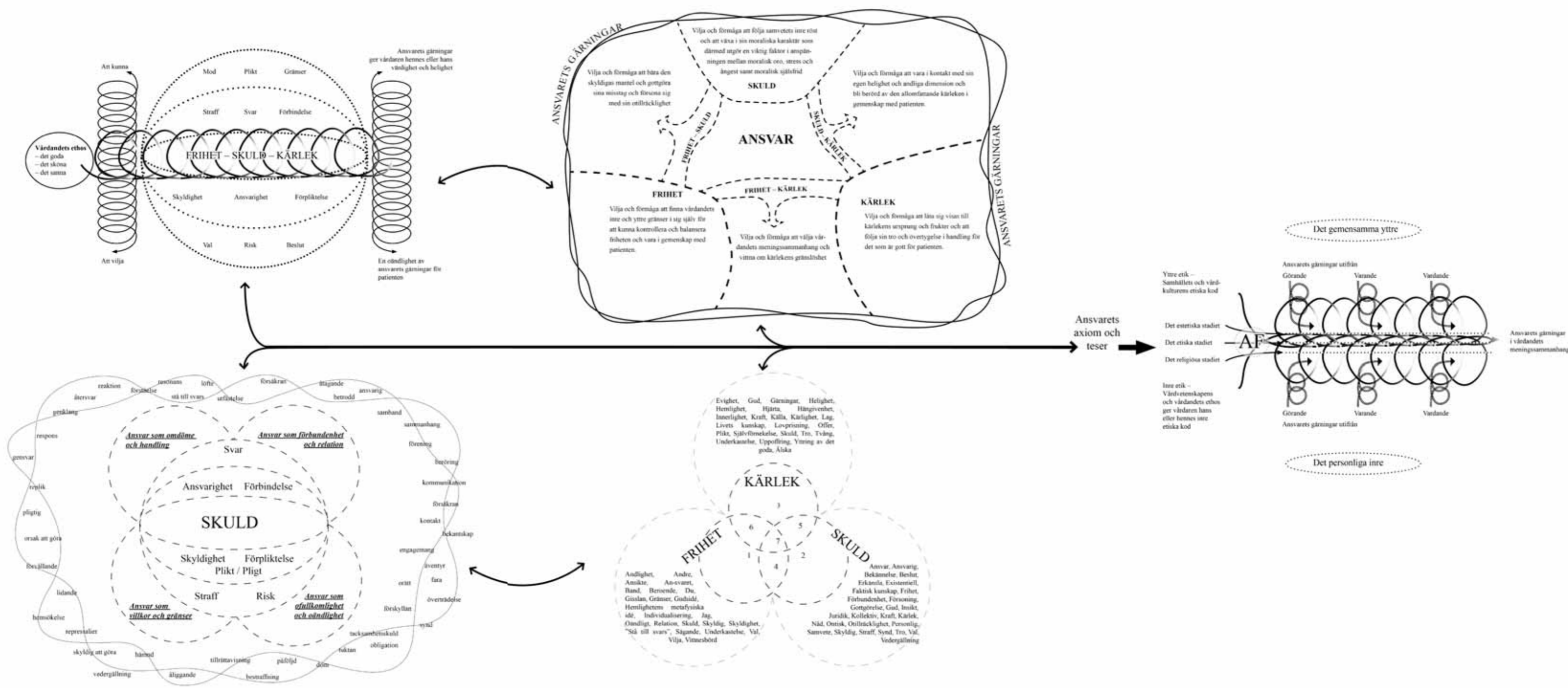
Answarets kärna och dess inre innebörd av frihet, skuld och kärlek har genom de olika delstudierna fått ny mening och fördjupats, både som enskilda begrepp och relaterade begrepp till varandra. Frihet, skuld och kärlek beskrivs i följande teser nedan. Teserna har samband med studiens två axiom (s. 172) som utgör grundsatser som i sitt meningsinnehåll är större än var och en av de efterföljande teserna. Teserna är inte rangordnade.

Frihet

1. Frihet är mer och inte detsamma som principer om autonomi och oberoende.
2. Frihet är given vårdare som en mänsklig gåva att användas till förmån för patienter, för de val och beslut som har sin grund i vårdandets ethos och den goda viljans gärning.

⁹⁰⁵ Jfr Eriksson och Lindström 2007, 15.

⁹⁰⁶ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

Figur 15. En faktafiguration för ansvar – klangbotten i vårdandets menings-sammanhang

3. Frihet förutsätter en medvetenhet och kunskap om vad vårdandets menings-sammanhang är, och vilken betydelse meningssammanhanget har för patienters hälsa och lidande.
4. Fria är vårdare när de uppfattar vårdvetenskapens och vårdandets yttre och inre gränser och erövrar sig själva för den etiska fordran som finns i den asymmetriska relationen och i beroendet mellan vårdare och patienter.
5. Människan är fri att avlägga bekännelse om sin skuld och otillräcklighet och att påbörja livets väg från skuld till ansvar, som innebär handlingskraft och frihet att vårda.
6. Friheten erkänner vårdvetenskapens och vårdandets sanning, ger mod att bejaka och välja det goda för patienter, samt öppnar sig för det oändliga.
7. Friheten förmår människan till underkastelse utan tvång och till ett offerande till förmån för patienters bästa.
8. Frihet och ansvar förhåller sig till människan som är i grunden enheten kropp, själ och ande, människan har en kroppslig, själslig och andlig frihet att bejaka sin helighet i alla dimensioner och att avge etiskt vittnesbörd.

Förståelse och tolkning av frihet som tillhörande ansvarets ontologi sammanfattas och gestaltas i följande beskrivning med utgångspunkt i teserna ovan:

Frihet har, får och tar en personlig karaktär och är beroende av alla dimensioner i människan, hennes kropp, själ och ande. Av alla närvarande möjligheter har människan möjlighet att välja det goda och öppna sig för det oändliga och andliga, det icke gripbara och synliga. Frihet är att vilja den goda handlingen och som Jesus säger i Johannesevangeliet⁹⁰⁷ ”Ni skall lära känna sanningen, och sanningen skall göra er fria”. Andlig frihet är att våga och förmå bejaka sin religiositet och helighet för patienters bästa. Att erkänna sanningen innebär att erkänna vårdgemenskapen som betydelsefull för patienters hälsa och lidande. Friheten inbjuder till delaktighet i vårdandets meningsammanhang, till att våga vara modig, påverka val och avge etiska vittnesbörd. Tillgången till patienters ansikten uppmanar till en etisk fordran om en gudsidé. Vårdare är till för patienter och finns i ett beroende till dessa i en asymmetrisk relation. Denna gudsidé vittnar om det oändliga, om oändlighetens härlighet som friheten kallar att välja efter att ha sett ansiktet, men som därefter inte ges människan frihet att

⁹⁰⁷ Bibeln eller Den Heliga Skrift 1926, Joh. 8:32.

välja bort. Den asymmetriska relationen ger friheten dess yttersta gränser i ett vårdande meningssammanhang. Frihet utan gränser existerar inte.

Skuld

1. Erkännandet av den ontologiska skulden innebär ansvar för vårdvetenskapens och vårdandets ethos.
2. Samvetet är vägen från ontologisk skuld till ansvar och samvetet hålls levande i äkta patientrelationer, i Jag–Du-relationer i vårdandets akt.
3. Den ontologiska skulden möjliggör en medvetenhet om det egna handlandet i vårdandets meningssammanhang, att ta ansvar och nå insikt om sin ofullkomlighet och ansvarets oändlighet.
4. Medvetenheten om den egna otillräckligheten och erkännande av densamma gör människan fri genom nåd, förlåtelse och försoning.
5. Den ontologiska skulden är en kraft vars handlingsavsikt är till förmån för och av kärlek till patienter.
6. Den ontologiska skulden förhåller sig till människan så att hon blir ansvarig inför sig själv och den andre, och vågar bli mer människa och vårdare i ett vårdande meningssammanhang.
7. Människans moraliska karaktär och integritet gestaltas genom förhållandet till sin skuld, dess innebörd och mening.

Förståelse och tolkning av skuld som tillhörande ansvarets ontologi sammanfattas och gestaltas i följande beskrivning med utgångspunkt i teserna ovan:

Skuld såsom frihet har, får och tar en personlig karaktär och är beroende av alla dimensioner i människan, som är i grunden enheten kropp, själ och ande. Insikten om den ontologiska skulden är nödvändig för bekännelse och gottgörelse av ansvarets oändlighet och människans otillräcklighet. Vårdare är ansvariga för sitt eget och patienters väsen. En människa med moralisk karaktär och integritet håller fast vid sin inre värdegrund och vågar leva ut vårdvetenskapens och vårdandets ethos. Den goda skulden låter människan uppleva sig vara skyldig och inneha skuld för en annans skull som hindrar människan från att göra överträdelse och kränka gränser. Den ontologiska skulden handlar också om det irreversibla i handlingar som redan utförts, att våga bekänna, gottgöra och försona sina gärningar. Samvetets röst är medvetenhet om skuldens existens, och det levande samvetet förtränger inte kärlekens röst, utan samvetet arbetar av kärlek för patienters bästa.

Kärlek

1. Kärlekens källa är en livgivande kraft, färdig att igenkännas hos människan och användas i ansvarets gärningar.
2. Kärlekens källa är det försonade och benådade hjärtat, det hjärta som önskar ge den andra det jaget själv behöver.
3. Genom insikten om att inte räcka till i vårdandets meningssammanhang föds barmhärtigheten, källan till förståelse och medkänsla för sig själv och den andre.
4. Kärlekens frukter, t.ex. ärlighet och äkthet är exempel på kärleksfullhet i ansvarets gärningar i vårdandets meningssammanhang.
5. Kärlekens liv som igenkänns i jaget öppnar för kontakten till det heliga och till det evigt inneboende goda, till kärlekens gåva som varje människa fått att förvalta.
6. Ansvarets gärning är att offra i kärlekens namn för vårdvetenskapens och vårdandets ethos.

Förståelse och tolkning av kärlek som tillhörande ansvarets ontologi sammanfattas och gestaltas i följande beskrivning med utgångspunkt i teserna ovan:

Caritas är grundmotivet för ett kärleksfullt vårdande och för en caritativ vårdetik. ”Vårdandets grundmotiv utgörs av caritasmotivet”, med kärleks- och barmhärtighetstanken som ledstjärnor⁹⁰⁸. Detta medför som Kierkegaard⁹⁰⁹ framhåller att människans plikt och lag är att finna kärlekens ursprung i sig själv, att vilja kärlekens dygd i frihetens namn och bli ledsagad till dess ursprung. Gud är kärlek och kärlekens väsen är Gud. Människan är fri att välja kärleken, och där kärleken finns ansiktet.

Vårdandets ethos skall genom ansvarets kärleksfulla gärningar uttrycka och förmedla det sanna, sköna och goda i vårdandets meningssammanhang. Kärlek är synlighet och denna synlighet uttrycks konkret i kärleksfullhet i ansvarets gärningar. Kärlek lika som skuld och frihet har, får och tar en personlig karaktär och är beroende av alla dimensioner i människan som enhet av kropp, själ och ande.

En ny förståelse för ansvarets kärnbegrepp och deras inbördes relationer har fötts. Frihet, skuld och kärlek förenas med varandra i sin substansrörelse i ansvarets gärningar med utgångspunkt i patientens hälsa och lidande i görandets, varandets och vårdandets dimensioner.

⁹⁰⁸ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

⁹⁰⁹ Kierkegaard 1926, 1986.

Answarets gärningar får sitt unika uttryck i varje handling för patienters hälsa och lindrande av lidande. Förståelsen av answarets kärna har en avgörande betydelse för hur den yttre och inre etiken förstås, får och tar sin plats i vårdandets meningssammanhang.

11 KRITISK GRANSKNING OCH DISKUSSION

Slutandet i detta kapitel granskar och diskuterar kunskapens mening och meningsfullhet i förhållande till ansvar i vårdandets meningssammanhang, och i relation till studiens hermeneutiska ansats att förstå och tolka i vårdvetenskaplig forskning⁹¹⁰. Studien klassificeras som grundforskning inom vårdvetenskapen och bidrar till att utveckla begreppet 'ansvar', i huvudsak dess ontologiska bestämning, men delvis frambringas även en kontextuell bestämning för den vårdvetenskapliga teoribildningen. Teorisatser har skapats och vårdvetenskapens teorikärna har utvidgats och fördjupats genom att beskriva, förstå och tolka ansvar i vårdandets verklighet.

11.1 Kvalitativa kriterier

Den kritiska granskningen i kapitlet utgår i huvudsak från Larssons⁹¹¹ tänkande om kvalitet i forskningssammanhang.

Förståelse, som är den hermeneutiska ansatsens plattform, handlar om det ursprungliga, det som vi är som människor. Den hermeneutiska erfarenheten är universell, och språket är mediet genom vilket både människan och världen synliggörs som betydande och meningsfulla entiteter. Människan är deltagande i världen, och språket uttrycker historiens tillkomst via människans egen erfarenhetsvärld.⁹¹² Larsson⁹¹³ säger att det alltid finns en tolkning i det meningsfulla tänkandet och att denna kunskap är perspektivberoende⁹¹⁴. Mot denna inledning förstås hur betydelsefull och på sitt sätt ursprunglig den första förförståelsen redan är för studien och hur förförståelsen utgör en både medveten och omedveten plattform för de första tolkningarna av vad som skall tas med, av vad som skall lämnas bort och vilket meningsbärande innehåll som är betydelsefullt att arbeta vidare på.

I studien har det funnits en ärlig strävan till perspektivmedvetenhet och att explicitgöra förförståelsen som utgångspunkt för fortsatta tolkningar.

⁹¹⁰ Jfr Wiklund 2007.

⁹¹¹ Larsson 1994, 163–187.

⁹¹² Gadamer 1997; van Niekerk 2002.

⁹¹³ Larsson 1994, 165.

⁹¹⁴ Jfr Gadamer 1997; Törnebohm 1987.

Det hermeneutiska angreppssättet har använts genomgående för att nå ansvarets meningsinnehåll och dess djupstrukturer i förhållande till dess kärna, frihet, skuld och kärlek. Att utlägga och synliggöra förförståelsen är ett kvalitetskrav och samtidigt är det en omöjlighet att kunna beskriva och redogöra i detalj för hela sitt tänkande som innebär att gränser redan kommit att fastställas i förförståelsen som det finns förnuftig anledning att tro på⁹¹⁵. Synliggörandet av förförståelsen gör studiens sikte för substansinnehållet tydligt, vilket även i fortsättningen påverkat studiens slutresultat och bidrag till vårdvetenskapens teorikärna. Förförståelsen i denna studie sammanfattades till en första förståelsehorisont för ansvarets innebörd. Förförståelsen har fötts ur ett vårdvetenskapligt närmande med utgångspunkt i Erikssons vårdteori och vårdtänkande⁹¹⁶ som givit denna studie meningsfullhet och konsekvens i tillämpningen av perspektivet och med tillägg av ett religionsfilosofiskt närmande till förståelsen av ansvarets ontologi. En viktig grundposition i hela studien och med utgångspunkt i förförståelsen av ansvar är att i ansvarets ontologi inbegripits förståelsen av enheten människan, med tyngdpunkt på den andliga eller religiösa dimensionen från vilken inte har bortsetts i något skede av studien.

Det hermeneutiska angreppssättet bjuder inte på ett enkelt sätt till intersubjektiv förståelse. Detta ställer krav på såväl studiens skribent som läsare. Det finns en kunskapsmässig och språklig svårighet i att argumentera för att en tolkning är rimlig, på grund av dess alltid subjektiva inslag och mångfald av möjliga rimliga tolkningar. Med utgångspunkt i detta blir perspektivmedvetenhet och kunskapen om förförståelsens betydelse än mer viktiga att vara medveten om. Förståelsens och tolkningens hermeneutiska cirkel och rörelse är oändlig⁹¹⁷, utan början och utan slut. Denna cirkelrörelse har utförts oräkneliga gånger och kan uppfattas som avhandlingens styrka. Detta innebär att den förståelsekunskap som presenterats under processens gång, i de olika förståelsehorisonter av ansvaret, är fångade till stillbilder i processen som här och nu motsvarar förståelsen, men som samtidigt när bilden upplöses redan har förändrats och alltid kan fångas i en ny stillbild.

Studiens huvudfråga är en öppen fråga: Vad är ansvar och vad är ansvarets betydelseinnehåll i vårdandets meningssammanhang?

⁹¹⁵ Jfr Larsson 1994, 165.

⁹¹⁶ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

⁹¹⁷ Gadamer 1997.

Larsson⁹¹⁸ konstaterar att intern logik handlar om en harmoni mellan del och helhet, d.v.s. mellan forskningsfrågor, datainsamlingsmetoder och analysteknik, men att forskningsfrågorna i sig är styrande för ansats och metoder. Intern logik handlar om att skapa ett vetenskapligt arbete som har en samverkan mellan sina delar, och är en väl sammanfogad helhet. Den hermeneutiska metodologin och den hermeneutiska ansatsen har inom Enheten för vårdvetenskap i Vasa vidareutvecklats och tydliggjorts i avhandlingar och ses som relevant, godtagbar och intressant för vårdvetenskapens sammanhang inom systematisk och klinisk forskning⁹¹⁹. Eriksson och Lindström⁹²⁰ nämner att själva metoderna i sig blir meningsfulla först genom en välartikulerad förförståelse med ett klart syfte som är förankrat i vårdvetenskapens ethos och i de ontologiska grundantagandena.

I studien har använts begreppsanalys, hermeneutisk läsakt och metasyntes genom ett metodologiskt utförande. Begreppsanalysen gav en mättnad av betydelsenyanser och meningsinnehåll med 11 ordböcker. Ansvarets meningsbärande ord från förförståelsen och från begreppsanalysen återkommer i den hermeneutiska läsakten och i metasyntesen, vilket talar för slutanalysens relevans för ansvarets ontologi. Texterna som använts för hermeneutisk läsakt är en mycket liten del av religionsfilosofernas Lèvinas, Bubers och Kierkegaards totala produktion. Tolkningarna av texterna är inte tolkningar med utgångspunkt i religionsfilosofernas bakgrund och livshistoria utan i förhållande till den bärande idé som de framhåller i relation till ansvarets kärna av frihet, skuld och kärlek. Religionsfilosoferna görs sannolikt inte full rättvisa i den meningen att texterna är uttagna ur sitt sammanhang och idén förankras inte i bakgrund och helhetstänkande, men det finns en strävan att göra texterna rättvisa vad gäller förståelse och tolkning av ansvarets kärna och dess meningsinnehåll.

Artiklar till metasyntesen valdes utifrån en systematisk sökning i tidskriften *Nursing Ethics*. På sökorden *frihet*, *skuld* och *kärlek* som enskilda ord uppnåddes en mättnad av kunskapsinnehållet. Kombinationer av sökorden *frihet*, *skuld* och *kärlek* gav inte en tillräckligt nyanserad och innehållsrik bild av ansvarets meningsinnehåll med detta artikelmaterial. Materialet som helhet var omfattande, 60 artiklar, som innebar att råmaterialet först sammanställdes av de enskilda orden *frihet*,

⁹¹⁸ Larsson 1994, 168.

⁹¹⁹ Eriksson och Lindström 2007, 17–18.

⁹²⁰ Ibid.

skuld och *kärlek* till egna metasynteser som sedan användes som grund vid bildandet av den slutgiltiga metasyntesen. Artiklarna behandlade både den yttre och inre etikens fält, vilket gör materialet komplext och ställvis ohanterbart i sin mängd av information. Detta gjorde att alla delars samverkan i viss mån blev ohanterlig och förståelse om viktigt meningsinnehåll kan möjligen ha gått förlorat.

Answarets kunskapsfält är komplext och omfattande till sin yttre och inre etik. Mångfalden och mängden betydelsenysner och meningsinnehåll av ansvar i studien har ställvis bidraget till ett kaos av ord som inte artikulerats till sitt innehåll till alla delar tillräckligt tydligt. Om answarets kärna frihet, skuld och kärlek har formulerats antaganden i alla studiens delar och visats på de samband som finns i detta kärninnehåll. Många betydelsenysner har kommit bort eller lagts åt sidan i studiens olika skeden, medvetet eller omedvetet. Ordet *straff* är ett exempel på en betydelsenysner som inte konsekvent följts upp under studiens gång. Figur 15. Answarets faktafiguration som klangbotten i vårdandets meningssammanhang (s. 181) bildar den syntetiserade förståelsen som varit föremål för en genomgående metodisk tolkningsprocess över tid och rum med ett hermeneutiskt angreppssätt. Förståelsehorisonterna har givit studien struktur och givit möjlighet att följa tolkningens gång. De olika förståelsehorisonterna har till sina figurationer "ljudit" litet olika men efter hand som den hermeneutiska rörelsen fortskridit har answarets faktafiguration funnit sin egen melodi i vårdandets meningssammanhang. Answarets axiom och teser som framstår som slutresultat skall tillsammans finna harmonierna till answarets melodi.

Etiskt värde har att göra med att uppvisa god forskningsetik, följa forskningsetiska principer och vara sanningsenlig i sina utsagor. Det vetenskapliga skapandet i denna studie följer Åbo Akademis, Enheten vid vårdvetenskaps rekommenderade etiska bestämmelser samt de vedertagna interna etiska principerna inom vårdvetenskapen som bygger på en god vetenskaplig praxis.⁹²¹ Studien har inte krävt en förhandsprövning med utlåtande från en etisk nämnd.⁹²²

Den hermeneutiska forskningsansatsen ger en stor öppenhet för en ständig och fortsatt förändring av den egna förståelsehorisonten. Detta

⁹²¹ Eriksson, Leino-Kilpi, Vehviläinen-Julkunen 2008; TENK, Forskningsetiska delegationen 2002; Larsson 1994, 171–172.

⁹²² TENK, Forskningsetiska delegationen 2009.

ger oanade möjligheter med en stor förpliktelse och skyldighet att på ett etiskt korrekt sätt hantera de texter som skall utläggas i sitt sammanhang. Tolkningar av ansvaret i studien har innehållit värderingar som varit beroende av tidigare texter och av förståelse av vårdandets meningssammanhang, vilka givit större betydelse och innebörd åt innehållet i ansvaret. Nyqvist och Kauppinen⁹²³ frågar: Vilka etiska principer skall åläggas tolkningar? Enligt författarna är det etiskt korrekt att både tolka texter som självständiga texter löstagna ur sitt historiska sammanhang och att se texter som beroende av textförfattarens livshistoria och intentioner med texterna. I denna studie har det förstnämnda tolkningssättet av texter använts, vilket medför att texterna i sig själva blir producerande av betydelse- och meningsinnehåll samt igångsättare för förståelsekunskapen. En direkt dialog mellan text och läsare uppstår. Ett etiskt värde är att texterna skall bilda en enhetlig och unik enhet av betydelseinnehåll, vars delar är oskiljbara och ger stöd åt varandra. Det enhetliga i texter är det som blir bestående efter att begränsningar och skillnader i sätt att förstå kunskapen uttalats.⁹²⁴ Figurationerna för ansvar kan förstås som unika enheter.

I den hermeneutiska läsakten användes tre religionsfilosofers texter. Texterna har medvetet valts till ansvarets kärna av frihet, skuld och kärlek, och har snävt avgränsats till en del av kärnan för varje religionsfilosof. En viktig fråga är t.ex. i förhållande till Lèvinas: Hur skall frihet förstås på ett sådant sätt att den mest meningsfulla betydelsen framträder men inte ger en fel bild av Lèvinas produktion som helhet? Denna fråga kan även ställas till Bubers och Kierkegaards texter i förhållande till deras produktioner som helhet. Ännu en viktig fråga: Hur skall dessa texter som enskilda helheter förstås och tolkas i förhållande till varandra. Nyqvist och Kauppinen⁹²⁵ säger att det är läsarnas rättighet att förvänta sig att skribenten av en studie betonar det innehåll som är väsentligt och intressant, sett utgående från studiens forskningsfrågor och helhetsperspektiv. Det etiska värdet ger skribenten själv åt texterna genom språkets formulering och genom att tydliggöra betydelseinnehållet genom att medvetet granska sitt förhållningssätt till texterna och deras författare. Det etiska värdet i en tolkning ger dess rimlighet. Med utgångspunkt i Gadamer⁹²⁶ tänkande är tolkningen

⁹²³ Nyqvist och Kauppinen 2006, 224.

⁹²⁴ Nyqvist och Kauppinen 2006, 224–225; jfr figur 11, s. 137.

⁹²⁵ Ibid., 226–227.

⁹²⁶ Gadamer 1997.

förankrad i en pågående rörelse, så att varje enskild skapelse på nytt bestämmer de grundbegrepp som används, och samtidigt ifrågasätts möjliga fördomar⁹²⁷.

I den skapande hermeneutiska läsaktens av religionsfilosofernas texter vars meningsinnehåll senare synliggjorts i formuleringarna av förståelse och tolkningar finns också skribenten själv med som en aktiv dialogpartner, som indirekt eller direkt genom texterna också låter säga något om sig själv. Tolkningarna skall innehålla ett personligt angreppssätt, och detta kan ses i studien som synteserna och stillbilderna för ansvarets olika förståelsehorisonter. Ansvaret kan belysas och tolkas på många olika sätt, beroende bl.a. på disciplin, perspektiv och forskningsfrågor, och tolkningarna kan vara bättre eller sämre ur ett etiskt perspektiv. Ett viktigt etiskt värde är att inse att sanningen inte är absolut men sanningslik för ansvar i vårdandets meningssammanhang, i denna studie med utgångspunkt i vårdvetenskapen ethos och de ontologiska grundantagandena. Det finns ett etiskt värde i att avtäcka vårdvetenskapens verkliga verklighet, den som finns bortom det direkt synliga och som "är bärare av de ursprungliga vårdande substanserna och avspeglar en djup mänsklig tillvaro"⁹²⁸. Eriksson⁹²⁹ fortsätter och säger att varje form av teori, metod eller struktur döljer den verkliga verkligheten och bildar en slöja som man bör vara medveten om, då detta "dis" inte kan undvikas. Det har funnits en strävan att genom förståelsen av ansvar fånga det djupt mänskliga, och det finns en önskan framöver att kunna och få möjlighet att vara med om att förmedla och delge ansvarets meningsinnehåll till vårdare i olika verkligheter.

Metasyntesens tolkningar hänför sig till ett omfattande textmaterial med klara urvalskriterier. Ur textmaterialet har fångats och beskrivits den innebörd som svarar mot ansvarets kärna frihet, skuld och kärlek. Det etiska värdet i bearbetningen av metasyntesens material ligger i den förförståelse som redan fanns efter begreppsanalysens och den hermeneutiska läsaktens resultat, samtidigt som det genom denna tydliga och givna förförståelse finns en risk att något viktigt material gått förlorat och förblivit osett i den rikliga datamassan.

⁹²⁷ Jfr Nyqvist och Kauppinen 2006, 228.

⁹²⁸ Eriksson 2009, 40, 50–51.

⁹²⁹ Eriksson 2009, 40.

Answarets kunskapsfält är komplext och omfattande. Answarets olika förståelsehorisonter har redan i sig som separata horisonter flera meningsinnehåll som beskriver answarets inre innebörd på olika sett i förhållande till den yttre och inre etikens fält. Horisonterna i sig kan förstås som enskilda helheter för answarets betydelseinnehåll. Innebörds-rikedomen i studien har gjort att det inte alltid varit helt enkelt att samla och gestalta massan av information på ett välartikulerat, logiskt och fördjupat sätt. Detta innebär att åter sägandet av samma förståelse delvis upprepar sig i studiens olika delar, samtidigt som detta kan ses som en förstärkning av substansen och teorikärnan då den allt mer fixerats och skärpts i sin utsaga. Alla materialdelar i studien är nyansrika och visar på answarets ontologi och meningsinnehåll. Syntesen av answarets meningsinnehåll kvarhåller innebördsrikedomen och öppnar för en oändlig möjlighet till nya forskningsfrågor och närmelsesätt mot forskningsobjektet.

Studiens innebördsrikedom kan förta studiens struktur eller tvärtom⁹³⁰. Den struktur som förståelsehorisonterna representerar är också komplex. Dessa förståelsehorisonter fungerar som goda och överskådliga strukturer för answarets komplexa kunskapsfält och fångar in det som är betydelsefullt och fundamentalt just för den förståelsehorisonten och tolkningen av densamma. Förståelsehorisonterna, som komplexa strukturer, svarar för att nyanser och meningsinnehåll synliggjorts och att det hermeneutiska angreppssättet genom förståelse och tolkning av ansaret fått en ny helhetsförståelse för varje horisont.

11.2 Studiens trovärdighet och giltighet

Studiens trovärdighet och giltighet beskrivs i följande kriterier: diskurs, heuristiskt värde, empirisk förankring, konsistens och pragmatiskt kriterium⁹³¹. Larsson betonar intersubjektivitetens betydelse och att i studien ha en öppen diskussion kring kriterier för trovärdighet och giltighet genom att skribenten är övertygande i sin argumentering för val i forskningen i olika skeden av studien och dess resultat.

Studiens vårdvetenskapliga substansmodell (Figur 4, s. 52) för hur ansvar skall förstås och vad begreppet kunde vara i vårdandets meningssammanhang har utgjort en bärande förståelsehorisont och

⁹³⁰ Larsson 1994, 173–175.

⁹³¹ Larsson 1994, 177–186.

tolkningsgrund genom hela studien. Modellens fasta grundstruktur och förankring i ett vårdvetenskapligt perspektiv gör att den blir ett fungerande tankemönster att ta till sig i förståelsen av ansvarets komplexitet som påvisas i de olika horisonterna. En ny förståelse och tolkning av den vårdvetenskapliga substansen har uppnåtts i studiens tre delstudier och nya förståelsehorisonter för vad och hur ansvaret skall förstås och tolkas i vårdandets meningssammanhang har presenterats. Detta kan ses som ett tungt argument för vad som ses som giltig kunskap i denna studie⁹³². Den vårdvetenskapliga substansmodellen kan även ses som allmängiltig för förståelse och tolkning av övriga etiska grundförutsättningar i vårdandets meningssammanhang, t.ex. begreppen 'relation' och 'värdighet', vilket som helhet ger modellen ett mervärde. Modellen kan i fortsatt forskning användas modifierad eller än mer utvecklad.

I den nämnda vårdvetenskapliga substansmodellen har Kierkegaards stadieteori givits rätt litet utrymme och inte heller nämnvärt diskuterats i studien. Detta bortser inte från stadiernas betydelse som också skall förstås genom det andra axiomat: Frihet, skuld och kärlek bildar tillsammans en enhet som ständigt omvandlas till nya och högre etiska förståelsehorisonter för ansvarets gärningar. Det personliga inre går ständigt en kamp mellan stadierna på livets väg. Människan kan ge sig själv möjligheter att bli allt mera människa, i detta sammanhang av ett vårdande. Detta innebär en tillblivelse, ett vardande och en utveckling i det personliga inre som allt mer öppnar sig för ansvarets figurativa mönster eller inre innebörd och ger en djup förståelse för det mänskligt sårbara och ofullkomliga. Ett sätt att våga möta det nakna jaget, sig själv, är att ta utgångspunkt i religionsfilosofernas tänkande, i en gudsidé, i en frigörande kraft större än människan själv och som hjälper människan att stå upp för och tro på vårdvetenskapens ethos och sin egen inre etik för det sanna, goda och sköna. En kärlekens gärning för människan, vårdaren är att finns sitt eget personliga inre i förhållande till frihetens, skuldens och kärlekens oavbrutna substansrörelse.

Den nya förståelse av ansvarets verkliga verklighet⁹³³ som synliggjorts i avhandlingen gestaltar på ett nytt sätt ansvar i vårdandets meningssammanhang och fångar på ett överskådligt sätt ansvarets betydelserikedom och komplexitet. Ansvarets förståelsehorisonter vill förmedla olika bilder, men samtidigt bildar de en enhet som är

⁹³² Jfr Larsson 1994, 178.

⁹³³ Eriksson 2009, 38.

sammansatt och som vårdvetare skall kunna ta till sig som en abstraktion och ett redskap för sitt tänkande och handlande i vårdandets meningssammanhang. Ansvarets faktafiguration kan bli en god gestalt ifall bilden av ansvarets verklighet förmår övertyga, och även i fortsättningen kan relateras till vårdandets sammanhang så att det innehållsrika och komplexa i ansvaret kan göras konkret förståeligt.⁹³⁴ Ansvarets faktafiguration (Figur 15, s. 181) är en generell modell och kan användas och förstås i alla vårdkontexter.

Ansvarets kärna bestående av frihet, skuld och kärlek, har tydliggjorts i studien och begreppens inbördes samband och beroende av varandra har påvisats. Ansvarets ontologi har synliggjorts och ger en ökad förståelse för Erikssons⁹³⁵ vårdvetenskapliga sats: ”Aktningen och värnaden för patientens helighet och värdighet formar vårdarens ansvar”. Kunskapen om ansvarets inre innebörd i denna studie ger stöd och djup åt satsen ovan.

Ansvar beskrivet i tidigare forskning (se kap. 2) följer i stor utsträckning tankar om att regler, förpliktelser och normativa handlingsmodeller ligger som grund för ansvarets handlingar. Kunskapen i denna studie öppnar för ett ansvar som finns bortom denna normativa handlingsnivå. Ansvar handlar om en förståelsekunskap som är mer än handling, som är människan själv eller vårdaren i ett integrerat helt med en medveten personlig inre etik med utgångspunkt i vårdvetenskapens ethos. Gärningens uttryck och form är sekundär till ansvarets ontologi.

Studiens konsistens⁹³⁶ handlar om den inre logiken, om förståelse och tolkning mellan del och helhet. Denna process har byggt upp betydelseinnehållet i ansvarets ontologi. Tyngdpunkten i ansvaret har funnits på den inre etikens fält, vilket medfört att den yttre etikens fält till sitt innehåll och sin innebörd inte behandlats på ett fördjupat sätt, men detta har inte heller varit avsikten med studien. I materialet för metasynthesen har den yttre etikens fält synliggjorts till de företeelser som varit viktiga att förstå för ansvar som helhet, men inte sedan vidare använts fördjupat i helhetsförståelsen av hur ansvarets ontologi synliggjorts i vårdande meningssammanhang. Många delar i förståelsen av ansvarets ontologi har inte kunnat synliggöras i den slutliga faktafigurationen (Figur 15), vilket innebär att läsaren måste gå tillbaka

⁹³⁴ Jfr Larsson 1994, 179.

⁹³⁵ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006.

⁹³⁶ Larsson 1994, 183–184.

till de olika delarna i avhandlingen för att förstå deras tillhörighet i helheten.

Det pragmatiska kriteriet sätter tyngdpunkt på de konsekvenser studiens resultat ger, d.v.s. det externa värdet studien får för den praktiska vårdverkligheten.⁹³⁷ Denna studie är ett bidrag till grundforskningen och har inte som avsikt att se kunskapen som direkt överförbar och giltig i handling i praktiken. Det behövs fortsatt klinisk vårdforskning för att öka förståelsen av de handlingsmönster som blir giltiga ansvarsgärningar i vårdandets meningssammanhang. Samtidigt öppnar faktafiguration för ansvar för ett tankemönster som vårdare kan ta till sig och utifrån detta bättre förstå sina handlingsavsikter för patienter. Betydelseinnehållet i ansvarets förståelsehorisonter ger som helhet en ny gestalt⁹³⁸ för ansvarets handlingar och fungerar såtillvida som en ny förståelsehorisont mot tidigare kunskap och insikt hos vårdare.

Vårdaren är och bär sitt eget ansvars ansikte; däri finns hans eller hennes personliga utrustning till en systematisk reflektion över sina värden och värderingar, hans eller hennes inre disposition för intentioner och motiv, hela hans eller hennes jag som möjliggör ansvar i en annan människas tjänst⁹³⁹, i detta fall patienters eller som Eriksson⁹⁴⁰ säger: ”Människans värdighet innebär att inneha det mänskliga ämbetet, att tjäna i kärlek, att finnas till för den andra”.

11.3 Kunskapsbehållning och teoritillskott

Vilken är denna studies kunskaps kvarstående värde, hur har den ökat förståelsen eller bidragit genom ett seende, inseende och synliggörande⁹⁴¹ till en förändring av vårdvetenskapens grundantaganden och dess teorikärna? Forskning handlar ytterst om att skapa kunskapstillskott⁹⁴². De ontologiska förutsättningarna för vårdvetenskapen som är givna för vetenskapsområdet har inte förändrats genom denna studie. Däremot har ansvar med sin nyansrikedom och sitt djupa meningsinnehåll utvecklat en än djupare förståelse för det sant

⁹³⁷ Larsson 1994, 185.

⁹³⁸ Ibid.

⁹³⁹ Jfr Rudolfsson 2007.

⁹⁴⁰ Lindström, Lindholm och Zetterlund 2006, 198.

⁹⁴¹ Eriksson 2009.

⁹⁴² Larsson 1994, 175–177.

mänskliga med utgångspunkt i vårdvetenskapens och vårdandets ethos. Ansvarets faktafiguration är en syntes av tidigare förståelsekunskap inom vårdvetenskap och dess deldiscipliner⁹⁴³. Faktafigurationen ses som ett teoritillskott och ett bidrag till vårdvetenskapens teorikärna. Teoritillskottet har sitt sikte i de utgångsantaganden som skribenten visat på i studien. Den fördjupade förståelsen av ansvarets betydelseinnehåll och betydelsenyanser, deras relationer och teoretiska mönster formar ny förståelse för ansvar i vårdandets menings-sammanhang.

De resultat som framlagts i axiom och teser utgör en förståelse och tolkning av ansvarets ontologi, dess kärna av frihet, skuld och kärlek. Faktafigurationen för ansvar visar på en generell kunskap för vårdandet, och är en teorimodell för alla vårdkontexter. Resultatet diskuterar inte och svarar inte på frågan: Är ansvarets uttrycksformer olika i olika vårdkontexter? Vårdaren, som enheten människan av kropp, själ och ande och bärare av den inre etiken, är den person som kan möjliggöra eller hindra ansvarets meningsinnehåll i vårdandets menings-sammanhang för patienter. Denna kunskap är inte kontextberoende. Frihet, skuld och kärlek är stora ord och levande på olika sätt i varje människas liv. Ansvarets inre innebörd visar på en kunskap där frihetens, skuldens och kärlekens meningsinnehåll är relaterade till varandra och där friheten och kärleken skapar skuldens förutsättningar för ansvaret. De mönster som skapats i kärnan ger förståelse för frihetens, skuldens och kärlekens samverkan och starka beroende av varandra.

Frihet behöver gränser för att människan skall känna sig fri. Detta kan förstås som en paradox som i första hand ses som orimlig, men med utgångspunkt i studiens texter blir påståendet sant⁹⁴⁴. Vilket betydelseinnehåll kan detta ges och vad betyder detta för ansvarets meningsinnehåll? En rimlig tolkning med utgångspunkt i Lèvinas och metasyntesens artikelmaterial är att frihetens gränser föreskriver ansvarets omfattning i ett specifikt sammanhang⁹⁴⁵. När människan uppfattar och äger sin egen frihet blir hon medveten om kollektivets yttre gränser och sina egna inre gränser, fri att utveckla och förverkliga det konstnärliga i sig själv. En rimlig tolkning är att vårdandet innebär ett personligt sätt att ta ansvar för det sanna, goda och sköna med sikte

⁹⁴³ Jfr Eriksson 2001.

⁹⁴⁴ Se begreppsanalysen kapitel 7; Lèvinas 1988.

⁹⁴⁵ Jfr Butts och Rich 2004; Lèvinas 1988.

på högsta möjliga etiska stadium. Detta sätt att se på frihet erbjuder människan en möjlighet att förbinda sig till det sammanhang hon finns involverad i och till vårdvetenskapens och vårdandets ethos. Människans behöver goda förebilder i det kollektiva såsom i samhället, i organisationer, på vårdavdelningar men därtill personliga förebilder som kan visa på ansvarets meningsinnehåll och de idéer som är bärande i vårdandets meningssammanhang⁹⁴⁶. Denna avhandling är även ett exempel på frihetens gränser, bl.a. genom ett medvetet val av forskarsamfund, Erikssons vårdteori och de antagna ontologiska grundförutsättningarna. Ur detta har siktet fötts och förförståelsen som möjliggjort frihet att skapa och bilda de överväganden denna studie står för. Kjellqvist⁹⁴⁷ säger i sina senaste texter om skammens väg till kärleken att det inte existerar frihet utan gränser, gränser är kärlek för sig själv och för andra.

Vårdandets meningssammanhang är beroende av både den yttre och inre etikens fält. Skulden har i studien beskrivits som ontologisk till sin karaktär, som en sann kunskap och medveten insikt hos människan⁹⁴⁸. Skuld har även beskrivits i studiens axiom och teser som en positiv kraft och som en verksam substans som skapar människans identitet, möjliggör hennes utveckling till det som hon är ämnad att vara och som väcker samvetet, som ses som vägen från skuld till ansvar. I artikelmaterialen för metasyntesen igenkänner vårdare sin skuld och skuldkänsla⁹⁴⁹.

Skuld hos vårdare igenkänns oftast i anspänningen mellan den yttre och inre etikens fält, mellan det kollektiva yttre och det personliga inre som moralisk oro, stress och ångest. Skuld och skuldkänsla får ofta i vårdkontextuella sammanhang uttryck med negativa förtecken. Vårdare är överösta och plågade av skuld och det uppstår konflikter mellan vad de innerst inne vill göra utifrån sitt personliga inre och vad de kan och måste göra med utgångspunkt i det yttre och kollektiva. Skuld kan när den blir tillräckligt belastande t.o.m. ge uttryck för tvångs- och makthandlingar, depersonalisering och objektivering av patienter. Denna anspänning mellan det yttre och inre, denna evigt närvarande kamp i det personliga inre ger möjlighet att öppna sig för livet, för frihetens, skuldens och kärlekens kamp i människans egen

⁹⁴⁶ Jfr Tang, Johansson, Wadensten, Wenneberg och Ahlström 2007.

⁹⁴⁷ Kjellqvist 2010.

⁹⁴⁸ Buber 1989a. Se begreppsanalysen, kap. 7.

⁹⁴⁹ Jfr bl.a. Carnevale 2007; Häggström och Kihlgren 2007.

ofullständighet och sårbarhet att inte räcka till. Men anspänningen mellan det yttre och inre kan även bli hindrande för människans utveckling samt bli en börda och ge handlingsförlamning som bygger upp ett skuldsamvete, som gör det personliga inre, den inre etikens fält stumt. I dessa fall drivs jaget bort från sitt personliga inre, från det som är sant, gott och skönt för patienter och från vårdandets meningssammanhang.⁹⁵⁰ Den ontologiska skulden som positiv verksam kraft för en inre etik förutsätter att jaget förmår, vill och orkar möta sin egen ofullständighet och sårbarhet både som vårdare och människa. Figurationen för ansvar visar, på en ideal och teoretisk kunskapsnivå, att det finns möjligheter för jaget att få vara tillräcklig i sin otillräcklighet i vårdandets meningssinne. Ansvarets inre innebörd öppnar möjligheter att fortsätta ställa frågor som närmare granskar och förstår anspänningen mellan det yttre och inre samt skuldens betydelse- och meningssinne i vårdkontextuella sammanhang.

Vilket kunskapsstillskott tillför kärleken vårdvetenskapens och vårdandets ethos som ett fundament i ansvarets kärna? Kärlek som dygd skapas i människans vilja att vårda och denna vilja behöver möta ett autentiskt engagemang i friheten för att uppbåda en personlig förmåga att vårda med vårdvetenskapens och vårdandets ethos för ögonen. Kärlek är nåd och en gåva som givits människan att förvalta för att hon skall förmå och vilja ta ansvar. Där kärlek finns där finns den andres ansikte eller som Lèvinas⁹⁵¹ uttrycker det, det är relationen med annanheten, med det som aldrig är till i en värld där allt är till.

Ansvarets kärna av frihet, skuld och kärlek öppnar alla i sina betydelsenysanser för en andlig eller religiös dimension. Detta kan också ses genomgående i studiens olika material. Bradshaw⁹⁵² säger att ansvar i vårdarbetet bygger på ett uthålligt och universellt moraliskt konstruktionsarbete. Det handlar inte om en självmedveten plikt utan om en relation till en annan person som är i nöd. Detta innebär att vårdandet är glädjefyllt spontanitet och en outtalad gåva som ges patienter med hjärtan och själar⁹⁵³. Det andliga öppnas i kärleken, när människan låter sig beröras av densamma, och som Lèvinas⁹⁵⁴ uttrycker det, erkänner en oändlig Gud som nedlagt idéen om det oändliga i

⁹⁵⁰ Jfr Abma och Widdershoven 2006; Horton, Tshudin och Forget 2007; Häggström och Kilhgren 2007; Valdez-Martinez, Lavielle, Bedolla och Squires 2008.

⁹⁵¹ Lèvinas 1988, 80–81.

⁹⁵² Bradshaw 2004, 34.

⁹⁵³ Jfr Rosengren 2009.

⁹⁵⁴ Lèvinas 1988, 105.

människan. Gud är kärlek⁹⁵⁵ och vittnar om det oändliga som ett etiskt-religiöst vittnesbörd⁹⁵⁶ som öppnar det personliga inre och gör det lyhört för patienter i deras outhärdliga lidanden. Behöver vårdare vara i kontakt med sin andliga eller religiösa dimension i vårdandets meningssammanhang? Meningsinnehållet är omfattande och uttrycksformerna många för hur denna dimension bejakas i jaget och används som styrka och resurs i vårdandets meningssammanhang⁹⁵⁷. Förståelsen säger att det är viktigt att som vårdare våga tro på något som är större än en själv, att våga vara liten, sårbar, ensam och ofullständig inför det oändliga och fullständiga, att bära på en gudsidé och våga ta emot kärleken för att kunna ge och ta emot⁹⁵⁸. Detta är en väg att möjliggöra ansvar för det som är gott, sant och skönt. Buber⁹⁵⁹ säger att människans förhållande till sin tro och sin Gud är hennes privatsak, så även för vårdare. Men detta hindrar inte vårdare likväl som alla andra människor att i frihet välja kärleken, att välja ett liv i kärlek och att som vårdare välja att i kärlek tjäna patienter.

Följande frågor blir obesvarade men ställs här:

Är vårdandet en manifestation av ansvar och vilka är då de mest framträdande fundamenten?

Är caritativ vårdetik per definition lika med en ansvarsetik?

Answarets förståelsehorisonter öppnar många kunskapsmönster och nya frågor. Många samband mellan de meningsbärande delarna i fundamenten kräver vidare förståelse och tolkning för att ett inseende och synliggörande av answarets verkliga verklighet⁹⁶⁰ skall kunna avtäckas och skapa vidare kunskapstillskott till answarets ontologi och innehåll i vårdandets meningssammanhang.

Betydelsen av answarets faktafiguration för vårdvetenskapen och fortsatt forskning

Vilken betydelse har answarets faktafiguration för vårdvetenskapen? Answarets meningssinnehåll och den totala begreppsbestämningen av begreppet 'ansvar' visar på att ansvar inte blir evident genom enbart andra begrepp eller texter. Kunskapen om ansvar måste kunna bli tillägnad vårdare och därefter bli en medveten kunskap i vårdares vilja

⁹⁵⁵ Kierkegaard 1926.

⁹⁵⁶ Jfr Kierkegaard 1954.

⁹⁵⁷ Jfr Sivonen 2000.

⁹⁵⁸ Jfr Kierkegaard 1926.

⁹⁵⁹ Buber 1989a.

⁹⁶⁰ Eriksson 2009, 38.

och förmåga att i handlingar ta ansvar och giltiggöra vårdvetenskapens ethos och inre etik med det sanna, goda och sköna i sikte.

Betydelseinnehållet i risken är värt att i fortsättningen fördjupa med tanke på modet att våga stå upp för de val och beslut som finns inbyggda i den etiska fordran som kallar till vårdgemenskap.? Karterud⁹⁶¹ betonar vårdares val, beslut och förpliktelser som en viktig utgångspunkt för det personliga inre och för ett ansvar. Han lyfter fram friheten som central, som en idé som inte kan inramas, men som möjligen kan stöda till att våga ta risker för patienters bästa. Vilken djupare betydelse ger risken ansvaret i vårdandets menings-sammanhang?

'Pligt' med g och den etiska fordran som finns inbegripen i ordet är sannolikt värt att granska närmare. Vilket är det betydelseinnehåll som borde förstås i förhållande till pligtens innebörd och det sammanhang ordet levde i, samt under vilka filosofiska strömningar?

Genom ansvarets axiom och teser nås en ökad förståelse för ansvar i vårdandets meningssammanhang. Det är av betydelse att förstå ansvarets starka samband med den andliga dimensionen. Denna förståelse som helhet får en första stabil förankring i Erikssons vårdteori samtidigt som även ansvarets förståelsehorisonter förstärker Erikssons vårdteori i den andliga dimensionen och betonar människan som enhet.

I den kliniska forskningen är vårdares och patienters perspektiv och verklighet i blickpunkten. Ett fortsatt sökande kring ansvarets inre innebörd inom den kliniska vårdvetenskapen innebär att träda in i dessa verkligheter och synliggöra nya betydelsenyanser som framstiger ur ansvarets ontologi i olika vårdkontexter.

Avhandlingen avslutas med Pascals (1971) ord:

Låt oss då konstatera vår begränsning! Vi är något, men vi är inte allt. Det vi äger av verklighet gör oss ur stånd att känna tingens ursprung som finns i intigheten. Och därför att vår verklighet är så trång är det oändliga ofattbart för oss.

⁹⁶¹ Karterud 2006.

SUMMARY

Responsibility in Caring's Context of Meaning

Eivor Wallinvirta

Purpose and theoretical perspective of the study

The research task of the dissertation was to examine the concept "responsibility" emanating from the ethics of caring and caring's context of meaning. The study's results are formulated as a theoretical model of responsibility's inner meaning as a caring science concept and with caritative caring ethics as the starting point.

The concepts nursing ethics and caring ethics are understood in this dissertation emanating from Eriksson's thoughts. The concept nursing ethics is seen as a collective word for all of the ethical phenomena in the domain of nursing. The focus of the dissertation lies on the inner ethics or ethical structures carers command, which in a natural and fundamental manner exist in a caring attitude and which are, on an ontological level, independent of the rules and regulations of outer ethics. The starting point when focusing on responsibility is caring ethics, which is understood to be the core of nursing ethics. Throughout the study a search for the inner meaning of responsibility from a caring science perspective occurs.

The direction of the search for and construction of knowledge regarding responsibility's inner meaning is provided by the following statements:

- 1) Responsibility is ethics and responsibility is a fundamental caring ethics category in caritative caring ethics.
- 2) The foundation of responsibility emanates from the ethos of caring.

Responsibility as a fundamental nursing ethics category obtains its determination from the distinct nature of responsibility and caring together. The purpose of this dissertation was to discover this distinct nature. In the ethos of caring an "inner ought to" exists, a call to find the aim that makes caritative caring possible and thereby the language and meaning that responsibility's inner meaning should be given so that it can become the bearer of an ethical message. The ethos of caring is understood as the true, the good and the beautiful for patients in caring's context of meaning. Responsibility's ontology and its meaning-content are understood to be visible beyond the normative ethical levels

of doing. Normative ethical theories are not considered sufficient for today's caring ethics.

The study's theoretical perspective and preunderstanding is based on a scientific view of nursing science as a human science in Eriksson's caring theory as well as the nursing ethics research domains at the Department of Caring Science, Åbo Akademi University.

The study's main question is:

What is responsibility and what is responsibility's meaning-bearing meaning-content in caring's context of meaning?

The following sub-questions are also seen:

- a) What is the general meaning-bearing meaning-content of the concept "responsibility"?
- b) What is responsibility's figuration of facts that initiates, enables, motivates and encourages responsibility's deeds in caring's context of meaning?

Methodology

The predominant manner of approaching the research object, the concept "responsibility", is a hermeneutic research approach (Gadamer) in which understanding and interpretation comprise building blocks. In the study the concept "responsibility" is examined and explored emanating from three methodical systematic approaches: 1) concept analysis, containing etymological and semantic analysis, 2) the hermeneutic act of reading as well as 3) qualitative meta-synthesis. These three methods chosen for use in this study have been selected as instruments for the study's hermeneutical methodology for the purpose of opening a new depth, for a meditation on and new interpretation of the concept "responsibility", for that which otherwise would be impossible to achieve. The methods can be considered compatible with the study's hermeneutic research approach while also simultaneously being considered secondary to the approach.

In the study's design (Figure 1) the study phases are illustrated emanating from the hermeneutic research approach. The design's inner interwoven construction can be formed from part to whole to part and the movement continuously leads to new horizons of understanding. The study is descriptive-explorative in character, but the main emphasis lies on the explorative manner of approach. In the study, Eriksson's model of concept determination is used as a thought structure for the

understanding of the whole concept “responsibility”, not as the predominant research approach.

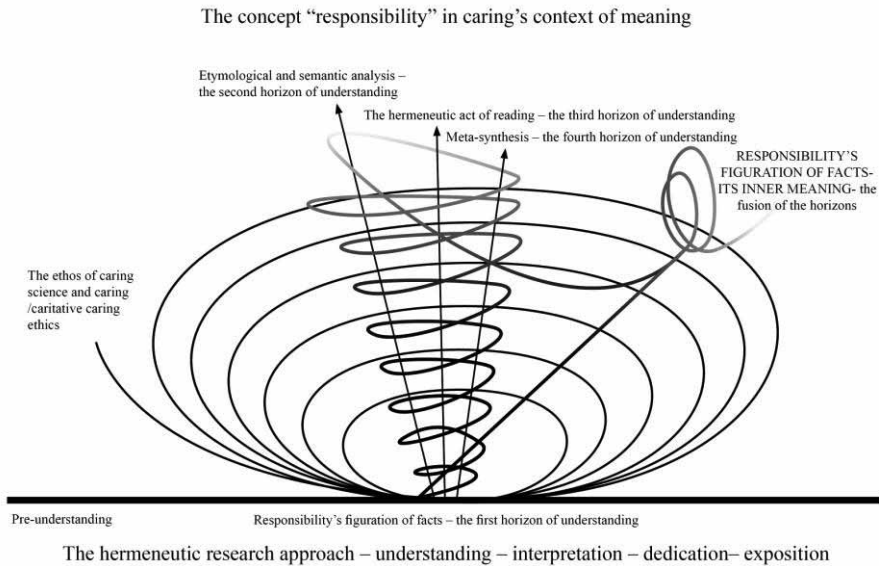

Figure 1. The study design

The basis for pre-understanding and interpretation

That which bears in the pre-understanding and the first opening of responsibility’s inner meaning is formulated in the following statement: **Freedom, guilt and love, all three together form the core of responsibility’s ontology.**

The pre-understanding of responsibility’s figuration is formulated in the following assumptions stemming from responsibility’s ontology, its inner core of freedom, guilt and love:

- The human being is the bearer of the face of responsibility and the ethos of caring science and caring provide carers the target for the face of responsibility.
- Freedom pertains to an inner freedom, a freedom the human being has in relation to his choices, himself and his values. The human being is free in the search for the good. Freedom is a condition for the human being to be able to act morally and take responsibility for his deeds.

- The ethical demand in responsibility includes infinity and a doing that in and of itself is never sufficient. The insight that guilt is necessary for the confession, redressing and reconciliation of responsibility's infinity and human beings' insufficiency. The ethical demand/request in responsibility entails that a human being cannot absolve himself of his responsibility.

- Love as a virtue is expressed and confirmed in responsibility's deeds. Love's virtue as spiritual reality is in and of itself not tangible. Love's virtue is created in the will and comprises an authentic engagement in human beings' freedom.

- The will is a creative power that is in and of itself capable of providing good and does not merely dedicate itself to previously existing good. The will's love expresses itself primarily in a desire for good for the other. The will is free, it is in the state to desire everything in relation to the absolute good, the unlimited good.

In responsibility's deeds the common outer and personal inner are woven into a unit. Responsibility's context of meaning is created in the caring communion between patients and carers in the act of caring. In this dissertation two fundamental structures from Eriksson's theory of caring are used to illuminate and understand how responsibility's ontology is discerned and expressed in caring's context of meaning. These two fundamental structures, the ethos and inner ethics of caring science and the ontological models of health and suffering, have been shaped in a new manner and are integrated into models that are understood as responsibility's figuration of facts in caring's context of meaning

Kierkegaard's stages on life's way have been selected as a thought model and additional horizon of understanding and as the interpretive theory in the aforementioned configuration in order to deepen responsibility's complexity. Kierkegaard provides a philosophical boundary to the various stages for human beings to live through.

Results

The etymological and semantic analysis occurring in this study of the concept "responsibility" emanate from Koort's and Eriksson's methods.

The concept "responsibility" (in Swedish "*ansvar*") is a word comprised of the prefix "*an*" (modern translation to and fro, up and down) and the word "*svar*" (modern translation reply, response, reaction) and stems

from the Proto Indo-European and Germanic languages, Old English and Old Swedish. Both “an” and “svar” are necessary to illicit the double meaning of the concept “ansvar”; the action has a direction and there is something that it is directed towards. The etymology of “ansvar” does not indicate that the meaning-content of the concept entails a mutual direction or a response. “Ansvar” as a concept is relatively young in relation to its origin and its meaning-content.

Guilt exists in responsibility’s semantic field of meaning, which freedom and love however do not explicitly do. Responsibility’s synonym, guilt, is understood as one of many meaning nuances that provide the concept “responsibility” its ontological meaning-content, also seen with the starting point in the etymological and semantic analysis of the word guilt. Guilt is seen as a source of power, as a necessary condition for a personal inner ethics and for the good deed. The experience of the good guilt’s actual existence is possible for all human beings to achieve, and it should be understood in its wholeness as something more than insufficiency and sin. The ontological guilt entails that the human being is responsible for and wishes to be responsible as a person in relation to his entire essence, for the unit body, soul and spirit as human being.

Responsibility’s meaning-content is understood in four fields of meaning emanating from the main content of responsibility as guilt. These fields of meaning recognize, characterize and contribute to the inner meaning of responsibility.

“Responsibility” as guilt

- “Responsibility” as commitment and relationship
- “Responsibility” as terms and boundaries
- “Responsibility” as judgment and doing
- “Responsibility” as infinity and insufficiency

In the concept “responsibility”, legal, moral, ethical as well as spiritual-religious dimensions exist which refer to the human being as a unit.

Guilt as a sole fundamental condition in responsibility’s ontology is not sufficient to allow responsibility to gain a basic tone of joy. The fundamental conditions freedom and love are considered necessary to achieve a more profound and holistic understanding of responsibility.

The following theses are formulated emanating from the concept analyses:

1. Guilt is considered a meaning-bearing foundation in the core of responsibility and builds a source of power for responsibility as a unit.
2. Responsibility's inner meaning in light of guilt's meaning-content creates and forms an inner ethical structure that is continuously maturing.
3. Responsibility as guilt permits human beings' insufficiencies and in insufficiency sufficiency through responsibility's deeds.

The investigation of responsibility's ideas and meaning-content occurred emanating from the hermeneutic reading of philosophy of religion texts. The texts of the philosophy of religion philosophers Lèvinas, Buber and Kierkegaard share a "fervor", a depth and an intense feeling for fellow human beings, for the relationships between fellow human beings and for human existence. Ethics and belief also link these same philosophers.

The three philosophers' common thoughts on responsibility were given a first synthesis through the following statements:

- The good action and deed find a human being only through his own personal voluntary moral commitment with responsibility, to himself, to the other and to God.
- The human being who commits himself to responsibility, to the essence of freedom, guilt and love, is the bearer of responsibility's innermost core and is the face of responsibility.

The philosophers' ideas and meaning-content were given the following synthesis in relationship to the specifically scrutinized core content:

1. Freedom as boundaries, dependent and absolute individualization (Lèvinas)
2. Guilt as confession, redressing and reconciliation (Buber)
3. Love as calling, duty and deed (Kierkegaard)

A common starting point for the philosophers Lèvinas, Buber and Kierkegaard is their strictness with the human existence's conditions. To be human and to become more human is a life-long laborious piece of work that can never be completed. For Lèvinas this concerns finding freedom's boundaries so that a human being can be there for the Other, be able to take responsibility and fulfill the ethical demand given to him. For Buber this concerns a true piece of work for another human being, obedience, achieving insight into one's own ontological guilt and daring to work towards conquering one's self and admitting one's insufficiencies so that the good is later able to occur through the human being. For Kierkegaard this concerns during the entire lifecycle for a human being to learn his duty to love. In all three philosophers'

thoughts there is a spiritual dimension, a dimension which makes human beings small in the presence of God and in the presence of life's knowledge, which is impossible to understand merely through thought. These life conditions of freedom, guilt and love are all necessary together so that human beings can assume a personal responsibility and dare meet the unachievable and infinite.

The following emerged as a common meaning-content from Lèvinas', Buber's and Kierkegaard's texts:

- “Responsibility” as a personal ethical value
- “Responsibility” as a manifestation of the good
- “Responsibility” as belief and infinity
- “Responsibility” as relationship
- “Responsibility” as duty
- “Responsibility” as doing
- “Responsibility” as “being held responsible”

The following theses were formulated emanating from the religious authors' texts:

1. Freedom, guilt and love build a meaning-bearing unit for responsibility's inner meaning.
2. Freedom, guilt and love encourage an ethical demand that can be recognized in a human being's/ carer's personal inner ethical structure and through responsibility's deeds in caring's context of meaning that is dedicated to patients.

For the meta-synthesis articles from 2004 – 2008 were selected from the Nursing Ethics journal. The article material places an emphasis on the contextual meaning-content. The material was divided into ten thematic domains with meaning-content from caring's contexts emanating from the keywords: responsibility-freedom, responsibility-guilt, responsibility-love as well as a further cross understanding and interpretation between all of the aforementioned.

In the meta-synthesis responsibility was clarified emanating from the carer's will and his ability for freedom, guilt and love as the force for responsibility's deeds. The meta-synthesis primarily answered the sub-question: What is responsibility's figuration of facts that initiates, enables, motivates and demands responsibility's deeds in caring's context of meaning?

The summarized synthesis reads:

1. The will and ability to find caring's inner and outer boundaries in one's self in order to be able to control and balance freedom as well as be in care communion with patients.
2. The will and ability to follow the inner voice of one's conscience and to grow in one's moral character and integrity which thereby comprises an important meaning-bearing content in the tension between moral worry, stress and anxiety as well as moral peace of mind.
3. The will and ability to allow one's self to be shown to love's origin and fruits and to follow one's belief and convictions in actions for that which is good for patients.
4. The will and ability to choose caring's context of meaning and testify to love's limitlessness.
5. The will and ability to bear the mantel of the guilty, to redress one's mistakes and reconcile one's self with one's insufficiency.
6. The will and ability to be in touch with one's own holiness and spiritual dimension and to be touched by the all-inclusive love in communion with patients.

The following theses were formulated:

1. The core of responsibility, consisting of freedom, guilt and love, is related to the carer's will and ability in caring's context of meaning.
2. Freedom, guilt and love are revealed in both the outer and inner fields of ethics in caring's context of meaning.
3. Guilt as an active substance receives its power and positive charge from freedom's and love's substance-movements, whose source is the ethos of caring: the true, the good and the beautiful for patients.

The following two axioms with respective sub-postulates emerged from the total material when the horizons were fused:

1. Freedom, guilt and love are united with one another in an uninterrupted substance-movement, in which freedom and love are given to human beings and create guilt's conditions for responsibility.
 - *Guilt is an active and meaning-bearing substance for responsibility's deeds, a reply that love exists.*
2. Freedom, guilt and love together build a unit that is continuously transformed into new and higher ethical horizons of understanding for responsibility's deeds.
 - *Responsibility is a human ability in the form of an ethical demand and a manifestation of one's will to, in freedom, guilt and love, do good.*

Responsibility's figuration of facts consists of four individual horizons of understanding, which all together can even be understood as its own

unit. In the final figuration of facts these are combined into a new horizon of understanding, into a new whole and unit. The various meaning-contents that have emerged during the study in the various horizons and finally in the fusion of the horizons of understanding have been understood and interpreted and presented in responsibility's theses, which build the dissertation's conclusions. The core of responsibility is understood in eight theses for freedom, seven theses for guilt and six theses for love.

Discussion

Responsibility's field of knowledge is complex and comprehensive in its outer and inner ethics and caring's context of meaning is dependent on both the outer and inner fields of ethics. All of the material in the study is rich in nuance and demonstrates responsibility's ontology and meaning-content. The synthesis of responsibility's meaning-content retains the wealth of meaning and unlocks endless possibilities for new research questions and manners of approaching the research object. The study's horizons of understanding act as good and lucid structures for responsibility's complex field of knowledge and capture that which is meaningful and fundamental for exactly that horizon and the associated interpretation. The horizons of understanding, as complex structures, respond to the nuances and meaning-content being revealed and that the hermeneutic manner of approach, through the understanding and interpretation of responsibility, has gained a new holistic understanding of every horizon.

The results, which are presented in axioms and theses, comprise an understanding and interpretation of responsibility's ontology, its core of freedom, guilt and love. Responsibility's figuration of facts shows a general knowledge of caring and is a theory model for all care contexts. The results do not address and answer the question: Are the forms of expression of responsibility different in various care contexts?

The following questions remain unanswered but are asked:

Is caring a manifestation of responsibility and what are the most prominent foundations?

Is caritative caring ethics per definition synonymous with the ethics of responsibility?

Responsibility's meaning-content indicates that responsibility does not become evident through concepts or texts but instead requires a

dedication in a personal inner. This means that knowledge of responsibility must be dedicated to the carer and thereafter be reformulated into a conscious knowledge of the carer's will and ability to in doing take responsibility for and realize caring science's ethos and inner ethics with the true, the good and the beautiful in sight.

LITTERATUR

Aitamaa, E. 2008. *Eettisten ohjeiden käyttö hoitotyön johtamisessa*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, Hoitotieteen laitos, Turku.

Aittamäki, Lindström & Bondas-Salonen. 1999. *Gemenskapens nya skepnad – anhörigvårdares upplevelser av att vårda svårt sjuka patienter i hemmet*. Rapporter. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.

Anderberg, T. 1997. *En essä om lidandets och ondskans problem*. Bokförlaget Nya Doxa, Falun.

Anttila, K. 1995. *Den mångdimensionella friheten – en undersökning av frihetsbegreppet, dess dimensioner, betydelse, innebörd och väsen samt dess betydelse i vårdvetenskaplig kontext*. Pro gradu avhandling i vårdvetenskap. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Arman, M. & Rehnsfeldt, A. 2006. The Presence of Love in Ethical Caring. *Nursing Forum*, **41** (1), 4–12.

Baldwin, MA. 2008. Concept analysis as a method of inquiry. *Nurse Researcher*, **15** (2), 49–58.

Barbosa da Silva, A. 1991. Kärleken som en nödvändig grundförutsättning för omvårdnad. Ett vårdetiskt perspektiv I: *Vårdteologi*. Vårdforskningar 3/ 1991. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 65–95.

Barbosa da Silva, A. och Eriksson, K. 1991. Vårdteologi som vårdvetenskapens deldisciplin I: *Vårdteologi*. Vårdforskningar 3/ 1991. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 26–64.

Beck, C. M., Rawlins, R. P. & Williams, S. R. 1988. *Mental health–psychiatric nursing: a holistic life-cycle approach*. The C. V. Mosby Company, St. Louis, Missouri.

Bibeln eller Den Heliga Skrift. 1926. Stockholm Aktiebolaget P. Herzog & Söner, Stockholm.

Bjorklund, P. 2006. Taking responsibility: Toward an Understanding of Morality in Practice: A Critical Review of the Empirical and Selected Philosophical Literature on the Social Organization of Responsibility. *Advances in Nursing Science*, **29** (2), 56–73.

Bondas, T. 2003. Olika former av vårdande gemenskap. I: Eriksson, K & Lindström U. Å. (red.). *Gryning II – Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 161–178.

Bradshaw, A. 2004. Changing Perception of Nurses' Professional Responsibility and Lessons from History I: Cusveller, B, Sutton, A och O'Mathúna, D. 2004. *Commitment and Responsibility in Nursing: A Faith-Based Approach*. Kim Rylaarsdam, United States of America.

Buber, M. 1989a. *Skuld och skuld känsla*. Dualis Förlags AB, Ludvika. (Tyska originalets titel: Schuld und schuldgefele, Heidelberg 1958).

Buber, M. 1989b. *Människans väg*. Dualis Förlags AB, Ludvika. (Tyska originalets titel: Der Weg des Menschen nach der chassidischen Lehre, Heidelberg 1960).

Byfält, O. 2006. Etik, Religion, Fostran. *Agon. Nordiska Filosofisällskapet*, **5** (2), 4–8.

Bøttern, E. P. & Lindström, U. Å. 1999. *Kärlekens väsen i Søren Kierkegaards ljus – En hermeneutisk studie ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Rapporter 2. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Caputo, J. D. 2000. The End of Ethics. In: Hugh LaFollette (red). *The Blackwell Guide to Ethical Theory*. Blackwell Publishing, USA, UK, Australia, 111-128.

Carlson, S. 1956. *Mittlinje*. Norstedts, Stockholm.

Carper, BA. 1978. Fundamental patterns of knowing in Nursing. *Journal of Advanced Nursing Science*, **1** (1), 13–23.

Carper, BA. 1979. The ethics of caring. *Journal of Advanced Nursing Science*, **1** (3), 11–19.

Clancy, A. & Svensson, T. 2007: 'Faced' with responsibility: Lèvinasian ethics and the challenges of responsibility in Norwegian public health nursing. *Nursing Philosophy*, **8** (3), 158–166.

Collste, G. 1996. *Inledning till etiken*. Studentlitteratur. Lund.

Copp, L. A. 2006. An ethical responsibility for pain management. *Journal of Advanced Nursing*, **55** (1), 1–3.

Coventry, M. 2006. Care with Dignity: A Concept Analysis. *Journal of Gerontological Nursing*, **32** (5), 42–48.

Cronqvist, A., Theorell, T., Burns, T. & Lütznén. 2004. Caring About – Caring For: moral obligations and work responsibilities in intensive care nursing. *Nursing Ethics*, **11** (1), 63–76.

Cöster, H. 2009. *Livsmodets språk – Förkunnelse och sakrament i en luthersk teologi*. Arcus förlag, Lund.

Drazenovich, G. 2005. *Towards a Lèvinasian understanding of Christian ethics; Emmanuel Lèvinas and the phenomenology of the Other*.

Powered by BNET.com: Tillgänglig 16.10.2008.
http://findarticles.com/p/articles/mi_m2096/is_4_54/ai_n8686630,

Duncan, C., Cloutier, D. J. & Bailey, P. H. 2007. Concept analysis: the importance of differentiating the ontological focus. *Journal of Advanced Nursing*, **58** (3), 293–300.

Dunn, M. 1998. Knowledge helps health care professionals deal with ethical dilemmas. *AORN Journal*, **67** (3), 658–661.

Edlund, M. 2002. *Människans värdighet – ett grundbegrepp inom vårdvetenskapen*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi förlag, Åbo.

Eriksson, K. 1987. *Vårdandets idé*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Eriksson, K. 1990. *Pro Caritate. En lägesbestämning av caritativ vård*. Vårdforskningar 2. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. 1991. *Broar – Introduktion i vårdvetenskaplig metod*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vaså.

Eriksson, K. (red.) 1993. *Möten med lidanden*. Vårdforskning 4. Åbo Akademi Institutionen för vårdvetenskap, Vaså.

Eriksson, K. 1994. *Den lidande människan*. Liber Utbildning, Stockholm.

Eriksson, K. 1995. Mot en caritativ vårdetik. I: Eriksson, K. (red.). *Mot en caritativ vårdetik*. Vårdforskning 5. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vaså, 9–39.

Eriksson, K. 1997. Perustutkimus ja käsiteanalyysi. Teoksessa: Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. (toim.). *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka*. WSOY, Juva, 50–75.

Eriksson, K. 2000. *Hälsans idé*. Andra upplagan. Liber, Stockholm.

Eriksson, K. 2001. *Vårdvetenskap som akademisk disciplin*. Vårdforskning 7. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vaså.

Eriksson, K. 2002. *Föredrag i etik*. Helsingfors Universitets Centralsjukhus, 24.2.2002, Helsingfors.

Eriksson, K. 2003. Ethos. I: Eriksson, K & Lindström U. Å. (red.) *Gryning II – Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vaså, 21–33.

Eriksson, K. 2006. *Figur över vårdvetenskapens ethos och inre etik*. Opublicerat material.

Eriksson, K. 2007. The Theory of Caritative Caring: A Vision. (Theoretical Concerns). *Nursing Science Quarterly*, **20** (3), 201–202.

Eriksson K. 2009. Evidens – det sanna, det sköna, det goda och det eviga. I: Martinsen, K. & Eriksson, K. (red.). *Å se og å innse – om ulike former for evidens*. Akribe AS, Oslo. 35–80.

Eriksson, K. 2010. Concept determination as part of the development of knowledge in caring science. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **24**, 2–11. (Special Issue: Methods and Methodologies in Caring Science).

Eriksson, K & Herberts, S. 1993. Lidande – en begreppsanalytisk studie. I: Eriksson, K. (red.) *Möten med lidanden*. Vårdforskning 4. Åbo Akademi Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. & Lindström, U. Å. 1999. Abduktion och pragmatism – två vägar till framsteg inom vårdvetenskapen. *Hoitotiede*, **11** (5), 292–299.

Eriksson, K & Lindström, U. Å. 2000. Siktet, Sökandet, Slutandet – om den vårdvetenskapliga kunskapen. I: Eriksson K. & Lindström, U.Å. (red.). *Gryning – En vårdvetenskaplig antologi*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. & Lindström, U. Å. 2003. Klinisk vårdvetenskap. I: Eriksson, K & Lindström U. Å. (red.) *Gryning II – Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 21–33.

Eriksson, K. & Lindström, U.Å. 2007. Vårdvetenskapens vetenskapsteori på hermeneutisk grund – några grunddrag. I: Eriksson, K., Lindström, U.Å., Matilainen, D. & Lindholm, L. (red.). *Gryning III – Vårdvetenskap och hermeneutik*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa, 5–20.

Eriksson, K. & Nordman, T. 2004. *Den trojanska hästen II. Utvecklandet av evidensbaserade vårdande kulturer*. Rapport 2. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt, Vasa.

Eriksson, E., Leino-Kilpi, H. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2008. Hoitotiede ja tiede-etiikka. *Hoitotiede*, **20** (6), 295–303.

Eriksson, K, Nordman, T. & Myllymäki, I. 1999. *Den trojanska hästen. Evidensbaserat vårdande och vårdarbete ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Rapport 1. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Helsingfors universitetscentralsjukhus och Vasa sjukvårdsdistrikt skn.

Eriksson, K., Bondas-Salonen T., Herberts, S. Lindholm, L. & Matilainen D. 1995. *Den mångdimensionella hälsan – verklighet och visioner*. Slutrapport. Vasa sjukvårdsdistrikt skn och Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K., Lindström, U. Å., Kasén, A., Lindholm, L. & Matilainen, D. 2006. Ethos anger siktet för vårdvetenskap vid Åbo Akademi. *Hoitotiede* **18** (6), 296–298.

Eriksson, K., Isola, A., Kyngäs, H., Leino-Kilpi, H., Lindström, U. Å., Paavilainen, E., Pietilä, A-M., Salanterä, S. Vehviläinen-Julkunen, K & Åstedt-Kurki, P. 2008. *Hoitotiede*. WSOYpro Oy, 1.–2. p., Helsinki.

Eriksson, K., Lindström, U.Å., Lindholm, L. & Matilainen, D. 2007. I hermeneutikens landskap. I: Eriksson, K., Lindström, U.Å., Matilainen, D. & Lindholm, L. (red.). *Gryning III – Vårdvetenskap och hermeneutik*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa, 1–3.

ETENE, Riksförbundet för etiska delegationen inom social- och hälsovården. 2001. *Gemensam värdegrund – gemensamma mål och gemensamma principer för hälso- och sjukvården*. ETENE – publikationer 2. Social- och hälsovårdsministeriet, Helsingfors.

Fagerström, L. 2000. *Patientens vårdbehov – Att förstå och mäta det omätbara*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi förlag, Åbo.

Fagerström, L. 2006. The Dialectic Tension Between 'Being' and 'Not Being' a Good Nurse. *Nursing Ethics*, **13** (6), 622–632.

Fealy, G. 1995. Professional caring: the moral dimension. *Journal of Advanced Nursing*, **22**. (6), 1135–1140.

Finlands författningssamling.1992. *Lagen om patientens rättigheter*. 785/ 1992. [www.finlex.fi/ sv/ laki/ ajantasa/ 1992/ 19920785](http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920785). Hämtad 24.9.2010.

Finlands sjukskötarförbund r.f. 1996. *Etiska riktlinjer för sjukskötare*. Finlands Sjukskötarförbund, Helsingfors.

Fitzgerald, L. & van Hooft, S. 2000. A Socratic Dialogue on the Question What is Love in Nursing? *Nursing Ethics*, **7** (6), 481–491.

Ford, J. 1975. *Paradigms & Fairy Tales. An introduction to the Science of Meanings*. Volume 1. Routledge & Kegan Paul, London.

Forskningsprogrammet för vårdvetenskap vid Åbo Akademi vid Enheten för vårdvetenskap. (Tillgänglig 24.9.2008) [https:// www.abo.fi/ student/ vardvetforskning](https://www.abo.fi/student/vardvetforskning).

Forskningsprogrammet för vårdvetenskap vid Åbo Akademi vid Enheten för vårdvetenskap. (Tillgänglig 1.3.2011). <http://www.abo.fi/student/vardvetforskning>.

Frankena, W. 1973. *Etik*. Studentlitteratur, Lund.

Fredriksson, L. & Eriksson, K. 2003. The Ethics of the Caring Conversation. *Nursing Ethics*, **10** (2), 138–148.

Fremsin, J. 1991. Allt verkligt liv är möten – Om Martin Buber. *Horisont*, **38** (2), 14–19.

Gadamer, H-G. 1997. *Sanning och metod i urval*. Daidalos, Göteborg.

Gadamer, H-G. 2004. *Hermeneutiikka – Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Nikander, I. (red.), Vastapaino, Tammerfors. De ursprungliga artiklarna ingår i Gadamer, H-G: *Gesammelte Werke*, del 2 och 4, 1986,1987, Tübingen.

Grenholm, C-H. 1981. Tolkning. I: Grenholm, C-H. (red.). *Metoder för teologer – En handledning för religionsvetenskapligt studium*. Studentlitteratur, Lund, 55–70.

Grenholm, C-H. 1991. Etik och social rättvisa. I: Ronneby, A (red.). *Etik i vår tid*. Rapport 1. FoU-enheten, Höskolan i Östersund, 26–49.

Grenholm, C-H. 1995. En kristen biomedicinsk etik. I: *Mot en caritativ vårdetik*. Vårdforskning 5. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 63–82.

Grenholm, C-H. 2003. *Bortom humanismen – En studie i kristen etik*. Verbum Förlag AB, Stockholm.

Grimaldi, M. E. 2007. Ethical decisions in times of disaster. *Journal of Trauma Nursing*, **14** (3), 163–164.

Gustafsson, L-K. 2008. *Försoning – ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Doktorsavhandling, Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademi förlag, Åbo.

Gustavson, M. 2004. *Tillägna är att vara ansvarig*. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

- Göransson, L. 1969. Inledning. I: *Kierkegaard B urval*. Forum, Uddevalla.
- Hegyvary, S. 2006. Reflections on Errors and Ethics. *Journal of Nursing Scholarship*, **38** (2), 109–112.
- Helin, K. & Lindström, U. Å. 2003. Sacrifice: an ethical dimension of caring that makes suffering meaningful. *Nursing Ethics*, **10** (4), 414–427.
- Helkama, K. & Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 2001. *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Edita, Helsinki.
- Heymans, R., van der Arend, A. & Gastmans, C. 2007. Dutch nurses' views on codes of ethics. *Journal of Advanced Nursing*, **58** (1), 44–52.
- Hilli, Y. 2007. *Hemmet som ethos – En idéhistorisk studie av hur hemmet som ethos blev evident i hälsosystemens vårdande under 1900-talets första hälft*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Hjelt-Fri, T. 2008. *Den heliga akten – en begreppsbestämning av begreppet 'akt' ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.
- Holland, R. F. 2001. Gott och ont i handlingar. I: Backström, J. & Torrkulla, G. (red.). *Moralfilosofiska essäer*. Stiftelsen Bokförlaget Thales, Stockholm, 199–214.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. 1991. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur, Lund.
- Holmqvist, L. 1985. Läkares ansvar för vållande till kroppsskada eller sjukdom I: Jareborg, N. & Träskman P. O. (red.). *Skuld och ansvar – Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*. Ord & Form AB, Uppsala, 180–191.
- Hvarfner, G. 1988. *Dygd idag? Erik H Eriksons teori om att mogna som människa*. Doktorsavhandling. Teologiska institutionen. Uppsala universitet. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- van Hooft, S. 1999. Acting from the Virtue of Caring in Nursing. *Nursing Ethics*, **6** (3), 189–201.

ICN, International Council of Nurses. 2005. *The ICN Code of Ethics for Nurses*. (<http://www.icn.ch/icncode.pdf>. Tillgänglig 8.9.2008).

Janhonen, S & Nikkonen, M. 2001. Johdanto: Laadullinen tutkimusmetodologia hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa Teoksessa: Janhonen, S & Nikkonen, M. (toim.). *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 7-20.

Johansson, B-L. 2006. *Sund skuld, giftig skam – och vägen till försoning*. Argument Förlag AB, Varberg.

Jokinen, R. 1997. *Tietämättömyyden etiikka. Emmanuel Lèvinas – modernin subjektin tuolla puolella*. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 15, Jyväskylän yliopisto.

Jonas, H. 1994. *Answarets princip – Utkast till en etik för den teknologiska civilisationen*. Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.

Kalkas, H. & Sarvimäki, A. 1996. *Omvårdnadsetikens grunder*. Liber Utbildning Ab, Stockholm.

Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. 2002. *Tutkijan eettiset valinnat*. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd, Helsingfors.

Karterud, D. 2006. *Den etiska akten – Den caritative etikken når pasientens fordringar er av eksistensiell art*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Kasén, A. 2002. *Den vårdande relationen*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Kasén, A. & Sivonen, K. 2007. Text och hermeneutik inom vårdvetenskap. I: Eriksson, K., Lindström, U.Å., Matilainen, D. & Lindholm, L. *Gryning III – Vårdvetenskap och hermeneutik*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa, 31–45.

Kelly, B. 1998. Preserving moral integrity: a follow-up study with new graduate nurses. *Journal of Advanced Nursing*, **28** (5), 1134–1145.

Kemp, P. 1992. *Lèvinas– en introduktion*. Daidalos, Göteborg.

Kemp, P. 2000. *Omsorgsetik*. Kopior av innehållet för bidrag till bok på Akademisk Forlag, Köpenhamn.

Kierkegaard, S. 1926. *Rakkauden teot – Muutamia kristillisiä miitteitä puheiden muodossa*. Suomentanut J. Hollo. Werner Söderstöm Osakeyhtiö, Porvoo.

Kierkegaard, S. 1954. Stadier på livets väg (1845). I: *Skrifter i urval – I – De stora diktverken*. Holger Schildts Förlag, Helsingfors, 107–320.

Kierkegaard, S. 1986. Kjerlighedens Gjerninger. I: *Skrifter i udvalg – Udvalg og efterskrift ved Knud Hansen*. Nordisk Forlag A.S., Danmark., 273–307. Närvarande utval är ett upptryck efter Samlede Værker 1–20, tredje utgåvan 1962–1964.

Kirkevold, M. 1996. Oversiktsartikler – et middel for å fremme integrasjon av sykepleieforskning I: Bjerkreim, T., Mathisen, J. & Nord, R. *Visjon, viten og virke*. Universitetsforlaget, Oslo, 100–118.

Kjellqvist, E-B. 2000. *Döda fåglar flyger inte – Om gränser för det mänskliga*. Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Kjellqvist, E-B. 2007. *Fågel, Fisk eller Fjäril – Essäer om skapande*. Carlssons Bokförlag, Stockholm.

Kjellqvist, E-B. 2010. *Skammens väg till kärlek*. Carlssons Bokförlag, Stockholm.

Kleinman, C. S. 2006. Ethical Drift: When Good People Do Bad Things. *JONA 'S Helathcare, Law, Ethics, and Regulation*, **8** (3), 72–76.

Koh, A. 1999. Non-judgemental care as a professional obligation. *Nursing Standard*, **13** (37), 38–41.

Koort, P. 1975. *Semantisk analys. Konfigurationsanalys. – Två hermeneutiska metoder*. Studentlitteratur, Lund.

Korhonen, T. 2006. Jokaisessa kuvassa näen Toisen kasvot. Teoksessa: Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.). *Etiikka ihmistieteille*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 161–180.

Koskinen, L. 1994. *Søren Kierkegaard och existentialismen – om tiden, varat och evigheten*. Bokförlaget Nya Doxa, Nora.

Kuokkanen, L., Leino-Kilpi, H. & Katajisto, J. 2010. Sairaanhoidtajien kokemat eettiset ongelmat hoitotyössä. *Hoitotiede*, **22** (1), 26–35.

Kylmä J., Juvakka, T., Isola A. & Åstedt-Kurki P. 2007. Metasynteesi – menetelmän kuvaus ja käyttö hoitotieteessä. *Hoitotiede*, **19** (5), 279–289.

Lanara, V. 1981. *Heroism as a nursing value: a philosophical perspective*. Sisterhood Evniki, Athens.

Larsson, S. 1994. Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier. I: Starrin, B. & Svensson, P. G. (red.). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Studentlitteratur, Lund, 163–189.

Leino-Kilpi, H. & Välimäki, M. 2006. *Etiikka hoitotyössä*. Werner Söderström Osakeyhtiö, WSOY, 1.–3.painos, Porvoo.

Lassenius, E. 2005. *Rummet i vårdandets värld*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Lèvinas, E. 1988. *Etik och oändlighet*. Symposium Bokförlag, Stockholm.

Lèvinas, E. 1992. *Tiden och den andre*. Symposium Bokförlag, Stockholm.

Lind, L. 2000. *Søren Kierkegaard själv – psykoanalytiska läsningar*. Lis Lind och Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Lindholm, L. 1998. *Den unga människans hälsa och lidande*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Lindholm, L. & Eriksson, K. 1993. To understand and alleviate suffering in a caring culture. *Journal of Advanced Nursing*, **18** (9), 1354–1361.

Lindström, U. Å. 1994. *Psykiatrisk vårdlära* (Andra upplagan). Liber utbildning, Stockholm.

Lindström, U. Å. & Lindholm, L. 2003. Kontext och meningssammanhang. I: Eriksson, K & Lindström U. Å. (red.). *Gryning II – Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi. Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 35–45.

Lindström, U. Å., Lindholm, L., & Zetterlund, J.E. 2006. Katie Eriksson. Theory of Caritative Caring. In: Marriner Tomey, A.M. & Alligood, M. R. *Nursing Theorists and Their Work*. Sixth edition. Mosby, St. Louis, Missouri, 191–223.

Lindwall, L. 2004. *Kroppen som bärare av hälsa och lidande*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Lindwall, L. & von Post, I. 2008. Habits in Perioperative Nursing Culture. *Nursing Ethics*, **15** (5), 670–681.

Long, A. 1997. Nursing: a spiritual perspective. *Nursing Ethics*, **4** (6), 496–510.

Lützen, K., Dahlqvist, V., Eriksson, S. & Norberg, A. 2006. Developing the Concept of Moral Sensitivity in Health Care Practice. *Nursing Ethics*, **13** (2), 187–196.

Malmsten, K. 1999. *Reflective assent in basic care – A study in Nursing Ethics*. Uppsala studies in social ethics 24, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.

Mathes, M. 2005. On Nursing, Moral Autonomy, and Moral Responsibility. *MEDSURG Nursing*, **14** (6), 395–405.

Matilainen, D. 2000. Kärlekens möjligheter – ett strövtåg i sökandet efter "caritas originalis". I: Eriksson, K & Lindström, U. Å. 2000 (red.). *Gryning – En vårdvetenskaplig antologi*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 19–36.

Maze, C. 2005. Registered Nurses' personal rights vs. professional responsibility in caring for members of underserved and disenfranchised populations. *Journal of Clinical Nursing*, **14** (5), 546–554.

May, R. 1995. *Frihet och öde*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.

- Melchert, E., Udén, G. & Norberg, A. 1997. Retired registered nurses stories about being in ethically difficult care situation. *Nursing Ethics*, **4** (2), 123–134.
- Mill, J. S. 1984. *Om friheten*. Bokförlaget Natur och Kultur, Lund.
- Miller, J. D. 2004. Public Understanding of, and Attitudes toward, Scientific Research: What We Know and What We Need to Know. *Public Understanding of Science*, **13** (3), 273–294.
- Molin, L. 1993. *Livets gåva och ansvar – om kristen tro och moral*. Verbum Förlag AB, Borås.
- Männistö, E. 2001. *Eettisyys terveydenhuollossa – sairaanhoitajaopiskelijoiden ja lääkäriopiskelijoiden näkökulmasta tarkasteltuna*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, Hoitotieteen laitos, Turku.
- Möller, G. 1995. *Etikens landskap – etik och kristen livstolkning*. Uppsala Universitet, Institutionen för teologi, Uppsala.
- Niiniluoto, I. 1980. *Johdatus tieteenfilosofiaan – Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Nordman, T. 2006. *Människan som patient i en vårdande kultur*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Nortvedt, P. 1996. *Sensitive judgment – Nursing, Moral Philosophy and an Ethics of Care*. Tano Aschehoug Fonteneserie, Ait Enger A/ S, Otta, Oslo.
- Nortvedt, P. & Grimen, H. 2006. *Sensibilitet och reflektion – Filosofi och vetenskapsteori för vårdprofessioner*. Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.
- Nurminen, M. 2009. *Tid och det tidlösa i tiden – En framflyttande vårdvetenskaplig teorigestaltning*. Doktorsavhandling. Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Nykänen, H. 2009. *Samvetet och det dolda – om kärlek och kollektivitet*. Dualis Förlag AB, Ludvika.

Nyqvist, S. & Kauppinen, A. 2006. Eettistä tulkintaa etsimässä. Teoksessa: Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.). *Etiikka ihmistieteille*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 220–240.

Nåden, D. 1998. *Når sykepleie er kunstutøvelse. En undersøkelse av noen nødvendige forutsetninger for sykepleie som kunst*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Näsman, Y. 2010. *Hjärtats vanor, tankens välvilja och handens gärning – Dygd som vårdetiskt grundbegrepp*. Doktorsavhandling. Enheten för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

van Niekerk, A. A. 2002. Hermeneutics and historical consciousness: An appraisal of the contribution of Hans-Georg Gadamer. *South African Journal of Philosophy*, **21** (4), 228–241.

Ohlen, J. & Segesten, K. 1998. The professional identity of the nurse: concept analysis and development. *Journal of Advanced Nursing*, **28** (4), 720–727.

Olsen, D. 2006. The Ethical Dilemma: Questions to consider when deciding whether to show up for work in a disaster. *American Journal of Nursing*, **106** (9), 57.

Olsson, B. 1995. *Vid språkets gränser*. Bernt Olsson och Ellerströms förlag, Lund.

Parliament of the World's Religions. 1993. *Definition of global ethic*. http://www.parliamentofreligions.org/_includes/FCKcontent/File/TowardsAGlobalEthic. Tillgänglig 15.8.2010.

Pascal, B. 1971. *Tankar*. Forum Biblioteket, Uddevalla, Sverige.

Pellikka, H., Lukkarinen, H. & Isola, A. 2003. Potilaiden käsityksiä hyvästä hoidosta yhteispäivystyksessä. *Hoitotiede*, **15** (4), 166–179.

Pentti, V. 2003. *Turvallinen yhteisö – turvattu yksilö. Turvallisuutta kasvatuksen ja yhteiskuntapolitiikan keinoin*. Yliopistopaino, Helsinki.

Piltz, A. 1993. *Mellan ängel och best – Människans värdighet och gåta i europeisk tradition*. Alfabeta Bokförlag AB, Stockholm.

Playle, J. 1995. Humanism and positivism in nursing: contradictions and conflicts. *Journal of Advanced Nursing*, **22** (5), 979–984.

von Post, I. 1999. *Professionell naturlig vård ur anesthesi- och operationssköterskors perspektiv*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Roach, M. S. 1995. *The Human Act of Caring*. 3. upplagan. Canadian Hospital Association, Ottawa.

Roach, M. S. 1997. Preface and Reflections on the Theme. In: Roach, M. S. (ed.). *Caring from the Heart – the Convergence of Caring and Spirituality*. Paulist Press, New York, 5–20.

Roshotte, J., Fothergill-Bourbonnais, F. & Chamberlain, M. 1997. Pediatric intensive care nurses and their grief experiences: A phenomenological study. *Heart & Lung: The Journal of Acute & Critical Care*, **26** (5), 1258–1264.

Rosengren, A-L. 2009. *Hälsans grund kan bara hjärtat förstå – Ett sökande efter kunskap om hälsa i ljuset av Blaise Pascals tänkande*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Rudolfsson, G. 2007. *Den perioperativa dialogen – en gemensam värld*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Råholm, M-B. 2000. Att vara hjärtopererad. *Hoitotiede*, **12** (3), 151–159.

Råholm, M-B. 2008. Uncovering the Ethics of Suffering Using a Narrative Approach. *Nursing Ethics*, **15** (1), 62–72.

Råholm, M-B. & Lindholm, L. 1999. Being in the World of the Suffering Patient: a challenge to nursing ethics. *Nursing Ethics*, **6** (6), 528–538.

Salovaara, V. 2000. Yksilön, yhteisön vai itse elämän etiikka? *eFutura verkkolehti*, 14.4.2000. Tillgänglig 15.10.2008. <http://212.149.67.212./FMPPro?-DB=futurawww&-Format=futurawww2.html&-Error=futurawwe...>

Sandelowski, M. 2004. Using Qualitative Research. *Qualitative Health Research*, **14** (10), 1366–1386.

Sandelowski, M. & Barroso, J. 2007. *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. Springer Publishing Company, Inc. New York.

Sandelowski, M., Trimble, F., Woodvard, E. K. & Barroso, J. 2006. From Synthesis to Script: Transforming Qualitative Research Findings for Use in Practice. *Qualitative Health Research*, **16** (10), 1350–1370.

Sandman, L. & Nordmark, A. 2006. Ethical Conflicts in Prehospital Emergency Care. *Nursing Ethics*, **13** (6), 592–607.

Sarvimäki, A. & Stenbock-Hult, B. 2007. *Omvårdnadens etik – Sjuksköterskan och det moraliska rummet*. Liber AB, Stockholm.

Savikko, R. 2008. *Vastuullisuus ja vastuu sairaanhoitajan ammatillisessa toiminnassa*. Pro gradu avhandling. Hoitotieteen laitos, Tampereen yliopisto, Tampere.

Sevelius, C. 2006. *Av hjärtans lust – en begreppsbestämning av kärlek*. Pro gradu avhandling. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Sivonen, K. 2000. *Vården och det andliga. En bestämning av begreppet 'andlig' ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.

Sivonen, K. & Kasén, A. 2003. Enheten människa – kropp, själ och ande. I: Eriksson, K & Lindström U. Å. (red.) 2003. *Gryning II – Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 75–95.

Sivonen, K., Kasén, A. & Eriksson, K. 2010. Semantic analysis according to Peep Koort – a substance-oriented research methodology. *Scandinavian Journal of Caring Science*, **24**, 12–20. (Special Issue: Methods and Methodologies in Caring Science)

Smith, R. G. 1992. *Martin Buber*. Dualis förlag AB, Ludvika.

Social- och hälsovårdsministeriet. 2009. *Förordning om upprättande och förvaring av journalhandlingar*, 298/ 2009. Tillgänglig 24.9.2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2009/20090298>.

Strandberg, G. & Jansson, L. 2003. Meaning of dependency on care as narrated by nurses. *Scandinavian Journal of Caring Science*, **17** (1), 84–91.

Strandell-Laine, C., Heikkinen, A., Leino-Kilpi, H. & van der Arend, A. 2005. Hoitotyön eettiset ohjeet – Mikä niiden merkitys on? *Hoitotiede*, **17** (5), 259–269.

Sundin, K., Jansson, L. & Norberg, A. 2000. Communicating with people with stroke and aphasia: understanding through sensation without words. *Journal of Clinical Nursing*, **9** (4), 481–488.

Surakka, T. 2006. *Osastonhoitajan työ erikoissairaanhoidossa 1990-luvulla ja 2000-luvulla – toimivalta, vastuullisuus ja asiantuntijuus lähihoitajuudessa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.

Syrjäpalo, K. 2006. *Arvot ja arvostukset psykiatrisessa hoidossa – Henkilökunnan ja potilaan näkemyksiä hoidon nykytilasta*. Väitöskirja. Lääketieteellinen tiedekunta, Psykiatrisen klinikka, Oulun yliopisto; Oulun yliopistollinen sairaala, Psykiatrisen klinikka, Oulu.

Söderberg, A. & Norberg, A. 1993. Intensive care: situations of ethical difficulty. *Journal of Advanced Nursing*, **18** (12), 2008–2014.

Sørli, V., Jansson, L. & Norberg, A. 2003. The meaning of being in ethically difficult care situations in paediatric care as narrated by female Registered Nurses. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **17** (3), 285–292.

TENK, Forskningsetiska delegationen. 2002. *God vetenskaplig praxis och handläggning av avvikelser från den*. Edita Prima Oy, Helsingfors: <http://www.etene.org/r/index.shtml>, hämtad 8.8.2008.

TENK, Forskningsetiska delegationen. 2009. *Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och humanvetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etisk prövning*. <http://www.tenk.fi/SVE/etikprovning.htm>. Tillgänglig 9.4.2010.

Thacker, K. S. 2008. Nurses' Advocacy Behaviors in End-of-Life Nursing Care. *Nursing Ethics*, **15** (2), 174–185.

Thorsén, H. 1997. *Omvårdnadsmodeller, människosyn, etik*. Liber Utbildning AB, 2. upplagan, Stockholm.

Tolonen, L. 1995. *Etik och etikett i patientvården – en idéhistorisk undersökning av etiken och etiketten såsom de framträder i sjuksköterskornastidsskrift Epione under åren 1908–1965*. Licentiatavhandling. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Torjuul, K., Elstad, I. & Sørli, V. 2007. Compassion and Responsibility in Surgical Care. *Nursing Ethics*, **14** (4), 522–534.

Tschudin, V. 1986. *Ethics in Nursing – the caring relationship*. Biddles Ltd, Guildford, Great Britain.

Törnebohm, H. 1982. *Att forska över paradig*. Rapport nr 136. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs Universitet, Göteborg.

Törnebohm, H. 1987. *Program för studier av paradig*. Rapport nr 151. Institutionen för Vetenskapsteori. Göteborgs Universitet, Göteborg.

Udén, G., Norberg, A., Lindseth, A. & Marhaug, V. 1992. Ethical reasoning in nurses' and physicians' stories about care episodes. *Journal of Advanced Nursing*, **17** (9), 1028–1034.

Utriainen, T. 1985. Rättsdogmatiska konstruktioner av skuldbegreppet i skilda system I: Jareborg, N. & Träskman P. O. (red.). *Skuld och ansvar – Straffrättsliga studier tillägnade Alvar Nelson*. Ord & Form AB, Uppsala, 34–55.

Vaartio, H. 2008. *Nursing Advocacy: A concept clarification in context of procedural pain care*. Doktorsavhandling. Hoitotieteen laitos, Turun yliopisto. Turku.

Verpeet, E., Meulenbergs, T. & Gastmans, C. 2003. Professional values and norms for nurses in Belgium. *Nursing Ethics*, **10** (6), 654–665.

Vikström, B. 2005. *Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens*. Studentlitteratur, Lund.

Voils, C. I., Sandelowski, M., Barroso, J. & Hasselblad, V. 2008. Making Sense of Qualitative and Quantitative Findings in Mixed Research Synthesis Studies. *Field Methods*, **20** (1), 3–25.

- Wallinvirta, E. 2001. *Answarets ansikte och vårdetikens landskap*. Pro gradu avhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.
- Walker, L. O. & Avant, K. C. 2005. *Strategies for theory construction in nursing*. Pearson education, Upper Saddle River, (NJ).
- Watson, J. 1990. The Moral Failure of the Patriarchy. *Nursing Outlook*, **38** (2), 62–66.
- Watson, J. 2003. Love and Caring: Ethics of Face and Hand – An Invitation to Return to the Heart and Soul of Nursing and our Deep Humanity. *Nursing Administration Quarterly*, **27** (3), 197–202.
- Watson, J. 2006. Caring Theory as an Ethical Guide to Administrative and Clinical Practices. *JONA 'S Healthcare, Law, Ethics, and Regulation*, **8** (3), 87–93.
- Wiklund, L. 2000. *Lidandet som kamp och drama*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Wiklund, L. 2007. När begreppen tar gestalt – hermeneutisk tillägnelse genom språk och metaforer. I: Eriksson, K., Lindström, U.Å., Matilainen, D. & Lindholm, L. (red.). *Gryning III – Vårdvetenskap och hermeneutik*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa, 47–57.
- Wilenius, R. 1984. *Bildningens villkor. Ett utkast till fostrans filosofi*. Svenska läromedel, Esbo.
- Wärnå, C. 2002. *Dygd och hälsa*. Doktorsavhandling. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Zaborowski, H. 2000. On Freedom and Responsibility: Remarks on Sartre, Lèvinas and Derrida. *The Heytrop*, **41** (1), 47–65.
- Zimmer, L. 2006. Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts. *Journal of Advanced Nursing*, **53** (3), 311–318.
- Öresland, S., Määttä, S., Norberg, A., Winther Jörgensen, M. & Lützén, K. 2008. Nurses as guests or professionals in home health care. *Nursing Ethics*, **15** (3), 371–383.

ORDBÖCKER OCH LEXIKA

Allén, S. 1986. *Svensk Ordbok*. Esselte Studium, Göteborg.

Allén, S. 1990. *Norstedts svenska ordbok: 80 000 ord och fraser*. Norstedts förlag, Göteborg.

Allén, S. 1999. *Svensk Ordbok: 100 000 ord och fraser*. Norstedts förlag, Göteborg.

Dahlgren, F.A. 1914–1916. *Glossarium öfver föråldrade eller ovanliga ord och talesätt i svenska språket från och med 1500-talet andra årtionde*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.

Dalin, A.F. 1850 *Ordbok öfver Svenska språket*. Förra delen A – K. Författarens förlag, Stockholm.

Dalin, A. F. 1853. *Ordbok öfver Svenska språket*. Senare delen L – Ö. Författarens förlag, Stockholm.

Dalin, A. F. 1925. *Svenska språkets synonymer*. Tredje upplagan. J. Beckmans Bokförlag, Stockholm.

Dalin, A. F. 1961. *Svenska språkets synonymer*. Sjätte upplagan. J. Beckmans Bokförlag, Stockholm.

Hellquist, E. 1948a. *Svensk Etymologisk ordbok*. Band I: A – N C.W.K. Gleerups förlag. Nya Litografen, Malmö.

Hellquist E. 1948b. *Svensk Etymologisk ordbok*. Band II: O – Ö C.W.K. Gleerups förlag. Nya Litografen, Malmö.

Hellquist, E. 1980. *Svensk etymologisk ordbok*. LiberLäromedel, Lund.

Hellquist E. 2008. *Svensk Etymologisk ordbok*. Andra bandet. O – Ö Gleerups Utbildning AB, Malmö.

Johannisson, T. & Ljunggren, K.G. (red.). 1970. *Svensk handordbok – Konstruktioner och fraseologi*. Norstedts Förlag, Stockholm.

Johannisson, T. & Ljunggren, K.G. (red.). 1991. *Svensk handordbok – Konstruktioner och fraseologi*. Norstedts Förlag, Stockholm.

Lübcke, P. (red.). 1988. *Filosoflexikonet*. Forum, Stockholm.

Lübcke, P. (red.). 1993. *Filosoflexikonet*. Bokförlaget Forum, Stockholm

Molde, B. (red.). 1958. *Illustrerad svensk ordbok*. Andra reviderade upplagan. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.

Molde, B. (red.). 1961. *Illustrerad svensk ordbok*. Andra reviderade upplagan. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.

Molde, B. (red.). 1970. *Illustrerad svensk ordbok*. Tredje reviderade upplagan, andra tryckning. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.

Nationalencyklopedins ordbok. 1995. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs.

Nationalencyklopedins ordbok. 2004. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs.

Palmér, J. & Friedländer, H. (red.). 1977. *Ord för Ord: Svenska synonymer och uttryck*. Norstedts förlag, Stockholm.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1898. Första bandet A–ANLÖPNING. Svenska Akademien, C.W.K. Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1903. Andra bandet ANMANA–BARHUFVAD. Svenska Akademien, C.W.K. Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1906. Tredje bandet BARHUFVAD–BETA. Svenska Akademien, C.W.K. Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1925. Femte bandet BLÅ–CZEK. Svenska Akademien, C.W.K. Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1925. Sjunde bandet DISTINGERAD–EXULANT. Svenska Akademien, C.W.K. Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1926. Åttonde bandet F–FULGURIT. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1928. Nionde bandet FULL–FÖTTLING. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok,; Ordbok över svenska språket*. 1932. Elfte bandet H–HYDDA. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1933. Tofte bandet HYDE–INSTRUKTÖR. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1942. Sextonde bandet LEV–MARKGÄLD. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1949. Adertonde bandet N–OKÖRD. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1952. Nittonde bandet OL–PEPTON. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1954. Tjugonde bandet PER–PRÄSTINNA. Svenska Akademien, C.W.K. Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1957. Tjugoförsta bandet PRÖJS–REM. Svenska Akademien, A.–B. Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1959. Tjuogoandra bandet REMANENS–RULT. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1977. Tjugosjunde bandet SKRÄPP–SKÖLJA NED. Svenska Akademien, Lindstedts Universitetshandel, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1993. Trettioförsta bandet STOD–STÅ. Svenska Akademien, Gleerupska Universitetsbokhandeln, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 1999. Trettioandra bandet STÅAN–SVÄPA. Svenska Akademien, Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 2002. Trettiotredje bandet SVÄR–TALKUMERA. Svenska Akademien, Gleerups Förlag, Lund.

SAOB: *Svenska Akademiens ordbok, Ordbok över svenska språket*. 2004. Trettiofjärde bandet TALL–TOJS. Svenska Akademien, Gleerups Förlag, Lund.

Strömberg, A. 1975. *Stora synonymordboken*. Strömbergs Bokförlag, Stockholm.

Sundén D.A. 1892a. *Ordbok öfver Svenska språket*. Förra delen A–K. J. Beckmans Förlag, Stockholm.

Sundén D.A. 1892b. *Ordbok öfver Svenska språket*. Senare delen L–Ö. J. Beckmans Förlag, Stockholm.

Walter, G. 1991. *Bonniers Synonymordbok*. Bonnier fakta Bokförlag, Falkenberg.

Walter G. 1995. *Bonniers Synonymordbok*. Bonnier fakta Bokförlag, Falkenberg.

Wessén, E. 1969. *Våra ord, deras uttal och ursprung, kortfattad etymologisk ordbok*. Norstedt & Söner, Stockholm.

Östergren, O. 1953. *Nusvensk ordbok*. Sjunde bandet St–Sö. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981a. *Nusvensk Ordbok*. Första bandet A–G. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981b. *Nusvensk Ordbok*. Andra bandet H–O. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981c. *Nusvensk Ordbok*. Tredje bandet P–Sp. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981d. *Nusvensk Ordbok*. Fjärde bandet St–T. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Östergren, O. 1981e. *Nusvensk Ordbok*. Femte bandet U–Ö. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

ARTIKLAR ur tidskriften *Nursing Ethics* 2004–2008

Ansvar och frihet

Abma, T. A. & Widdershoven, G. AM. 2006. Moral Deliberation in Psychiatric Nursing Practice. *Nursing Ethics*, **13** (5), 546–557.

Barazzetti, G., Radaelli, S. & Sala, R. 2007. Autonomy, Responsibility and the Italian Code of Deontology for Nurses. *Nursing Ethics*, **14** (1), 83–98.

Barnoy, S. & Tabak, N. 2007. Israeli Nurses and Genetic Information Disclosure. *Nursing Ethics*, **14** (3), 280–294.

Begley, A. M. 2008. Guilty but Good: Defending voluntary active euthanasia from a virtue perspective. *Nursing Ethics*, **15** (4), 434–445.

Butts, J. B. & Rich, K. L. 2004. Acknowledging Dependence: a MacIntyrean perspective on relationships involving Alzheimer's Disease. *Nursing Ethics*, **11** (4), 400–410.

Büken, E., Sahinoğlu, S. & Büken, N. Ö. 2006. Statutory Disclosure in Article 280 of the Turkish Penal Code. *Nursing Ethics*, **13** (6), 573–580.

Crigger, N. J. 2008. Towards a Viable and Just Global Nursing Ethics. *Nursing Ethics*, **15** (1), 17–27.

- Deshefy-Longhi, T., Karpe Dixon, J., Olsen, D. & Grey, M. 2004. Privacy and Confidentiality Issues in primary Care: views of advanced practice nurses and their patients. *Nursing Ethics*, **11** (4), 378–393
- Dobrowolska, B., Wrońska, I., Fidecki, W. & Wysokiński, M. 2007. Moral Obligation of Nurses Based on the ICN, UK, Irish and Polish Codes of Ethics for Nurses. *Nursing Ethics*, **14** (2), 171–180.
- Dudzinski, D. M. & Shannon, S. E. 2006. Competent Patients' Refusal of Nursing Care. *Nursing Ethics*, **13** (6), 608–621.
- Hanssen, I. 2004. An Intercultural Nursing Perspective on Autonomy. *Nursing Ethics*, **11** (1), 28–41.
- Heikkinen, A., Wickström, G. & Leino-Kilpi, H. 2006. Understanding Privacy in Occupational Health Services. *Nursing Ethics*, **13** (5), 515–530.
- Hem, M. H., Heggen, K. & Ruyter, K. W. 2008. Creating Trust in an Acute Psychiatric Ward. *Nursing Ethics*, **15** (6), 777–788.
- Horton, K., Tshudin, V. & Forget, A. 2007. The Value of Nursing: a literature review. *Nursing Ethics*, **14** (6), 716–740.
- Proot, I. M., Meulen, R., Abu-Saad, H. H. & Crebolder, H. 2007. Supporting Stroke Patients' Autonomy during Rehabilitation. *Nursing Ethics*, **14** (2), 229–241.
- Ray, S. L. 2006. Whistleblowing and Organizational Ethics. *Nursing Ethics*, **13** (4), 438–445.
- Sasso, L., Stievano, A., Jurado, M. G. & Rocco, G. 2008. Code of Ethics and Conduct for European Nursing. *Nursing Ethics*, **15** (6), 821–836.
- Schaffer, M. A. 2007. Ethical Problems in End-of-Life Decisions for Elderly Norwegians. *Nursing Ethics*, **14** (2), 242–257.
- Simmonds, A. H. 2008. Autonomy and Advocacy in Perinatal Nursing Practice. *Nursing Ethics*, **15** (3), 360–370.
- Solum, E. M., Slettebø, Å. & Hauge, S. 2008. Prevention of Unethical Actions in Nursing Homes. *Nursing Ethics*, **15** (4), 536–548.

Tzeng, H-M. 2004. Nurses' Professional Care Obligation and Their Attitudes Towards SARS Infection Control Measures in Taiwan During and After the 2003 Epidemic. *Nursing Ethics*, **11** (3), 277–289.

Tzeng, H-M. & Yin, C-Y. 2006. Nurses' Fears and Professional Obligations Concerning Possible Human-to-Human Avian Flu. *Nursing Ethics*, **13** (5), 455–470.

Ansvar och skuld

Arie, F. 2008. Ethical Issues of Transplant Coordinators in Japan and the UK. *Nursing Ethics*, **15** (5), 656–669.

Carnevale, F. A. 2007. The Birth of Tragedy in Pediatrics: a Phronetic Conception of Bioethics. *Nursing Ethics*, **14** (5), 571–582.

Dahlqvist, E., Eriksson, S., Glasberg, A-L., Lindahl, K., Lützén, K., Strandberg, G., Söderberg, A., Sørliie, V. & Norberg, A. 2007. Development of the Perceptions of Conscience Questionnaire. *Nursing Ethics*, **14** (2), 181–193.

Glasberg, A-L., Eriksson, S., Dahlqvist, V., Lindahl, E., Strandberg, G., Söderberg, A., Sørliie, V. & Norberg, A. 2006. Development and Initial Validation of the Stress of Conscience Questionnaire. *Nursing Ethics*, **13** (6), 633–648.

Halvorsen, K., Førde, R. & Nortvedt, P. 2008. Professional Challenges of Bedside Rationing in Intensive Care. *Nursing Ethics*, **15** (5), 715–728.

Hägström, E. & Kihlgren, A. 2007. Experiences of Caregivers and Relatives in Public Nursing Homes. *Nursing Ethics*, **14** (5), 691–701.

Laabs, C. A. 2007. Primary Care Nurse Practitioners' Integrity When Faced With Moral Conflict. *Nursing Ethics*, **14** (6), 795–809.

Larsson Mauleon, A., Palo-Bengtsson, L. & Ekman, S-L. 2005. Anaesthesia Care of Older Patients as Experienced by Nurse Anaesthetists. *Nursing Ethics*, **12** (3), 263–272.

Lindh, I-B., Severinsson, E. & Berg, A. 2007. Moral Responsibility: A Relational Way of Being. *Nursing Ethics*, **14** (2), 129–140.

McCarthy, J. & Deady, R. 2008. Moral Distress Reconsidered. *Nursing Ethics*, **15** (2), 254–262.

Schluter, J., Winch, S., Holzhauser, K. & Henderson, A. 2008. Nurses' Moral Sensitivity and Hospital Ethical Climate: a Literature Review. *Nursing Ethics*, **15** (3), 304–321.

Tang, P. F., Johansson, C., Wadensten, B., Wenneberg, S. & Ahlström, G. 2007. Chinese Nurses' Ethical Concerns in a Neurological Ward. *Nursing Ethics*, **14** (6), 810–824.

Zuzelo, P. R. 2007. Exploring the Moral Distress of Registered Nurses. *Nursing Ethics*, **14** (3), 344–359.

Ansvar och kärlek

Arman, M. & Rehnsfeldt, A. 2007. The 'Little Extra' that Alleviates Suffering. *Nursing Ethics*, **14** (3), 372–386.

Barnes, M. & Brannelly, T. 2008. Achieving Care and Social Justice for People with Dementia. *Nursing Ethics*, **15** (3), 384–395.

Chiang, H-H., Chen, M-B. & Sue I-L. 2007. Self-State of Nurses in caring for SARS Survivors. *Nursing Ethics*, **14** (1), 18–26.

Fagerström, L. 2006. The Dialectic Tension Between 'Being' and 'Not Being' a Good Nurse. *Nursing Ethics*, **13** (6), 622–632.

Franklin, L-L., Ternestedt, B-M. & Nordenfeldt, L. 2006. Views on Dignity of Elderly Nursing Home Residents. *Nursing Ethics*, **13** (2), 130–146.

Gallagher, A. 2007. The Respectful Nurse. *Nursing Ethics*, **14** (3), 360–371.

Gilje, F. & Talseth, A-G. 2007. Mediating Consolation with Suicidal Patients. *Nursing Ethics*, **14** (4), 546–557.

Instone, S. L., Mueller, M-R. & Gilbert, T. L. 2008. Therapeutic Discourse Among Nurses and Physicians in Controlled Clinical Trials. *Nursing Ethics*, **15** (6), 803–812.

Luk, L. A., Ng, W. I. M., Ko, K. K. S. & Ung, V. H. 2008. Nursing Management of Medication Errors. *Nursing Ethics*, **15** (1), 28–39.

Memarian, R., Salsali, M., Vanaki, Z., Ahmadi, F. & Hajizadeh, E. 2007. Professional Ethics as an Important Factor in Clinical Competency in Nursing. *Nursing Ethics*, **14** (2), 203–214.

Olthuis, G., Leget, C. & Dekkers, W. 2007. Why Hospice Nurses Need High Self-Esteem. *Nursing Ethics*, **14** (1), 62–71.

Redman, B. K. 2008. When is Patient Education Unethical. *Nursing Ethics*, **15** (6), 813–820.

Uhrenfeldt, L. & OC Hall, E. 2007. Clinical Wisdom Among Proficient Nurses. *Nursing Ethics*, **14** (3), 387–398.

Valdez-Martinez, E., Lavielle, P., Bedolla, M. & Squires, A. 2008. Ethical Behaviours in Clinical Practice Among Mexican Health care Workers. *Nursing Ethics*, **15** (6), 729–744.

Ansvar och frihet och kärlek

Abma, T. A., Widdershoven, G. AM., Frederiks, B. JM., van Hooren, R. H., van Wijmem, F. & Curfs, P. LMG. 2008. Dialogical Nursing Ethics: the quality of freedom restrictions. *Nursing Ethics*, **15** (6), 789–802.

Lundmark, M. 2007. Vocation in Theology-Based Nursing Theories. *Nursing Ethics*, **14** (6), 767–780.

Miller, J. F. 2006. Opportunities and Obstacles for Good Work in Nursing. *Nursing Ethics*, **13** (5), 471–487.

Rassin, M. 2008. Nurses' Professional and Personal Values. *Nursing Ethics*, **15** (5), 614–630.

Rich, K. L. 2007. Using a Buddhist *Sangha* as a Model for Communitarianism in Nursing. *Nursing Ethics*, **14** (4), 466–477.

Råholm, M-B. 2008. Uncovering the Ethics of Suffering Using a Narrative Approach. *Nursing Ethics*, **15** (1), 62–72.

Ansvar och frihet och skuld

McCarthy, J., Murphy, S. & Loughrey, M. 2008. Gender and Power: the Irish hysterectomy scandal. *Nursing Ethics*, **15** (5), 643–655.

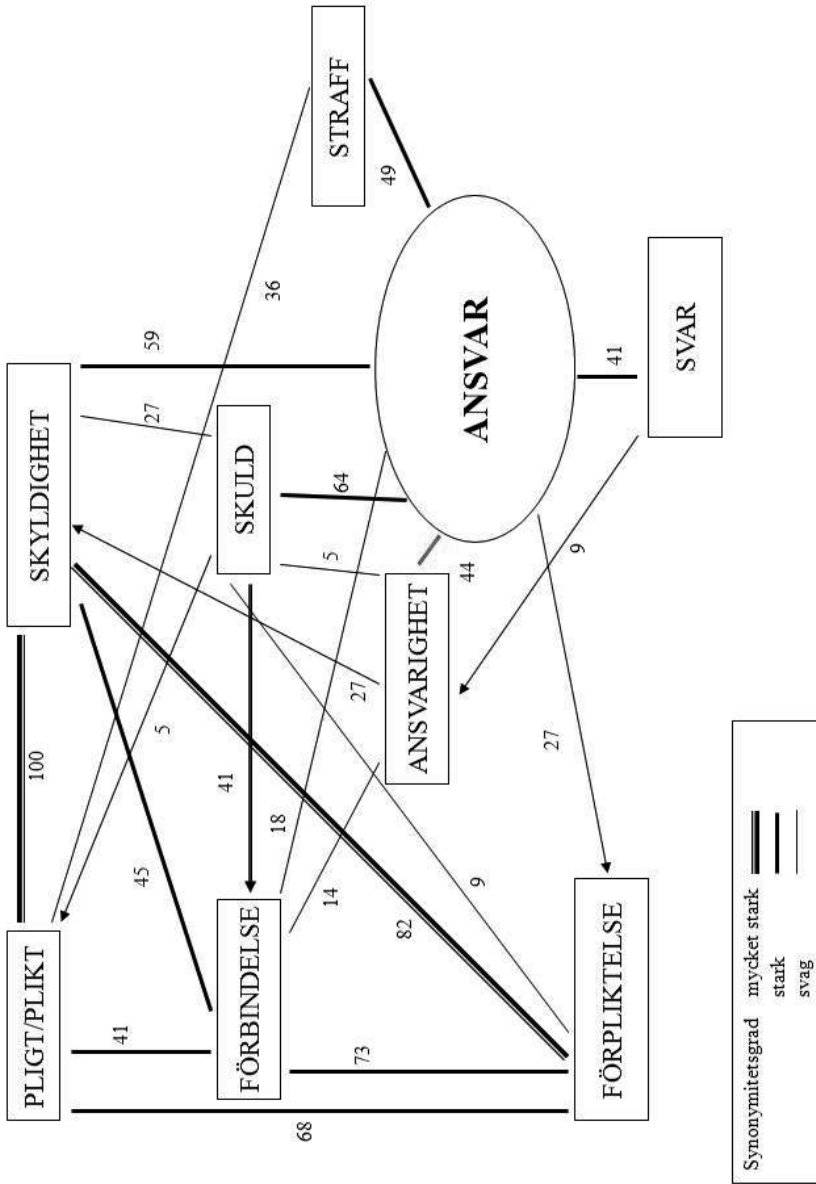
Ansvar och skuld och kärlek

Eliasson, M. & Kainz, G. & von Post, I. 2008. Uncaring Midwives. *Nursing Ethics*, **15** (4), 500–511.

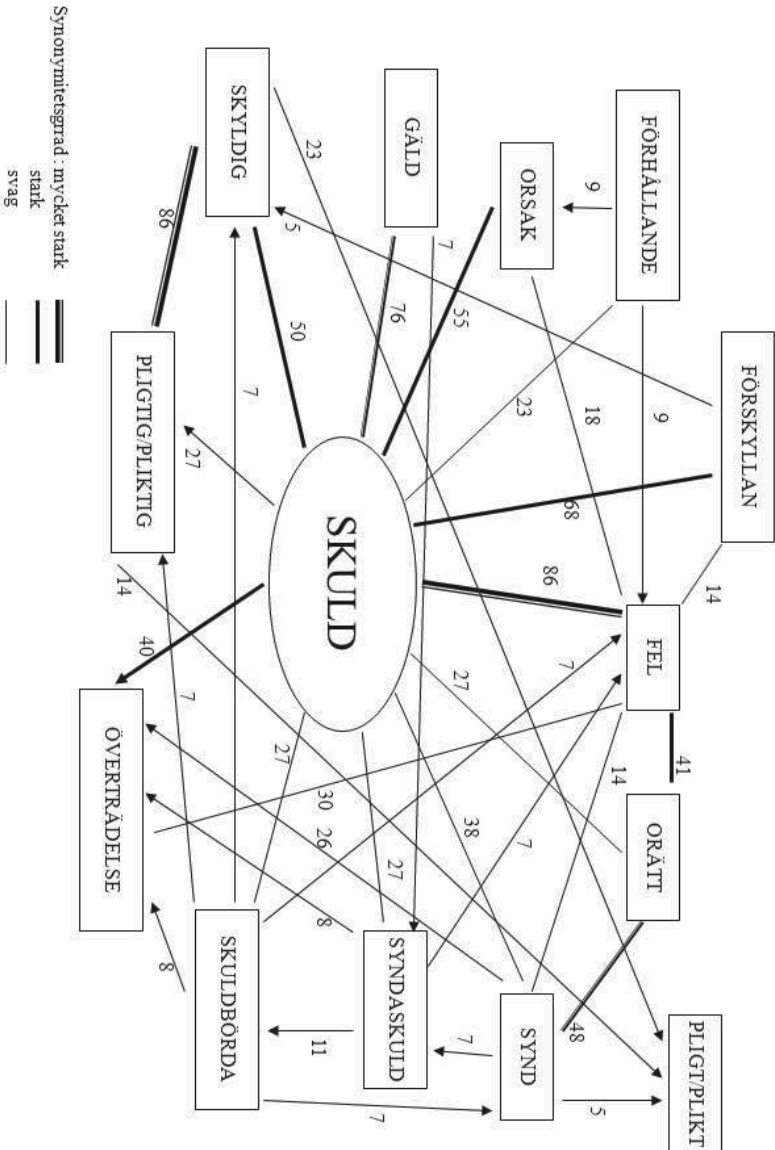
Häggström, E., Mbusa, E. & Wadensten, B. 2008. Nurses' Workplace Distress and Ethical Dilemmas in Tanzanian Health Care. *Nursing Ethics*, **15** (4), 478–491.

Juthberg, C., Eriksson, S., Norberg, A. & Sundin, K. 2007. Perceptions of Conscience in Relation to Stress of Conscience. *Nursing Ethics*, **14** (3), 329–343.

Talseth, A-G. & Gilje, F. 2007. Unburdening Suffering: Responses of Psychiatrists to Patients' Suicide Deaths. *Nursing Ethics*, **14** (5), 620–636.

Diskriminationsparadigm över begreppet 'ansvar' (Wallinvirta 2001)

Diskriminationsparadigm över ansvarets synonymi skuld (Wallinvirta 2001)

Sökord	A OVID (10.9.2008)	B EBSCO (14.9.2008)	C Sept. 2008
- Caring	1592		
- Nursing	33462		
- Ethics	1802	64535	
- Responsibility	783		747
- Freedom	664		
- Guilt	405		
- Love	583		
- Caring and Nursing	285		
- Caring and Nursing and Responsibility	0		
- Caring and Responsibility	2		
- Nursing and Responsibility	23	711	
- Caring and Ethics	6	2759	
- Nursing and Ethics	52	747	
- Love	583		
- Ethics and Love	1		
- Caring and Love	7		
- Responsibility and Love	0		
- Freedom	664	488	
- Ethics and Freedom	2		
- Caring and Freedom	0	274	
- Nursing and Freedom	9		
- Guilt	405		
- Ethics and Guilt	0		
- Responsibility and Guilt	4		
- Caring and Guilt	1	274	
- Responsibility and Freedom	8		
- Freedom and Guilt and Love	0	1167	
- Ethics and Responsibility	7	3263	
- Ethics and Responsibility and Caring		82	
- Caring and Responsibility and Love		25	
- Caring and Responsibility and Guilt		13	
- Caring and Responsibility and Freedom		7	
- Ansvar			49
- Vastuu			1738
- Vastuullisuus			11
Summa medtagna referenser	6	21	27
Hoitotiede tidskriften			3
Avhandlingar i Finland			<u>1</u>
			Summa 31

A = referensdatabaserna CINAHL, Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature, 1982 to Sept. Week 1 2008, MEDLINE 2004 to August Week 4, 2008.

B = referensdatabasen Academic Search Elite

C = Helsingfors universitets bibliotekskatalog Helka

ANSVAR	1850 Dalin. Ordbok öfver svenska språket	1892 Sundén. Ordbok öfver svenska språket	1903 SAOB Svenska Akademiens ordbok	1958 Molde. Illustrerad svensk ordbok	1975 Strömbergs stora synonymordboken	1977 Palmér och Friedländer. Ord för ord	1981 Östergren. Nusvensk ordbok	1986 Allén. Svensk ordbok	1991 Walter. Bonniers synonymordbok	1991 Johansson&Ljunggren. Svensk handordb.	1995 Walter. Bonniers synonymordbok	TOTALT ANTAL BINDNINGAR
skyldighet	x		x	x		x	x	x	x	x	x	9
straff	x		x	x		x	x		x	x	x	8
laga påföljd	x		x	x		x	x		x	x	x	8
ansvarighet	x				x	x	x		x		x	6
förbindelse	x	x	x				x					4
avlägga räkenskap	x						x					2
affordra räkenskap	x						x					2
redogöra för	x							x				2
underkasta sig följderna	x							x				2
försummelse	x											1
göra ansvarig	x											1
förpliktelse			x	x	x	x	x	x				6
risk			x	x		x						3
genmäle			x				x					2
svar, (an)svara för			x				x					2
betalningsskyldighet				x		x	x					3
redovisningsskyldighet				x		x	x					3
skuld(en för)					x	x	x		x		x	5
garanti					x	x						2
säkerhet					x	x						2
borgen					x	x						2
svaromål							x					1

SKULD	1853 Dalin. Ordbok över svenska språket	1892 Sundén. Ordbok öfver svenska språket	1958 Molde. Illustrerad svensk ordbok	1975 Strömbergs synonymordboken	1959 SAOB Svenska Akademiens ordbok	1977 Palmér och Friedländer. Ord för ord	1981 Östergren. Nusvensk ordbok	1986 Allén Svensk ordbok	1991 Walter. Bonniers synonymordbok	1991 Johansson&Ljunggren. Svensk hand ordb.	1995 Walter. Bonniers synonymordbok	TOTALT ANTAL BINDNINGAR
pliktig, skyldig	x	x	x		x		x	x				6
(för)vållande	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	10
orsak	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	10
fel	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	10
förbindelse	x	x	x	x	x	x	x		x		x	9
överträdelse	x	x	x	x		x	x		x		x	8
synd	x		x	x		x		x	x	x	x	8
förskyllan	x	x	x	x		x	x		x		x	8
vara någon skyldig	x							x			x	3
kronoutlagor	x											1
anklagelse	x				x							2
skyldighet		x	x		x				x		x	5
lån, ta på kredit		x		x				x	x		x	5
syndaskuld		x			x		x					3
dö		x										1
ansvar			x	x	x	x	x	x	x	x	x	9
skuldbelopp			x			x			x			3
gäld				x	x	x	x		x	x	x	7
orätt, orätt handlande				x	x	x	x		x		x	6
lånad penningssumma				x	x			x	x		x	5
skuldbörda				x		x	x					3
förseelse, brott						x	x					2
debit, minuskonto, räkning, gravation, passiva				x			x					2
skuldpost				x								1
förpliktelse att betala 1)					x			x				2
plikt					x							1
skuld för					x							1
tacksamhetsskuld								x				1
ansvarighet						x						1
skylla								x				1

1) tolkat till betydelsenans för synonymen förpliktelse

RISK	1850 Dalin. Ordbok öfver svenska språket	1892 Sundén. Ordbok öfver svenska språket	1958 Molde. Illustrerad svensk ordbok	1959 SAOB Svenska Akademiens ordbok	1975 Strömbergs stora synonymordboken	1977 Palmér och Friedländer. Ord för ord	1981 Östergren. Nuvenssk ordbok	1986 Allén. Svensk ordbok	1991 Walter. Bonniers synonymordbok	1991 Jonamisson & Ljunggren. Svensk handordb	1995 Walter. Bonniers synonymordbok	TOTALT ANTAL BINDNINGAR
Fara	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	10
Äventyr	x	x	x	x	x	x	x			x		8
Ovisshet			x		x	x	x		x	x	x	7
Våda			x			x	x		x	x	x	6
Ovissa utsikter			x			x	x			x		4
Försäkrat föremål			x	x		x	x					4
Försäkringsobjekt			x	x		x	x					4
Ansvar			x		x		x			x		4
Försäkran/ försäkring			x									1
Vågspel					x	x	x		x	x	x	6
Vågstycke					x	x	x		x		x	5
Osäkerhet					x	x	x		x		x	5

Synonymtablå över ansvarets synonym straff

Bilaga 8

STRAFF	1853 dalin. Ordbok öfver svenska språket	1892 Sundén. Ordbok öfver svenska språket	1958 Molde. Illustrerad svensk ordbok	1975 Strömbergs synonymordboken	1977 Palmér och Friedländer. Ord för ord	1981 Östergren. Nusvensk ordbok	1986 Allén. Svensk ordbok	1991 Johannisson&Ljunggren. Svensk handordb.	1991 Walter. Bonniers synonymordbok	1993 SAOB Svenska Akademiens ordbok	1995 Walter. Bonniers synonymordbok	TOTALT ANTAL BINDNINGAR
bestraffning	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	11
näpst	x			x	x	x			x	x	x	7
tuktan	x			x	x	x			x		x	6
aga	x			x		x			x		x	5
afstraffning, avstraffning	x		x		x	x						4
straffdom		x						x		x		3
rättsinskränkning			x									1
rättsförlust			x									1
dömd i efterräkningar				x	x				x		x	4
straffåtgärd, straffdom				x	x	x				x		4
vedergällning				x			x		x		x	4
påföljd				x	x				x		x	4
repressalier				x	x				x		x	4
vite				x					x		x	3
retorsion				x	x							2
straffbestämmelse				x	x							2
plikt					x							1
ansvar					x							1
konektion					x							1
straffspark					x		x			x		3
hemsökelse					x				x		x	3
gissel					x							1
nemesis					x							1
fördömelse					x					x		2
räfst					x				x			2
böter					x							1
straff i kortspel							x	x		x		3
hämnad, prövning									x		x	2
tillrättavisning							x		x	x	x	4
straffkast							x			x		2
ådöma straff								x				1
lidande									x	x	x	3

Diskriminationsmatris över ansvarets synonym straff

Bilaga 11

	Straff	Aga	Tuktan	Tillrättavisning	Vite	Vedergällning	Näpst	Lidande	Hem-sökelse	Påföljd	Repressalier	Inskränkning	Hämnd	Böter	Dom	Bestraffning	Fördömelse	Plikt
Straff		5	6	4	3	4	7	3	3	4	4	1	2	2	3	11	2	1
Aga	5		7	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-
Tuktan	2	6		2	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	7	-	-
Tillrättavisning	2	-	-		-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vite	6	-	-	-		-	-	-	-	3	-	-	-	8	-	-	-	-
Vedergällning	4	-	-	-	-		2	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-
Näpst	10	-	6	6	-	-		-	-	-	-	-	-	-	1	4	-	-
Lidande	1	-	-	-	-	-	-		2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hemsökelse	6	-	5	-	-	-	-	1		-	-	-	-	-	4	-	-	-
Påföljd	6	-	-	1	5	-	-	-	-		-	1	-	-	-	-	-	-
Repressalier	3	-	-	-	-	10	-	-	-	2		-	8	-	-	-	-	-
Inskränkning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
Hämnd	7	-	-	-	-	9	-	-	-	-	4	-		-	-	-	-	-
Böter	10	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	9
Dom	5	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-		-	6	-
Bestraffning	9	3	5	3	-	3	2	-	-	-	3	-	-	-	1		-	-
Fördömelse	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-		-
Plikt	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	

Översikt över religionsförfattarnas bakgrund och livsgärning

Bilaga 12 (s.1/ 2)

Kierkegaard (1813-1855)

Den danska filosofen, teologen och författaren Søren Kierkegaard (1813-1855) levde i Köpenhamn. Under hela sin studieperiod till teolog var han i kontakt med hela det köpenhamnska tankelivet. Kierkegaard beskrivs som en tillbakadragen privatman, dyster och som en ensam, men välkänd flanör på Köpenhamns gator. Två människor i hans liv var mera betydelsefulla än någon annan, hans far som dog medan han studerade till teolog och hans trolovade fröken Regine Olsen som han bröt förlovningen med drygt en månad efter att den hade tillkännagivits. Kierkegaards författarskap är starkt inspirerat av hans privatlivs förlopp, men är såtillvida speciellt att det omsätter ”*dess privata, faktiska förhållanden i allmänna, mänskliga möjligheter*”⁹⁶², vilka sedan analyseras av Kierkegaard till en allmän aspekt och därmed ges ett filosofiskt intresse.⁹⁶³

Kierkegaards författarskap är omfattande och hans verk indelas i fem tidsperioder. Endast en del av Kierkegaards verk från de fem perioderna är utgivna i hans eget namn. Under flera olika pseudonymer framlägger han motstridiga livsåskådningar. Kierkegaard utgår dock ständigt från den filosofiskt metafysiska förutsättningen att människan skiljer sig såväl från naturen som från Gud och om Gud existerar har han skapat naturen och människorna. Människan kan inte själv välja om hon vill vara fri, men det står människan fritt att välja hur hon skall förvalta sin frihet.⁹⁶⁴

Buber (1878-1965)

Den tysk-israeliska filosofen och teologen Martin Buber föddes år 1878 i Wien och fanns under sin barndom i Lemberg, Polen. Buber studerade i Berlin, Wien och Leipzig. I Zürich studerade han under Simmel och Dilthey och inspirerades här bl.a. av Kierkegaard⁹⁶⁵. Buber dog 1965 i Jerusalem. Buber uppfostrades i enlighet med den judiska traditionen var sin judiska bakgrund trogen hela livet. Han bejakade den fullständigt och anslöt sig till chassidismen, en religiös rörelse bland Östeuropas judar. Buber ses också som den viktigaste tolkaren av sin tid av det chassidistiska tänkandet. Under sitt vuxna liv var han bl.a. professor i judisk religionsvetenskap och etik vid universitetet i Frankfurt am Main. År 1938 tackade Buber ja till en kallelse till professuren i socialfilosofi vid Hebreiska Universitetet i Jerusalem. Han var verksam vid universitetet fram till år 1951. De sista tjugosju åren av sitt liv tillbringade Buber i Israel.⁹⁶⁶

I Smiths⁹⁶⁷ biografi över Buber benämns han författare, sociolog, psykolog, pedagog, filosof och religionsforskare. Smith säger att “Buber skulle kunna kallas för den människa i vår tid som starkast engagerat sig i det personligas

⁹⁶² Lübcke 1993, 292

⁹⁶³ Göransson 1969, 7; Lübcke 1993, 291-292

⁹⁶⁴ Lübcke 1993, 291-292

⁹⁶⁵ Fremsin 1991, 16

⁹⁶⁶ Lübcke 1988, 81-82; Smith 1992

⁹⁶⁷ Smith 1992

sfär⁹⁶⁸.” Det rådde ett nära samband mellan Bubers levnad, konkreta val, avgöranden och de idéer han utvecklade. Ur detta levande engagemang och ur denna delaktighet i världens uppgifter, när de mötte och utmanade honom, uppstod hans många skrifter.⁹⁶⁹

Lèvinas (1906-1995)

Den franska filosofen Emmanuel Lèvinas har sitt ursprung i en judisk högreståndskultur från Kaunas i Litauen. Han föddes år 1906 i Kaunas och dog år 1995 i Paris, Frankrike. Lèvinas talade under sin barndom jiddisch, ett judiskt blandspråk med i huvudsak inslag av tyska och hebreiska. Han behärskade också tidigt Bibeln på hebreiska. De ryska klassikernas, Pusjkin, Gogol, Dostojevskij och Tolstoj, litterära verk läste Lèvinas med stor iver under sin ungdomstid på ursprungsspråket ryska. Dessa nämnda ryska klassiker tillsammans med Shakespeare påverkade Lèvinas tänkande under hela hans liv.

År 1923 flyttade Lèvinas, efter att han kommit tillbaka från Ukraina som var familjens tillflyktsort under första världskriget, slutligen från Litauen till Mellaneuropa och påbörjade samma år studier i filosofi vid universitetet vid Strasbourg. År 1928 flyttade han till Freiburg i Tyskland för att under åren 1928-1929 åhöra först Husserls och senare Heideggers föreläsningar. Före år 1961 vidkände man Lèvinas främst som en tolk och översättare av Husserls och Heideggers tänkande. Lèvinas har därmed haft en mycket central roll för introduktionen av fenomenologin i Frankrike.

I sin avhandling 1930, *“La théorie de l'intuition dans la phénoménologie de Husserl”*, granskar Lèvinas Husserls filosofi och de intryck filosofin fått av Heidegger. Samma år, dvs. 1930 fick Lèvinas franskt medborgarskap och flyttade till Frankrike. Lèvinas fortsatte sina studier vid Sorbonne. Nazisterna dödade hans familj under II världskriget och själv var han också en tid på koncentrationsläger. Han arbetade fr.o.m. 1947 som rektor i Paris vid en judisk lärarinstitution. År 1961 anses som ett brytningsår för Lèvinas. Lèvinas filosofiska huvudverk *“Totalité et infini”* publicerades och med det fick han en internationell framgång och akademisk status. I verket framför Lèvinas sin kritik mot Heideggers fenomenologi och efter det började Lèvinas alltmer gå sina egna vägar och utvecklade sin egen etik. Efter kriget fortsatte Lèvinas att fungera i Frankrike och utnämndes till professor i filosofi vid universitetet i Poitiers, senare år 1967 till professor vid universitetet Paris-Nanterre och 1973 vid Sorbonne universitet. År 1976 fick han utmärkelsen hedersprofessor vid Sorbonne universitet. Franz Rosenzweig har även påverkat Lèvinas tänkande då han utvecklat sin etik.⁹⁷⁰

Lèvinas började uppmärksammas mer världsomfattande först på 1980-talet och intresset för hans tänkande ses fortfarande växa hela tiden. Jean-Paul Sartre blev bekant med fenomenologin via Lèvinas och Jacques Derrida. Även Maurice Merleau-Ponty har påverkats av Lèvinas tänkande.

⁹⁶⁸ Ibid 1992, 7

⁹⁶⁹ Smith 1992, 9-19

⁹⁷⁰ Jokinen 1997, 18-23; Lèvinas 1988; Lübcke 1993, 325

Årgång	R	R + F	R + G	R + L	R + F + L	R + F + G	R + G + L	R + F + G + L
2004	15	4	-	-	-	-	-	-
2005	12	-	1	-	-	-	-	-
2006	12	6	1	2	2	-	-	-
2007	15	6	7	7	1	-	2	-
2008	16	6	4	5	3	1	2	-
Totalt		22	13	14	6	1	4	-
Kv/Kvn		19/3	10/3	13/1	5/1	1/-	3/1	-/-

Förklaringar:

(R= responsibility, artiklarna inte medtagna i metasyntesen)

R+F	=	responsibility and freedom
R+G	=	responsibility and guilt
R+L	=	responsibility and love
R+F+L	=	responsibility and freedom and love
R+F+G	=	responsibility and freedom and guilt
R+G+L	=	responsibility and guilt and love
R+F+G+L	=	responsibility and freedom and guilt and love
Kv/Kvn	=	kvalitativ/kvantitativ

Bilaga 14. Sammanställning över artiklar i metasynthesen

Författare/årstal/rubrik	Frågeställning eller avsikt eller syfte	Metod	Material
Abma, T. A. och Widdershoven, G. AM. 2006. Moral Deliberation in Psychiatric Nursing Practice.	Att upptäcka möjligheter till att använda sig av CARE-modellen för moralisk bedömning (Considerations, Actions, Reasons, Experience) inom psykiatrisk kontext.	Narrativt och dialogiskt närmelesätt.	Informanter: olika yrkesgrupper inom vården.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Spänningen mellan det kollektiva och individuella samt mellan inre och yttre faktorer bildar ett fyrfält. Diskussionerna borde vara fria och så litet styrda som möjligt. Modellen kräver tid och vilja att lyssna till andras röster också de som har svagare röst. Mod. dialog, öppenhet, respekt, inkludering och engagemang är essentiella för ett gott samtal. Tvång handlar det om i vården då patienten inte har någon som helst frihet att välja alternativ. Är tvång inhumant och vad är ansvaret då? Patienterna refererar till vårdarnas tillkortakommanden, att de inte blir hörda och sedda eller förstådda. Vårdarna startar med den typen av tvång som ännu ofta lämnar någon valmöjlighet för patienten, t.ex. att kunna anmärka på sin medicinerings. Modellen ger möjlighet till, och är ett första steg, att värdesätta litet mer patientens frihet och autonomi. Patienterna ser ändock att de finns brister i kommunikationen/ dialogen med vårdare. God vård kräver en kombination av stabilitet och vila, kontakt och samtal.			
Abma, T. A., Widdershoven, G. A.M., Frederiks, B. J.M., van Hooren, R. H., van Wijmem, F. och Curfs, P. ILMG, 2008. Dialogical Nursing Ethics: the quality of freed om restrictions.	Hur etik svar på praktiska moraliska problem som framträder i vårdverkligheten.	Diskuterar värdet av ett dialogiskt närmelesätt till etik i arbetet med många olika slag av intressenter.	Caseexempel Litteraturoversikt.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet – kärlek: Ett grundantagande är att en gott vårdande är en gemensam produkt av en ständigt pågående dialog mellan olika intressenter som engagerar sig i det praktiska arbetet. Avsikten med en dialogisk etik är inte att enbart beskriva en verklighet utan att förbättra en gemensam försäktelse för de som är engagerade i praktiken. Dialogen är ett medel för att förbättra praktiken. Relationell och interaktiv process. Reflektion över frågor: Är jag fortfarande etisk? Vårdare är involverade i narrativ dialog och reflektion kring etiska dilemman och möten i vardagen. Praktisk visdom viktig. Dialogisk etik grunden i den hermeneutiska filosofin. Sjukskötare tar till sig moral via andra sjukskötares historier, genast eller efter en längre tids reflektion. Multipla perspektiv som kan förändras och sammansmältas efter diskussion. Det allmänna och de generella principerna skall kunna tillägnas av sjukskötare och sedan praktiskt tillämpas och överföras – dialog om detta. Att fostra till narrativa lärande processer. Responderande utvärdering tillsammans med intressenterna, så att det inte uppstår offer eller tysta röster. Öppna intervjuer, workshops och fokusgrupper är metoder att få med alla och engagerade in en narrativ dialog. Social konstruktivism och hermeneutik utgångspunkter. Frihet är en mänsklig grundrättighet och restriktioner väcker moraliska frågor. Utbyte av perspektiv genom dialog mellan intressenter. God vård är ibland att ingripa i friheten. Hur dela känslor av maktlöshet, skam för att göra besluten mer accepterade. Människan sårbar, behöver vänskap och kärlek. Uppstår värdekonflikter som inte alltid har en god kompromiss. Viktigt att inte ignorera utan att dela detta negativa. Att ta emot uttrycken av intressenternas känslor gör besluten mer accepterade av patienterna. Ledares och administrationens ansvar ses betydelsefullt. Vilka organisatoriska restriktioner skall finnas? Restriktioner i sig tolereras bäst om man förstår att de är fairliga. Restriktioner av frihet skall aldrig användas enbart för att straffa patienter.			
Arrie, F. 2008. Ethical issues of Transplant Coordinators in Japan and the UK.	Att granska etiska dilemman som är relaterade till transplantationskoordinatörer.	Intervju, 5 st., kvalitativ metod, analys med Giorgis s metod, fenomenologi.	3 koordinatörer i läpan och 2 i UK.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Inom fem områden uppstod dilemman: - Aspekter på diskriminering; - Olika förhållanden som placerades på vem som skulle bli mottagare, och på anhörigas donation; - Respekt för en persons rättighet att få besluta och för att informationen som gavs förstods av mottagare och donator; - Potentiella frågor om tvång, kompensation och belöningar i livsrelaterade frågor kring transplantation; - Potentiella konflikter bland vårdpersonalen. Donatorn kan känna skuld, måste ge sin njure, yttre tvånget kan vara stort och även mottagaren kan känna skuld. HIV positiva, alkohol och rökande mottagare, hur skall dessa patienter prioriteras? Djuren som donatorer? Diskriminering uppstår: Familjer vill inte ge åt vem som helst sina anhörigas organ.			
Arman, M. och Rehnfeldt, A. 2007. The 'Little Extra' that Alleviates Suffering.	Att upptäcka kliniska, empiriska indikatorer på god etisk vård och att granska substansen vad ett idealt vårdande är i praktiken.	Användning av Sokrates dialog och intervjuer. Hermeneutisk metod, data analyserats med fenomenologiskt närmelesätt.	Dialog med sjukskötare och studeranden. Kvalitativa intervjuer med två tidigare patienter.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Ibland orsakar mötet med patienten mer lidande än lindring. Vittnesbördet är en etisk grund för vårdandet. Caritas är kärleken för vårdandet, relationen som uttrycks i handlingen. Människan skapar mening i sammanhanget, mening kan uppstå mellan vårdare och patient då vårdare är villiga att dela det svåra i patienters lidande. Att skapa mening är ett existentiellt vårdande möte. Ett öoverkomligt lidande "i ett mörker av ett förstå lidande" kan transformeras till överkomligt för den lidande. Vårdares vilja att dela lidandet är en väsentlig aspekt av caritativt vård. En viktig aspekt är unika vårdande handlingar, att verkligen möta patienters önsningar, handlingar av mänsklighet, för att man är människa inför en annan människa inte för att man är vårdare. Du är en person, inte en diagnos. Att bli en person blir man genom att bli sedd och hörd. Idealt vårdande är förbundet till erfarenhet om etisk vård. Att göra det lilla extra som sjukskötare är en universell handling, liksom en praktisk handling. Vårdaren bör vara öppen för de ontologiska och etiska fordringar, de krav som situationen har och som ses i den etiska akten. Att göra det lilla extra är en heroisk akt. Detta borde vara något naturligt och gott i sig självt. En naturlig vilja i sjukskötares hjärtan. Att öppna sig för patienters			

sårbarhet kan också förstås som att sjukskötare öppnar sig själv mot en universell/ ontologisk förståelse av livet. Den egna värdigheten kränks inte utan visar sig i mötet med den andra. Det etiska av att förstå livet har ingen betydelse om inte detta utmynnar i konkreta handlingar. Vårdare är fria att välja om de vill fokusera mer på rutiner och konventioner. Det lilla extra har sitt ursprung i kärleken, caritas, det som ges åt patienter och som förändrar deras värld, en osjälvisk kärlek som uttrycks i handlingar. Ansvar är att se patienter i nöd, ansvar är att göra det lilla extra som inte är något extra utan att kunna "läsa" patienter, detta mest fundamentala.	49 informanter, alla sjukskötare.	8 fokusgrupper.	Textutttag citat från anhörigas och sjukskötares berättelser.
Barazzetti, G., Radaelli, S. och Sala, R. 2007. <i>Autonomy, Responsibility and the Italian Code of Deontology for Nurses.</i>	Att beskriva betydelsen av den italienska koden om deontologisk etik. (ny reviderad etisk kod 1999, den tidigare från 1977).	Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Sjukskötarprofessionen definieras som en autonom profession med eget ansvar och egna uppgifter, "profilo professionale". Ansvar är för patientens vård innebär att respektera livet, hälsan, friheten och värdigheten för människan. Professionellt ansvar är ett personligt ansvar och ett etiskt ansvar. Professionell autonomi är den största förändringen, en möjlighet att för sjukskötare evaluera patienters behov och välja vårdhandlingar i ljuset av sin kompetens. Den etiska koden skall vara ett bevis, ett tecken på gränserna för professionens autonomi. Riktlinjer finns för hur en professionell sjukskötare skall handla men dessa ger inte svar för specifika situationer. Den etiska koden är viktig för reflektion och för att göra beslut, men koden ger inte svar på om något är rätt eller fel. Koden ser sjukskötare som en medlem av vårdprofessionen, även som fria och oberoende personer. Professionellt ansvar har en deontologisk avsikt som skall stämma överens med förmågan att tillfredsställa patienters behov och förja för ett passande handlande inom yrkesprofessionens ramar.	Casebeskrivningar och analys genom exemplifieringar av berättade texter.
Bames, M. och Brannelly, T. 2008. <i>Achieving Care and Social Justice for People with Dementia.</i>	Att beskriva hur värdetiken används för att upptäcka hur anhöriga, sjukskötare och samhället ger patienter med demens god vård.	Casebeskrivningar och analys genom exemplifieringar av berättade texter.	Textutttag citat från anhörigas och sjukskötares berättelser.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Äldre människor är en marginaliserad grupp. Hur uppnå social rättvisa för patienter med demens. Alla är lika värda. Att vårda är en naturlig förmåga hos kvinnan. Många anhöriga blir naturliga vårdare och får inte stöd. Detta innebär att mycket blir ogjort eller osagt när den professionella vårdaren inte ser vad som skulle behövas för vård hemma av sina närmaste. Ansvar är att ta ansvar för sina handlingar. Vård, att ge och att ta. Att lyssna, vara emotionellt närvarande, att ge tid, dessa är viktigare än att utföra uppgifter. Uppmärksamhet är att bli medveten om det unika i situationen för varje patient och familj och att ge den vård de behöver. Uppmärksamhet är att vårda med respekt och värdighet. Ansvar är inte att genom lagar och principer handla utan genom att förbereda sig för att ge tid och bygga upp tröst och förståelse. Vård innebär att acceptera ansvaret att handla. De vårdare som involverar sig i en vårdande relation är mer sårbara än andra. Uppmärksamhet har en stark emotionell dimension. Det är också viktigt att kunna distansera sig som anhörig för att kunna ålska den som man ger vården till. Denna process behöver stöd och måste inläras. Dialog och ett relationellt förhållningssätt är en viktig aspekt. Etisk praktik och social rättvisa kan inte nås genom en serie moraliska principer.	Att diskutera etiska överväganden vid information av genetiska sjukdomar till den vårdbehövande och till släkten.	Enkätundersökning/ pilotstudie på 10 sjukskötare.	73 informanter svarade av 90 som fick frågeformuläret; israeliska, judiska registrerade sjukskötare, från bäddavdelningar med åtminstone ett års arbetsfärdighet, 22-55 år.
Bamoy, S. och Tabak, N. 2007. <i>Israeli Nurses and Genetic Information Disclosure.</i>	Att skapa debatt och försvara att det är möjligt att döda en patient under klara definierade omständigheter och att samtidigt handla gott och "blomstrande".	Casebeskrivning och caseanalys.	Case: Aktiv eutanasi genom läkemedelsadministration Dygder: medlidande och mod. (Frihet – Straff).
Begley, A. M. 2008. <i>Guilty but Good: Defending voluntary active euthanasia from a virtue perspective.</i>	Varje möte mellan patient och vårdare är ett moraliskt möte, den andra är inte en passiv mottagare av vårdarens moraliska ansträngning. Dygdetiken är ständigt närvarande i alla dagliga handlingar. Phronesis (praktisk visdom) är godhet, medlidande, rättvisa, rarhet, mod, ärlighet, integritet, äkthet, mogenhet (vuxenhet), vänskap, fantasi, eftertänksamhet, trohet (pliktrogenhet), sanning och idoghet. Utgående från Aristoteles är dygden mellan det som är för mycket, det överdrivna och det som saknas, det bristfälliga. Dygden är	Casebeskrivning och caseanalys.	Case: Aktiv eutanasi genom läkemedelsadministration Dygder: medlidande och mod. (Frihet – Straff).

styrkan att utföra plikten eftersom detta är människans uppgift Närmandet i vården utifrån ett dygdesmässigt perspektiv. Men plikten går fram om dygden. Vad är plikt kontra medlidande? Vad är att lyssna till olika röster i sig själv?. Dygderna startar inifrån och går utåt. Att inneha mod gentemot patienten. Att vara skyldig - men god. Att göra fel mot sitt samvete är att offra sin identitet. Varför godkänner vi ett juridiskt system som dömer och straffar goda människor? Vårdpersonal bör inneha frihet att handla enligt sitt eget medlidande.	Dygder, i förhållande till ett "känt" beroende, diskuteras ur ett etiskt perspektiv i termer av välvilja i relation till personer som blir och blivit beroende av andra personer p.g.a. Alzheimer sjukdom.	Litteraturanalys och användning av egna erfarenheter.	Maclntyres texter och tankande. Självpupplevd erfarenhet av en nära släkting med Alzheimer sjukdom.
Butyf, J. B., Rich, K. L. 2004. Acknowledging Dependence: a Maclntyrean perspective on relationships involving Alzheimer's Disease.	Dygder, i förhållande till ett "känt" beroende, diskuteras ur ett etiskt perspektiv i termer av välvilja i relation till personer som blir och blivit beroende av andra personer p.g.a. Alzheimer sjukdom.	Dygder, i förhållande till ett "känt" beroende, diskuteras ur ett etiskt perspektiv i termer av välvilja i relation till personer som blir och blivit beroende av andra personer p.g.a. Alzheimer sjukdom.	Maclntyres texter och tankande. Självpupplevd erfarenhet av en nära släkting med Alzheimer sjukdom.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Alzheimers sjukdom innebär förlust av frihet, förlust av beroende och förlust av värdighet. Människan är en beroende, tänkande och handlande individ (utgångspunkt). De människor som är beroende och äger sin frihet har ett ansvar att befrämja så långt det är möjligt det goda och mänskligt livgivande i ett samfund. Det kulturella arvet gör vårdare ansvariga inom hälso- och sjukvården, vilket även innebär att ta hand om demens patienter som de "nya utstötta i samhället". Den demens patienten yrkar på samma sätt på sitt beroende och sin frihet, men förstår att beroende och förlust av frihet ökar för var dag. Dygd av att få och ge i vården som innehåller både generositet och rättvisa inbegriper även ansvaret för alla familjemedlemmar. Sjukskötare har ansvar till moralisk förbindelse att utöva goda dygder, ett medvetet beroende till att hjälpa personer med Alzheimer sjukdom i all sin sårbarhet.	Att diskutera om patientens rätt till sekretess vid utfört kriminellt brott.	Analys och tolkning av lagtexter.	Den turkiska lagen och etiska koden om människans rättigheter, rätt till vård och rätt till sekretess.
Büken, E., Sahinoğlu, S., Büken, N. Ö. 2006. Statutory Disclosure in Article 280 of the Turkish Penal Code.	Att diskutera om patientens rätt till sekretess vid utfört kriminellt brott.	Analys och tolkning av lagtexter.	Den turkiska lagen och etiska koden om människans rättigheter, rätt till vård och rätt till sekretess.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Patienter som gjort ett brott har inte möjlighet att utifrån samma förutsättningar söka vård som andra, utan att vara rädda för att bli angivna. I Turkiet ses anmälan om ett brott som värde fram om rätten till liv. I grundlagen stipuleras att ingen kan förminska eller eliminera friheten eller andra gränser på ett sådant sätt som strider mot lagen och etiken. Patienter börjar förvränga kunskapen om sin situation om vårdare inte mer får ha ansvar för att hålla sekretessen. Förtroende är viktigt och att ge vård är uppgiften, inte att ta fast kriminella. Skall ansvaret att ange vara fram om ansvar att vårda? Ansvaret för tystnadsplikt borde vara första prioritet. Vårdare har ett dubbelt ansvar: ansvar för sitt grundarbete för att vårda sjuka men också mot samhället att rättvisa följs och att patienters rätt inte kränks. Etiska konflikter uppstår hos vårdpersonalen och orsaken till en ny lag om rätt att ange är den ökade terrorismen i landet.	Att granska den dominerande strukturen som tar fasta på etiska frågor för svårt sjuka barn.	Textanalys	Aristoteles/ grekisk mytologi
Chiangvale, F. A. 2007. The Birth of Tragedy in Pediatrics: a Phronetic Conception of Bioethics	Att granska den dominerande strukturen som tar fasta på etiska frågor för svårt sjuka barn.	Textanalys	Aristoteles/ grekisk mytologi
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Dygd är kunskap och det goda kan nås via kunskapen. Det krävs ett personligt ansvar för en moralisk handling. Moralerna bör kunna rekognosera tragedin. Tragiska dilemman får som resultat en dålig upplösning beroende om valen är illa eller dåligt gjorda. Dygdetik säger att en moralisk teori skall fokusera på den som är god, dygdig och som refererar till ett vist handlande. Resultatet av en tragedi är illa men behöver inte vara oetiskt. Dygdetiken fokuserar på karaktären. Att döma den rätta meningen för det goda slutet. Praktisk visdom är tragisk då livet till sin natur är tragiskt. Praktisk visdom kallar till kreativitet och till förståelse för det unika och specifika i situationen. Kontextuella särdrag hjälper vårdare att besluta om vården kan bli god under vissa omständigheter. Den phronetiska agenten är en "narrator", en berättare. Ett beslut vars resultat blir illa kan bidra till en livslång skuld oberoende av att inget annat beslut var möjligt att göra. Ansvar är att leva i tragedin med vetskapen om att inte kunna lösa den.	Att analysera sjukskötarens erfarenheter om sin rollfunktion när de vårdar patienter med svårt akut respiratoriskt syndrom, SARS.	Intervju i fokusgrupper, 4 st. Temaanalys, hermeneutisk tolkning.	Informanter: 21 sjukskötare.
Chiang, H-H., Chen, M-B, and Sue J-L. 2007. Self-State of Nurses in caring for SARS Survivors.	Att analysera sjukskötarens erfarenheter om sin rollfunktion när de vårdar patienter med svårt akut respiratoriskt syndrom, SARS.	Intervju i fokusgrupper, 4 st. Temaanalys, hermeneutisk tolkning.	Informanter: 21 sjukskötare.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Av vårdarna upplevde sig 20% stigmatiserade (prickade) och utskuffade från sitt grannskap p.g.a. sitt arbete på sjukhuset med smittade patienter. Sjukskötarens plikt är att vårda och möta patienters behov. Självbevarelsesdrit, självspjuling och självtranscendens är kvaliteter som sjukskötare utvecklar i dessa situationer. Rådslan att bli smittad påverkade det personliga sättet att förhålla sig till patienterna och självbevarelsesdriten var i fokus. Sjukskötarens professionella plikt i skarp kontrast med etisk kärlek, ethical love som tar fasta på det patienter behöver och innebär att fullfölja det som gäller och svara med absolut ansvar, även att ta över den andras ansvar. Denna form av kärlek får sjukskötare i dylika situationer att på ett nytt sätt tänka kritiskt i ljuset av vårdande. Självtranscendens är att vara närvarande, ge vård, medlidande, och samarbeta med övrig personal. De vårdare som också insjuknade och överlevde var mer förstående och autentiskt med i patienters lidande och deras vårdprocesser. Många behövde vara i konflikt med varandra i dessa situationer, vårdaren bör reflektera och gå i dialog med sig själv för att balansera sin egen rädsla för sin egen säkerhet gentemot sin plikt att ta hand om sjuka patienter. Kallet ger det absoluta ansvaret, att vara en hjälte.	Att analysera sjukskötarens erfarenheter om sin rollfunktion när de vårdar patienter med svårt akut respiratoriskt syndrom, SARS.	Intervju i fokusgrupper, 4 st. Temaanalys, hermeneutisk tolkning.	Informanter: 21 sjukskötare.

Crigger, N. J. 2008. Towards a Viable and Just Global Nursing Ethics	Att hjälpa vårdare och samfund att bättre svara mot dagens orättvisor i världen.	Litteraturstudie	Schweiker och Twiss utgångspunkter om begrepp om globalisering
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Rättvisa och ärlighet är ett ansvar alla skall följa. Det finns ekonomiska olikheter i världen och fattigdomen gäller alla. Global etik är mänskliga rättigheter, frihet och social rättvisa. Det allmänt goda förstås som det som omger de sociala strategierna och som ökar hälsa och utvecklar samhället till respekt för det goda. Autonomi ett värde på rikedom. Samfundet är säkerheten för många fattiga länders människor. Användning av reflektion: att se från en annans syn. Oppenhet till ett nytt närmande av mänskliga rättigheter: frihet snarare än rättigheter kan vara den plats från vilken rättvisa stiger upp. Frihet tillåter möjligheter och möjligheter tillåter kapacitet. Frihetens och kapacitetens namn är ingen skyldig en annan såvida människan inte har skadat den andra. Ekonomi och teknologi är båda barriärer som hindrar social rättvisa.	Att utveckla ett frågeformulär för att identifiera olika upptäckter av samvetet, baserat på litteratur och på explorativa intervjuer (PCQ).	10 intervjuer föregick utvecklandet av frågeformuläret, 24 punkters frågeformulär utvecklades, tvådelat frågeformulär, uppfattningar om samvete och stress av samvete.	444 informanter: registrerade sjukskötare, pensionerade sjukskötare, sjukskötarsassistenten och läkare.
Dahlqvist, E., Eriksson, S., Glasberg, A-L., Linderh, K., Lützen, K., Strandberg, G., Söderberg, A., Sorlie, V. och Norberg, A. 2007. Development of the Perceptions of Conscience Questionnaire.	Att diskutera olika aspekter på begreppen privatliv och förtroende i förhållande till informationsgivningen inom primärhälsovården.	Fokusgrupper med semistrukturerade intervjuer. 2 fasen enkätundersökning utgående från fokusgruppernas diskussioner och därtutöver i fas tre än en vidare enkätundersökning. Creswell, kvalitativ dataanalys.	Informanter: 9 sjukskötare med avancerad utbildning i vård samt deras patienter, 6 st. Skilda grupper för dessa.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Resultatet är samlat i 6 dimensioner: samvetet som auktoritet, en varningssignal, krävande, fördrande känslighet, egenskap eller förvärv, en börd och beroende av kultur. Samvetet berör både det privata och professionella. Samvetet kan beskrivas som klart och gott, skyldigt o ch illa. Samvetet är en inre röst, som är given av Gud, samhället eller det autentiska jaget med fokus på tanke, känsla och personlig integritet. Emotionella svårigheter är bundna till ett samvete som är oroligt, sorgfyllt, ångsligt, bekymrat eller relaterat till en moralisk känslighet hos individen. Detta kan leda till illabefinnande hos vårdaren eller burnout. Ofta bedöms samvete i straffande aspekter som skuld och skam. Inte vad samvete är utan hur det uppfattas. Resultat: Ett slutresultat är att samvetet är en auktoritet vars huvudfunktion är att skydda människan från att skada sig själv och andra. För att göra detta måste människan göra sig känslig för sitt samvete, stanna upp, lyssna och tolka. Det kan både vara en god egenskap men också en börd om det är för strängt. Skuld hjälper att gestalta den moraliska karaktären hos en person och vetskapen. Det förutbestämda i skulden förebygger människan från att göra fel. Moraliskt ansvar, samvete, skuld och integritet är ofta diskussionsämnen i handledningssituationer som har som avsikt att öppna för den inre rösten och tvivlen kring personliga moraliska värden. Om samvetet inte får tala kan vårdare även känna skuld.	Att diskutera olika aspekter på begreppen privatliv och förtroende i förhållande till informationsgivningen inom primärhälsovården.	Informanter: 9 sjukskötare med avancerad utbildning i vård samt deras patienter, 6 st. Skilda grupper för dessa.	Informanter: 9 sjukskötare med avancerad utbildning i vård samt deras patienter, 6 st. Skilda grupper för dessa.
Deshefy-Longhi, T., Karpe Dixon, J., Olsen, D. och Grey, M. 2004. Privacy and Confidentiality Issues in Primary Care: views of advanced practice nurses and their patients.	Att diskutera olika aspekter på begreppen privatliv och förtroende i förhållande till informationsgivningen inom primärhälsovården.	Fokusgrupper med semistrukturerade intervjuer. 2 fasen enkätundersökning utgående från fokusgruppernas diskussioner och därtutöver i fas tre än en vidare enkätundersökning. Creswell, kvalitativ dataanalys.	Informanter: 9 sjukskötare med avancerad utbildning i vård samt deras patienter, 6 st. Skilda grupper för dessa.
Betydelseinnehåll ansvar –frihet: Patienter måste ge upp något av sitt privatliv för att få den vård de behöver. Informations säkerhet diskuteras och skall kunna garantera patienter. Bör finnas nationella föreskrifter hur gå tillväga, och vad hälsovårdssystemets ansvar är. Ibland kan den snabba informationen ge irreversibla skador åt patienten, i synnerhet om den kommer i fel händer. Det är nödvändigt och viktigt att vårdpersonalen har kunskap och tar ansvar för hur frågor om privatliv och konfidentialitet skall hanteras i det dagliga arbetet. Det privata skyddar en persons frihet genom att skapa en sfär av privat liv som inte kan skadas av staten. Konfidentialitet förutsätter restriktioner om rätten att ta reda på om en persons hälsa och sjukdom. Patienter har rätt att förutsätta att deras medicinska information förblir sekretessbelagd för de personer som inte skall komma åt informationen. Konfidentialitet innebär att förtroende uppstår i patient-vårdar- relationen och vårdaren har en plikt att hålla tystnadsplikten. Viktigt att respektera en individs autonomi och rätt att själv fatta beslut kan leda till att en tredje part blir lidande, t.ex. makän vid HIV-infektion, om inte personen ges möjlighet att ta del av informationen. Vad är ett "tryggt område" när det gäller informationsgivning och spridning. Överbelamade väntrum, undersökningsrum med flera patienter och tunna väggar. Nio teman framkom i fokusgrupperna, sex gemensamma och tre därtutöver från sjukskötargruppen. Telefoninformation är besvärlig, när och hur, vad lämna som meddelande. Datorerna öppna, andra sjukskötare ser, patienter kan se. Vissa samtal mellan sjukskötare eller mellan annan personal fyller inte kriterier på konfidentialitet, rösterna borde sänkas. Sjukskötare som blev patienter på kliniken var ett verkligt problem för alla. Privatlivet och data bör hållas strikt då känslig information skall förmedlas. Privatliv och konfidentialitet är ett fundamentalt mänskligt behov. Patienter bekymrade över att de inte förstod sina rättigheter till fullo när det gäller den sekretessbelagda informationen. Då ett förtroende existerar är det lättare för patienten att dela informationen med vårdaren. Patienterna tror inte på ett absolut privat jag utan på det privata som ger möjlighet att göra autonom a beslut som en andra part, mot en tredje. Konfidentialitet uppmuntrar patienten att dela med sig av information till en sådan vårdare de har förtroende för. Om patienten inte tror på sekretesslagen vill de inte dela med sig av informationen. Vårdare har ett formellt, lagligt och moraliskt ansvar i förhållande till patienternas rättigheter när det gäller det privata och tystnadsplikten.	Att diskutera olika aspekter på begreppen privatliv och förtroende i förhållande till informationsgivningen inom primärhälsovården.	Fokusgrupper med semistrukturerade intervjuer. 2 fasen enkätundersökning utgående från fokusgruppernas diskussioner och därtutöver i fas tre än en vidare enkätundersökning. Creswell, kvalitativ dataanalys.	Informanter: 9 sjukskötare med avancerad utbildning i vård samt deras patienter, 6 st. Skilda grupper för dessa.
Dobrowolska, B., Wroniska, L., Fidecki, W. och Wysockinski, M. 2007. Moral Obligation	Att presentera en jämförande analys av koder för sjukskötarens etik, ICN:s kod, och Wysockinski, M. 2007. Moral Obligation	Innehållsanalys av etiska koder.	Fyra etiska koder, ICN, NMC, den irländska och polska koden.

of Nurses Based on the ICN, UK, Irish and Polish Codes of Ethics for Nurses.	UK:s kod, den irländska koden och den polska koden.	Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Olika typer av etiska koder bevara mänskligt liv, polska koden skall försäkra, trygga professionell vård för mänskligt liv och hälsa. Den brittiska koden tar inte upp plikten att skydda liv. Den polska koden förbjuder sjukskötare att ta emot order av läkare muntligt. Många nationella koder baserar sig på ICN:s kod. Att känna igen dessa olika koder är viktigt för arbetsgivare utomlands och för arbetstagarerna. Fyra huvuduppgifter sjukskötare är ansvariga för: befräggning av hälsa, förebygga sjukdom, återuppbbygga hälsa och lindra lidande. Respektera mänskliga rättigheter. UK koden "du bör" förmen. Den irländska koden är en samling föreskrifter. Den polska reviderad 2003. Följande är de viktigaste framstegen efter jämförande av de olika koderna: - Respekt för patienter som individer och för deras rättigheter; vårdare är personligen ansvariga för att skydda patienters intressen och deras värdighet. Nytt är för patienten att få välja, ha rätt att välja. Patienters önskningar måste alltid beaktas, också i förhållande till kulturell bakgrund. Att respektera värdigheten finns med i alla koder, men inte en definition på värdighet. - Att informera patienten - Att få samtycke till vård: sjukskötare måste respektera patienters beslut fastän besluten inte alltid känns rätta. - Tysnadspikten gäller i alla etiska koder. - Att utveckla och uppehålla den professionella kompetensen; hur göra vårdare ansvariga för att säkerställa sina kvalifikationer? - Att samarbeta med andra medlemmar i ett vårdteam; arbete i team får inte förminska ett individuellt ansvar. Den irländska sjukskötare har en plikt att samarbeta, sjukskötare har ansvar för sina yngre kolleger. - Beskyddandet eller säkerställandet av standarder för professionell praktik och deltagande i vårdforskning; olika tyngdpunkter på denna punkt. - Beskyddandet av sjuksköтарыkets prestige; även då när man inte är i tjänst och privat. - Andra plikter för sjukskötare; skydda liv, att uppehålla kontakt mellan patient och familj, och mellan patient och präst finns i den polska koden. I andra koder är detta inkluderat i respekten för patientens rättigheter. Förbud att acceptera gåvor finns i UK- koden, irändska och polska koden. Förbud för sjukskötare att delta i stödande av kommersiella produkter finns även i alla tre koder. Konklusion: många saker de samma i koderna, graden på specifikation och noggrannhet varierar. Mera oberoende betyder också mera ansvar. En kod är inte en algoritm för ett handlande i en moraliskt besvärlig situation, det är fråga om riktlinjer som framfar värden och värderingar som är viktiga att garantera.
Dudzinski, D. M. och Shannon, S. E. 2006. Competent Patients' Refusal of Nursing Care.	Diskussion kring patientens rätt att vägra vårdande vård.	Analys av fallbeskrivningen och av sex möjliga vårdande tillvägagångssätt som bidrar till en hållning av underhandlande och delaktighet. Fallbeskrivning: 50-årig kvinna, patologiskt fet, akut njursufficiens, Hggsår och outhärdlig smärta.
Eliasson, M. & Kainz, G. & von Post, I. 2008. Uncaring Midwives.	Att förstå hur mödrar upplever icke vårdande beteende och aktiviteter under födselstiden.	Informanter: 67 förstföderskor, 18-41 år. Hermeneutisk textanalys. Gadamer.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld – frihet: Nästan hälften av förstföderskorna ansåg att det fäkt ett icke vårdande bemötande. Ignorering, att inte bli trodd, man skötte kroppen hårdhänt och överförde skam. Barnmorskorna saknade en vårdande attityd som del av sitt arbete och hade inte ett etiskt förhållningssätt. Det djupaste etiska motivet i all vård är människans absoluta värdighet. En känsla av värdighet uppstår när vårdare är medvetna om ett ansvar för sin egen värdighet. Barnmorskor är ansvariga för en normal födsel i Sverige. Barnmorskorna tog inte ansvar eller försäkrade sig inte om att behandlingen utfördes på ett korrekt sätt, t.ex. att läkemedlet i epiduralpumpen inte tog slut. Mammorna uppfattade att barnmorskorna satte ansvaret på dem och skuldatt de för att de hade smärtor för att de skulle föda, som är normalt och en del av en kvinnas liv. Att göra d em ansvariga för något de inte kunde vara ansvariga för gjorde att mammorna tyckte att de inte togs på allvar, t.e.x. behov av anestetika eller anestesi. Barnmorskorna fick mammorna att känna sig skyldiga. Levinas den som inte spontant svarar på en annan har av sagt sig ansvaret och satt skulden på den andra, barnmorskorna visade att de inte är personligen sin uppgift vuxen att fylla mammans önskan att bli vårdad. Barnmorskorna övergav mammorna, tog dem inte på allvar och bemötte dem inte med respekt. Ansiktet mot ansikte det är det ansvar barnmorskorna borde personligen ta, detta kan inte ignoreras. " Vårt samvete" berättar att vi är ansvariga och måste svara för våra handlingar. Aristoteles; god moralisk karaktär, en god känsla och en god vilja. Mänsklig värdighet handlar om att acceptera den mänskliga förpliktelsen att tjäna i kärlek och att existera i saken för den andra. Värdighet innebär en etisk attityd som gör att vårdaren har ansvar i sig själv genom detta. Barnmorskorna har ett	Intervjuer, 40-60 min. Hermeneutisk textanalys. Gadamer.	

”vidsträckt” ansvar så att minnet av den förstfödde blir så positivt och gott som möjligt. Detta är att vårda för en annans skull.	Att förstå djupare sjukskötares arbetsbörda och vad som karakteriserar sjukskötares erfarenheter av olika nivåer på intensitet i vårdarbetet.	Fokusgrupp intervju. Tolkningen i 6 faser, och dialektikens tre lagar fungerade som tolkningsregler.	Informanter: 29 sjukskötare i 4 fokusgrupper.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Etik är caritas, kärlek och skönhet. En optimal nivå på intensitet i arbetet kan karakteriseras som balans mellan den intensitet som patienten behöver och mellan de externa och interna faktorer som finns i den pågående situationen. Vårdsituationen är en kamp mellan att vara eller inte vara en god sjukskötare. Vårdarbetet består av komplexa och meningsfulla vårdssituationer. Optimalt är både hög och låg intensitet. Det mest optimala upplevs då vårdare kan möta patienters behov och det finns den nödvändiga tiden att ge patienter och sjukskötare har möjlighet att arbeta i lugn och ro. Hög intensitetsnivå är när arbetsbördan är för stor och sjukskötare känner att de inte kan möta upp till det som patienter behöver. Det blir en känsla av kaos, sjukskötare känner också en tydlig rädsla för att glömma något viktigt. Det finns en risk om detta pågår länge att bli ”burn-out”. Låg intensitet innebär en situation där sjukskötare har möjlighet att göra allt som patienten vill för honom. Patientens värdebehov förbises, i motsats till sjukskötarens behov, kollegers önskan om hjälp eller stressen på avdelningen. Allt på en avdelning måste beaktas, alla patienter, administrationen osv. I intervjuerna kom det fram sjukskötarens önskan och vilja att möta upp på patienternas behov och ge god vård, d.v.s. en caritativ vård, bestående av mänsklig kärlek och skönhet. Erikssons modell är en idealmodell som ger riktlinjer för caritativ vård. Sjukskötarens inte krav kan tolkas och förstås som ett starkt etiskt krav som härstammar från faktumet att sjukskötares förståelse för patientens budskap av sitt lidande, uttryckt i vårdande behov. Utmaning för ledare är att förstå konflikten mellan sjukskötarens inre krav och omständigheternas yttre krav.	Att upptäcka synen på värdighet hos äldre patienter som bor i servicehem.	Hermeneutiskt närmelesätt, semistrukturerade intervjuer, 4-6 frågor. Tolkning med användning av Ödman.	12 äldre personer, över 85 år, totalt insamlat 39 intervjuer av dessa informanter.
Franklin, L-L, Temestedt, B-M, och Nordentfeldt, L, 2006. Views on Dignity of Elderly Nursing Home Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Analysen i studien gav som resultat tre teman: - den orekognoserbara kroppen (unrecognizable), - skönhet och beroende – inre styrka och en känsla av tillhörighet (coherence). Dignitet och livskvalitet är centrala inom vårdarbetet. Olika definitioner och närmelsätt till värdighet diskuteras i artikeln. Människovärdet en del av digniteten, som är det samma för varje människa medan värdigheten är kopplad till identiteten och förändras över tiden. Värdigheten har en subjektiv sida som är kopplad till den egna personligheten, hur man värdesätter sig själv och en extern aspekt om hur man värdesätts av andra. Då brist på känslan av egen integritet upplevs i förhållande till när kroppen behöver hjälp upplever patienter att värdigheten kränks. I fallning finns ett beroende till andra. Rådslan av att stora och finnas till ökar, de äldre vill inte göra sig hörda och sedda mera när de inte klarar sig själva. Brist på egen kontroll gör också att känslan av autonomi försvinner. Omgivningen och vårdandet kan i sin bristfällighet göra att patienten får ”leva i sin tystnad”. Gör att man inte ser patientens individuella behov. Det dagliga vårdarbetet bidrar även till ensamhet. Sjukskötare finns där fysiskt men inte psykiskt och emotionellt. ”Hon hjälper mig i allt och är älskvärd”, sjukskötares i sig är god, liksom handlingen. Den signifikanta andra är av stor betydelse. Lättare att beskriva värdighet för de äldre då den kränkts. Åldrandet i sig själv kan upplevas som en kränkning. Att inte kunna kontrollera mer sin egen urin och avföring. Respekt för den andra ger möjlighet till värdighet, känslan av att vara behövd, att vara värd. Respekt för personligt beroende, handlar om utrymme och förmågan att skydda från onödigt intrång.	Att upptäcka meningen och uttryck för begreppet respekt i vårdarbetet.	Litteraturanalys/ metod Filosofiskt närmelesätt	Tidigare forskning och texter av Kant och Aristoteles.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Respekt omnämnt i etiska principer, men vad menar man egentligen med det? Är respekt ett aktuellt ord och kan man ännu idag tala om en respektfull sjukskötare? Respekt subjekt-objekt? Respektera även ansvaret som de etiska koderna för med sig. Engagemang hör till respekt. Respekt är att möta patienters behov och se den som de människor de är och med vad de behöver. Respekt är ett expressivt uttryck som bygger på värderingar. Att visa kärlek i ett samtal. Autentisk engagemang är något annat än när man vill vara positiv utgående från det egna sättet att se på saken och tar inte patientens historia i beaktande. Patienten kan inte heller försvära sig själva mot sjukskötares påhopp.	Vilken förståelse kan uppenbaras i texter om försoning och om psykiatriska sjukskötares gensvar om detta till självmordspatienter.	Hermeneutisk metod, Gadamer. Texter som berättats av sjukskötare i förhållande till vårdande och självmordspatienter.	Tidigare texter som analyserats i annat syfte och givits genom berättande intervjuer.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Resultat: - att uppleva sig vara hemma med sig själv, - ett etiskt förhållningssätt som en hermeneutisk förståelse, att bli färdig att emotta försoning, tillsammans med självmordspatienter, - tröst. Att vara i gemenskap, är att vara i kontakt med varandra i en sakral dimension, helighet tillsammans, och dela detta tillsammans, t.ex. skönhet, godhet, ljus, liv, kärlek. Modell på försoningsprocessen. Kontakt med den heliga dimensionen innebär att vara hemma. Sjukskötare lider även hon och först när hon kan lida med kan det sakrala uppstå. Att förstå meningen med livet betyder att man på nytt får kontakt till sin helighet, detta innebär en andlighet, en ontologisk medvetenhet och en etisk intuition. De är ”värdeaddade” situationer, där hopp och godhet blir styrande, ett meningsskapande möte. Sjukskötares är både jaget och den lidande och som lidande har sjukskötares ett illabefinnande.. Sjukskötares bör reflektera över sitt etiska ansvar.			

Glasberg, A-L, Eriksson, S., Dahlqvist, V., Lindahl, E., Strandberg, G., Söderberg, A., Sorlie, V. och Norberg, A. 2006. Development and Initial Validation of the Stress of Conscience Questionnaire.	SQC, att konstruera och validera ett frågeformulär för undersökning av samvetet.	9-punkters instrument. Detta byggdes upp utifrån etiska situationer, en expertpanel och pilotstudie, 24 punkter till allra förs, efter detta 19 punkter varav det slutgiltiga frågeformuläret innehöll 9 punkter. Faktoranalys.	444 informanter från olika kategorier av vårdpersonal.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Stress påverkas av moraliska faktorer. När människor förhindras från att göra gott känner det att de inte gjort vad de borde gjort eller att de har felat vilket leder till ett bekvämsamt samvete. Två faktorer identifierades: inre krav samt yttre krav och begränsningar. Samvetet förbjuder och kommanderar till vissa aktiviteter och förpliktigar människor att granska sina aktiviteter och sig själv. Vårdare känner sig skyldiga när det inte kan följa givna standarder, direktiv. Skuld har beskrivits som en känsla som härstammar från samvetet och känns igen bl.a. i situationer när vårdare har gjort något de inte skulle ha gjort. En dylik känsla skadar i längden människans självuppfattning. Bekymmersamt samvete vaknar då vårdaren inte följer samvetets röst. Straffande aspekter i samvetet är känslor av skuld och skam. Frågeformulärets uppgift var att formulera, värdera de situationer som gav upphov till ett ångsligt samvete. Samvetsstress är en produkt av stressfulla situationer och av det som vårdare beskriver som ett ångsligt samvete är sammansatt av. För mycket arbete tillsammans med icke adekvata resurser (tidsbrist) är den främsta orsaken till stress inom vårdbrevet. Andra faktorer är bl.a. ansvar utan auktoritet, interpersonella faktorer, för mycket administrativa uppgifter, oföroligliga krav och brist på tillit och kompetens för sin funktion. Arbetsrelaterade stressorer upplevs mera som bördrag än personliga stressorer. Personalen kände ofta plikter till de patienter som de hade goda personliga relationer till men dessa plikter kunde vara i konflikt med det kollektiva ansvar som steg upp från organisationens resurser eller krav. Om inre och yttre krav inte går ihop leder det till ett samvete som blir bekvämsamt.	Att granska hur begränsade resurser påverkar vården och den medicinska behandlingen inom intensivvården. övervåganden.	Kvalitativ studie, deltagande observation och djupintervjuer (Kvale). Hermeneutisk analys, (Fangen).	Läkare, anestesiloger, och iva-sjukskötare.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Vad är det rationella bakom prioriteringar som görs vid patienters bädd: de snabba besluten påverkar mer än föreskrifter och är både meningsfulla och också dåliga.. Att förlänga behandlingar gav patienter upplevelser av maktlöshet och hjärtlöshet i livet. Resursbegränsningar; suboptimala standarder för medicinska behandlingar; för tidig överföring till avdelningarna eller försenat emottagande gav en bild av dålig vård.	Vad är etiskt vårdarbete inom interkulturell vård?	Intervjuer gjorda med narrativ metod. Strategiskt sampel, intervjuerna 20-90 min.	23 sjukskötare med 2-10 års arbetserfarenhet på medicinska- och kirurgiska baddavdelningar.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Är autonomi nödvändigtvis en universell etisk princip? Autonomi och frihet att välja är integrerade element i det oberoende som människan ser som naturligt i allt mänskligt varande. Autonomi är en etisk princip, patienternas rätt att välja, etisk kod i många västerländska länder. Interkulturellt är det inte en självklarhet att man använder sig av autonomi som en etisk princip, utan man kan t.o.m. istället avstå från rätten att välja. Kant används som utgångspunkt för förståelse av autonomi som begrepp. Autonomi är inte endast en etisk princip utan en mänsklig förmåga som människan har möjlighet att använda sin kapacitet till. Autonomi är inte endast en aspekt av respekt till en person, den är villkorlig för respekten av en person. Kultur en process som skapas genom det dagliga livet. Sjukskötarens ansvar är ett personligt individuellt ansvar, och kraften för ett värdearbete.(ett värdelärande ideal) Kollektivet är framträdande i många kulturer. Första hands beslut kan inte alltid göras av patienten själv, utan görs av familjemedlemmar. Att våga besluta hur mycket autonomi man vill att patienten skall få utöva! Hur mycket information kan man ge och skall man ge? Slutsats: Det finns inte universella etiska principer/ tradition och auktoritet måste beaktas då etik diskuteras och sjukskötare bör förstå att patienters autonomi och frihet att välja kan begränsas	Att förstå på ett djupare plan vad privathet innebär inom företagshälsovården?	Djupintervjuer	15 företagshälsovårdare 15 anställda 14 arbetsgivare/ företag
Heikinen, A., Wickström, G. och Leino-Kilpi, H. 2006. Understanding Privacy in Occupational Health Services	Privathet är ett komplext och mångdimensionellt begrepp. Ett företag likväl som de anställda har sina egna hemligheter. Företagshälsovården måste överväga när och hur mycket information de delger ansvariga för att det individuella skall gagna företaget. Privathet är inte en absolut rättighet utan innebär ett delat ansvar. Privathet definierats som ett tillstånd av kontroll och frihet av valmöjligheter, med en tillbakadragen interaktion och en zon av onårbarhet. Det är en önskan att få vara ensam. Privathet förändras beroende på vilket kontext det är fråga om, det sociala, historiska och politiska. Fyra dimensioner: -patientens fysiska territorium, - personliga utrymmet, - kroppszonen och - social privathet. Arkitekturen upplevs besvärlig vid mottagningar, den skyddar inte det privata, ofta fri utsikt över vem som väntar. Arbetsgivarparten är skyldig att genast ta i då det finns ett missbrukarproblem. Vid interaktionssituationer ville arbetsgivarparten sätta ansvaret på den andra, den andra är ansvarig. Varje organisation har sina egna regler och kan jämföras med en individ i fråga om sin privathet. Arbetsstagarens uppgift är att informera och bära ansvar för om något "drastisk" händer i organisationen om en annan arbetstagare. Användningen av data har ökat och diskussioner om konfidentialitet har ökat i förhållande till uppgifter på nätet. Arbetsstagaren borde själv få bestämma så långt det är möjligt åt vem han eller hon berättar, och hur		

mycket. Arbetstagare litat på företagshälsovården i Finland, och låter väldigt långt de professionella besluta och ta ansvar för vad som dokumenteras. Hem, M. H., Heggen, K. och Ruyter, K. W. 2008. Creating Trust in an Acute Psychiatric Ward.	Att förstå och beskriva tillit – misstro mellan vårdare och psykiatriska patienter. Empiriska materialet insamlat på en akut psykiatrisk avd. i Norge. 5 patienter och 6 sjukskötare (2 grupper på 3 st) Redovisandet av en casestudie om misstro.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Tillit står för en grundläggande bas inom vården. Det är utmanande att bygga upp tillit i akuta psykiatriska situationer. Ömsidigt misstroende är ofta närvarande i akuta situationer mellan patient och vårdare. Att lita är att förhålla sig öppet, att hänge sig, överlämna sig och att gå utanför sig själv. Detta gör också människan sårbar inför andra människors ondska. Att vara reserverad är att hålla tillbaka tilliten för att inte bli sårad, detta är inte till fördel inom akut psykiatri. Situationerna innehöll mycket kontroll, stängda dörrar, synliga alarm, bevakningskameror. Det var som om patienter och personal fanns i två skilda världar, detta verifierades även i intervjuer. Kontrollsystemet var uttryck för misstro gentemot patienterna. Vårdares arbete är att bygga upp tillit och patienterna vill tillit med olika handlingar, t.ex. genom att ta initiativ till samtal och genom användning av humor. Den som oftast först tog kontakt var patienterna. Det finns en institutionell misstro. Relationerna är extremt asymmetriska, detta gör patienten sårbar. Sjukskötares ansvar är att kunna handla mellan en permanent och accepterad balans, mellan kontroll och frihet. Detta är en stor utmaning. Vid uppträthållande av regler kan man se att sjukskötare missköter, försummar sitt ansvar. Sjukskötare gömmer sig bakom institutionens regler och läkarnas ansvar. Sjukskötare gör en kollektiv reträtt, t.ex. drar sig tillbaka till kansliet. Vårdare förnekar sitt ansvar; - de överför ansvaret till patienterna eller till läkare. Detta gör att sjukskötare har rätt att dra sig tillbaka till kansliet. Patienters psykos är inte avgörande för misstro utan den uteblivna dialogen mellan sjukskötare och patient. Ansvar att skapa tillit kräver arbete och omdöme.	Studien har en etnografisk design. Teoretisk referens Løgstropens tänkande om tillit. Materialinsamlingen över 30 veckor genom deltagande observationer (213 h) och transkriberade intervjuer. 32 rapporter medtagna mellan åren 2000-2006/ efter första urvalet var det med 121 rapporter.
Horton, K. & Tshudin, V. & Forget, A. 2007. The Value of Nursing: a literature review.	Att fastställa om det globala värdet av sjukskötararbetet har förändrats under de senaste fem åren, och om, på vilket sätt? Litteraturstudie/ litteraturoversikt, som en del i en större studie "The Value of Nursing Study".
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Lönen inte alltid avgörande för hur man väljer yrket eller känner tillfredsställelse i arbetet. Effektiv patientvård fordrar en insats i vården av vårdande och dygtdiga handlingar. Vad avses med värde? Sjukskötarens roll är synonymt med att vårda sjuka och förälmade, sjukskötarens eget personliga jag är idag i användning. Begreppet vård: känslor i patient-vårdare-relationen handlar om närhet och distans, om moralisk förbindelse som skyddar den mänskliga värdigheten. Begreppet värde: en fundamentalt del i människans liv som ansvar, mod, plikt och frihet. Värdena är avgörande för socialt beteende och påverkar tillfredsställelse, motivation, medvetet eller omedvetet. Värdena påverkar hur människan handlar i sitt personliga och professionella liv. Värde och kultur; de kulturella värdesystemet är uppbyggt utifrån den kultur man blivit påverkad av. Alla koder har inbyggda värden. Moraliska värden och deras nytta för sjukskötararbetet; värdena är relaterade till mänskligt beteende, mellan gott och illa, rätt och fel. Viktigt att förstå de värden i arbetet som stärker ansvar, respekt, plikt och en moralisk attityd. När vårdare blir missnöjda med sitt arbete distanserar de sig ofta från patienterna, från uppgifter och från sitt inre jag. Personligt värde; det personliga värdesystemet påverkar det professionella. God vård definieras via sitt värde. Organisatoriskt värde; det individuella värdet skuggas av position och det ansvar som innehas. Integritet och respekt är de värden som påverkar mest. Faktorer som påverkar värdet av sjukskötararbetet; den västerländska kulturen är individualistisk och materialistisk i sin utveckling. Av teknologi påverkat värdesystem. Idag viktiga värden: frihet, individualism, positiv kunskap och personlig utveckling. Samhällsstrukturen och dess förändring är det som påverkar mest vårdandet på många olika nivåer.	20vårdare och 17 anhöriga. Samtal som bandades.
Häggström, E. och Kihlgren, A. 2007. Experiences of Caregivers and Relatives in Public Nursing Homes.	Att via diskussioner, i vilka etiska frågor och moralisk reflektion fanns med, öka på förståelsen hur vårdare och anhöriga upplever situationen för äldre personer som bor på servicehem i Sverige. Samtal som bandades.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Den äldre är beroende av anhöriga och vårdare. Detta är en sårbar relation. Behövs kunskap för att klara av det dagliga arbetet. Vårdare var inte nöjda med det stöd de fick av ledningen. Anhöriga hade inte heller tillräckligt med kunskap. Anhöriga visade ofta ogillande över personalens metoder. Konflikt mellan vad anhöriga vill göra och vad de kan göra för den äldre personen. Resurser nedskurna och vårdare känner sig bedragna. Personliga känslor av skuld uppstår när man känner att man inte kan ta det ansvar som behövs ta. En person som känner sig skyldig kan bli angripen av ett skuld samvete. Det enda sättet att komma ur denna känsla av skuld är att få tag i skuldens innebörd, mening. Om vårdare inte kunde göra det bästa, uppfattade de att de bedrog patienterna. Vårdare utförde allmogliga uppgifter men drog sig undan från vårdande situationer. Anhöriga känner skuld över kvaliteten som den äldre får. De uppfattar bl.a. att de äldre är understimulerade. Skuld uppstår då vårdare och anhöriga känner att de ignorerar den äldre och inte möter deras existentiella behov. Skuld påträffades också ur ett könsperspektiv. Skuld hänför sig då till makt, beroendet gör att de äldre blir objekt mot vilka makt kan utövas. Vårdare kan utföra makthandlingar. Mannen har den formella makten i en organisation, kvinnan den informella. Skuld känslor uppstod p.g.a. för litet resurser som inte gav tillräckligt god vård. Etisk diskurs och mänskliga rättigheter hör nära samman i ett samfund, kollektivt ansvar. Känslor av skuld härstammar även från systemet, då vårdare inte kan nå upp till de krav systemet ställer på dem. Vårdare känner sig då föräddade av	

samhället, det politiska systemet och organisationen. Även anhöriga kände detsamma. Vårdare görs ansvariga för äldre personer, detta ger upphov till skuld och skam. Äldre behöver inte endast mera vård, de vill även få en bättre vård. Vårdare är inte endast missnöjda med den situation samhället erbjuder den äldre, utan de är också missnöjda med sig själva.	29 sjukskötare svarade
Hägström, E., Mbusa, E. och Wadensten, B., 2008. Nurses' Workplace Distress and Ethical Dilemmas in Tanzanian Health Care.	En öppen frågeguide. Skrivna svar, slutna och öppna frågor. Analysen via en fenomenologisk hermeneutisk metodologi, Ricoeur
Betydelseinnehåll ansvar – skuld – kärlek: Osynliga och synliga uttryck för existentiella situationer i vården sammanfattas i lidande som: - arbetsplats stress, - etiska dilemman, - försök till att ta hand om, sköta och ge god kvalitativ vård, - brist på respekt, uppskattning och påverkan, - för mycket arbete. Vården är inte fokuserad på patienternas behov, finns gammal utrustning och oändamålsenliga utvecklingsmöjligheter. Detta har lett till ökad arbetsstress för sjukskötare. Arbetsplatsstress förekom i alla svar, kopplat till olika slag av tillkortakommanden som orsakar oändamålsenlig vård och känslor av skuld. Skuld för att inte göra sitt arbete perfekt och korrekt, t.ex. vårdare glömmar saker som att ge en medicin. Hur skall prioriteringar göras i akuta situationer? Vem behöver mest vård? Vårdare måste kunna välja och göra snabba beslut. En icke tillfredsställande lösning var att ge över ansvaret till någon som inte var färdig för att ta emot det, men för att så snabbt som möjligt få någon form av lösning på situationen. Men, sjukskötare älskar sitt arbete och sina patienter. Om man hade tillräckligt med utrustning på arbetsplatsen uppfattade sjukskötarna att vården inte var så dålig. Vårdare måste också kunna improvisera och använda ibland sådana instrument som de inte kände till. Att få kritik offentligt gör vårdare besvärade och får en att känna sig skyldig fastän man inte är det. Unga sjukskötare från Tanzania är i en mycket svår situation, p.g.a. bristen på uppskattning från de äldre sjukskötarna, läkare och sina mentorer. Detta påverkade arbetet negativt, då man blir skuldsatt utan att kunna försvara sig. Läkarna uppskattar inte vårdpersonalen. Läkarna prioriterar de rika patienterna framför de fattiga. Sjukskötarna skulle behöva personligt stöd och handledning för sitt arbete, så att de tillsammans fick reflektera över dessa situationer.	Informanter: 25 patienter utanför sjukhuset med diagnosen C hepatit, 19 forskare med i studien.
Instone, S., L., Mueller, M.-R. och Gilbert, T., 2008. Therapeutic Discourse Among Nurses and Physicians in Controlled Clinical Trials.	Deltagande observation, intervjuer och granskning av dokument.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Läkemedelsförsök och undersökningar uppfattas som vårdande, också fastän den jämförande gruppen av patienter får endast placebo. Dessa kliniska test har en signifikant betydelse för utvecklandet av den medicinska vården. Patienter informeras ofta att de får nytta av att vara med i försöket och de kommer med utan att alltid förstå konsekvenser eller vad som lämnas bort, eller att de kan komma i en jämförande grupp som inte får läkemedlet. Dessa undersökningar är relaterade till etiska frågor. Sjukskötarna såg betydelsen av att skapa en terapeutisk relation till patienterna. Någon av sjukskötarna beskrev den kärlek patienten erhåller när de är med i undersökningen. Användning av fackspråk i dessa sammanhang gör att det uppstår felaktigheter, patienterna förstår inte att de går med i något, som är något annat än vad det egentligen är.	146 besvarade formulär av 50 registrerade sjukskötare och 96 sjukskötarbiträden
Sundin, K., 2007. Perceptions of Conscience in Relation to Stress of Conscience.	Frågeformulär
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Att vårdare dödar sitt samvete i förhållande till yttre krav för att kunna samarbeta med andra kolleger, eller att de dödar sitt samvete i förhållande till inre krav för att uppehålla sin identitet som en god professionell vårdare hade effekt på samvetsstress. Heidegger: samvetet en tyst röst för vår potentialitet att bli oss själva. Humanistiskt samvete är som rösten av vårt sanna jag. Det auktoritära samvetet styr människans lydnad, plikt och sociala rättvisa. Det humanistiska samvetet är kärnan av människans moraliska erfarenheter i livet, och uttryck för sin integritet. Dessa två samvets samverkningar i alla människor, att medvetet känna känslor av skyldighet när man inte tillfredsställer auktoriteter, och att samtidigt omedvetet känna skyldighet att följa gentemot sina egna förhoppningar. Ansvaret flyttas via samvetet till individen. Ett bekvämt samvete är fullt av skuld, som kan förekomma bland vårdare, då de förpliktelser som skall göras inte blir utförda. Sjukskötare är ansvariga för vården. Hur få godkännande av andra för att litet minska på känslan av att känna skuld. Enligt Lögsturp täcker människan över sina fel av att inte göra rätta saker som en konflikt av plikter. Vårdare väljer ofta den bekväma lösningen istället för den obehövliga lösningen. Sjukskötare vill vara en goda, men har för stora förväntningar på sig själva, som de inte når upp och detta ger upphov till känslor av skuld.	Informanter: 23 Nurse Practitioners
Laabs, C. A., 2007. Primary Care Nurse Practitioners' Integrity When Faced With Moral Conflict.	Grounded theory Intervjuer, öppen kodning 10 telefonintervjuer
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Moralisk vända beskrivs som ilska, skuld, maktlöshet och frustration. Vårdare förlorar sin förmåga att vårda, undviker patientkontakter och misslyckas med att ge god fysisk vård, utbrändhet och säger upp sig från arbetet. Talas om moralisk integritet. Helhet av processen: - arbetsomgivningen, - rollen och relationen med patienten, - kunskap och	Att beskriva processen som NP:s använder sig av för att klara av moraliska problem som vanligen påträffas inom primärvårdsvården. Identifiera strategier och därefter faktorer som påverkar samt konsekvenser som relaterar till hur de moraliska problemen löses.

erfarenhet, - värdeperspektiv. Inom detta uppstod följande processer: - möte av konfliktsituationer, - att dra gränser, - att hitta ett sätt att möta patienter utan att överskrida gränser, - att värdera sina handlingar i ord av hur bra patienters integritet har upprätthållits. Egenskap av moralisk integritet, att vara professionell, göra ett gott arbete, en person med karaktär som strävar att leva ett moraliskt liv. Dygdighet, förbundenhet och att leva ut sina ideal till moralisk integritet. Vid möte av konflikter: ansvarets handlingar är neutralisering, övertygande och undvikande. Konflikter är inte alltid till nackdel. Konflikterna testar vårdarens dygdighet och kan bidra till en personlig tillväxt.	Casebeskrivningar. 30 narrativa situationer insamlade från 7 intervjuer. Informanternas ålder 35-55 år, kvinnor, heltidsarbete, arbetat 9-30 år i anestesi. Patienterna 60 år- >. Längd ca 11/2h.
Larsson Maulon, A., Palo-Bengtsson, L. och Ekman, S.-L. 2005. Anaesthesia Care of Older Patients as Experienced by Nurse Anaesthetists.	Tolkande, fenomenologisk metod, Benner teoretisk referens
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Uppstod moralisk vända i situationer som hade i grund i erfarenheten eller i handlingar av moraliska förpliktelser men som inte hade sin grund från inre värderingar. Vårdyrket oerhört krävande, patienters rätt till individualitet kombinerat med effektivitet skall kombineras. Anestesiarbetet är utsatt för detta. De äldre är sköra och bräckliga och teknologins framgångar har gjort det möjligt att operera allt äldre. Kräver mer förberedelse. Olika yrken olika ansvar. Konflikter uppstod mellan kirurg och anestesi-sjukskötare. Moralisk vända i förhållande till patientens sårbarhet, yttre begränsade faktorer och av situationer som är utanför sjukskötarens kontroll. Två temaområden: - att kämpa för att bryta ner barrärer, - att klara av problemen och göra det möjligt att vårda. Casebeskrivningar om oförmåga att kunna vårda i stället för att ge tid och trohet åt patienten. Detta ger upphov till hopplöshet, plåga och vända för sjukskötare. Moralisk vända p.g.a. att vårdare tror att andra tvingar på dem lydnad, de handlar mot sin egen vilja. Stöd av någon annan kollega behövs för att våga stå på sig och göra saken på det sätt som man vill. Auktoriteter tar lätt över, eller det medicinska paradigmet. Konflikt mellan inre och yttre krav. Moralisk vända då sjukskötare inte får sagt vad som är bäst för patienten. Vårdare gör inte endast fel mot patienter utan också mot sig själva. Brist på tillit uppstår. Skuld uppstår när man inte kan arbeta enligt sitt inre krav och göra det gott för patienten.	Casebeskrivningar. 30 narrativa situationer insamlade från 7 intervjuer. Informanternas ålder 35-55 år, kvinnor, heltidsarbete, arbetat 9-30 år i anestesi. Patienterna 60 år- >. Längd ca 11/2h.
Lindh, J-B., Severinsson, E. och Berg, A. 2007. Moral Responsibility: A Relational Way of Being.	Att belysa vad det betyder för anestesisjukskötare att vara i besvärliga vårdssituationer med äldre patienter.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Den inre kompassen är guiden för det moraliska ansvaret. Ansvaret beskrivet i ICN koden. Ansvaret står högt i kurs i förhållande till en professionell roll. Rollen är inte tillräcklig då man talar om ett relationellt och kontextuellt vårdande, det är vårdaren som agerar inte rollen. Moraliskt ansvar: ett relationellt sätt att vara; a) att guidas av sin inre kompass b) strävan mot det goda. En sjukskötare som man såg upp till var kompetent, förbunden, modig och engagerad. Att bli vittne till dåliga modeller väckte skuld, att se patientens lidande väckte skuld. Att stå upp för sina värden sågs som ansvar som fordrar mod, men som ibland kan vara tungt att orka göra.	Tolkande, fenomenologisk metod, Benner teoretisk referens
Luk, L. A., Ng, W. I. M., Ko, K. K. S. och Ung, V. H. 2008. Nursing Management of Medication Errors.	Att granska och upptäcka sjukskötarstuderandens syn på betydelsen av moraliskt ansvar i vårdverkligheten.
Betydelseinnehåll ansvar – kärtek: Patientsäkerheten bör garanteras. Läkemedelsfel är de vanligaste fele, alla sjukskötare gör det. Läkemedelsfel uppstår på olika ställen i processen. De kan förebyggas och skall förebyggas. Över 1/3 av vårdarna undanhåller patient informationen om att han givits fel lin, fel dos, fel tid, osv. Sjukskötare är ansvariga för sitt fel. De flesta kolleger förstår att fel kan ske och lägger inte skuld på bördan. I den kinesiska kulturen är "syster" och "broder" viktiga. Detta gör att all interaktion bygger på "jen", d.v.s. på kärleken, medan viss form av regim styrs av Li. Som sjukskötare skall patienterna vårdas som anhöriga. Att berätta om ett fel som inte orsakat någon skada kan skrämma patienten. En sjukskötare kan låta bli för att skydda patienten. Detta är mot principen om autonomi, patienten kan inte och ges inte möjlighet att själv bestämma vad göra nu. Man vill undvika straff som är den vanligaste orsaken till att man inte berättar. Detta är vanligt och har även påvisats i många andra forskning. Men patienten har rätt att få veta vad som händer honom, ingen skillnad hurudant fel det varit eller hur allvarligt det varit. Vad är sjukskötarens rädd för? Påverkar det vårdrelationen? Riklinjer för processer bör göras.	Att granska och upptäcka sjukskötarstuderandens syn på betydelsen av moraliskt ansvar i vårdverkligheten.
Lundmark, M. 2007. Vocation in Theology- Based Nursing Theories.	Att analysera Ann Bradshaws och Katie Erikssons teorier för att förstå kallat som en motiverande faktor för vårdandet.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet – kärtek: "Jag var sjuk och du tog hand om mig" (Matt. 25:31-46), denna utsago ger ett klart etiskt budskap vad det betyder att vara lärjunge av Jesus: att ta hand om, ansa människor som är sjuka. Är vårdarbete kall eller arbetsamt? I dag har vårdarbetet allt mer blivit som ett arbetsavtal, detta går hand i hand med den positivistiska attityden med betoning på partikularism och vetenskaplighet. Man har tagit avstånd från vårdandet som kall då man sett det som en stigma, som att lyda läkaren, kall kopplar till feminin och moderlighet. Det finns i dag en renässans av teologiska teorier. Kallats motiverande faktorer är att vårdaren inte svarar på sina egna intressen utan på patienten och på patientens sak. Våldigt litet studier om varför man vill vårda, det som framkommer är: - fokus på andra, fokus på sig själv, människor och erfarenheter, Gud, vårdarbete som ett självklart, automatiskt val. Inre och yttre värden. Inre värden viktiga i sig själva, de är slutpunkter i sig själva. Yttre värden viktiga som mening för andra högre värden. Både det inre och yttre behövs. Yttre faktorer: Vårdarbetet är ett jobb som ger mat på bordet. Inre faktorer: vårdandet är meningen med mitt liv, vårdandet är en kall, de har sin slutpunkt i sig själv.	Att analysera Ann Bradshaws och Katie Erikssons teorier för att förstå kallat som en motiverande faktor för vårdandet.

Bradshaw talar om förening mellan Gud och människorna, ett ömsesidigt givande och delande som baserar sig på frihet och en personlig förbindelse som håller under bra och dåliga tider. Inne på lika villkor förenade, Gud har frivilligt trätt in i föreningen som bevis på en akt av kärlek till människor. Föreställning gen om Gud i människorna, det absoluta värdet av människan, frihet och kärlek, relation, hopp och fred. Fem principer som utkristalliserats i hennes teori. Människan ses inte skapad som autonoma individer utan som gjorda för relationer, först med Gud och därefter med andra människor. Den andliga dimensionen i människan ger henne kapacitet att möta Gud, bli en person för Gud och att finnas i en relation till Gud. Detta innebär att vårda och ett absolut ansvar för den individuella patienten att befrämja, vårda och återställa fysisk och psykisk hälsa, men det sluggiliga ansvaret finns hos patienten. Ethos finns i föreningen mellan Gud, Guds kärlek måste vara det värdesystem som vårdat arbetet är beroende av, inte vetenskapliga studier eller positivistiskt tänkande. Mänskliga varslar är inte autonoma, livet är ett lån av Gud till vilken människan har ett dubbelt ansvar, älska och värdesätta sitt eget liv och alla andras liv. Genom föreningen med Gud uttrycks den fria kärleken till Gud. Människor är beroende av varandra, människan är inte autonom och söker egen nytta utan hon står i förhållande till Gud. När Gud finna i människan är hon den hon skall vara och detta manifesterar sig själv t.ex. i att vårda människor. Eriksons grundmotiv för vårdande bottenar i Nygrens tänkande. Caritasmotivet – mänsklig kärlek och välgörenhet. Förening av Eros och Agape. Eros har tre centrala egenskaper: det är en fordrande kärlek, det är människans väg till Gud och det är en egocentrisk eller egoistisk kärlek. Agape är en spontan och krävis kärlek, den är värdefri, den är skapande och den förenar och skapar samband. Kärleken till Gud är en Agape kärlek. Caritas önskar Gud. Vårdandet en balans mellan Eros och Agape. Vem är min granne?, den kärlek som inte känner några som helst gränser skapar den sanna relationen till grannen. Är jag den rätta grannen? Alla åt. Eros härstammar enligt Eriksson från de yttre värden trots att eros enligt Lundmark kan både vara inre eller yttre. Agape är det inre värdet. Båda teorierna förespråkar inre värden för vårdandet, som är garanti för att vårdat arbetet inte blir mekaniskt.	Litteraturgranskning, forskningsöversikt Aktuella forskningsartiklar om ämnet.
McCarthy, J. och Deady, R. 2008. Moral Distress Reconsidered. Beskrivning av begreppet 'moral distress' uppkomst med utgångspunkt i filosofen Jametons tänkande och framöver till idag.	Att jämföra hur kön i Lourdes case uppmärksammas till djupa könsskillnader i makt och privilegium som existerar i centret mellan män och kvinnor och vilken effekt som denna asymmetri har i en speciell situation.
McCarthy, J., Murphy, S. och Loughrey, M. 2008. Gender and Power: the Irish hysterectomy scandal	Rapport som diskuterar en obstetrik och hans arbete.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet – skuld: Onödiga hysterectomier blev utförda p.g.a. oskicklighet. Varför marginaliseras kvinnors åsikter och varför blir kvinnor allvarligt misskött i ett patriarkaliskt samfund. Vem som helst kan handla över utöver ansvarets gränser någon gång. Kvinnans egen kroppsliga autonomi och egna val är avgörande betydelse. Ges läkare en större frihet att handla autonomt i förhållande till enskilda individers frihet över sig? Barnmorskor förväntas fullfölja sin roll och lyda läkaren. Den enskilda människans självmedvetenhet och beaktelse av sin egen kunskap skall inte undersättas. Vad är moralisk autonomi? Några barnmorskor fick moralisk ångest, det var omöjligt för dem att göra det som de visste var rätt. Det uppstod ilska, skuld, självkritik och andra slag av känslor. Mannens makt och patriarkat är förutbestämt av myter och roller i vissa situationer. En strävan mot ett multiprofessionellt arbete, teamarbete som bygger på teoretiska, kontextuella, erfarenhetsmässiga och kroppsliga dimensioner	36 informanter, sjukskötare, sjukvårdslärare, sjukvårdsadministratörer och medlemmar från sjukskötarförbundet i Teheran.
Memarian, R., Salsali, M., Vanaki, Z., Ahmadi, F. och Hajjzadeh, E. 2007. Professional Ethics as an Important Factor in Clinical Competency in Nursing.	Grounded theory. Semistrukturerade intervjuer.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Viktigt att kunna identifiera och bygga broar mellan det som är och det som önskas vara i vårdverkligheten. Att förstå patientens historia och kultur är av central betydelse. Vård ett brett område, från grundvård till svår teknologi, och beslutstagande som kan ha stor betydelse för patienten. Det viktigaste att kunna tillämpa professionell kunskap och färdighet i vårdverkligheten. Det är fråga om interna och externa faktorer. Interna indelas i personliga faktorer och i arbetsrelaterade erfarenheter: Personliga: - kunskap och färdighet, även att också handla etiskt. Kunskapsbaserad vård och etik skall gå hand i hand. Finns en etisk förbindelse i vårdaren, att kunna följa regler, och principer och att tillämpa kunskapen på ett korrekt	

sätt. Förmågan att kunna tillämpa måste göras av sjukskötare som undviker att bli involverade personligen i patientens vård och hellre fyller tiden med administrativa uppgifter. En professionell förbindelse innebär att ha aktuell kunskap och ansvar för sitt arbete. Tro och religiös övertygelse tillsammans med regler visar sig även öka på känslan av kompetens. Självrespekt och respekt för andra är direkt kongruent med kompetensen. Detta innebär även att ha respekt för sig själv, som i sin tur ger respekt åt andra. Arbetsrelaterade erfarenheter: - effektiva relationer, positiv energi, att älska människor, känna för dem och alltid ha som mål patientrelationen. Kärlek som fenomen är med i relationen till en annan. Intresse för professionen, måste vara intresserade av patienten och hans välbefinnande. Ansvar är att kunna göra en självvärdering på sitt eget arbete, och på det innehåll man utför. Att kunna acceptera ansvaret, ta emot det och låta det bli större ju mera erfarenhet man får, att bli ansvarig är en progressiv process och måste även genom erfarenhet inläras. Externa faktorer indelas i professionella faktorer och omgivningsrelaterade faktorer. Professionella faktorer: - effektivt ledarskap är en resurs i vårdverkligheten, - kontroll och handlingning påverkar kompetensen. - arbetsbetyg kunde även fordras på praktiska färdigheter. Omgivningsrelaterade faktorer: - ett effektivt utbildningssystem viktigt, - adekvat teknologi viktigt. Ethisk och moraliskt förhållningssätt är en av de mest signifikanta faktorerna för en personlig karaktär och personlig kompetens som leder till ett ansvarfullt handlande i förhållande till den kliniska kompetensen. Respekt, stöd och empati i relationen och för en etisk skicklighet Vårdrelationen är också ett element på klinisk kompetens. Ansvar och att ta ansvar för sina beslut stärker vårdaren i sin kompetens. Klinisk förbundenhet är en manifestation på vårdarens kompetens, också på deras ansvar.	Att granska begreppet gott arbete inom vårdande och vilka variabler som påverkat gott arbete bland sjukskötare som har fast anställning, med 1-5 års arbetserfarenhet samt bland sjukskötare som identifierats som exemplariska.	Miller, J. F. 2006. Opportunities and Obstacles for Good Work in Nursing. Använt metodologin från GoodWork Project utförd vid Harvard University. Semistrukturerade intervjuer och utgående från dessa på rankinglista 30 värden. Fenomenologiskt närmebesätt, beskrivet av Moustaka.	Informanter: 8 fastanställda sjukskötare och 16 med erfarenhet. Benners modell som tolkningsgrund.
Othuis, G., Leget, C. och Deckers, W. 2007. Why Hospice Nurses Need High Self-Esteem. Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Vad är självkänsla och hur förhåller denna sig till den personliga identiteten och dess moraliska dimension? Hur förhåller sig självkänsla och personlig identitet till sjukskötarens professionella identitet. Caritas utgångspunkt i den asymmetriska relationen. Det personliga och professionella är sammanknyttat till ett. Självkänsla är vårdarens goda åsikter om sig själva eller sitt värde och om värdet att bli älskad. Självkänsla är mer kopplad till att uppleva sig själv än att nå något speciellt mål. Att kunna använda sin förmåga till fullo ger självkänslan av att ha gjort något gott. Också känslan av att tillhöra något och att via andra få uppskattning och stöd har stor betydelse. Det är fråga om en subjektiv känsla av sin egen värdighet. Identitet = samma, person = teatermask. En personlig identitet är grunden för moralen, det moraliska, och detta förklarar varför människan vill handla moraliskt gott. Moralisk känslighet visar på personlig identitet, identifiering med moralen, det moraliska visar på människans ansvar. Moraliskt beteende är hur jaget förstår sig själv och sitt ansvar. Professionell identitet kan beskrivas som att ha känslan av att vara en person som kan utföra vårdarbete med färdighet och ansvar, och detta innebär medvetenhet om sina personliga resurser och begränsningar. Självkänslan utvecklas via kommunikation, socialisering som innebär mänsklig utveckling och professionell växt. Professionalitet är att se det goda som sjukskötare gör. Om sjukskötare inte i sitt personliga jag involverar det som det professionella ser som gott blir det svårt för dem att fungera.	Att granska sambandet mellan personliga och professionella kvaliteter i "hospice" sjukskötare. Casebeskrivning, ny tolkning av tidigare studie. Ricoeur som tolkningsgrund.	En tidigare gjord studie av Susan, en sjukskötare Informanter: 22 strokepatienter på 3 olika	

och Crebolder, H. 2007. Supporting Stroke Patients' Autonomy during Rehabilitation.	vårdpersonalens sätt att arbeta för patienters autonomi.	Grounded theory användes för analyskedjet.	vårdhem under rehabiliteringsfasen.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Det viktigaste är att uppnå en självständig, i vardagen tillräcklig kapacitet. Autonomi som den viktigaste kvaliteten efter en stroke, många patienter blir delvis beroende av andra, anhöriga eller vårdare. Behövs arbete kring att väga fatta beslut, arbeta för oberoende och egenvård. I början efter en stroke minskade autonomi i förhållande till egenvården. Patienterna osäkra och såg sig själva som lata, och vårdpersonalen som experter som tog hand om procedurerna. Att vara hemma var bättre än på sjukhus och det fanns flera tillfällen till att vara autonom än på sjukhuset. Stöd behövdes i början för alla patienter. Under rehabiliteringsfasen ökade patienters autonomi gradvis. Patienterna behövde vanligen mindre hjälp än i början och hade en aktiv roll i rehabiliteringen. De visade på växande oberoende och egna beslut. Vårdpersonalen gav instruktioner och assisterade patienterna i förhållande till deras behov. De flesta patienter uppskattade att vårdare gjorde beslut för dem, men inte när det gällde toalettbekörens antal. Efter sjukhusvistelsen ökade patienters autonomi. Patienter gjorde gärna beslut om sjukdomen tillräcklig information. Patienterna var starkt motiverade just strax före utskrivningen från sjukhuset. Men patienterna upplever att de fick mindre stöd i slutfasen än i början av sjukdomen. Ett paternalistiskt samfund kan hindra patienters autonomi. Vårdpersonalen själva märkte att de gav för litet information åt patienterna och lämnade för litet utrymme för patienternas egna beslut.	Mål: Att mäta professionella och personliga värden bland sjukskötare, och vilka faktorer som påverkar dessa.	Frågeformulär/ 36 personliga värden 20 professionella värden Två instrument, SPSS	Informanter: 323 israeliska sjukskötare. Kvantitativ undersökning.
Rassin, M. 2008. Nurses' Professional and Personal Values.	Mål: Att mäta professionella värdena var mänsklig värdighet, jämlikhet mellan olika patienter och förebyggande av lidande för patienter. De tio första värdena innehöll alla ansvar för patienter. Men altruism och tillit rankades inte så högt. Personliga värden som ärlighet, ansvar och intelligens rankades högst, medan ambition, drömmar, fantasi rankades rätt lågt. Vårdandet är rikt på värden. Idag något mer individualistiskt drag i dem. Idag mera konflikter än någonsin tidigare. Ett värde är önskvärdt och något man föredrar att arbeta utifrån. Påverkande faktorer: kultur, arbetsfärdighet, utbildning, det kontext värden arbetar inom. Kulturen påverkar starkt, de infödda israeliska sjukskötarna och de inflyttade sovjetiska sjukskötarna hade tydliga skillnader i tolva värden. Instrumentellt värde som kärlek var på fjärde plats och beskrevs som affekt och ömhet. Patientens rätt att välja fanns på plats fem, d.v.s. principen om autonomi. Patienters rätt att få information fanns på plats nitton. Frihet för en professionell aktivitet värderades, sjukskötare har rätt till ett bra arbete och lön och rätt att kräva det. Det fanns skillnader i personliga värden beroende på ålder. Altruism som värde har fått en nysvärdering som sänkt dess egenvärde. Personliga värden är starka, som familjens säkerhet, lycka och en känsla av att kunna förverkliga sig. Lydnad rankades sist av de personliga värdena. 55-60% av sjukskötarna lämnar arbetet efter de två första åren. Vårdintegreringen påbörjas först efter ca två år och är en lång process. Man anser att patienter har för mycket rättigheter och för mycket makt som hindrar administreringen av värden. Personliga värden och professionella värden borde gå hand i hand. Detta borde testas i någon form redan när studeranden söker till utbildning. Studiens resultat gäller endast för detta samspel och kan inte generaliseras direkt över till andra kulturer.	Mål: Att mäta professionella och personliga värden bland sjukskötare, och vilka faktorer som påverkar dessa.	Frågeformulär/ 36 personliga värden 20 professionella värden Två instrument, SPSS
Ray, S. L. 2006. Whistleblowing and Organizational Ethics.	Diskussion om en yttre angivelse som hände efter att en inre angivelse inom organisationen hade misslyckats.	Analys och tolkning av händelsen.	Fallbeskrivning: en sjukskötare som använder sig av handpålågning på patienter på en psykiatrisk avdelning.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Moralisk sorg eller nedstämdhet visar på att man accepterar sitt ansvar. Ingen tog ansvar i organisationen för konsekvenserna av denna handling, krävdes yttre auktoritet. Ansvar kan definieras som frihet att värda. Vårdare som kan bli "angivare" har ansvar för det offentliga och privata, för sjukvårdssystemet och vårdpersonal samt för patienter. Organisationen har ett ansvar att öppna för diskussion kring etiska frågor, att bygga upp ett moraliskt samfund. Det är hälso-och sjukvårdsorganisationens ansvar att uttrycka organisationens etiska klimat genom att identifiera allmänna värden och önskingar. Både patienter och patienter skall kunna uppfatta organisationens kärna av värden och hur organisationen är ansvarig för dessa. En stödjande och ansvarig organisation innefattar följande värden: mänsklighet, ömsidighet, rättvisa, värdighet, tacksamhet (tack), bejövning (service), förvaltningskap. Moralisk integritet handlar om att vårdare har en relation till sig själva och andra, för en dialog och har förmåga att bekräfta de personer som finns i samma sammanhang.	Att påvisa vilka mål och vilken är praxisen vid patientundervisning. Är den etisk eller oetisk?	Litteraturstudie.	Exempel från ifrågavarande litteratur som använts i studien.
Redman, B. K. 2008. When is Patient Education Unethical.	Undervisningen kan både göras etisk och göras på ett oetiskt sätt. Huru kan patienter läras att använda den teknologin som i dag används. Detta har både ett instrumentellt och moraliskt mål. Många patienter har inte blivit bekväma med den nya teknologin och använder sig inte av den, utan följer med sina symptom (t.ex. peak-flow). All patientundervisning borde ta fasta på att bygga upp patientens förmågor och kapacitet att använda sig av kunskapen. Speciellt viktigt är detta för de grupper i samhället som är utsagna. På intensivvården var teknologin är som mest avancerad har patientundervisning minsta prioritet. Etiska lapusar händer inom patientundervisningen, det vanligaste felet är att undanhålla information och kunskap så att patienten inte kan välja rätt. Att visa kärlek genom att ge 2/3 av patienterna meddelar brist i informationen. Information ges i början av sjukdomen men inte senare då patienterna skulle ha lättare att ta emot och behöva för att klara sig bättre. Sjukskötarna är lagligt och moraliskt ansvariga för sina egna handlingar och med ett primärt ansvar för det personerna som behöver vård. Ett mått på patientundervisningens resultat är att patienten förändrar sitt beteende, men detta är ett behavioristiskt synsätt. Det blinda ögat är det som inte ser alla	Att påvisa vilka mål och vilken är praxisen vid patientundervisning. Är den etisk eller oetisk?	Litteraturstudie.

de patienter som skulle behöva undervisning för sina vårdbehov. Idag kan många saker skötas av patienten själv om han får undervisning och kan klara av det på ett säkert och effektivt sätt. Undervisning skall ske utifrån patientens förmåga att ta emot kunskap!	Att visa på filosofin av Buddhist Sangha as eller samhörighet och samfund.	Litteraturstudie, utveckla en modell för komunitarian nursing practice – det kollektiva	Texter.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet – kärlek: Har vårdarbetet ett Janusansikte? Sjukskötare missnöjda med sitt arbete, förekommer horisontell aggressivitet, våldsamt, vilket innebär att detta skadar den relationella vården och vårdandets etik som man har sin tillit till. Buddhism bygger på dygder och kollektiv. Sjukskötare rådför inte alltid andra p.g.a. avundsjuka och för att de andra vet och har mera utbildning. Varför stöder en sjukskötare inte en annan sjukskötare? Ny sjukskötare får inte heller det stöd de skulle behöva. En modern etik inom kollektivet ger en reaktion på att individuell autonomi föds. Kollektivet räknar inte bort autonomi, men människan kan inte leva i isolering utan behöver andra. Sangha är ett samfund av människor som vandrar tillsammans utmed en andlig stig. Sangha innehåller element av förståelse och acceptans. Sangha är vakenthet, förståelse, acceptans, harmoni och kärlek. Dessa måste vara närvarande i ett samfund. Sjukskötare har sin autonomi för att utveckla det samfund de finns med i. Man kan använda sig av Sangha eller låta bli. Vad är rätt för mina kollegor? Att nära kulturer med förståelse och kärlek. Sangha ger inte restriktioner för friheten utan skyddar och garanterar sjukskötares frihet och förebygger svårigheter och kaos. Det är 14 föreskrifter i Sangha som skall följas. Tankens frihet, öppenhet för åska och transformation av åska till kärlek, samhörighet och kollektivitet, medkänsla, djuplyssnande kärleksfullt prat, det sanningsrika, ärligt och kärleksfullt prat, medlidande, kärleksfull vänlighet, lekfullhet och rofylldhet och generositet. Dessa skall genomsyra samfunnet. Detta skall förstås som rikedom. Sjukskötare måste stoppa hjulet av egoentriskhet, sträva till harmoni i sina relationer och i sitt arbete.	Ändamålet att porträttera lidandets etik.	"Narration" och en hermeneutisk rörelse mellan främjandet, det främmande och hängivandet, dedicerandet.	Litteratur som publicerats om lidandets etik. Gadamer och Lévinas.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet – kärlek: Begreppen uthärda, kämpa, offra och vardandet är viktiga i betydelsen av att förstå lidandet. Att svara, att uppträcka, att närma sig, att vidröra och att gestalta genom att vara och att uttrycka detta i etiska ord. Narration formulerar på nytt patienters berättelser. I narration finns det klart ett estetiskt element som samverkar med det etiska, att narra gott är en konst. Att använda narration i betydelsen att avtänka, blotta upplevelser av illabefinnande har blivit ett närmebesätt för olika professioner inom vården. Narration och berättelse ibland anses lika med varandra, men i sig är de inte helt detsamma. Narration är en berättelse med olika sekvenser, som är verklig för den som berättar. En berättelse i sig kan berättas och återges av vem som helst. Narration är en epistemologi. Narration gör vårdare och patienter till moraliska individer. De vittnar genom narration för varandra och till sig själv. Att möta patienters lidande är vårdarens ansvar. En etisk akt/aktivitet bör starta med ett försök att förstå den andras situation, perspektiv och sårbarhet. Lidande: rensar, rengör och möjliggör människans inre varande. Lidande ontologiskt i förhållande till människan, ett döende från något, lidande innebär på nytt försörjning med sig som enhet så att värdigheten kan återskapas. Ett passivt lidande är omöjligt att bli fri från. Möte med en andras sårbarhet är ett möte med sin egen sårbarhet. Det är mellan det revolutionära, det förändringsrika, det förskräckliga och det som är avsikten eller meningen som etiken uppstår. I tillblivelsen transformeras det outhärdliga lidandet. Kärlek och tro är elementära byggstenar. Genom försörjning upptäcker patienten en ny värld. Ansvar att se genom att svara. Det enda sättet att lära känna den andra är att ta ansvar för honom. Ansvar för den andra bygger på kärlek. I tystnaden med den andra har vårdaren frihet att öppet brottas med lidandets språk, som är tystnadens språk. Detta är ett privilegium för vårdaren, inte en rätt eller rättighet. Kärleken tar emot lidandet. Vilket är modets betydelse? Att svara och att ansvara är en form av vittnesbörd. Narration reflekterar alltid ett innehåll av hopp, glädje och ett gott liv, detta måste patienter få berättas och få tag på när de berättar om sitt lidande. Att vara sårbar inför den andras sårbarhet, etablerar vårdande relationer.	Att beskriva uppbyggnaden av den etiska koden för europeiska sjukskötare och att närmare fördjupa vissa områden av den.	Innehållsbeskrivning och innehållsanalys.	Den etiska koden: Code of Ethics and Conduct for European Nursing
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: FEPI (European Federation of Nursing Regulators) bildades 2004. Sjukskötaryrket skall ha en klar kunskapsbas och yrkesetik. 2007 i september presenterades den första etiska koden för europeiska sjukskötare. Koden startar med ändamålet och en introduktion. Innehåller tretton fundamentala principer. Rättighet till mänsklig värdighet den viktigaste punkten. Kvalitativ god vård är bl.a. frihet, avsaknad från svår och fortsatt smärta. Patienten skall ha frihet att kommunicera sina egna önskaningar som uttryck för sin egen personliga autonomi. Patienterna har rätt att besluta om de vill ta emot vård eller vägra vård. Vårdare måste respektera patienters beslut. Begreppsdefinitioner finns med i koden, i lex. för <i>accountability</i> och <i>responsibility</i>.	Att upptäcka de etiska problem som är relaterade till beslutsfattande vid livets slutskede för norsk vårdpersonal, äldre vårdbehövande och familjemedlemmar.	Frågeformulär och kvalitativ metod, semistrukturerade intervjuer.	25 informanter från vårdpersonalen, 6 äldre personer och 5 familjemedlemmar.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Alla tre grupper av informanter upplevde etiska problem. Äldre personer var oroliga över att bli en börda för sina familjer. Vårdpersonalen önskade skydda			

familjerna från början och från ansvaret för svåra beslut. Det är viktigt att öppna en tydligare dialog mellan alla parter. Utvecklingen av palliativ vård är rätt ny i Norge, den första palliativa enheten öppnades 1992 i Trondheim och en hospicevårdenhet 1994 i Oslo. Ethisk perspektiv i vården av livets slutskede: autonomi (frihet att välja), välgörenhet (att göra gott), advokatfunktion, medlidande och social rättvisa och kulturella aspekter ses variera vid vården av patienter i livets slutskede. Vårdpersonalen kom fram till 94 olika slag av etiska problem: bl.a. interaktion med familjemedlemmar, värdkvaliteten, olika ståndpunkter mellan vårdpersonal, beslut om vårdåtgärder, att involvera den äldre i beslutsfattandet, motvilja att tala om döden, att klara av egna känslor och bördan som vårdare, att möta andliga behov. De flesta problemen fanns i interaktionen med familjemedlemmarna. Man försökte få patient och familj samman, att tala om situationen, och stöda patientens egen frihet, autonomi att välja. Vård en för patienten är viktigare för familjemedlemmen än för patienten själv. Döden är ett kulturellt tabu. Vårdare har möjlighet att svänga detta. De flesta är inte bekväma med att möta patientens andliga behov, det är nästan lättare om patienterna representerar en annan religion än den vårdaren företräder. Alla kritiserade samhället för att det inte finns mera resurser till palliativ vård. Läkaren har ansvar för det medicinska, att vårda eller inte vårda. Patienten väljer vilket slag av vård som väljs eller inte väljs. Viktigt att inte manipulera patient och familjemedlemmar, att ge den information de behöver så att de kan göra rätta val, och samtidigt bör de skyddas från helt omöjliga val.	Att beskriva effekten av olösta moraliska problem och av ett dåligt etiskt klimat vid omorganisering av arbetet, eller vid uppsägning från arbetet.	Systematisk litteraturanalys 1980-februari 2007.	9 artiklar som svarar mot studiens syfte.
Schluter, J., Winch, S., Holzhauser, K., och Henderson, A. 2008. Nurses' Moral Sensitivity and Hospital Ethical Climate: a Literature Review.	Att beskriva effekten av olösta moraliska problem och av ett dåligt etiskt klimat vid omorganisering av arbetet, eller vid uppsägning från arbetet.	Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Ethisk klimat är en etiskt sensitiv omgivning som möjliggör moraliska beslut som stöder det goda för patienten. Detta kan också ses som en organisatorisk variabel. Moralisk vånda, reaktiv vånda ger upphov till skuld. Den moralisk "resten" som finns kvar efter moralisk vånda är en psykologisk konsekvens som kan påverka det praktiska arbetet. Moralisk börda är ofta relaterad till moralisk vånda och begriper moraliska värden. Det är mindre tungt att ge order än att fullfölja dem. Ledarskapet blir här viktigt. Värdekonflikter är ofta svåra att lösa. Vårdare tar lätt på sig skulden för vad som hänt patienten, vårdare lider i tynnad. Patientens värdighet påverkas i en värdekonflikt. Indelning: orsaker till moralisk vånda, påverkan av moralisk vånda och effekter av moralisk vånda. Orsaker: dåligt kvalitativ vård eller ylig innehållslös vård, misslyckande som advokat och att inge realistiska hopp. Förbundenheten att tala sanning viktig för sjukskötare, även att inte undanhålla information. Utbildningsnivå och moralisk vånda korrelerar. Nyutbildade sjukskötare har mindre moralisk vånda än de som varit i arbete en längre tid. Stödet dåligt, sjukskötare som får stöd utvecklar bättre "copingstrategier" och hålls längre på arbetsplatsen. Kollegerna de viktigaste stödpersonerna. Effekterna är större på sjukskötare på läkarna. Sjukskötare påverkas genom att känna skuld, får huvudvärk och andra psykosomatiska besvär, t.ex. nackbesvär och magsmärtor. Detta orsakar främlingskap, även från familj och vänner, och vårdarna vill inte återvända till arbetet. Arbetsstillfredsställelsen försämras vid moralisk vånda. Moralisk frustration och skuld uppstår som ett resultat för att de inte får utöva den vård de önskar. Moralisk vånda och ett dåligt etiskt klimat påverkar sjukskötare negativt men om de säger upp sig från arbetet kan inte påvisas.	I huvudsak Walkers, Graces och Sherwins tänkande.
Simmonds, A. H. 2008. Autonomy and Advocacy in Perinatal Nursing Practice.	Ett feministiskt etiskt perspektiv används i studien i syfte att pröva hur moraliskt ansvar syns i relationen mellan en havande kvinna och vårdare.	Litteraturstudie.	Att undersöka hur vårdare betonar den
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Autonomi, advokatfunktionen och beslutsfattandet lyfts upp som centrala. Kodet får kritik för att de är idealistiska och beskrivande men ger inte riktlinjer. Att få bestämma och göra beslut för sig själv och sitt barn. En havande kvinna skall skyddas och säkras, det är en del av sjukskötarens ansvar. Advokatfunktionen är till för att säkra patientens intressen, med utgångspunkt i hans behov. Vårdaren handlar istället för för den andra. Om autonomi definieras som ett självständighet och oberoende och handlar om personliga val, finns det litet utrymme för att reflektera över hur kvinnan påverkas av relationer i familjen, av stödpersoner, av ofödda barn, osv. Litet autonomi för kvinnan p.g.a. alla protokoll och föreskrifter. Ifall vårdare upplever att de inte kan vara advokater och fullfölja sitt ansvar uppstår känslor av frustration, maktlöshet och moralisk oro. Vårdare kan ta stress över patientens möjlighet till autonomi. Konflikt mellan plikten att vårda och ansvaret att fungera som advokat. Vårdarens uppfattning om vad som är bäst utgår från hennes personliga och professionella värden. Risken finns att mamman inte ser detta som vård och omsorg utan att man tar ifrån hennes egen kontroll och beslutande rätt. Utmaningen för vårdaren är att hitta en balans mellan den goda friheten och mellan den frihet som kan bli självdestruktiv och tvångsmässig och som försvarar kvinnans möjlighet att välja. När advokatfunktion och autonomi sätts i sina motpoler uppstår konflikt mellan mamman och vårdare. Hur kan dessa begrepp förstås på ett alternativt sätt, som förstärker den andras perspektiv och gör en handling möjlig för mamman. Feministisk etik fokuserar på ett gemensamt beroende, på olika och emotionella relationer som innebär förbindelse och vars avsikt är att avtacka och bortta dominansen och förtryckningen i relationen. Advokatfunktionen förstås som relation och förbindelse. Innehåller liv och död dilemma? Varje kvinna är unik samtidigt som hon är en del av det universella skeendet. Ansvar riktnas mot patienter som är sårbara och som behöver vård och dessa är därför snara att låta vårdare välja. Ansvaret kräver att vårdare är närvarande och aktivt engagerade i den väntande kvinnans situation. Autonomi står för en satsning på samarbete för att uppnå en gemensamma beslut. Konflikten är verklig mellan mammans rätt att välja och vårdarens ansvar att handla enligt det bästa för mamman.	7 vårdare intervjuades, alla kvinnor. Två		
Solum, E. M., Slettebø, A., och Hauge, S.	Att undersöka hur vårdare betonar den	Deltagande observation och semistrukturerade	7 vårdare intervjuades, alla kvinnor. Två

2008. Prevention of Unethical Actions in Nursing Homes.	dagliga dialogen och en ömsesidig reflektion för att göra moraliska val och välja i det dagliga vårdarbetet.	intervjuer (ca 1 h). Tolkning enligt Habermas etiska diskurs. Kvalitativ studie/hermeneutiskt-fenomenologiskt närmelesätt. bäddavdelningar med 13-patienter var. Deltagande observationer på avd. i 16 dagar, totalt 70 h.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Patienter anser att de får mindre information och frihet än vad vårdare tror och uppfattar att de ger. Brist på kongruens mellan patienter och vårdare. Materialet analyserades i relation till två huvudteman: rätt till autonomi i situationer som berör patienterna och rätt att bli vårdad med respekt. Det uppstår olika slag av etiska problem i det dagliga arbetet. Problemen var relaterade till 10 av 26 patienter. Patientens rätt till självbestämmande. Det att vårdare vet vad som är det bästa för patienter är ett moraliskt problem. Flera exempel på patienter inte blivit hörda och inte heller fått själva vara med och besluta. Vårdare vet att de skall lyssna till patienters önskingar och försöka tillmötesgå dem så långt detta är möjligt. Vad gör att vårdare då handlar annorlunda? Ser inte vårdare den moraliska signifikansen i de små vardagliga handlingarna? Varför frågar vårdare inte efter patienternas åsikter? Hur kan man förstå bristen på moraliska handlingar? Den kommunikativa kompetensen har mycket brister. Patienterna objektiviserades och de togs inte med i dialogen, utan vårdare fungerade som advokater. Vad uppehåller en sådan kultur där patienten inte blir hördd och sedd? Att göra sambandet mellan autonomi och nytta. Mera medvetenhet behövs om de moraliska konsekvenserna som dagliga situationer ger upphov till.	intervjuer (ca 1 h). Tolkning enligt Habermas etiska diskurs. Kvalitativ studie/hermeneutiskt-fenomenologiskt närmelesätt.	bäddavdelningar med 13-patienter var. Deltagande observationer på avd. i 16 dagar, totalt 70 h.
Talseth, A-G, och Glije, F. 2007. Unburdening Suffering: Responses of Psychiatrists to Patients' Suicide Deaths.	Hur beskriver psykiatriker sina svar, sin respons till självmordsbenägna patienter i ljuset av den publicerade modellen för tröst.	5 informanter
Betydelseinnehåll ansvar – skuld – kärlek: Självmordspatienters död väcker bl.a. känslor av sorg, ilska, skuld, tvivel angående sin kompetens, stress, depression och övergivenhet. Detta påverkar vårdare både professionellt och privat. Att ha makt till och makt över. Makt till innebär att vara öppen och möta patientens behov, bekräfta och acceptera självordstankarna som en mänsklig handling. Makt över innebär att söka en förklaring till självmordsbenägenheten, undvika patienten, ta distans från egna känslor och för döden, förneka sin sårbarhet och att känna sig skyldig. Tröst är ett viktigt etiskt element. Närvaro, vara i kontakt, bekräfta och reparera. Modellen för tröst baserar sig på en hermeneutisk tolkning av 19 intervjuer av personal med olika yrken. Tröst är att eftersträva samvaro, umgänge, vara tillsammans genom att låta sig själv transcenderas (få kontakt med sin andliga dimension) och få beröring med kärleken, glädjen, skönheten och det goda i livet. Kontakten till det heliga i människan. Huvudtemat är en "öburen" sorg. Ett tema är att kunna vara professionell mitt i all sårbarhet; att möta lidandet, att balansera, vara närvarande och reflektera över sin ansvarighet när det gäller gränser och lidandet. Döden i sig orsakar alltid en chock och det uppstår skuldånslor. Hur kunde "jag" vara så naiv att "jag" inte trodde? Att vara åkta mot sig själv ger en inre ro också i svåra situationer, att känna igen sin egen rädsla, oro och värderingar. Skiftningar mellan självttvivel och självinsikt. Hur nå känslan av att i själen har kommit hem i modellen för tröst.	Temaanalys	5 informanter
Tang, P. F., Johansson, C., Wadsten, B., Wenneberg, S. och Ahlström, G. 2007. Chinese Nurses' Ethical Concerns in a Neurological Ward.	Att beskriva kinesiska sjukskötares upplevelser av arbetsrelaterad stress och etiska dilemman på en neurologisk avdelning.	20 sjukskötare på en neurologisk avdelning
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Fyra områden framsteg: etiska dilemman, arbetsplats stress, kvalitet på sjukskötararbetet, administrativt vända. Etiska dilemman om: konflikter om vad som är optimal vård, val av behandling p.g.a. ekonomiska hinder, förmånandet av sjukskötares ansvar, kompetens och möjliga resurser. Samhällelig stor förändring i Kina inom hälso- och sjukvårdssystemet. Ojämligheterna mellan patienter ökat med en starkare teknologisering och privatisering. Arbetsplats stress orsakar ilska och maktlöshet. Nattskiftet speciellt svåra, osäkerhet och rädsla när man är ensam. Brist på resurser stor, speciellt hos sjukskötare. Nya teknologin stressar. Kvaliteten på arbetet mättes i hur patienter rehabiliterades, brist på komplikationer och genom patienters tillfredsställelse. Fanns brist på kunskap och övning hos sjukskötare. Brist på sjukskötare gav också sämre vårdkvalitet, speciellt på natten då ingen hade tid. Inte tillräckligt med tid att informera, brist på samarbete. Administrationen upplevdes byråkratisk och hierarkisk. Sjukskötarna tar på sig ett stort ansvar, de arbetar övertid och använder frivilligt i sin egen tid för att hjälpa. Kinesiska sjukskötare mer missnöjda än nöjda. Sjukskötare sårbara för moralisk vänd då då det har ett högt professionellt ansvar för sitt arbete. Skuld, avsaknad av självförtroende och självvärde betonas och det kan uppstå fysisk sjukdom av detta hos vårdare.	Att beskriva kinesiska sjukskötares upplevelser av arbetsrelaterad stress och etiska dilemman på en neurologisk avdelning.	20 sjukskötare på en neurologisk avdelning
Tzeng, H.-M. 2004. Nurses' Professional Care Obligation and Their Attitudes Towards SARS Infection Control Measures in Taiwan During and After the 2003 Epidemic.	Att beskriva förändringar av sjukskötares upplevelser, attityder och villighet i sin professionella plikt att ge vård åt SARS patienter under och efter SARS epidemin 2003 i Taiwan.	Enkätundersökning, 5-skalig Likert skala, bearbetad med SPSS 10.0. 1. skede under SARS epidemin, 6-12.5.2003. 2. skede efter SARS epidemin, 17-24.6.2003.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Utbildning och praktik kan på ett positivt sätt förändra attityder till patienter med svåra infektionssjukdomar. Sjukskötares kunskaper om evidensbaserade åtgärder och föreskrifter var signifikanta parametrar till sjukskötares förbundenhet till sin professionella plikt. Behov av karantän för sjukskötare efter patienters vårdtid korrelerade med	Enkätundersökning, 5-skalig Likert skala, bearbetad med SPSS 10.0. 1. skede under SARS epidemin, 6-12.5.2003. 2. skede efter SARS epidemin, 17-24.6.2003.	Informanter: 172 sjukskötare 1. skede 112 sjukskötare 2. skede 60 sjukskötare (olika informanter från olika sjukhus i skede 1 och 2).

känslan av den personliga friheten och säkerheten. Karantän erfors som en potentiell förlust av inkomst och frihet. Denna negativa känsla kan stödjas till en positiv känsla med utbildning. Tzeng, H.-M. och Yin, C.-Y., 2006. 'Nurses' Fears and Professional Obligations Concerning Possible Human-to-Human Avian Flu.	Att beskriva faktorer som påverkar sjukskötares rädsla vid möte med patienter med möjlig fågelinfluensa. Tatwan. Avian Flu.	Enkätundersökning. Sjukskötare som har en tvåårig kandidatutbildning, 4 grupper, informanternas antal 225, utdelade frågeformulär 236, svarsprocent 95,3%.	5-skalgig Likert skala, bearbetad med SPSS, 10,0.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet: Den professionella plikten blir framträdande i dessa situationer för det ökande and för att resultatet skall vara fatalt. Behövs psykiskt och emotionellt stöd. Tror att man inte får stöd från förman, utan snarare att man blir försatt i fara och undanhållen information. Religionen ger styrka. Frihet upplevs som förlust av frihet vid karantän. 41% uppfattar rädsla och 52% att även deras familjer är rädda för en pandemi. 58,7% anser att det inte finns tillräckligt med utrustning och kunskap, men samtidigt är 56,9% villiga att vårda patienter med fågelinfluensa.	ICN säger att det är ansvar att ge vård åt den vårdbehövande. Hos sjukskötare finns rädsla för det ökande and för att resultatet skall vara fatalt. Behövs psykiskt och emotionellt stöd. Tror att man inte får stöd från förman, utan snarare att man blir försatt i fara och undanhållen information. Religionen ger styrka. Frihet upplevs som förlust av frihet vid karantän. 41% uppfattar rädsla och 52% att även deras familjer är rädda för en pandemi. 58,7% anser att det inte finns tillräckligt med utrustning och kunskap, men samtidigt är 56,9% villiga att vårda patienter med fågelinfluensa.	ICN säger att det är ansvar att ge vård åt den vårdbehövande. Hos sjukskötare finns rädsla för det ökande and för att resultatet skall vara fatalt. Behövs psykiskt och emotionellt stöd. Tror att man inte får stöd från förman, utan snarare att man blir försatt i fara och undanhållen information. Religionen ger styrka. Frihet upplevs som förlust av frihet vid karantän. 41% uppfattar rädsla och 52% att även deras familjer är rädda för en pandemi. 58,7% anser att det inte finns tillräckligt med utrustning och kunskap, men samtidigt är 56,9% villiga att vårda patienter med fågelinfluensa.	ICN säger att det är ansvar att ge vård åt den vårdbehövande. Hos sjukskötare finns rädsla för det ökande and för att resultatet skall vara fatalt. Behövs psykiskt och emotionellt stöd. Tror att man inte får stöd från förman, utan snarare att man blir försatt i fara och undanhållen information. Religionen ger styrka. Frihet upplevs som förlust av frihet vid karantän. 41% uppfattar rädsla och 52% att även deras familjer är rädda för en pandemi. 58,7% anser att det inte finns tillräckligt med utrustning och kunskap, men samtidigt är 56,9% villiga att vårda patienter med fågelinfluensa.
Uhrenfeldt, L. och OC Hall, E. 2007. 'Clinical Wisdom Among Proficient Nurses.	Undersöker klinisk visdom för att öka förståelsen av skickliga vårdarens erfarenheter av det kliniska vårdarbetet.	Kvalitativ studie, semistrukturerade intervjuer, 2 st. per informant. Gadamer's hermeneutik, Kvale, Alvesson, Skoldberg.	Benners tänkande som utgångspunkt. Informanter: 10 sjukskötare från två sjukhus i Danmark.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Artikeln beskriver hur skickliga sjukskötare upplever sitt arbete. Sjukskötarens arbete innehåller klinisk visdom som baserar sig på ansvar, tänkande, etiska överväganden och handlingsdrift. Däliga arbetsförhållanden får duktiga sjukskötare att regrediera till ett icke gott och skickligt utfört arbete. Intuition betonas. Erfarenheter i sig själv leder inte till att man blir expert utan följande skede i utvecklingen är också alltid kopplat till en ökning av kunskapen. Förmågan att tänka kritiskt och tillsammans med etisk överväganden är den största och viktigaste kvaliteten samt att handla och utföra arbetet ansvarsfullt genom att använda abstrakt tänkande tillsammans med speciell vårdkonst. Det är det som den skickliga sjukskötares kallar vårdande vård. Ansvaret innebär att kunna välja, göra val utifrån empati och kärlek. Ansvar är därutöver individualitet, prioritet, godkännande och öppenhet i kommunikationen. Den skickliga sjukskötares talar om att ansvar är relaterat till etik, trovärdighet, mod, öppenhet och erfarenhet samt till att göra val i empati och kärlek. Men ansvar är också att utföra ett ordentligt administrativt arbete. Klinisk visdom; att tänka, att handla och att vara ansvarig. Att se med hjärtats ögon.	Undersöker klinisk visdom för att öka förståelsen av skickliga vårdarens erfarenheter av det kliniska vårdarbetet.	Kvalitativ studie, semistrukturerade intervjuer, 2 st. per informant. Gadamer's hermeneutik, Kvale, Alvesson, Skoldberg.	Benners tänkande som utgångspunkt. Informanter: 10 sjukskötare från två sjukhus i Danmark.
Valdez-Martinez, E., Lawielle, P., Bedolla, M. och Squires, A. 2008. 'Ethical Behaviours in Clinical Practice Among Mexican Health Care Workers.	Att beskriva den kulturella domän för etiska beteenden i klinisk praktik som definierats av vårdpersonal i Mexico.	Strukturerade intervjuer, The Smith Solience Index användes för evaluering av relevansen i begreppen. Klusteranalys och faktoranalys har använts.	Informanter: 500 personer, vårdpersonal av olika kategorier.
Betydelseinnehåll ansvar – kärlek: Som resultat framsteg sex dimensioner. Ett viktigt resultat är: att förbättrade arbetsförhållanden och bättre ledarskap, som stöder värderingarna som informanterna har skulle öka på vårdkvaliteten. Familjens välfärd går före individens välfärd. Tendens till paternalism finns i förhållande till en asymmetri av makt i vårdpersonalens relation till patienten. Jämställdhet och kvalitet eftersträvas i dag och att garantier att alla kan få vård. De etiska koderna har också begränsningar, t.ex. medlidande kan inte sättas i lagar eller reduceras till principer. Etik kan inte bli en serie av att göra eller inte göra. Etikens måste förstås utifrån dess natur och mål och utifrån en etisk reflektion. 675 begrepp varav 435 sades endast en gång. Mellan 1-15 begrepp i varje intervju. Ansvar i arbetet, arbetsansvar fick 131 noteringar. Denna notering hör till det som är dominerande för hur kliniskt arbete görs kvalitativt. Kärlek till mitt arbete fick 37 noteringar, även denna har en dominerande ställning. Kärlek till mig själv fick 6 noteringar. Fanns en skillnad mellan män och kvinnor. Det mest viktiga för sjukskötare var att erbjuda tröst åt patienterna. Läkarna ansåg att uppdatera kunskapen var det allra viktigaste. Kunskapen specialiserar allt mer i Mexico, det sker en depersonalisering hela tiden som blir alltmer utbredd och effekterna av en globalisering som inte är positivt syns överallt.	Att undersöka den politiskt beskrivna moralen och den etiska karaktär som fordras av vårdare för äldre personer i hemmet i Australien.	Litteraturstudie, textanalys.	Foucault:anskt närmelesätt till etiken.
Betydelseinnehåll ansvar – frihet – kärlek: Den vård som makar ger varandra bygger på kärlek eller plikt. Denna etik kontrolleras och behärras starkt av sjukskötare när den ena av makarna insjuknar. Detta gör att relationen mellan makarna måste omdefinieras, den bygger på kunskap och på makt som är både auktoritär och vetenskaplig. Volymen av patienter som vårdas i hemmet har ökat markant under de senaste 20 åren. Man är restriktivare att ta in på sjukhus och önskar vård i hemmet. Man har gjort föreskrifter och sjukskötares fungerar som herde och kontrollant att allt går rätt till och att den äldre är nöjd som vårdas hemma. Nyliberalismen har medfört en mängd specialiserade strukturer och nya tekniker i syfte att ge ekonomisk frihet i form av personlig autonomi, ambition och valmöjligheter. Men detta är en möjlighet till individuell ansvar. Frihet att välja för en äldre handlar om hur den äldre vill bli vårdad. Äldre människor har samtidigt accepterat statens yrkan på att vårdas hemma och de regler som blir styrande för vården, och som föreskriver den moraliska och etiska praxis som individen blir involverad i. Hemmet blir en terapeutisk plats, där familjemedlemmarna blir naturliga vårdare som är kontrollerade, styrda av en mängd olika vårdarbetare. Etik är det slag av förhållande som vårdare bör ha till sig själva. Moraliskt beteende fordrar en självdaning som kan uppnås genom asketism. Vården av äldre innefattar vårdmanualler som staten ansvarar för och som	Att undersöka den politiskt beskrivna moralen och den etiska karaktär som fordras av vårdare för äldre personer i hemmet i Australien.	Litteraturstudie, textanalys.	Foucault:anskt närmelesätt till etiken.

bygger på akademisk litteratur. Ett överskrida gränser är straffbart och står i föreskrifterna. Vårdmanuallerna skall förstärka vårdandet och skall ge föreskrifter åt vårdare hur de skall förhålla sig moraliskt till den vårdande relationen, bl.a. tas det fasta på uppträdande. Den äldres behov av oberoende bör beaktas och måste ges företräde. Den äldres autonomi är ytterst viktig att beakta. Att respektera oberoendet och värdigheten hos den äldre är av högsta prioritet. Auktoriteten är som en herde, pastoral makt som existensen är beroende av, d.v.s. herden. Det är fråga om absoluta lydnad, kunskap om sig själv och beaktelse till en annan. Patienten har rätt att vägra vård men de måste förstå konsekvenserna av detta. Att vara en naturlig vårdare är inte vanligtvis något man väljer, man blir det p.g.a. sitt långa äktenskapliga förhållande till den andra. Men i sig är denna typ av vård inte av naturlig karaktär och måste därför styras av regimen, fastän det är en sammanblandning av osjälvvis kärlek och professionalism. Dessa lagar och normer måste vara accepterade av den som ger vård och vara ömsesidiga överenskomelser inom familjen.	Zuzelo, P. R. 2007. Exploring the Moral Distress of Registered Nurses.	Att identifiera och beskriva sjukskötarens moraliska vända och frekvensen av situationer i vilka den moraliska oron uppstår.	Enkätundersökning, deskriptiv, kvantitativ, några öppna frågor. Användningen av Moral Distress Scale (mäter intensitet och frekvens)	Svar på enkäten gavs av 100 sjukskötare som var i direkt patientkontakt i olika slag av vårdkontexter. Jameton's begrepp på moral distress - initial and reactive moral distress.
Betydelseinnehåll ansvar – skuld: Praktiska dilemman väcker en moralisk vända, kval och smärta. Moralisk stress förstås bäst som en praktisk angelägenhet i vilken två etiska principer konkurrerar med varandra. Moralisk vända är ett negativt tillstånd av smärtsam psykologisk obalans som upplevs då sjukskötare gör ett moraliskt beslut men inte kan handla därefter p.g.a. ett verkligt eller ett varseblivet institutionellt tvång, känsla av tvång eller restriktion. Moralisk vända kan anses relatera till arbetstillfredsställelse. Hög moralisk vända håller tillbaka taktiken på utveckling. Konflikter mellan det legala och det moraliska i det praktiska. Vilka är de situationer som väcker mest moralisk vända? Vilka källor utnyttjar sjukskötaren när hon konfronteras med moralisk vända? Utbildningarna har missat att förbereda studeranden inför detta. Sjukskötare är inte förberedda och har inte strategier att identifiera sina känslor och klara av moralisk vända, det finns även brist på etisk reflektion. Samband mellan moralisk vända, arbetstillfredsställelse och naturlig avgång från arbetet. Moralisk vända manifesteras som bl.a. skuld, frustration, ilska, förlorandet av sitt värde, mardrömmar, maktlöshet. Resultat från enkäten: - förbittring, förnärmelse över läkarnas motvillighet att tala om, framföra, döma död och döende, - frustration över sin underordnade roll till läkarna, vid konfrontering med läkarna (sjukskötare inte tillräckligt alerta och skickliga), bekymmer över att livskvalitetsfrågor ignoreras vid beslutsfattande, ignorering av patienters önskingar, frustrationskänslor som har sitt ursprung i familjemedlemmar, då patienterna sköts blir de som experiment, att arbeta med kolleger som man uppfattar inadekvata och inkompetenta. Behovet av stöd ses som viktigt från vårdadministrationens håll och från andra strukturer i organisationen. Runda-bords diskussioner viktiga med olika yrkesgrupper.				

Ansvar i denna studie handlar om det meningsbärande innehållet i begreppen frihet, skuld och kärlek, som tillsammans anses forma ansvarets inre kärna. Ansvarets betydelseinnehåll granskas med utgångspunkt i ordböcker, i religionsfilosofiska texter av Lèvinas, Buber och Kierkegaard samt i vårdetiska artiklar.

Den vårdvetenskapliga modellen i studien, tillsammans med teorimodellen för ansvarets inre etik öppnar för en personlig inre ansvarsetik med vårdandets ethos och caritasmotivet som ledstjärnor. Ansvar som en personlig inre etik handlar om en oavbruten skapelseakt, där skulden får sin positiva laddning och kraft av friheten och kärleken.

Åbo Akademis förlag
ISBN 978-951-765-594-1

9 789517 655941